KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

J.-K. Huysmans

TERSİNE

Çeviren: Tahsin Yücel

YKY

J.-K. Huysmans

TERSİNE

Çeviren:
Tahsin Yücel

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 1944
Kazım Taşkent
Klasik Yapıtlar Dizisi - 52

Tersine / J.-K. Huysmans
Özgün adı: *À rebours*
Çeviren: Tahsin Yücel

Kitap Editörü: Esra Özdoğan
Düzelti: İncilay Yılmazyurt

Kapak Tasarımı: Mehmet Ulusel

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M Blok No: 291 İkitelli/İstanbul

Çeviriye Temel Alınan Baskı: Éditions Gallimard, 1977.
I. Baskı: İstanbul, Aralık 2003
ISBN 975-08-0697-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2002
© Éditions Gallimard, 1977.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
Bilgi Hattı: (0 212) 473 0 444
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://www.cstore.com.tr/bulvar/yky
www.teleweb.com.tr

HUYSMANS VE "TERSİNE" ÇEVRESİNDE

Huysmans da, ünlü başyapıtı *Tersine (A Rebours)* de ülkemizde pek bilinmez; dilimizde yazılmış birkaç Fransız yazını tarihinde şöyle bir anılırlar belki, ama, bildiğim kadarıyla, XIX. yüzyıl Fransız yazınını çok iyi bilir gibi görünen uzmanlarımız bile, Huysmans'la *Tersine*'nin çevresinden dolaşırlar hep. Yalnızca Hugo'lar, Nerval'ler, Musset'ler, Balzac'lar, Stendhal'ler, Flaubert'ler değil, Zola, Goncourt kardeşler, Maupassant, Verlaine, Mallarmé, hatta Jean Moréas ve Henri de Régnier bile az çok bilinir, ama Huysmans çoğu yazınseverlerimiz için hiç yoktur, kimi ender yazınseverimiz içinse, en fazla bir addır. Böylesine bir bilmezlik ya da bilmezlikten-gelme fazlasıyla şaşırtıcıdır. Neden derseniz, J.-K. Huysmans Fransız yazınının belki de en zengin dönemi olan XIX. yüzyılın son çeyreğinin en özgün, en verimli, en etkili ve en çok tartışılan yazarlarındandır. *Tersine*'ye gelince, örneğin Pierre Waldner'e göre, "işlevinin ve öneminin bir benzeri daha bulunmayan bir temel kitap"tır, Henri Clouard'a göre, "Huysmans'ın yapıtları içinde ve yazın tarihinde çok büyük bir önem taşır", René Dumesnil'e göreyse, "yalnızca Huysmans'ın yaşamında değil, dönemin yazınında da temel bir tarih oluşturur". Üstelik, günümüzde de Fransız yazınının en çok incelenen, en çok sözü edilen yapıtlarından biridir.

Georges Charles Huysmans (1848-1907), baba yanından Hollanda kökenini vurgulamak için benimsediği adla Joris-Karl

Huysmans, başlangıçta ilginç bir yazar yaşamına adanmış gibi görünmez: ortaöğrenimini bitirir bitirmez, memur olarak içişleri bakanlığına girer, 1898 yılına kadar da görevine bağlı, düzenli ve ölçülü bir memur olarak hep aynı bakanlıkta çalışır. Ama bu çalışkan memur aynı zamanda iyileşmez bir yazın tutkunudur. Yazınsal etkinliklerine *Le Drageoir à épices* başlığı altında topladığı on iki düzyazı-şiirle başlar (1874). Bu düzyazı-şiirlerde Baudelaire'in ve Baudelaire'in de esinleyicisi olan Aloysius Bertrand'ın etkisi sezilirken, Huysmans topu topu iki yıl sonra, 1876'da, gerçekçi bir roman yayımlar: *Marthe, histoire d'une fille.* Bu roman onu Zola'nın yanına, kendilerini yeni yeni benimsettirmekte olan doğalcıların arasına getirir. Genç doğalcıların ortak yapıtı *Les Soirées de Médan*'da yer alan *Le Sac au dos* adlı öyküsü, günlük yaşamın sıradanlık, bayağılık ve tekdüzeliğini şaşırtıcı bir ayrıntı bolluğuyla anlatan *Les Sœurs Vatard* (1879) ve *En Ménage* (1881) adlı romanlarıyla da topluluğun en gözde üyelerinden biri durumuna gelir. Dahası, René Dumesnil doğalcılığın doğrulanmasını Zola'nın *Meyhane*'sinden çok, Huysmans'ın bu iki romanında bulacağımızı söyler. Belki de haklıdır. Ancak, sıradan ve çıkışı bulunmayan bir yaşam karşısındaki tiksintisi ve umutsuzluğuyla doğalcılardan bir ölçüde uzaklaştığı da söylenebilir. *A vau-l'eau* (1882) daha da ileriye, hatta son noktasına götürür bu karamsarlığı: anlatının kahramanı Jean Folantin, birtakım umutsuz arayışlardan sonra, "yol değiştirmelerin yararsızlığını, atılım ve çabaların boşunalığını" anlamış, kendini "akıntı aşağı" bırakmaktan başka yol kalmadığı kanısına varmıştır. "Meteliksiz insanlar için daha iyisi yoktur; yalnız en kötüsü gelir başına," der.

Böylece Huysmans, Jean Folantin'in kişiliğinde, karamsarlığın, karamsarlıktan da öte, umutsuzluğun filozofu Schopenhauer'in düşüncesini somutlaştırır. Marc Fumaroli'ye göre, sürekli içi sıkılan bu kadın düşmanı adam, Jean Folantin, Sartre'ın *Bulantı*'sının kahramanı Antoine Roquentin'i, adının adıyla uyaklı olmasıyla anımsatmaz yalnızca, aralarında derin benzerlikler vardır, Duhamel'in Salavin'iyle Céline'in Bardamu'sü de bu yakınlığı paylaşır. Rémy de Gourmont'sa, Flaubert'in *Bouvard ile Pécuchet*'sine yaklaştırır Folantin'in öyküsünü. Bu da Huysmans'ın kahramanının özelliklerinin Zola'nın kahramanla-

rında pek bulamayacağımız özellikler olduğunu göstermeye yeter. Ancak, iki yıl sonra, 1884'te yayımlanan *Tersine*, Huysmans'la Zola ve doğalcılık arasındaki kopmayı kesinleştiren yapıt olur. Yaklaşık yirmi yıl sonra, ünlü romanının yeni bir basımına yazdığı önsözde kendisi söyler: "Tersine'*nin yayımlandığı sırada, yani 1884'te durum şuydu: doğalcılık değirmen taşını hep aynı daire içinde çevirmek yüzünden soluk soluğaydı. Her yazarın kendinden ya da başkalarından çıkarıp biriktirdiği gözlemler toplamı tükenmeye başlıyordu. İyi bir tiyatro dekorcusu olan Zola az ya da çok kesin tablolar oluşturarak götürüyordu durumu; devinim ve yaşam yanılsamasını çok güzel esinliyordu; kahramanları ruhtan yoksundu, yalnızca tepilerin ve içgüdülerin yönetimindeydi, bu da çözümleme çalışmasını basitleştiriyordu. Deviniyor, birtakım basit edimler gerçekleştiriyor, oldukça yalın dekor gölgeleriyle dolduruyor, bunlar da dramlarının başlıca kişileri oluyordu.*"

Bir bakıma, *A vau-l'eau*'nun tersine çevrilmiş, ama onda bulunmayan birtakım öğelerle zenginleştirilmiş bir biçimidir *Tersine*. Jean Folantin yoksul ve yalnız bir kişidir, yaşamdan tiksinir; *Tersine*'nin kahramanı Jean Floressas des Esscintes de onun gibi yalnızdır gerçekte, onun gibi yaşamdan tiksinir, ama hem çok zengin, hem de soyludur; yalnızlık içinde geçen bir çocukluktan, Cizvitler okulunda bir öğrenimden sonra, erginlik yaşına gelip de kendini uçsuz bucaksız bir zenginliğin başında yapayalnız bulunca, yönelimlerine uygun bir yaşam kurmaya çalışır. Ailesinin çevresinde, varlık nedenlerini yitirmiş soylular arasında bulamaz aradığını; kafasına daha uygun olduklarını düşündüğü yazın adamlarına yaklaşır, yapıtın değerini satışına göre ölçen bu kişiler de düş kırıklığına uğratır onu; kenter sınıfının düşünürleri de böyledir. İnsanlığa duyduğu horgörü gittikçe büyür. Bu sonsuz horgörü içinde belki yalnız kadın tutkusu ayakta tutabilecektir onu; ama, belli bir süre sonra, imgelemini de kullanarak cinsel isteğini çok değişik yollarla canlandırmaya çalışmasına karşın, gücünü tüketir; üstüne üstlük, sonsuz can sıkıntısı yanında, bedensel rahatsızlıklar da başlar. O zaman, şatosunu ve başka mallarını satıp varlığını yıllık gelire bağladıktan sonra, kendine başkent yakınlarında bir konut aramaya başlar, Fontenay-en-Rose'un yukarısında, kalabalıktan uzak, komşusu bile

bulunmayan bir ev satınalır; bu evi gönlünce döşeyerek, yani yoksul Folantin'in yapamayacağını yaparak, özünde yapaylık ve yalnızlık üzerine kurulu bir yaşam sürmek üzere, kapıcısına bir adres bile bırakmadan buraya gelir.

Gerçekte, *Tersine* des Esseintes'in bu evdeki yaşamının öyküsü olduğu kadar da bu evin öyküsüdür, çünkü, iki yaşlı uşağıyla yerleşmesinin ardından, içindeki nesneler, yapıtlar ve düzeneklerle birlikte, tüm dünyası burası olacak, burada, nerdeyse hiç dışarıya çıkmadan, imgelemini ve nesnelerin işlevini dönüştürme yetisini kullanarak yapay bir biçimde, gönlünce bir yaşam sürecektir. Buna olanak var mıdır? Des Esseintes'e göre, vardır, insan imgelemi, gerçeğince geliştirilmişse, doğanın bize sunduğu şeylerin karşılıklarını ya da karşıtlarını kendisi yaratabilir, onu aşabilir. Böylece, her şeyini önceden, inceden inceye tasarladığı yaşam biçiminin gereklerine göre, ıssız evin duvarları arasında yapayın egemenliğini kurar des Esseintes. Örneğin seçtiği halının rengini "canlandırmak" için üzerinde kımıldayan bir şey bulundurmanın iyi olacağını düşünerek kocaman bir kaplumbağa alıp bağasını değişik mücevherlerle kaplatabilir. Örneğin çevresini "yapay çiçeklere özenen gerçek çiçeklerle" doldurabilir. Örneğin koku alma duyusunun da işitme ve görme duyularının verdiklerinden aşağı kalmayacak hazlar verebileceği düşüncesinden yola çıkarak kokuların dilbilgisinden söz edebilir, onları birer ezgi gibi dinleyip birer "metin" gibi çözümlemeye kalkabilir. Örneğin midesi her türlü besini geri çevirmeye başladıktan sonra, hekimin öngördüğü "besleyici lavmanlar"ı yapaylıkları nedeniyle ülküsel bir beslenme biçimi olarak düşünüp bu konuda düşlere dalabilir. Son sınırlarına dek götürülen bu yapaylık arayışının kaynağında da gerçek yaşamda aradığını bulamamanın sıkıntısı, Chateaubriand'dan Musset'ye, Baudelaire'den Mallarmé'ye, XIX. yüzyılın nerdeyse tüm yazar ve ozanlarını bunaltan "yüzyıl hastalığı", "göğe dek yükselen insan bayağılığı"nın ürpertisi vardır. Sonunda da genellikle tinsel ve/ya da bedensel bir hastalık biçiminde ortaya çıkan yenilgi.

Des Esseintes'in bu ortam içinde, yalnızca düşüncede bile olsa, arada bir geriye dönüp üzerlerinde uzun uzun oyalandığı iki alan daha vardır: din ve yazın.

Huysmans, daha önce, hem de ta çocukluğundan beri, dinle hiç ilgisi yokken, *Tersine*'nin kendisini nasıl inanca yönelttiğini 1903 Önsözü'nde oldukça ayrıntılı bir biçimde açıklar. Ünlü yapıtını yazdığı sırada hiç de böyle bir yönelime kapılmayan romancı, yapıtı bitirdikten sonra, yavaş yavaş dinin çağrısını duyacak, sonraki kitaplarında şu ya da bu biçimde hep bu çağrıyı dile getirecek, bununla da yetinmeyerek günah çıkartacak, zaman zaman manastıra kapanacak, yaşamının son döneminde, dilindeki bir kanser sonucu yatağa düştüğü zaman da, en azından çekmekte olduğu korkunç acıları dindirecek ilaçları geri çevirecek, böylece, inanmış bir kişi olarak, çilesini eksiksiz bir biçimde çektikten sonra ölecektir. Kahramanı des Esseintes'e gelince, onun yaşamının nasıl sona erdiğini bilmeyiz: Huysmans, hekiminin bunu bir ölüm kalım sorunu olarak görmesi sonucu, Fontenay'deki evden ayrılmak üzere olduğu sırada noktalar öyküsünü. Ancak, son nokta konulmadan önce, des Esseintes'in Tanrı'ya yöneltiği yakarı, hele 1903 Önsözü'nü okumuşsak ve Huysmans'ın daha sonraki yaşamını biliyorsak, onun da benzer bir yol seçebileceğini düşündürtür bize. Bununla birlikte, tüm roman boyunca, inançsız bir kişi olarak kalır. Fazla fazla, dinsel ortama yaratıcısından daha yakın olduğu söylenebilir. Yaşamının en rahat, en dingin günlerini Cizvit okulunda geçirmiştir, belleğindeki en güzel görüntüler kilise ve kutsal eşya görüntüleri, en güzel sesler ayin ezgileridir. Roman boyunca, bu sesler ve görüntüler arada bir birer esenlik ve kusursuzluk örneği olarak yeniden belirir. Ama tüm bunlar des Esseintes'in yolunun yaratıcısının yoluyla birleşmeye yargılı bir yol olduğunu kesinlemeye yeter mi? "Evet" demek de zor, "Hayır" demek de.

Tersine'nin unutulmaz kahramanının yazın konusundaki deneyim ve gözlemlerine gelince, genellikle gerileme ya da çöküş dönemi Latin yazınıyla çağdaş Fransız yazını üzerinde yoğunlaşır.

Romanda gerileme dönemi Latin yazınına ilişkin öyle ayrıntılı açıklamalar, öyle kesin yargılar getirilir ki, zaman zaman, bir yandan roman sanatının böyle bir ayrıntı bolluğuna elverip vermediği konusunda ikircilliğe düşerken, bir yandan da des Esseintes'in bunca bilgiye nasıl ve ne zaman ulaşmış olabileceğini sorgulamaktan kendimizi alamayız. Uzmanlar yazarın ken-

disinin de bu konuda pek öyle derin bilgilerle donanmamış, sözü edilen yapıtları okumamış olduğunu söylerler: Huysmans, des Esscintes'in kokular konusunda çok derin ve çok gelişmiş olarak gösterilen bilgisini dönemin parfümcülerinin tanıtım açıklamalarından alınmış ayrıntılarla temellendirdiği gibi, söz konusu yazına ilişkin gözlemlerini de, başka yapıtlar yanında, Adolphe Ebert'in 1883'te fransızcaya çevrilmiş olan *Ortaçağ batı yazınının genel tarihi*'nin *Başlangıcından Charlemagne'a kadar Latin hıristiyan yazınının tarihi* başlığını taşıyan birinci cildinden almış, ancak, gerçekten uzaklaşmak pahasına, büyük klasikleri küçümseyip sıradan yazarları göklere çıkarmıştır. Henri Clouard bu tutumu bir karşı-insancılık olarak nitcler.

Buna karşılık, kendi döneminin yazınına, bu dönemde belli bir yönclimi benimsemiş ozan ve yazarlara ilişkin gözlemleri kapsamlı oldukları kadar da sağlamdır. Söz ettiği ozan ve yazarlar, Edgar Poe gibi yabancı bir esinleyici, Baudelaire ve Aloysius Bertrand gibi birkaç öncü bir yana bırakılırsa, tümüyle kendi döneminin sanatçıları, çoğunlukla da dostlarıdır. Ancak, Zola'dan, Goncourt kardeşlerden, Verlaine'den, Tristan Corbière'den, Théodore Hannon'dan, Villiers de L'Isle-Adam'dan, Stéphane Mallarmé'den söz ederken, kimilerinden küçük örnekler verirken, kaynağında hep Baudelaire'i bulduğumuz yeni bir yazın anlayışını muştular, daha da iyisi, yeni bir yazın izlencesi sunar. Bu açıdan bakılınca, *Tersine* yeni bir yazın okulunun: "çöküş" yazınının bildirisi olarak da nitelenebilir. Dumesnil de bu görüşü doğrular. Huysmans'ın biraz dönemin ünlü kişilerinden Robert de Montesquiou'dan, biraz da kendinden yola çıkarak yarattığı des Esscintes kişiliği "kendilerini *décadent*• diye adlandıranların örnek kişisidir".

Hiç kuşkusuz, des Esseintes'in kendisine benzemek isteyebileceğimiz bir kişi olduğunu söylemek zordur. Yalnızca kaplumbağasının kabuğunu değerli taşlarla kaplatmasıyla, yapay çiçeklere öykünen doğal çiçek serüveniyle, kendi kendine vermeyi denediği koku konserleriyle değil, uzun hazırlıklardan sonra girişiği Londra yolculuğunu, Londra'ya gitmeden,

• Simgeciliği hazırlamış olan karamsar yazın okuluna (*l'école décadente*'a) bağlanan yazar ve ozanlara verilen ad.

Paris'te bir lokantada tamamlaması da gülünçtür, düşlemin gerçeğe üstünlüğünün örneği de olsa gülünçtür. Huysmans da bu gülünçlüklerin altını çizmeye özen gösterir gibidir. Öte yandan, doğalın yerine yapayı, gerçeğin yerine düşseli getirme yolundaki tüm girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığını görürüz. Ancak, yazın ve sanat alanındaki yeğlemeleri kadar yaşama sıkıntısıyla da, amansız bir özdekçiliğin pençesine düşmüş, hastalıklı bir toplum karşısında duyduğu sonsuz tiksintiyle de, nitelikleri, erimleri ve sonuçları ne olursa olsun, bu tiksintiden kaynaklanan kaçış girişimleriyle de des Esseintes *décadent*'lar için gerçek bir örnek oluşturur. Pierre Waldner'in yazdığı gibi, "1885 kuşağı içinde *Tersine*'nin yarattığı sarsıntıyı duymamış ve Huysmans'a borcunu benimsememiş tek yazar yoktur nerdeyse".

Bir romanın nasıl aynı zamanda bir tür "bildiri" oluşturduğu, daha açık bir deyişle, yazın konusunda ayrıntılı gözlemler geliştirmenin romanın biçimsel yapısıyla nasıl bağdaştırılabildiği konusuna gelince, Huysmans 1903 Önsözü'nde *Tersine*'yle oldukça değişik bir roman anlayışına yöneldiğini kesinler: "*Zola'nın anlayamayacağı pek çok şey vardı; önce şu benim pencereleri açma, bunaldığım ortamdan kaçma gereksinimim; sonra beni saran önyargıları sarsma, romanın sınırlarını yıkma, içine sanatı, bilimi, tarihi sokma, tek sözcükle, bundan böyle bu biçimi içine daha ciddi çalışmalar eklemek için bir çerçeve olarak kullanma isteği. O dönemde beni özellikle çeken buydu, geleneksel "entrika"yı, hatta tutkuyu, kadını ortadan kaldırmak, ışık fırçasını tek bir kişi üzerinde yoğunlaştırmak, ne pahasına olursa olsun, yeni bir şey yapmak.*" Denilebilir ki *Tersine* bu erekleri büyük ölçüde gerçekleştirmiş bir romandır; bu erekleri gerçekleştirmiş bir roman olduğu için de alışılmış romanlara pek benzemez; olayı en aza, entrikayı sıfıra indirdiği gibi, kendi türünü de denemeye yaklaştırır. Daha önce de belirtmiştik, des Esseintes, Fontenay'e yerleştikten sonra, evinden ancak bir iki kez, çok kısa sürelerle ayrılır, evinin bahçesine de yalnız bir kez çıkar, geri kalan zamanda hep evinin dört duvarı arasındadır. Bu koşullar altında da olay ister istemez en aza indirgenmiştir. Des Esseintes yazın tutkunudur, ama şöyle koltuğuna oturup bir şiiri baştan sona okuduğuna bile tanık olmayız, bıraktıkları izlere ulaşabiliriz yalnızca. Oran olarak, yaşanmış olan yaşanmakta ola-

nı kat kat aşar. Ne olursa olsun, *Tersine*'de eklemlenen oluntular başlıca üç biçimde çıkar karşımıza:

– tekil oluntular,

– yinelenen oluntular,

– anımsanan, düşlenen, düşte görülen oluntular ve belli oluntuların yol açtığı düşünceler ve düşlemler.

Kolaylıkla kestirilebileceği gibi, *Tersine* türünden bir romanın alışkı niteliğinde gündelik oluntularla ilerlemesi doğaldır. Ancak, anlatıcı bu tür oluntuların ayrıntılarına ender olarak girdiğinden, çok da fazla yer tutmazlar romanda, işlevsellikleri oranında belirirler. Tekil oluntular anlatının gelişimini sağlar, ister istemez belirleyicidir. Ama romanda en önemli ve en geniş yeri anımsamalar ve genellikle onlar aracılığıyla gelen düşünceler ve düşlemler tutar. Örneğin dine, dinsel törenlere ilişkin düşünceler nerdeyse hep anımsamalar aracılığıyla geliştirilir. Baudelaire, Verlaine, Mallarmé ya da Barbey d'Aurevilly'ye ilişkin bayağı kapsamlı gözlemlerini de des Esseintes, elde kalem, kitaplarını okurken değil, yaşlı uşağına bu kitapları nasıl yerleştireceğini gösterirken usundan geçirir. Ya da bu yerleştirme dolayısıyla yazar ya da, daha uygun bir deyimle, anlatıcı bize aktarır. Bir çan sesi üzerine, çocukluğunda, Cizvit okulunda dinlediği ezgi dalgaları doluşur kahramanımızın beynine, düşüncesi dinsel ezgilerin güzelliği üzerinde oyalanmaya başlar, sonra, belki yirminci kez, inanca ulaşmayı düşlerken, ayinlerde kullanılan ekmek ve şarap gibi nesnelerin bozulması konusunda uzun uzun düşünce geliştirilir, ayrıntılı bilgiler verilir. Öyle ki, zaman zaman, Huysmans'ın kahramanını unutarak doğrudan kendisinin söz aldığı izlenimine kapıldığımız olur. Marc Fumaroli'nin "stream conciousness" (bilinç akımı) diye adlandırdığı yönelim de bu düşünceler ve düşlemlerdir. Yazar bundan yola çıkarak Huysmans'ı Proust'a, Joyce'a ve Leiris'e bağlar. Ancak, bu görüşü benimsememiz durumunda, yönelimin bir ilk biçimi, bir arayış evresi karşısında bulunduğumuzu belirtmemiz gerekir. Ne olursa olsun, *Tersine*'nin yeni bir roman olduğunu kanıtlamak için onu bilinç akımına bağlamaya gereksinimimiz yoktur. Huysmans'ın Zola doğalcılığına karşı çıkarken belirlediği amaçları gerçekleştirmiş olması bile yapıtını yepyeni bir yapıt yapmaya yeter.

Döneminin yazın adamları da fazla ikircilliğe düşmezler bu konuda, başlangıçta yapıtı alaya alan birkaç kişi çıkarsa da *Tersine*'nin bir başyapıt olduğunda birleşilir genellikle. Doğalcılığa indirilmiş zorlu bir yumruk olarak nitelemesine karşın, Zola bile göklere çıkarır onu, onda başka bir şey, kendisini büyüleyen bir aşırılık, özgün bir duyarlık bulunduğunu, bunun da yazarını ayrı bir yere, "çok yukarıya" koymak için yeterli olduğunu söyler. Mallarmé, Huysmans'a yazdığı mektupta, romandan büyük bir hayranlıkla söz eder. Daha sonra, "Prose pour des Esseintes" adlı şiiriyle de kanıtlar hayranlığını. Bu arada, Barbey d'Aurevilly'nin bir önbili de içeren ünlü yazısı bilinir. Waldner'in söylediği gibi, 1885 kuşağı içinde *Tersine*'den etkilenmemiş tek yazar yok gibidir. Böylece, "Huysmans'ın romanı çağının yazınına belirleyici bir atılım getirir ve, *décadent* yazının da ötesinde, simgeciliğe doğru gelişimini hızlandırır, onun kurucu-atalarından biri olarak görünür."

Ama yalnızca kendi kuşağıyla onu izleyen kuşağın yazarları değil, Paul Valéry gibi, André Breton gibi XX. yüzyılın çok önemli Fransız yazarları da sık sık ve hayranlıkla söz ederler ondan. Örneğin Breton *Tersine*'nin yaratıcısının "çağcıl duyarlığı yönlendirecek olan başlıca yasaları benzersiz bir açık görüşlülükle dile getirdiğini" söyler. Roger Vaillant, yaşamının son günlerinde, yapıtı bir kez daha okuduktan sonra, "*Tersine*'yi bitirdim. Hiçbir kitap beni bu kadar etkilememiştir," diye yazar. Günümüzün en önemli Fransız romancısı Michel Tournier de, *Kısa düzyazılar*'da, üçüncü kişi ağzından anlatılan ve ölümünden sonra, kendisi için yazılmış gibi gösterilen son parçada, "Kendisine bir ata ve bir etiket gerekseydi, J.-K. Huysmans ve gizemci doğalcı etiketi yeterdi," der.

Öyle görünüyor ki, en azından kendi ülkesinde, Huysmans'ın öncü, *Tersine*'nin örnek niteliği hep sürmekte.

Tahsin Yücel

ROMANDAN YİRMİ YIL SONRA YAZILMIŞ ÖNSÖZ

Sanırım, tüm yazın adamları benim gibidir, yapıtlarını basıldıktan sonra okumazlar hiçbir zaman. Öyle ya, kendi tümcelerine yıllardan sonra bakmaktan daha düş kırıklığına uğratıcı, daha üzücü bir şey yoktur. Süzülmüşlerdir bir bakıma, kitabın dibine çökmüşlerdir; kitaplar eskidikçe iyileşen şaraplara benzemez genellikle; yıllar bir kez kabuklarını döktükten sonra, bölümler kokusunu yitirir, demet solar.

Tersine'nin gözlerine yerleştirilmiş olan kimi şişeleri açmam gerekince, ben de bu izlenime kapıldım.

Şimdi bu sayfaları karıştırırken, oldukça hüzünlü bir biçimde, onları yazdığım sırada nasıl bir ruh koşulu içinde bulunduğumu anımsamaya çalışıyorum.

O dönemde doğalcılığın tam ortasındaydık; ama gerçek kişileri doğru ortamlara yerleştirmek gibi unutulmaz bir hizmette bulunacak olan bu okul hep yerinde sayıp kendi kendini yinelemeye yargılıydı.

En azından kuramsal olarak, kuraldışını yadsıyordu: böylece genel yaşamın betiminden öteye geçmek istemiyor, canlı görünmek gerekçesiyle, olabildiğince ortalama insana benzeyecek kişiler yaratmak için çabalıyordu. Bu ülkü, kendi türünde, doğalcılığın *Meyhane*'den de iyi bir örnekçesini oluşturan bir başyapıtta, Gustave Flaubert'in *Duygusal eğitim*'inde gerçekleşmişti;

bu roman hepimiz, yani "Médan Akşamları"nın* tüm katılımcıları için gerçek bir İncil'di; ancak çok da yarar sağlamıyordu. Kusursuzluğun son noktasına ulaşmıştı, Flaubert için bile yeniden başlanamayacak bir şeydi; böylece, o zamanlar, hepimiz bir aşağı, bir yukarı bu yapıtın çevresinde gidip gelmekten, az çok araştırılmış yollarda gezinmekten başka bir şey yapamıyorduk.

Erdem, ne diye saklamalı, bu yeryüzünde kuraldışı bir şeydi, bu nedenle doğalcı tasarının dışında tutulmuştu. Katolikliğin düşüş ve baştan çıkma kavramını bilmediğimizden, hangi çabalardan, hangi acılardan çıktığını da bilmiyorduk; tuzakların üstesinden gelen ruhun kahramanlığı gözümüzden kaçıyordu. İnişleri ve çıkışları, ustaca saldırıları ve aldatmacalarıyla, bir de kimi zaman Şeytan'ın saldırısına uğrayan kişinin çok uzağında, bir manastırın dibinde hazırlanan kurnazca yardımlarıyla bu savaşı betimlemek usumuzdan bile geçemezdi; erdem yalnızca meraksız ya da duyarsız kişilerin, ne olursa olsun, sanat açısından ele alınması pek de coşku verici olmayan kişilerin özelliğiymiş gibi gelirdi bize.

Kalıyordu kusurlar; ama, bunları işlemek söz konusu olunca, alan daralıveriyordu. Yalnızca yedi ana günahın alanlarıyla sınırlıydı, üstelik, bu yedi ana günah içinde de yalnız biri, Tanrı'nın altıncı Buyruğu'na karşı olanı az çok erişilebilir durumdaydı.

Ötekiler öyle korkunç bir bağbozumuna uğramıştı ki hemen hiç tanelenecek salkım kalmamıştı. Örneğin Balzac ve Hello cimriliğin suyunu son damlasına kadar sıkmışlardı. Gurur, Öfke, İmrenme romantiklerce tüm yayınlara taşınmıştı, sonra, bir kitapta yeni bir biçimde sunulabilmesi gerçekten deha gerektiren sahnelerin aşırı kullanımı sonucu, bu dram konuları kaba bir biçimde çarpıtılmıştı. Oburluğa ve Tembelliğe gelince, daha çok ikincil kişilerde cisimlenebilirmiş ve töre romanlarının baş kişilerinden ve primadonnalarından çok, fazlasıyla önemsiz kişilere uyar gibi görünüyorlardı.

Gerçek şu ki, bu günahlar Kilise'nin lambası ve meşalesiyle ve yürekte Tanrı inancıyla sorgulansaydı, Gurur insana karşı acı-

* Emile Zola'nın izleyicileri olan ve Médan'daki evinde sık sık bir araya gelen doğalcı yazarların yayımladıkları bir ortak yapıt. Başlangıçta Huysmans da bu yazarlar arasındadır. (Ç.N.)

masızlık ve yalancı alçakgönüllülük biçimindeki cehennemsi dal budak salmaları içinde incelenecek sapmaların en görkemlisi olurdu, Kösnüllükle Tembelliği de yedeğinde getiren Oburluk, sonra Hırsızlık, şaşırtıcı kazıların özdeğini oluştururdu; ama hiçbirimiz böyle bir çalışma için hazırlanmamıştık; böylece didiklenmesi en kolay kötülüğü, Kösnüllük günahını her biçimiyle durmamacasına yeniden çiğnemek zorundaydık; Tanrı da bilir ki az çiğnemedik; ama böyle bir gösteri çok kısa ömürlüydü. Ne buluşlar yapılırsa yapılsın, roman birkaç satırla özetlenebilirdi: bay Bilmemkim'in neden bayan Bilmemkim'le eşini aldattığını ya da aldatmadığını bilmek söz konusuydu; kişi dikkat çekmek ve üstün bir yazar olarak görünmek istiyorsa, tensel ilişkiyi bir markizle bir kont arasına yerleştiriyordu; tersine, bir kitle yazarı, her şeyin püf noktasını bilen bir düzyazı ustası olmak istiyorsa, aşağı sınıftan bir tutkunla herhangi bir hanım kız arasına oturtuyordu; çerçeve değişiyordu yalnızca. Şimdi bana okurun ilgisini kazanmada seçkinlik ağır basmış gibi geliyor, çünkü roman öyle halk ya da kenter aşklarıyla beslenmiyor bugün, görünüşü döncmin döşeme modasına göre değişen küçük bir arakatta baştan çıkarıcısıyla buluşmaya giden markizin duralamalarının tadını çıkarmayı sürdürüyor. Düşecek mi? Düşmeyecek mi? Bunun adını ruhbilim koymuşlar. Benim buna bir diyeceğim yok.

Gene de bir kitabı açıp da burada değişmez baştan çıkarma ve değişmezlikte ondan geri kalmayan eş aldatmayı gördüm mü hemen kapatıveririm, başlayan aşkın nasıl biteceğini öğrenmek konusunda hiç mi hiç istek duymam. Kesin belgeler içermeyen, bana bir şey öğretmeyen kitap ilgimi çekmiyor artık.

Tersine'nin yayımlandığı sırada, yani 1884'te durum şuydu: doğalcılık değirmen taşını hep aynı daire içinde çevirmek yüzünden soluk soluğaydı. Her yazarın kendinden ya da başkalarından çıkarıp biriktirdiği gözlemler toplamı tükenmeye başlıyordu. İyi bir tiyatro dekorcusu olan Zola az ya da çok kesin tablolar oluşturarak götürüyordu durumu; devinim ve yaşam yanılsamasını çok güzel esinliyordu; kahramanları ruhtan yoksundu, yalnızca tepilerin ve içgüdülerin yönetimindeydi, bu da çözümleme çalışmasını basitleştiriyordu. Deviniyor, birtakım basit edimler gerçekleştiriyor, dekorları oldukça yalın gölgelerle dol-

duruyor, bunlar da Zola'nın dramlarının başlıca kişileri oluyordu. Böylelikle halleri, moda mağazalarını, demiryollarını, maden ocaklarını yüceltiyor ve yolunu şaşırıp bu çevrelere düşenler artık yalnızca ikincil kişi ve figüran işlevi görüyorlardı. Ama Zola Zola'ydı, yani biraz ağır, ama güçlü ciğerleri ve koca yumrukları olan bir sanatçıydı.

Bizler, o kadar yapılı olmayan ve daha ince, daha gerçek bir sanat arayanlarsa, doğalcılığın bir çıkmaza varıp varmadığını, çok yakında yolun sonundaki duvara çarpıp çarpmayacağımızı düşünmek zorundaydık.

Doğrusunu söylemek gerekirse, bu düşünceler çok daha sonra belirdi bende. Bulanık bir biçimde, bir çıkmazda bunalıyor, buradan kurtulmaya çalışıyordum, ama belirlenmiş hiçbir tasarım yoktu, beni havaya kavuşturmuş ve çıkışı olmayan bir yazından kurtarmış olan *Tersine* de tam anlamıyla bilinçdışı bir yapıttı, önceden düşünülmüş görüşlere dayanmadan, üstü kapalı gelecek amaçları taşımadan, hiç böyle şeylere kapılmadan tasarlanmıştı.

Başlangıçta, kısa bir düşlem gibi, tuhaf bir öykü biçiminde görünmüştü bana; bu öyküde *A Vau-l'eau*'nun bir başka dünyaya aktarılmış bir eşini görüyordum biraz; daha okumuş, daha incelmiş, daha zengin ve yapaylıkta yaşamın sıkıntılarının ve zamanının Amerikan törelerinin kendisinde uyandırdığı tiksintiye karşı bir oyalanma bulmuş bir monsieur Folentin düşlüyordum; kanatlarının son hızıyla düşe kaçarken, çılgınca peri oyunlarının yanılsamasına sığınırken, tek başına, yüzyılından uzakta, daha dost çağların, bu denli aşağılık olmayan ortamların anısı içinde yaşarken tasarlıyordum onu.

Sonra, üzerinde düşündükçe, konu büyüyor ve sabırlı araştırmalar gerektiriyordu: her bölüm bir uzmanlığın harcı, farklı bir sanatın yoğunlaşmayla sağlanmış katı biçimi oluyordu; bir mücevherler, kokular, çiçekler, dinsel ve laik yazın, dindışı ve kilise ilahisi müziği "of meat"inde yoğunlaşıyordu.

En tuhafı da, başlangıçta ayrımına bile varmadan, çalışmalarımın doğası nedeniyle, Kilise'yi birçok yanlarıyla incelemeye yönelmemdi. Gerçekten, insanlığın tanıdığı biricik arı dönemlere, Ortaçağ'a kadar gidip de Onun her şeyi elinde tuttuğunu, sa-

natın yalnızca Onda ve Onunla var olduğunu saptamamak olanaksızdı. Dine inanmadığımdan, biraz kuşkuyla bakıyordum ona, kapsamlılığı ve şanı karşısında şaşırmıştım, bana çocuklar için düzenlenmiş gibi görünen bir dinin böylesine hayranlık verici yapıtları nasıl esinleyebildiğini soruyordum kendi kendime.

Çevresinde biraz el yordamıyla dolaşıyor, görmekten çok sezinliyor, müzelerde ve kitaplarda bulduğum kırıntılarla bir bütün oluşturuyordum. Ve bugün, daha uzun ve daha güvenilir araştırmalardan sonra *Tersine*'nin katoliklik ve dinsel sanatla ilgili sayfalarına göz atarken, not defterlerinden koparılmış sayfalara çizilen bu ufacık görünümün doğru olduğunun ayrımına varıyorum. O sırada anlattıklarım kısaydı, yeterince geliştirilmemişti, ama gerçeğe uygundu. Daha sonra, taslaklarımı büyütüp toparlamakla yetindim.

Bugün, *Tersine*'nin Kilise'ye ilişkin sayfalarını rahatlıkla imzalayabilirim, çünkü, gerçekten, bir katoliğin elinden çıkmış gibi görünüyorlar.

Oysa dinden çok uzakta olduğumu sanıyordum! Gereğinden de fazla hayranlık duyduğum Schopenhauer'dan *Vaiz*'e ve *Eyyüp*'e gelmem için tek bir adımın yeteceğini usuma getirmiyordum. Karamsarlığa ilişkin öncüller aynıdır, ancak, sıra sonuç çıkarmaya gelince, filozof geri durur. Yaşamın korkunçluğu, dünyanın saçmalığı, yazgının acımazlığı konusundaki görüşlerini seviyordum; bunları Kutsal Kitaplar'da da severim; ama Schopenhauer'in gözlemleri hiçbir şeye varmaz; deyim yerindeyse, sizi ortada bırakır; özdeyişleri, sonuçta, bir kuru yakınmalar demetinden başka bir şey değildir; Kilise'yse, kökenleri ve nedenleri açıklar, amaçları belirtir, çareleri gösterir; size bir ruh danışmanlığı sağlamakla kalmaz, size bakar, sizi iyileştirir, oysa Alman hekim taslağı, çektiğiniz hastalığın iyileşmez olduğunu iyice kanıtladıktan sonra, alay ederek sırtını döner size.

Onun Karamsarlığı Kutsal Kitaplar'ın karamsarlığından başka bir şey değildir, onlardan alınmıştır. Süleyman'dan, Eyyüp'ten, hatta *Imitation*'dan* fazlasını söylememiştir, *Imitation*

* XV. yüzyılda yazılmış, yazarı bilinmeyen, ama kilise üzerinde büyük bir etkisi olan yapıt: *Imitation de Jésus-Christ*. (Ç.N.)

onun felsefesini ondan çok önce tek bir tümcede özetlemiştir: "Yeryüzünde yaşamak gerçekten bir düşkünlüktür."

Uzaktan bakılınca, bu benzerlikler ve benzemezlikler açıklıkla ortaya çıkar, ama, o dönemde, bunları algılıyorsam da hiç üzerlerinde durmuyordum; sonuca bağlama gereksinimi beni çekmiyordu; Schopenhauer'ın çizdiği yol düzgün ve değişik görünüşlüydü, sonunu görme isteği duymadan, dinginlikle dolaşıyordum burada; o zamanlar, süre sonları üzerinde hiçbir gerçek bilgim, sonuçlara ilişkin hiçbir kaygım yoktu; din kitabının gizemleri bana çocuksu geliyordu; üstelik, tüm katolikler gibi ben de dinimi hiç mi hiç bilmiyordum; her şeyin gizem olduğunun, gizemin içinde yaşadığımızın, rastlantı diye bir şeyin var olması durumunda, yazgıdan da gizemli olabileceğinin ayrımına varamıyordum. Bir Tanrı'nın verdiği cezayı kabul etmiyordum, Karamsarlığın yüce ruhlar için bir avutucu olabileceğini tasarlıyordum. Ne budalalık! Doğalcılığın gözde terimini kullanmak gerekirse, pek insansal belge, pek deneyimsel olmayan buydu. Karamsarlık bedenden hasta olanları da, ruhtan yatağa düşmüşleri de avutmamıştı hiçbir zaman!

Bunca yıldan sonra, öylesine açık biçimde yanlış olan bu kuramların kesinlendiği sayfaları okurken, gülümsüyorum.

Ama bu okumada beni en çok şaşırtan şu: *Tersine*'den bu yana yazdığım tüm romanlar birer filiz olarak bu kitapta yer almış. Bölümleri kendilerini izlemiş olan ciltlerin ilk adımlarından başka bir şey değil.

Gerileme dönemi Latin yazınına ilişkin bölümü geliştirmedimse de en azından *En Route* ve *L'Oblat*'da dinsel tören konusunu işlerken derinleştirdim. Bugün de tek satırını değiştirmeden yayımlayabilirim. Bir Saint-Ambroise bunun dışında kalır, onun yoksul düzyazısını ve tumturaklı söz sanatını bugün de sevmiyorum. O zaman da nitelediğim gibi "can sıkıcı hıristiyan Çiçero" olarak görünüyor bana hep; buna karşılık, ozan Saint-Ambroise çok çekicidir; Dua Kitabı'nda yer alan kendi ilahileri ve okulunkiler Kilise'nin alıkoyduklarının en güzelleri arasındadır; şurasını da ekleyeyim ki ilahiler kitabının biraz özel yazını bu bölümün özel bir kesiminde de yer alabilirdi.

Maro'nun ve *Nohut*'un klasik latincesine 1884'te bayılmadığım gibi bugün de bayılmıyorum; *Tersine*'nin zamanında olduğu gibi, Vulgata* dilini Augustus yüzyılının, hatta yaban kuşu kokusu ve içindeki av eti parçacıklarıyla beneklenmiş renkleriyle daha ilgi çekici olan Gerileme döneminin diline yeğ tutarım. Onu arıtıp yeniden gençleştirdikten sonra, o zamana kadar dile getirilmemiş bir düşünce düzenine yaklaşmak için görkemli sözcükler ve çok hoş sevgi seslenişleri yaratmış olan Kilise kendine çoktanrıcılığın ağzından çok daha üstün bir dil yaratmış gibi gelir bana, Durtal de bu konuda hâlâ des Esseintes gibi düşünmektedir.

Değerli taşlar bölümünü yalnızca bu taşların simge düzeniyle ilgilenerek *La Cathédrale*'de yeniden ele aldım. *Tersine*'nin ölü taşlarını canlandırdım. Güzel bir zümrüte yeşil suyunun ateşinde çıtırdayan kıvılcımları nedeniyle de hayran olunabileceğini yadsımıyorum kuşkusuz, ama, simgelerin özel dili bilinmeyince, bilinmedik biri, kendisiyle konuşulamayan, bu deyimler anlaşılmadığından kendisi de susan yabancı bir kadın değil midir? Oysa o bundan daha iyisi ve daha fazlasıdır.

XVI. yüzyılın eski bir yazarıyla, Estienne de Clave'la birlikte değerli taşların da doğal kişiler gibi toprağın dölyatağına yayılmış bir tohumdan oluştuklarını benimsemesek bile, birer anlamlı maden, birer konuşkan töz, tek sözcükle, birer simge olduklarını söyleyebiliriz. Bu yönleriyle en uzak eskil çağdan beri ele alınmışlardır ve değerli taşların değişmece düzeni zamanımızın rahiplerinin de, laiklerinin de tümden unutmuş oldukları, ama benim Chartres bazilikasına ilişkin kitabımda ana çizgileriyle yeniden belirlemeyi denediğim bu hıristiyan simgeselinin dallarından biridir.

Bu nedenle, *Tersine*'nin bölümü ancak yüzeyseldir, yüzüktaşı düzeyindedir. Olması gereken şey, yani bir öbür dünya mücevheri değildir. İyi kötü betimlenmiş, bir camekân içine iyi kötü yerleştirilmiş mücevherlerden oluşur, ama hepsi budur, bu da yeterli değildir.

Gustave Moreau'nun resmi, Luyken'in gravürleri, Bresdin

* İncil'in Latince çevirisi. (Ç.N.)

ve Redon'un taşbasmaları bugün de gördüğüm gibidir. Bu küçük müzenin düzeninde değiştireceğim hiçbir şey yok.

Rakamı, önceden tasarlanmış amaçlar olmadan, aşağıladığı Tanrı buyruğunun rakamına denk düşen korkunç VI. bölüm ve IX. bölümün onunla birleştirilebilecek kimi yerlerine gelince, kesinlikle bu biçimde yazmazdım artık onları. Hiç değilse özenli bir biçimde, özellikle kösnüllük açısından, insanların iyice yorulup bitmiş beyinlerine sızan şu şeytansı bozulmayla açıklamak gerekirdi bunları. Öyle görünüyor ki sinir hastalıkları, nevrozlar ruhta çatlaklar açıyor, Kötülük Eğilimi de bu çatlaklardan giriyor. Hâlâ aydınlatılamamış bir gizlem var burada; isteri sözcüğü hiçbir şeyi çözmüyor; elle tutulur bir durumu açıklamaya, duyuların karşı durulmaz uğultularını saptamaya yetebilir, kendisine bağlanan tinsel sonuçları, özellikle de hemen her zaman yapısına katılan gizleme ve yalan gibi günahları belirlemez. Bu günah hastalığının ince ayrıntıları nelerdir, ruhunda zavallı bedeninin kargaşası üzerine oturan bir tür cinlenmeye tutulmuş kişinin sorumluluğu ne oranda azalır? Kimse bilmiyor; tıp saçmalıyor bu konuda, tanrıbilim de susuyor.

Getirebileceği hiçbir çözüm yokken, des Esseintes'in sorunu kusur açısından ele alması ve hiç değilse üzüntüsünü belirtmesi gerekirdi; kınamaktan geri durdu ve hiç de iyi etmedi; ama övdüğü –Durtal'den de fazla övdüğü– Cizvitlerce yetiştirilmiş olmasına karşın, daha sonraları tanrısal zorunluklara öylesine başkaldırmış, ten balçığının içinde bata çıka yürümekte öylesine inat etmişti ki!

Ne olursa olsun, bu bölümler *Là-Bas*'nın yolunu belirtmek için bilinçsizce dikilmiş işaretleri andırmakta. Ayrıca, şurasını da belirtmek gerekir ki des Esseintes'in kitaplığında epeyce büyü kitabı vardı ve *Tersine*'nin VII. bölümünde kutsala saygısızlık üzerinde belirtilen düşünceler konuyu daha derinlemesine ele alacak bir kitabın olta iğnesiydi.

Şimdi, yeniden hıristiyan olduktan sonra, herkesi şaşkına çeviren bu *Là-Bas*'yı da böyle yazmazdım artık. Gerçekten, burada geliştirilen kötücül ve kösnül yanın kınanacak nitelikte olduğu kesin; bununla birlikte, açık açık söylüyorum, örtbas ettim, hiçbir şey söylemedim; içerdiği belgeler, ortaya çıkarmayıp

belgeliklerimde sakladıklarımla karşılaştırılınca, fazlasıyla yavan şeyler, dümdüz bönlükler olarak kalır!

Gene de, öyle sanıyorum ki, beyinsel saçmalıklarına ve göbek bölgesi çılgınlıklarına karşın, bu yapıt yalnızca konusuyla bile bir hizmette bulundu. Kendini yadsıtmayı başarmış olan Şeytan'ın oyunlarına dikkati yeniden çekti; şeytanlığın değişmez yöntemi üzerinde yenilenen tüm incelemelerin çıkış noktası oldu; üzerlerindeki perdeyi kaldırarak iğrenç büyü uygulamalarına son verilmesine yardımcı oldu; kısacası, yan tuttu ve çok kararlı bir biçimde Şeytan'a karşı Kilise için savaştı.

Là-Bas'nınkiyle özdeş bir etkisi bulunan *Tersine*'ye dönmek gerekirse, daha önce değerli taşlar konusunda anlattıklarımı çiçekler konusunda da yineleyebilirim.

Tersine çiçekleri yalnızca çevre çizgileri ve renkleri açısından ele alır, hiçbir zaman belirtisi oldukları anlam açısından ele almaz; des Esseintes yalnızca tuhaf, ama sessiz orkideleri seçmiştir. Şurasını da eklemek gerekir ki bu kitapta sessiz ve dilsiz bir bitki evreninden söz ettirtmek zordu, çünkü bitkilerin simgesel dili Ortaçağ'la birlikte ölmüştü; des Esseintes'in üstüne titrediği sömürgelerden gelme bitkiler de bu dönemin simgecilerince bilinmiyordu.

Bu bitkibilimin karşılığını daha sonra *La Cathédrale*'de, Ermiş Hildegarde'a, Ermiş Méliton'a, Ermiş Eucher'e çok ilginç sayfalar yazdırmış olan dinsel tören bahçıvanlığı dolayısıyla yazdım.

Aynı kitapta gizemsel simgelerini ortaya çıkardığım kokular başka bir konu.

Des Esseintes yalnızca basit ya da özüt laik kokularla, bir de bileşik koku ve demetlerle uğraşmıştı.

Kilise'nin kullandığı güzel kokuları, günlüğü, mirhayı, sonra İncil'de anılan, töre kitabında da vaftizler sırasında, piskopos bunları kutsanmış suyla yıkayıp kutsal yağ ve son ovma yağıyla haç işaretini koyduktan sonra çanlar altında günlükle birlikte yakılacağı belirtilen şu şaşırtıcı Thymiama'yı da deneyebilirdi; ama bu açık olguyu Kilise'nin kendisi de unutmuş görünüyor; öyle sanıyorum ki, kendisinden Thymiama istenecek olsa, papaz çok şaşırırdı.

Oysa nasıl yapılacağı *Çıkış*'ta belirtilmişti. Thymiama styrax, galbanum, günlük ve onycha'nın bileşiminden oluşuyordu, bu son töz de, büyük olasılıkla, Hindistan bataklıklarında toplanan purpura türünden bir deniz kabuğunun solungaç kapağından elde edilmekteydi.

Öte yandan, bu deniz kabuğu ve geldiği yer konusunda verilen bilginin yetersizliği göz önüne alınınca, gerçek bir Thymiama hazırlamak olanaksız olmasa da zor; bu da üzücü bir şey, çünkü, başka türlü olsaydı, bu yitik koku des Esseintes'te kesinlikle açılış törenlerinin, Doğu'nun dinsel töremlerinin görkemli çağrışımlarını yaratırdı.

Laik ve dinsel çağdaş yazına ilişkin bölümlere gelince, bana göre, Latin yazınına ilişkin bölüm gibi bunlar da doğruluklarını korudu. Dindışı yazına ayrılan bölüm o zaman kitlenin hemen hiç tanımadığı ozanların: Corbière'in, Mallarmé'nin, Verlaine'in tanınıp değerlendirilmesine yardımcı oldu. On dokuz yıl önce yazdığımdan çıkaracağım hiçbir şey yok: bu yazarlara hayranlığım hep sürdü; hatta Verlaine konusunda dile getirdiğim hayranlık daha da arttı. Arthur Rimbaud ile Jules Laforgue da des Esseintes'in güldestesinde yer almayı hak ederdi ya o dönemde hiçbir şey yayımlamamışlardı daha, yapıtları çok daha sonra yayımlandı.

Öte yandan, *Tersine*'de yerden yere vurulan çağcıl dinci yazarlardan tat alabileceğimi düşünemiyorum bile. Dünyamızdan göçmüş olan Nettement'ın eleştirisinin budalaca olduğu, Mme Augustus Craven ile Mlle Eugénie de Guérin'in çok ağırkanlı yazar müsveddeleri ve çok sofu kısır kadınlar oldukları düşüncesini hiç kimse kafamdan söküp atamaz. Şurıpları çok tatsız geliyor bana: des Esseintes baharat zevkini Durtal'e de geçirmişti, öyle sanıyorum ki azar azar içilen ilaç yerine zencefilli bir sanat özü hazırlama konusunda bugün de oldukça iyi anlaşırlardı.

Poujoulat ve des Genoude'ların tarikat yazını konusunda da görüş değiştirmedim, ama sofu biçem fukaraları arasında saydığım Peder Chocarne'a şimdi o kadar sert davranmazdım, çünkü Saint Jean de la Croix'nın yapıtlarına girişinde gizemcilik üzerine doyurucu birkaç sayfa yazmıştır; aynı biçimde, yetenek yokluğunda, bize keşişler konusunda tutarsız ve eksik, ama sonuçta heyecan verici bir yapıt kazandırmış olan Montalembert'e da-

ha yumuşak davranırdım; özellikle de Angèle de Foligno'nun görüşlerinin budalaca ve bulanık olduğunu yazmazdım, doğru olan yazdığımın tersidir; ama, kendime karşı tanıklık etmeliyim ki, bunları yalnızca Hello'nun çevirisinden okumuştum. Hello da, katoliklerin yalancı ar duygusunu yaralamak korkusuyla, gizemcileri ayıklama, yumuşatma, örtme saplantısına tutulmuştu. Sıkma makinesi altına ateşli, özsu dolu bir yapıt koymuş, ama renksiz ve soğuk, benmaride, biçeminin zavallı idare lambasında iyi ısınmamış bir öz çıkarmıştı.

Bu bir yana, Hello bir çevirmen olarak pireyi deve yapan bir kişi ve bağnaz bir dindar olarak ortaya çıkardı, ama, kendi hesabına işe giriştiği zaman, özgün bir düşünce ustası, kavrayıcı bir yorumcu, güçlü bir çözümleyici olduğunu kesinlemek gerekirdi. Hatta, çevresindeki yazarlar arasında, düşünen tek kişiydi; bu öylesine eksiklerle dolu, ama öylesine ilginç yazarı övmc konusunda d'Aurevilly'nin yardımına koşmuştum, öyle sanıyorum ki, ölümünden sonra, en iyi kitabı *Homme*'un ulaştığı küçük başarıya *Tersine*'nin de bir katkısı olmuştu.

Çağcıl din yazınına ilişkin olan bu bölümün sonucu şuydu: dinsel sanatın iğdiş edilmişleri arasında tek bir damızlık at vardı, o da Barbey d'Aurevilly'ydi; bu kanı da doğruluğunu kesinlikle korumakta. Bu yazar, sözcüğün arı anlamında, bu dönemin katolikliğinin çıkardığı tek sanatçı oldu; büyük bir düzyazı ustası, tümcelerinin patlayıcı ateşliliği karşısında tepesi atan kilise hizmetlilerini gözüpekliğiyle zırlatan, hayranlık verici bir romancıydı.

Son olarak, bir bölüm başka kitapların çıkış noktası olarak görülebilirse, "plain-chant"• üzerine olanı, o günden beri tüm kitaplarımda, *En Route*'ta, özellikle de *L'Oblat*'da genişlettiğim bölümdür.

Tersine'nin vitrinlerine yerleştirdiğim uzmanlık alanlarının bu kısa incelemesinden sonra, çıkarılması gereken sonuç şu: bu kitap burada tümüyle tohum olarak bulunan katolik yapıtımın bir ilk adımı oldu.

Kimi mumyacılarla papaz sınıfından kimi karışık kafalıların anlayışsızlık ve salaklıkları bir kez daha anlaşılmaz görünüyor

• Kiliselerd cokunan eski bir ilahi. (Ç.N.)

bana. Yıllar yılı, iyeliği bende olmayan bu yapıtın yok edilmesini istediler, arkasından gelen gizemsel ciltlerin o olmadan anlaşılamayacağını bile göz önüne almadılar, çünkü, gene söylüyorum, bu kitap hepsinin çıktığı kaynaktır. Ayrıca, bir yazarın yapıtı daha başlangıcından ele alınmazsa, adım adım izlenmezse, bütünü içinde nasıl değerlendirilir; daha önemlisi, geçişinin izleri ortadan kaldırılırsa, bıraktığı ilk izler silinirse, bir ruhta tanrısal iyiliğin ilerleyişi nasıl saptanır?

Ne olursa olsun, kesin olan *Tersine*'nin öncekilerle, *Les Sœurs Vatard*, *En Ménage*, *A Vau-l'eau* ile bağını kopardığı, beni sonunu usuma bile getirmediğim bir yola soktuğuydu.

Katoliklerinkinden başka türlü bir kavrayışı olan Zola bunu iyi sezmişti. *Tersine*'nin yayımlanmasından sonra, birkaç gün geçirmek üzere Médan'a gittiğimi anımsıyorum. Bir öğle sonu, kırda başbaşa dolaştığımız bir sırada, birden durdu, kaşlar çatılmış durumda, kitap nedeniyle serzenişte bulundu bana, doğalcılığa korkunç bir yumruk indirdiğimi, okulu yolundan saptırdığımı, ayrıca böyle bir romanla gemileri yaktığımı, çünkü böyle tek bir ciltte tükenen türde hiçbir yazın türünün olanaklı olmadığını söyledi, sonra, dostça –çünkü çok iyi bir insandı– beni açılmış yola dönmeye, bir töre incelemesine girişmeye çağırdı.

Aynı zamanda hem haklı, hem haksız olduğunu düşünerek dinliyordum onu, beni doğalcılığı yıkmak ve önümdeki her türlü yolu kapatmakla suçlarken haklıydı; romanın, onun düşündüğü biçimiyle, bana yinelemelerle yıpranmış ve can çekişmeye başlamış gibi görünmesi, o istesin, istemesin, benim için çekicilikten yoksun bulunması nedeniyle de haksızdı.

Zola'nın anlayamayacağı pek çok şey vardı; önce şu benim duyduğum pencereleri açma, bunaldığım ortamdan kaçma gereksinimi; sonra beni saran önyargıları sarsma, romanın sınırlarını yıkma, içine sanatı, bilimi, tarihi sokma, tek sözcükle, bundan böyle bu biçimi içine daha ciddi çalışmalar eklemek için bir çerçeve olarak kullanma isteği. O dönemde beni özellikle çeken buydu, geleneksel "entrika"yı, hatta tutkuyu, kadını ortadan kaldırmak, ışık fırçasını tek bir kişi üzerinde yoğunlaştırmak, ne pahasına olursa olsun, yeni bir şey yapmak.

Zola kendisini inandırabilmek için kullandığım bu gerekçelerin hiçbirine yanıt vermiyor, durmamacasına kendi kesinlemesini yineliyordu: "Tarz ve görüş değiştirilmesini kabul etmiyorum; bir zamanlar taptığımız şeyin yakılmasını istemiyorum."

Ne denir! Kendisi de iyi Sicambri* rolünü oynamadı mı? Öyle ya, kurgu ve yazı yordamını değiştirmediyse de en azından insanlığı kavrama ve yaşamı açıklama biçimini değiştirdi. İlk kitaplarının kapkara kötümserliğinden sonra, sosyalizm görünüşü altında, son kitapların fazlasıyla saf iyimserliğiyle karşılaşmadık mı?

Ne diye saklamalı, insan ruhunu onu gözlemlemeyi amaçlayan doğalcılar kadar az anlayan yoktu. Varoluşu tek parça olarak görüyorlardı; yalnızca gerçeğe benzer öğelerle koşullanmış olarak benimsiyorlardı onu, bense, o gün bugün, deneyimlerimle öğrendim ki gerçeğebenzemezlik her zaman kuraldışı durumunda değildi dünyada, Rocambole'ün** serüvenleri de bazı bazı Gervaise'in ve Coupeau'nunkiler kadar gerçeğe uygundu.

Ama des Esseintes'in kendi kişileri kadar gerçek olabileceği düşüncesi Zola'yı rahatsız ediyor, nerdeyse sinirlendiriyordu.

* * *

Buraya kadar, şu birkaç sayfada, *Tersine*'den özellikle yazın ve sanat açısından sözettim. Şimdi de ondan tanrısal iyilik açısından sözetmem, bir kitapta çoğu zaman nasıl bir bilinmedik payı, nasıl kendinden habersiz bir ruh yansıması bulunabileceğini göstermem gerek.

Gizlemeden söylüyorum, *Tersine*'nin böylesine açık, böylesine kesin bir biçimde Katolikliğe yönelmesi benim için anlaşılmaz kalıyor.

Ben tarikat okullarında okumadım, bir lisede okudum, gençliğimde hiçbir zaman dindar olmadım, çocukluk anısı, ilk günah çıkarma, bir dine yönelmede genellikle büyük bir yer tu-

* Sicambri'ler Romalılara yenik düşüp Galya'ya yerleştirilmişler, burada Franklara karışmışlardı. Adları Frankları belirtmek için kullanılmış, sonra yalnızca Ermiş Remi'nin Clovis'e yönelttiği "Eğil, mağrur Sicambri! Yaktığına tap, taptığını da yak!" sözü nedeniyle anılır olmuştu. (Ç.N.)

** Ponson du Terrail'ın *Les Drames de Paris*'sinin kahramanı. Fransa'da İkinci İmparatorluk döneminde geçen çok karışık ve çok şaşırtıcı serüvenleriyle ünlüdür. (Ç.N.)

tan eğitim benimkinde hiç yer tutmadı. Güçlüğü daha da karmaşıklaştıran ve her türlü çözümlemeyi yolundan çıkaran bir şey de şuydu: *Tersine*'yi yazdığım sırada, hiçbir kiliseye ayak basmıyordum, dininin buyruklarını yerine getiren hiçbir katolik, hiçbir papaz tanımıyordum; beni Kilise'ye yönelmeye kıştırtan hiçbir tanrısal dokunuş duymuyor, kendi yem köşemde sakin sakin yaşıyordum; duyularımın isteklerini yerine getirmek bana çok doğal görünüyor, böyle bir şeyin yasaklanmış olabileceği usuma bile gelmiyordu.

Tersine 1884'te yayımlandı, ben 1892'de din yoluna girmek üzere bir Trappe'a* gittim; bu kitabın harmanı kaldırılıncaya kadar yaklaşık sekiz yıl geçti; tanrısal iyiliğe ermenin iki, hatta üç yıllık derin, inatçı, bazı bazı duyulur çabası diyelim; gene de hiçbir katoliklik hevesi, sürdüğüm yaşama ilişkin hiçbir pişmanlık, onu yıkmak konusunda hiçbir istek duymadığım beş yıl var. O zamanlar benim için karanlıkta silinmiş olan bir yola neden, nasıl itildim? Bunu söyleyebilecek durumda değilim; manastırların, çok ateşli, ama çok az tanıdığım Hollandalı ailenin dualarının etkisini saymazsak, son haykırışı, *Tersine*'nin son sayfasının dinsel seslenişini hiçbir şey açıklayamayacaktır.

Evet, biliyorum, çok güçlü insanlar vardır, planlar yaparlar, yaşam yollarını önceden belirleyip izlerler; hatta, yanılmıyorsam, istemle her şeye ulaşılabileceği bile söylenir; ben de inanmak isterim, ama, ne yalan söylemeli, ben ne direşken bir adam olabildim, ne kurnaz bir yazar. Yaşamımda ve sanatımda kesinlikle bir edilgenlik, bir bilinmediklik, kendi dışımda bir yön payı vardır.

Tanrı bağışlayıcı, Meryem de iyi davrandı bana. Niyetlerini belli ettikleri zaman onlara karşı koymamakla yetindim; ne istedilerse yerine getirdim, o kadar, "olağanüstü yollar" diye adlandırılan şey yönlendirdi beni; biri Tanrı yardımı olmadıkça bir hiç olarak kalacağından kuşku duymayabilirse, o benim.

İnancı olmayan kişiler böyle görüşlerle yazgıcılığa ve her türlü ruhbilimin yoksanmasına ulaşmaktan çok uzak olmadığımızı söyleyerek karşı çıkabilirler bana.

* Kırallarının katılığıyla ünlü bir Katolik tarikatı; bu tarikatın manastırı. (Ç.N.)

Hayır, çünkü İsa'ya iman bir yazgıcılık değildir. Kişisel istem sağlamlığını korur. Canım istemiş olsaydı, kendimi kösnül coşkulara bırakmayı sürdürebilir ve Paris'te kalabilirdim, gidip bir Trappe'ta çile çekmezdim. Tanrı ısrar etmezdi kuşkusuz; ama, istemin yaralanmadığını kesinlemekle birlikte, Kurtarıcı'nın çok yardımda bulunduğunu, sizi tedirgin ettiğini, sıkıştırdığını, sert bir polis deyimi kullanmak gerekirse, sizi "pişirdiğini" de söylemek gerekir; ama, gene söylüyorum, kişi, zararı kendine olmak üzere, ona boşverebilir.

Ruhbilime gelince, bu başka bir şey. Onu, benim ele aldığım gibi, bir dine dönüş açısından ele alırsak, ilk belirtilerinde, anlaşılması olanaksızdır; kimi köşeleri ele gelebilir, kimileri gelmez; ruhun yeraltı çabaları bizi aşar. Hiç kuşkusuz, *Tersine*'yi yazdığım sırada, toprakların altı üstüne getirilmiş, yeni temeller atmak için toprak açılmıştı, bense bunun ayrımına varmamıştım. Tanrı elektrik tellerini yerleştirmek üzere yeri kazıyor ve işini ruhun gölgesinde, karanlıkta yapıyordu. Hiçbir şey algılanabilir durumda değildi; ancak nice yıldan sonra kıvılcım teller boyunca koşmaya başlamıştı. O zaman bu sarsıntılarda ruhumun heyecanlandığını duyuyordum; şimdilik ne fazla acılı, ne fazla açıktı: dinsel tören yordamları, gizemcilik, sanat onun araçları ya da yollarıydı; merak, işsiz güçsüzlük nedeniyle girdiğim kiliselerde, özellikle de Saint-Séverin'de oluyordu çoğunlukla bu. Törenleri izlerken, bir iç sarsıntı, güzel bir yapıtı görürken, dinlerken, okurken duyduğumuz şu küçük titremeyi duyuyordum yalnızca, ama belirgin bir baskı, bir karar verme uyarısı yoktu.

Yalnız, yavaş yavaş, kir kabuğumdan sıyrılıyordum; kendi kendimden tiksinmeye başlıyordum, ama inanç konularında dikleniyordum. Karşı koymalarım bana önünde durulmaz gibi gelmiyordu; sonra, bir sabah, uyandığımda, ben nasıl olduğunu hiç mi hiç bilemeden, çözümleniverdiler. İlk kez dua ettim ve patlama gerçekleşti.

Tüm bunlar, tanrısal iyiliğe kavuşulabileceğine inanmayan kişilere çılgınca görünebilir. Etkilerini duymuş olanlar içinse, hiçbir şaşkınlık olanaklı değildir; şaşkınlık olsaydı, ancak hazırlık döneminde, hiçbir şey görmediğimiz, hiçbir şey ayrımsama-

dığımız dönemde, usumuza bile getirmediğimiz toprağı kazıp açma ve kurma döneminde varolabilirdi.

Kısacası, 1891 yılıyla 1895 yılı, *Là-Bas* ile *En Route* arasında ne olup bittiğini bir noktaya kadar anlıyorum, 1884 yılıyla 1891 yılı, *Tersine* ile *Là-Bas* arasında olanlardan hiçbir şey anlamıyorum.

Des Esseintes'in tepilerini ben kendim anlamadıysam, başkaları hiç anlamamıştır. Böylece *Tersine* yazın panayırına bir göktaşı gibi düşüyordu, hem bir şaşkınlık, hem bir öfke yarattı; basın taşkınlığa kapıldı, bunca yazıda, hiçbir zaman saçmalamadı; beni izlenimci insan düşmanı sayıp des Esseintes'i manyak ve karmaşık budala olarak niteledikten sonra, M. Lemaître gibi Ecole Normale'liler Vergilius'u hiç övmemiş olmama kızdılar ve kesin bir dille, Latin dilinin gerileme dönemi yazarlarının, Ortaçağ'da, "bunak geveze ve alıklar" dan başka bir şey olmadıklarını bildirdiler. Başka eleştiri girişimcileri de bir kaplıca hapishanesinde duş kamçısından geçmenin benim için yararlı olacağını bildirme yüceliğini gösterdiler; sonra işe konferansçılar da karıştı. La Salle des Capucines'de, arkont Sarcey, şaşkınlık içinde, "Bu romandan en ufak bir sözcük anlıyorsam, asılmaya razıyım!" diye haykırıyordu. Son olarak, her şeyin tam olması için, *Revue des Deux Mondes* gibi ağırbaşlı dergiler bu romanı Waflard ve Fulgence'ın vodvillerine benzetsin diye önderlerini, M. Brunetière'i saldılar üzerime.

Bu kargaşa içinde tek bir yazar, hem de beni hiç mi hiç tanımayan bir yazar, Barbey d'Aurevilly gerçeği gördü. 28 temmuz 1884 tarihli *Constitutionnel*'de yayımlanan, sonra da 1902'de *Le Roman Contemporain* adlı kitabına alınan bir yazıda, şöyle yazdı:

"Böyle bir kitaptan sonra, yazarına tabancanın ağzıyla haçın ayakları arasında bir seçim yapmaktan başka bir şey kalmıyor."

Dediği oldu.

J.-K. Huysmans
(1903)

Zamanın ötesinde sevinç duymalıyım...,
insanlar sevincimden tiksinse bile,
söylemek istediğimi anlamalarına
kabalıkları elvermese bile.

Rusbrock l'Admirable.

AÇIKLAMA

Lourps şatosunda* saklanan birkaç portreye bakılırsa, Floressas des Esseintes ailesi, eski zamanlarda, atlet yapılı askerlerden, yabanıl subaylardan oluşmuştu. Güçlü omuzlarıyla kapattıkları eski çerçevelerinde iyice sıkışmış durumda, kımıltısız gözleri, yatağan biçimi bıyıkları, çıkıntısı zırhların kocaman kabuğunu dolduran göğüsleriyle insanı ürkütürlerdi.

Bunlar atalardı: torunlarının portreleri yoktu; bu soyun yüzlerinin basamaklanmasında bir boşluk vardı; aracı görevini tek bir portre yükleniyor, geçmişle şimdiki zaman arasında bir bitişme noktası oluşturuyordu, ölgün ve süzgün çizgileri, düzgünle hafiften belirginleştirilmiş elmacık kemikleri, iyice yapıştırılmış ve aralarına inciler takılmış saçları, sert bir kırma yakalığın çizgileri arasından çıkan gergin ve boyanmış boynuyla, gizemli ve kurnaz bir baş.

Dük d'Epernon'la marki d'O'nun** en yakın dostlarından birinin bu görüntüsünde, daha o zamandan, yoksullaşmış bir kişiliğin bozuklukları, kanda akkan baskınlığı göze çarpmaktaydı.

Bu eski ailenin çöküşü akışını hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde, düzenli olarak sürdürmüştü; erkeklerin dişilleşimi gittikçe daha bir belirginleşmişti; des Esseintes'ler, çağların yapıtını tamamlamak istercesine, iki yüzyıl boyunca çocuk-

* Seine-et-Marne ilinde, Provins'e 6 km. uzaklıkta bulunan bu şatoda Huysmans birkaç kez kalmıştı. (Ç.N.)

** Dük d'Epernon (1554-1642) ve marki d'O (1535-1594), III. Henri'nin çok yakın dostları arasında yer alırlardı.(Ç.N.)

larını kendi aralarında evlendirmişler, kalan güçlerini de akrabalar arası evliliklerde tüketmişlerdi.

Bir zamanlar nerdeyse tüm l'Ile-de-France ve la Brie topraklarını kaplayacak kadar kalabalık olan bu ailenin tek bir torunu yaşamaktaydı: dük Jean, kansız ve sinirli, yanakları çökük, gözleri soğuk çelik mavisi, burnu yayvan, gene de düzgün, elleri kuru ve ince, otuz yaşında, ince uzun bir genç adam.

Şaşırtıcı bir soyaçekim olgusu sonucu, son torun, küçültülmüş olarak, eskil ataya benziyordu, onun olağanüstü ölçüde soluk, sarı ve sivri sakalını, aynı zamanda hem yorgun, hem becerikli, belirsiz yüz anlatımını almıştı.

Çocukluğu çok kötü geçmişti. Sıraca tehdidi ve inatçı ateşler altında ezilmişti, bununla birlikte, açık havanın ve bakımların yardımıyla, erginlik döneminin kayalıklarını aşmayı başarmış, o zaman sinirler üstünlüğü ele geçirmiş, solmaca hastalığının güçsüzlük ve isteksizliklerini yenmiş, büyümenin ilerlemesini son gelişimine kadar götürmüştü.

Anne, uzun, sessiz ve beyaz bir kadın, bitkinlikten öldü; baba da belirsiz bir hastalıktan gitti; des Esseintes o zaman on yedisine geliyordu.

Ana babasından korkuyla karışık, minnetten ve sevgiden uzak bir anı saklamıştı yalnızca. Genellikle Paris'te oturan babasını çok az tanıyor, annesini Lourps şatosunun loş bir odasında kımıltısız ve yatmış olarak anımsıyordu. Karı koca ender olarak bir araya gelirdi, o günlerden yavan mı yavan görüşmeler kalmıştı belleğinde; baba ile anne tek ayaklı bir yuvarlak masanın önünde karşı karşıya otururlardı, kocaman abajuru iyice aşağı indirilmiş bir lamba yalnızca bu yuvarlak masayı aydınlatırdı, çünkü düşes aydınlığa ve gürültüye sinir bunalımına düşmeden katlanamazdı; karanlıkta, topu topu birkaç sözcük konuşurlardı, sonra dük ilgisizce uzaklaşır ve en kısa zamanda yeniden ilk trene atlardı.

Öğrenimini yapmak üzere ivedilikle gönderildiği Cizvit okulunda, Jean daha bir hoşgörü içinde, daha tatlı bir yaşam sürdü. Rahipler çocuğun zekâsı karşısında şaşkınlığa düşerek üstüne titremeye başladılar; ne var ki, tüm çabalarına karşın, yöntemli çalışmalara girişmesini sağlayamadılar; kimi konuları iyi

kavrıyor, Latin dili üzerinde erkenden, hızla ilerliyordu; buna karşılık, yunancada iki sözcüğü açıklayamayacak durumdaydı; yaşayan dillerde hiç yeteneği yoktu, kendisine bilimlerin ilk öğelerini öğretme çabasına girişilince de tam anlamıyla kalın kafalı bir çocuk olduğu görüldü.

Ailesi kendisiyle pek ilgilenmiyordu; bazı bazı babası yatılı okula onu görmeye geliyordu: "Günaydın, tünaydın, uslu ol, derslerine iyi çalış." Yazları, tatilde, Lourps şatosunun yolunu tutuyordu; varlığı annesini düşlemlerinden koparmıyordu; annesi onu zar zor ayrımsıyor ya da, birkaç saniye süresince, nerdeyse acılı bir gülümsemeyle süzüyor, sonra, odasını pencerelerinin kalın perdeleriyle saran yapay geceye yeniden dalıyordu.

Uşaklar asık suratlı ve yaşlıydı. Çocuk, kendi kendine bırakılmış durumda, yağmurlu günlerde kitap karıştırıyor, havanın güzel olduğu öğle sonlarında da kırda başıboş dolaşıyordu.

En sevdiği şey küçük vadiye inip Jutigny'ye, tepelerin eteğinde bir köye, üzerlerine yer yer damkoruğu ve yosun demetleri serpilmiş sap başlıklar giymiş bir küçük ev topluluğuna gelmekti. Çayırda su değirmenlerinin boğuk sesini dinleyip Voulzie'nin* serin soluğunu içine çekerek yüksek saman yığınlarının gölgesinde yatıyordu. Bazı bazı turba bataklıklarına, yeşil ve kara Longueville köyüne kadar uzanıyor ya da yelin kasıp kavurduğu, ama görünümün uçsuz bucaksız olduğu yamaçlara tırmanıyordu. Burada, bir yanda göz alabildiğine uzanan ve uzaklarda kapanan göğün mavisiyle karışan Seine vadisi vardı, öbür yanda, ta yukarıda, çevrende de Provins'in güneşin altında, havanın altın rengi titreşiminde kırpırdar gibi görünen kiliseleri ve kulesi.

Kitap okuyor ya da düşlere dalıyor, karanlık çökünceye kadar yalnızlıkla besleniyordu; hep aynı düşünceler üzerinde durması sonucu, kafası belli noktalarda yoğunlaştı ve bulanık düşünceleri olgunlaştı. Her tatil sonu, hocalarının yanına daha düşünceli ve daha inatçı olarak dönüyor, bu değişiklikler onların da gözünden kaçmıyordu; uğraşları gereği ruhların en derin noktalarını araştırmaya alışmış, kavrayışlı ve kurnaz kişilerdi, bu uyanık, ama eğilmez anlak konusunda da aldanmadılar; bu ço-

* Bölgeden geçen küçük bir ırmak. (Ç.N.)

cuğun hiçbir zaman kurumlarının şanına katkıda bulunmayacağını anladılar; ailesi zengin olduğu ve onun geleceğini umursar gibi görünmediği için, kendisini yararlı uğraş alanlarına yönlendirmekten de çabuk vazgeçtiler; incelikleri ve ayrıntılı uslamlamalarıyla ilgisini çeken tüm tanrıbilimsel konularda kendileriyle seve seve tartışmasına karşın, onu rahipliğe yöneltmeyi bile düşünmediler, çünkü, çabalarına karşın, inancı cılız kalıyordu; son çare olarak, önlemcilikle, bilinmediğin korkusuyla, hoşuna giden konularda çalışıp ötekileri boşlamasına da ses çıkarmadılar; bu bağımsız kafalı çocuğun laik belleticilerin sıkıcı zırvalarıyla kendilerinden kopmasını istemiyorlardı.

Böylece, rahiplerin babaca boyunduruğunun ağırlığını pek duymadan, tam anlamıyla mutlu yaşadı; latince ve fransızca çalışmalarını kendi bildiği gibi sürdürdü ve, okuduğu sınıfların izlencelerinde tanrıbilim yer almamakla birlikte, bu dalda başladığı çıraklığı Lourps şatosunda, büyük-büyük-amcasından, Saint-Ruf piskoposluk meclisi üyeleri başkanı Dom Prosper'den kalan kitaplıkta tamamladı.

Ne olursa olsun, Cizvitlerin kurumundan ayrılma zamanı gelip çattı; erginlik yaşına ulaşıyor ve servetinin efendisi oluyordu; akrabası ve vasisi kont de Montchevrel hesaplarını eline verdi. İlişkileri kısa süreli oldu, çünkü biri yaşlı, öbürü genç olan bu iki adam arasında hiçbir kesişim noktası yoktu. Merak, aylaklık, nezaket nedeniyle, des Esseintes bu aileyi sık sık görmeye gitti ve, birkaç kez, la Chaise sokağında bir konakta, dünya gibi eskil hanım akrabalarının soylu kuşaklarından, armaların aylarından, yılların gerisinde kalmış tören yordamlarından söz ettikleri ezici akşamlara katlandı.

Bu dullardan da çok, bir vist* masasının çevresinde toplanmış erkekler kafasız ve değişmez varlıklar olarak beliriyordu; burada, eski kahramanların torunları, feodal soyların son kolları dönüp dolaşıp tatsız tuzsuz söylemler, yüz yıllık tümceler geveleyen, inginli ve manyak yaşlı adamlar olarak göründü des Esseintes'e. Kesilmiş bir eğreltiotu dalında olduğu gibi, bu

* XIX. yüzyılda Fransa'da çok yaygınlaşmış olan ve briçin atası sayılan iskambil oyunu. (Ç.N.)

yaşlı kafataslarının sulanmış özünde kalan tek iz bir zambak çiçeğiydi sanki*.

Bu ahşap kaplamalı ve taş döşemeli Pompadour biçemi gömütlüklerinde kefenlenmiş mumyalara, gözleri sürekli olarak belirsiz bir Chanaan'a, düşsel bir Palestin'e dikilmiş olarak yaşayan bu asık suratlı tembellere anlatılmaz bir acıma duydu.

Bu ortama birkaç kez katıldıktan sonra, çağrılara ve serzenişlere karşın, bir daha adımını atmamaya karar verdi.

O zaman kendi yaşında ve kendi dünyasından gençlerle düşüp kalkmaya başladı.

Kimileri, kendisiyle birlikte dinsel yatılı okullarda yetişmişler, yaşamlarında bu öğrenimin özel bir izini saklamışlardı. Ayinlere katılıyor, Paskalya'da günah çıkarıyor, sık sık katolik derneklere gidiyor ve orospularla yaptıkları kaçamakları birbirlerinden bir kıyayı gizler gibi, gözlerini önlerine dikerek gizliyorlardı. Bunlar, çoğunlukla, kafasız ve boyun eğmiş yakışıklılar, hocalarının sabrını tüketmiş, buna karşılık, onların topluma uysal ve dindar kişiler verme istemlerini karşılamış olan başarılı tembellerdi.

Kimileri devlet kolejlerinde ya da liselerde okumuşlardı, daha az ikiyüzlü ve daha özgürdüler, ama onlardan ne daha ilginç, ne daha geniş görüşlüydüler. Operet ve at yarışı tutkunu eğlence düşkünleriydi bunlar, "lansquenet"** ve bakara oynuyor, atlara, kartlara, boş kafalı insanların değer verdiği tüm eğlencelere servetler yatırıyorlardı. Bir yıllık bir deneyimden sonra, bu arkadaşlığın sonucu uçsuz bucaksız bir bıkkınlık oldu, ayrım gözetmeden, coşku parıltısından, kanın ve sinirlerin gerçek kışkırmasından yoksun olarak girişilen haz yaşamlarını kolay ve bayağı buldu.

Yavaş yavaş bıraktı onları, yazın adamlarına yaklaştı, düşüncesinin onlarda daha çok yakınlık bulması, aralarında daha bir rahatlık duyması gerekirdi. Bu da yeni bir aldanış oldu; kindar ve bayağı yargılarına, bir kilise kapısı kadar sıradan konuşmalarına, bir yapıtın değerini baskı sayısına ve satış kazancına göre ölçen

* Zambak çiçeği Fransa krallığının simgesidir. (Ç.N.)

** XVI. yüzyılda Fransa'ya Almanya'dan gelmiş bir iskambil oyunu. (Ç.N.)

tiksindirici tartışmalarına başkaldırdı. Aynı zamanda din alanında özgür düşünenleri, kenter sınıfının öğretilerine bağlananları, başkalarının düşüncelerini boğmak için tüm özgürlükleri isteyenleri, açgözlü ve utanmaz katı ilkecileri tanıdı, eğitim açısından, sokağın köşesindeki kunduracıdan daha aşağı buldu onları.

İnsanlığa karşı horgörüsü arttı; en sonunda, toplumun büyük ölçüde haytalardan ve budalalardan oluştuğunu anladı. Başka birinde de aynı özlem ve aynı kinleri bulgulama konusunda, kendisininki gibi çalışkan bir çökmüşlük içinde olmaktan hoşlanan bir ıısla buluşma, kendisininki gibi sivri ve incelmiş bir düşünce biçimini bir yazar ya da okumuşunkiyle buluşturma konusunda hiç mi hiç umudu yoktu.

Anlatılıp paylaşılan düşüncelerin sıradanlığı karşısında sinirlenmiş, rahatı kaçmış, öfkelenmiş durumda, Nicole'ün* sözünü ettiği şu her yerde acılı kişilere benzemeye başlıyordu; böylece, sürekli olarak kendi derisini bereliyor, her sabah, gazetelerde anlatılan yurtsever ve toplumsal saçmalıklardan acı çekiyor, çok güçlü bir kitlenin her zaman ve ne olursa olsun düşünceden ve biçemden yoksun yapıtlara sağladığı başarıların önemini abartıyordu.

Daha şimdiden, incelikle hazırlanmış bir ıssız köşe, rahat bir çöl, insan budalalığının sonu gelmez tufanından uzakta, sığınabileceği, kımıltısız ve ılık bir gemi düşlüyordu.

İçini kemiren bu evrensel horgörüde tek bir tutku, yani kadın tutabilirdi onu, ama o tutku da yıpranmıştı. Açlık saplantısı içinde ve damağı çabucak körelip tat almaz duruma gelen hastalıklı ve huysuz bir adam iştahıyla dokunmuştu tensel yemeklere; taşralı soylularla düşüp kalktığı dönemde, sarhoş kadınların tatlıda kopçalarını çözdükleri ve başlarıyla masayı dövdükleri şu geniş gece yemeklerine katılmıştı; kulislere de girip çıkmış, oyuncu ve şarkıcı kadınları denemiş, kadınların doğuştan gelen budalalıklarından fazla olarak, sıradan oyuncu kadınların çılgın kendini beğenmişliklerine de katlanmıştı; sonra yeni ünlenmiş yosmaları metres tutmuş ve, ücret karşılığında, tartışmalı hazlar sağlayan acentaların servetine katkıda bulunmuştu; en sonunda,

* Pierre Nicole (1625-1695) Fransız ahlakçı. (Ç.N.)

iyice doymuş, bu değişmez lüksten, hep birbirine benzeyen okşayışlardan bıkmış durumda, isteklerini karşıtlıkla besleyerek, uyuşmuş duyularını düşkünlüğün kışkırtıcı kirliliğiyle uyaracağını düşünerek bataklara dalmıştı.

Neyi denerse denesin, uçsuz bucaksız bir sıkıntı altında eziliyordu. Daha da aşırıya gitti, virtüozların tehlikeli okşayışlarına başvurdu, o zaman da sağlığı bozuldu, sinir düzeni altüst oldu; ensesi şimdiden duyarlı duruma geliyor, eli titriyordu, ağır bir nesne tuttu mu öyle kalıyor, küçük bir bardak gibi hafif bir nesne tuttu mu sarsılıp eğiliyordu.

Başvurduğu hekimler onu çok korkuttular. Bu yaşamı bırakmanın, gücünü yok eden bu işlerden vazgeçmenin zamanı gelmişti. Belli bir süre uslu durdu; ama çok geçmeden beyni coştu, gene silah başına çağırdı onu. Ergenliğin etkisi altında, bozuk ya da iğrenç yemeklere açlık duyan kızlar gibi, olağandışı aşklar, sapkın sevinçler düşleyip uygulamaya başladı; o zaman, iş bitti: duyuları, her şeyi tüketmiş olmaktan hoşnut, yorgunluktan bitmiş gibi, iyice uyuştu, cinsel yetersizliğin eşiğine geldi.

Sarhoşluktan ayılmış, yalnız, ürkütücü ölçüde bıkkın, teninin korkaklığının ulaşmasını önlediği bir sonu gönülden ister durumda, yolun üstünde buldu kendini.

İnsanlardan uzakta, bir köşeye çekilme, kapanma, sokağına saman döşenen şu hastalar için yapıldığı gibi, eğilip bükülmez yaşamın gümbürtüsünü duyulmaz duruma getirme düşünceleri güçlendi.

Karar vermenin de zamanıydı ayrıca; servetinin hesabını yapınca tüyleri ürperdi; çılgınlık ve eğlencelerde baba kalıtının büyük bölümünü yemişti, topraklara yatırılmış olan öteki bölümü de ancak gülünç kazançlar getiriyordu.

Artık hiç gitmediği ve arkasında bağlayıcı hiçbir anı, hiçbir özlem bırakmadığı Lourps şatosunu satmaya karar verdi; öteki varlıklarını da elden çıkardı, devlet tahvilleri aldı; böylece elli bin lira yıllık geliri bir araya getirdi, bunun üstüne de içinde kesin bir dinginlik içinde yüzmeyi tasarladığı küçük evi almak ve döşemek için belli bir para ayırdı.

Başkent dolaylarını araştırdı, ve Fontenay-aux-Roses'un yukarısında, kale yanında, sapa, komşusuz bir eski ev buldu; dü-

şü gerçekleşmişti; Parislilerin fazla yıkıp batıramadığı bu bölgede güvende olacağından kuşkusu yoktu; kentin ta ucunda bulunan gülünç bir demiryolunun ve gönüllerine göre yola çıkıp yürüyen küçük tramvayların doğru dürüst sağlayamadığı ulaşımın zorluğu da ona güven veriyordu. Düzenlemek istediği yeni yaşamı düşündükçe bir sevinç duyuyor, kendisini daha şimdiden Paris'in dalgalarının erişemeyeceği kadar uzağa, yamaca çekildiği, bununla birlikte, onu kendisini yalnızlığında haklı çıkaracak kadar yakın bulduğu için, bu sevinç daha bir canlı oluyordu. Gerçekten de, bir yere gitme olanaksızlığı içinde bulunmak hemen oraya gitme isteğini duymanıza yettiğine göre, yolu tümden kapatmamakla, topluma geri dönme konusunda hiçbir isteğe, hiçbir özleme kapılmama şansı vardı.

Edindiği eve duvarcılar getirdi, sonra, bir gün, birdenbire, tasarılarından hiç kimseye söz etmeden, eski eşyalarını elden çıkardı, uşaklarına yol verdi ve, kapıcıya hiçbir adres bırakmadan, ortadan kayboldu.

II

Des Esseintes Fontenay'deki evinin sessiz dinginliğine dalma olanağına kavuşuncaya kadar iki ayı aşkın bir süre geçti; türlü alım işleri onu hâlâ Paris'te dolaşmak, kentin bir başından bir başına taban tepmek zorunda bırakıyordu.

Oysa konutunu döşemecilere bırakmadan önce ne araştırmalara girişmemiş, ne derin düşüncelere dalmamıştı ki!

Renk basamaklarının açıklık ve aldatıcılıkları konusunda uzun zamandır uzmandı. Eskiden, evinde kadınları ağırladığı dönemde, Japonya'nın solgun bir kâfur ağacından yontulmuş küçük mobilyalar ortasında, pembe Hint sateninden bir tür çadır altında, kumaşın süzgeçten geçirdiği özentili ışıklarda tenlerin tatlı tatlı renklendiği bir yatak odası oluşturmuştu.

Aynaların birbirlerine yansıdığı ve duvarlarda birbirlerine göz alabildiğine dizi dizi pembe yatak odaları yolladıkları bu oda, çıplaklıklarını, mobilyaların tahtasından yayılan naneyle kokulanan bu ılık kiraz pembesine daldırmaya bayılan yosmalar arasında ün salmıştı.

Ama, düzgün kullanma alışkanlığı ve gecelerin aşırılıklarıyla solup yıpranmış olan derilerin altına yeni bir kan aktarır gibi görünen bu boyalı havanın iyilikleri bir yana bırakıldığı zaman bile, o bu ölgün ortamda kendi hesabına özel sevinçler, geçmiş acıların, ölmüş sıkıntıların anısının son sınırına kadar götürüp şiddetlendirdiği hazlar duyuyordu.

Böylece, çocukluğuna duyduğu kin ve horgörünün etkisiyle, bu odanın tavanına gümüş tellerden yapılmış bir küçük ka-

fes asmıştı, bu kafese kapatılmış bir cırcırböceği de Lourps şatosunun şöminelerinin külleri arasında olduğu gibi ötüyordu: öylesine çok işittiği bu ötüşü dinlediği zaman, annesinin yanında geçen tüm sıkıntılı ve dilsiz akşamlar, acılı ve bastırılmış bir gençliğin tüm bırakılmışlığı gözlerinin önünde iç içe giriyordu, o zaman, ayrımına varmadan okşadığı ve sözleri ya da kahkahası daldığı görüntüyü silerek kendisini birdenbire gerçeğe, yatak odasına, yeryüzüne getiren kadının sarsmalarıyla, ruhunda bir gürültü, çekilmiş acıların öcünü alma gereksinimi, aile anılarını bayağılıklarla kirletme taşkınlığı, etten minderler üstünde debelenmenin, en ateşli ve en yakıcı tensel çılgınlıkları son damlasına kadar tüketmenin çılgınca isteği yükseliyordu.

Başka seferlerde, sıkıntı bastırdı mı, yağmurlu sonbahar günlerinde, sokağa, eve, sarı çamurdan gökyüzüne, taş döşeli yolları andıran bulutlara duyulan tiksinti benliğini kuşattı mı bu köşeye sığınıyor, kafesi hafifçe sallıyor ve, sarhoş gözleri kafesin artık hiç kımıldamadığını, ama tüm odanın evi pembe bir valsle doldurarak sallanıp döndüğünü ayrımsayıncaya kadar, aynaların oyununda sonsuzca yansımasına bakıyordu.

Daha sonra, benzersizliğiyle seçilmeyi zorunlu bulduğu dönemde, des Esseintes şatafatlı bir biçimde tuhaf döşeme biçimleri de yaratmış, böylece salonunu farklı biçimlerde kaplanmış ve ince bir benzeşimle, şen ya da kasvetli, zarif ya da yabanıl renklerin belli belirsiz uyumuyla Latin ve Fransız yapıtlarının ayırıcı niteliğine bağlanan bir dizi göze bölmüştü. O zaman bu gözlerden hangisinin dekoru o anda okumaya heveslendiği yapıtın özüne en iyi uyar görünüyorsa, o göze oturuyordu.

Son olarak, iş yaptırdığı kişilerle görüşmekte kullanmak üzere yüksek tavanlı bir salon hazırlatmıştı; adamlar içeriye girip arkalıklı kilise iskemlelerine yan yana oturuyorlar, kendisi de görkemli bir kürsüye çıkıp züppelik üstüne vaaz veriyor, kunduracı ve terzilerinden biçki konusundaki kutsal açıklamalarına kesinlikle uymalarını istiyor, kutsal istek ve buyruklarında yer alan yönergelere harfi harfine uymamaları durumunda onları parasal bir aforozla tehdit ediyordu.

Bir ayrıksı adam olarak ünlendi, ak kadifeden takımlar, sırma işlemeli yelekler giyerek, bir gömleğin V biçimi açıklığının

içine kravat yerine Parma menekşelerinden bir demet oturtarak, yazın adamlarına büyük yankılar uyandıran akşam yemekleri vererek bu ünü en yüksek noktasına çıkardı. Bu yemekler arasında özellikle biri, XVIII. yüzyılın bir yinelenmesi olan bir yemek, tersliklerin en önemsizini anmak için düzenlediği bir yas yemeği büyük yankı uyandırdı.

Birdenbire biçim değiştirmiş olan evinin, kömür tozu serpilmiş ağaçlık yollara, şimdi bazalt bilezik taşlarıyla çevrilmiş ve içi mürekkeple doldurulmuş küçük havuza, servi ve çamlardan oluşturulmuş sık ağaçlıklarıyla bahçeye bakan, karalarla kaplanmış yemek odasında, akşam yemeği menekşe ve uyuzotu sepetleriyle süslü, üzerlerinde yeşil alevler parlayan büyük şamdanlar ve kalın mumların yandığı küçük şamdanlarla aydınlanan, kara bir sofra örtüsü üzerinde sunulmuştu.

Gizlenmiş bir orkestra cenaze marşları çalarken, konuklara üzerlerine "gözyaşları"* serpilmiş gümüş rengi bezlerden terlikler ve çoraplar giymiş çıplak zenci kızlar hizmet etmişti.

Kenarları kara çizgili tabaklarda, kaplumbağa çorbaları, Rus çavdar ekmekleri, olgun Türkiye zeytinleri, havyar, kefal yumurtaları, Frankfurt füme domuz sucukları, meyankökü suyu ve deri cilası rengi soslu av hayvanları, yermantarı özütleri, çikolatayla amber rengi verilmiş kremalar, pudingler, tüysüz şeftaliler, akındırıklar, dutlar ve kirazlar yenilmiş, koyu renk kadehlerde, Limagne ve Rousillon, Tenedos, Val de Penas ve Porto şarapları içilmiş, kahveden ve ceviz liköründen sonra, kvasların, sert ve kara biraların tadı çıkarılmıştı.

Geçici olarak ölmüş bir erkeklik onuruna verilen bu akşam yemeğinin davetiyeleri cenaze törenine çağrı davetiyelcri örnek alınarak yazılmıştı.

Ama bir zamanlar büyük gurur duyduğu bu tuhaflıklar kendiliğinden tükenmişti; bugün bu çocuksu ve gününü doldurmuş gösterişlere, bu acayip giysilere, bu tuhaf konut düzenlemelere karşı bir horgörü duymaya başlamıştı. O başkalarını şaşırtmak için değil, kendi kişisel zevki için rahat, gene de ender rastlanır biçimde süslenmiş bir ev oluşturmak, gelecekteki

* Gözyaşları biçiminde ölüm simgeleri söz konusu. (Ç.N.)

yalnızlığına uygun düşecek, ilginç ve sakin bir konut biçimlendirmek istiyordu.

Fontenay'deki ev hazır olup bir mimar bu evi onun istek ve tasarımlarına göre hazırlanıp da döşeme ve dekor düzenini belirlemekten başka bir iş kalmayınca, des Esseintes renk ve ayrım dizilerini yeni baştan ve uzun uzun gözden geçirdi.

Onun istediği anlatımları lambaların yapay ışığında kesinlenen renklerdi; gün ışığında yavan ya da sert olmaları bile onun için pek önemli değildi, çünkü, insanın kendi evinde daha iyi, daha yalnız olduğunu, düşüncenin de ancak karanlıkla yakın ilişki içinde kışkırdığını ve ancak bu durumda gerçekten ışıldadığını düşündüğünden, nerdeyse yalnızca geceleri yaşıyordu; karanlığa gömülüp uyumuş evlerin ortasında, iyice aydınlatılmış bir odada, uyanık ve ayakta duran tek kişi olmaktan özel bir haz, içine azıcık kendini beğenmişlik de giren bir tür doyum, gece geç saatlere kadar çalışan ve pencerelerinin perdelerini kaldırıp da çevrelerinde her şeyin sönmüş, her şeyin dilsiz, her şeyin ölü olduğunu gören insanların iyi bildiği, çok özel bir hoşnutluk duyuyordu.

Yavaş yavaş, bir bir seçti renk perdelerini.

Mavi yapay bir yeşil üzerinde yalaza çalar; kobalt ya da çivit gibi koyuysa, kara olur; açıksa, griye döner; turkuvaz gibi açık ve yumuşaksa, soluklaşır ve donar.

Öylcyse, bir destekleyici olarak, başka bir renkle birleştirmedikçe, bir odanın baskın öğesi durumuna getirilmesi söz konusu olamazdı.

Öte yandan, demir grileri daha bir surat ekşitir ve ağırlaşır; inci grileri gök mavilerini yitirir ve kirli bir beyaza dönüşür; koyu kestaneler uyuklar ve soğur; imparator yeşili ve mersin yeşili gibi koyu yeşillere gelince, açık maviler gibi etki gösterir ve karalarla kaynaşırlar; bu durumda, geriye tavus yeşili gibi soluk yeşiller, zincifreler ve lakalar kalıyordu, ama o zaman da ışık bunların mavilerini sürgün edip yalnızca sarılarını alıkoyar, onlar da ancak yalancı bir renk perdesi, bulanık bir hava yaratırlardı.

Dişilleşimleriyle dünyadan yalıtlanma düşüncelerine ters düşen somonları, mısır renklerini, pembeleri de düşünmemek gerekirdi; son olarak, çıplaklaşan menekşe renkleri üzerinde de fazla düşünmeye gerek yoktu; akşam, kırmızı tek başına üstte

kalır, hem de hangi kırmızı! Vıcık vıcık bir kırmızı, iğrenç bir şarap tortusu rengi; ayrıca, belli bir dozda santonin yutulunca, her şey mor görüldüğüne, bu durumda da örtülerin rengi el bile sürülmeden değiştirilebildiğine göre, bu renge başvurmak ona yararsız görünüyordu.

Bu renkler dışarıda bırakıldıktan sonra, yalnızca üç renk kalıyordu: kırmızı, portakal rengi, sarı.

Portakal rengini hepsine yeğ tutuyor, böylece, nerdeyse matematik bir doğrulukta olduğunu kesinlediği bir kuramın gerçekliğini kendi örneğiyle doğruluyordu: buna göre, gerçekten sanatçı bir bireyin tensel doğasıyla gözlerinin daha özel ve daha canlı bir biçimde gördüğü renk arasında bir uyum vardı.

Gerçekten de, kaba retinaları ne her bir rengin kendine özgü uyumunu, ne açılma ve ayrımlarının gizemli büyüsünü algılayabilen sıradan insanlar bir yana bırakılınca, titrek ve güçlü renklerin görkem ve utkusuna duyarsız kalan kenter gözler de bir yana bırakılıp yalnızca göz bebekleri yazın ve sanatla deneyim kazanarak incelmiş insanlar alıkonulunca, bunlar arasında ülküseli düşleyen, yanılsamalar arayan, yatakta gizem isteyen kişinin gözünü genellikle mavinin ve açık mor, leylak rengi, inci grisi gibi türevlerinin okşadığı kesin gibi görünüyordu ona, ama bunun için bu renklerin yumuşaklıklarını korumaları ve kişiliklerinden kopup arı morlara, salt grilere dönüştükleri sınırı aşmamış olmaları gerekirdi.

Buna karşılık, kabaca saldıran kişiler, kalabalıkları oluşturanlar, fazlasıyla kanlı canlı yakışıklılar, girişleri, ayrıntıları küçümseyen ve hemen kendilerini yitirip saldırıya geçen sağlam yapılı erkekler, işte bunlar çoğunlukla sarıların ve kırmızıların keskin parıltılarından, kendilerini kör ve sarhoş eden alev kırmızılarından ve parlak sarılardan çıkan zil seslerinden hoşlanırlar.

Son olarak, tensel istekleri isleme ve salamuralarla tatlandırılmış yemekler arayan zayıf düşmüş ve sinirli kişilerle aşırı ölçüde kışkırmış cılız kişilerin nerdeyse tümünün gözleri şu görkemleri düşsel, şu ateşleri kekre, kışkırtıcı ve hastalıklı renge: portakal rengine bayılırlar.

Bu durumda des Esseintes'in seçiminin en ufak kuşkuya yer bırakması söz konusu olamazdı; ama hâlâ söz götürmez güç-

lükler çıkmaktaydı karşısına. Kırmızı ile sarı ışıklarda yücelip güzelleşirse de bileşikleri, portakal rengi, her zaman bu sonucu vermezdi, azıverir ve sık sık bir latinçiçeği kırmızısına, bir ateş kırmızısına dönüşürdü.

Bunların tüm ayrımlarını mum ışıklarında inceledi, dengesini yitirmez ve beklediği gerekliklere uymazlık etmezmiş gibi gelen birini bulguladı; bu hazırlık çalışmaları bittikten sonra, en azından kendi çalışma odası için Doğu kumaşları ve Doğu halıları kullanmamaya özen gösterdi, şimdi, zenginleşmiş tüccarlar bunları moda mağazalarından indirimle almaya başladıktan sonra, fazlasıyla bıktırıcı, fazlasıyla bayağı olmuşlardı.

Sonunda, duvarlarını da kitapları gibi iri pütürleri düzlenmiş marokenle, güçlü bir cendere altında, sert çelik levhalarla parlatılmış Cap işi deriyle kaplatmaya karar verdi.

Duvar kaplamaları bir kez bezendikten sonra, silme çubukları ve yüksek sütun altlıklarını koyu bir çivit mavisine, araba yapımcılarının levhalar için kullandıkları lake çivit mavisine boyattı, aynı biçimde marokenle kaplanmış olan az çok yuvarlak tavan da uçsuz bucaksız bir yuvarlak pencere gibi, portakal rengi derisi içine yerleştirilmiş olarak, kral mavisi bir gök halkası açtı, bu halkanın ortasında, bir zamanlar Köln dokumacılar derneğinde eski bir ayin cüppesi için işlenmiş üç kanatlı gümüş melekler kanat çırparak yükselmekteydi.

Düzenleme işlemi gerçekleştirildikten sonra, akşam, her şey birbiriyle uzlaştı, yumuşadı, yerli yerine oturdu; duvar doğramaları sanki portakal rengi öğelerce ısıtılmış yoğun mavilerini kımıltısızlaştırdı, bu portakal rengi öğeler de mavilerin ısrarlı soluğuyla desteklendi, bir bakıma, körüklendi, böylece hiç bozulmadan korudular durumlarını.

Bu odanın tek lüksünün kitaplar ve ender bulunur çiçeklerle sınırlı kalması gerektiğinden, des Esseintes'in mobilya konusunda uzun araştırmalara girmesi gerekmedi; çıplak kalmış bölmeleri birkaç desen ve birkaç tabloyla süslemeyi daha sonraya bırakarak duvarlarının büyük bölümünde abanoz ağacından kitaplık raf ve gözleri yerleştirmekle, parkeye yabanıl hayvan postları ve mavi tilki kürkleri yaymakla, XV. yüzyıldan kalma masif bir sarraf masasının yanına derin ve yastıklı koltuk-

lar ve dövme demirden eski bir küçük kilise sırasını, bir zamanlar üzerine diyakosun antiphonarium'unu* koyduğu, şimdiyse du Cange'ın** *Glossarium mediae et infimae latinitatis*'inin ağır dört yapraklıklarından birini taşıyan şu eskil kitap rahlelerinden birini yerleştirmekle yetindi.

Yüzeyi çatlak gibi görünen, mavimsi, şurasına burasına kabartıları altın benekli şişe dipleri serpilmiş camları kırların görüntüsünü kapatan ve ancak yapay bir ışık girmesine izin veren pencereler de kararmış ve nerdeyse islenmiş sırması hemen hemen ölü bir kızıl sarının örüsü içinde sönüp giden eski ayin atkılarından yapılmış perdelerle donandı.

Son olarak, giysisi Floransa işi bir ak ayin gömleğinin görkemli kumaşından biçilmiş şöminenin üzerinde, Bièvre'in eski Abbaye-au-Bois'sından gelme, Bizans işi, altın sarısı bakırdan iki kutsal ekmek kabı arasında, bir dantel gibi işlenmiş üç ayrı bölmeli eşsiz bir dua levhası, çerçevesinin camı altında, gerçek bir tirşe üzerine, hayranlık verici dua kitabı harfleri ve göz kamaştırıcı kenar süslemeleriyle kopya edilmiş olarak, Baudelaire'in üç parçasını içermekteydi: sağda ve solda "Âşıkların ölümü" ve "Düşman" başlıklarını taşıyan iki sone; ortadaysa, "*Any where out of the world*:– Dünyanın dışında olsun da neresi olursa olsun."

* Ayindeokunacak ilahilerin bulunduğu defter ya da kitap.(Ç.N.)
** XVII. yüzyılda yaşamış ve Bizans ve Doğu Roma'ya ilişkin dil ve tarih incelemeleri yapmış Fransız bilgin. (Ç.N.)

II

Mallarının satılmasından sonra, des Esseintes annesine bakmış, aynı zamanda da satışa çıkarılışına kadar oturulmamış ve boş kalmış Lourps şatosunun hem yöneticilik, hem kapıcılık görevlerini yerine getirmiş olan iki emektar uşağı alıkoydu.

Bir bakıcı işine, saatten saate kaşık kaşık ilaç ve bitki suyu dağıtan hastabakıcı düzenliliğine, pencereleri ve kapıları kapalı odalarda, dışarıyla ilişkileri olmayan, yalnızlığa çekilmiş keşişlerin katı sessizliğine alışmış olan bu karı kocayı Fontenay'e getirtti.

Koca odaları temizlemek ve alışverişleri yapmakla görevlendirildi, karısı da yemekleri hazırlamakla. Evin birinci katını onlara bıraktı, onlara kalın keçe ayakkabılar giyme zorunluluğu getirdi, iyicc yağlanmış kapılara birer kapı daha ekletti, döşemelerini dc hiçbir zaman başının üstünde ayak seslerini işitmeyeceği biçimde kalın halılarla kaplattırdı.

Onlarla kimi zillerin anlamını kararlaştırdı, sayılarına, kısalıklarına, uzunluklarına göre zil vuruşlarının anlamını belirledi; çalışma masasının üzerinde, her ay, kendisinin uyuduğu sırada, hesap defterini koymaları gereken yeri gösterdi; uzun sözün kısası, her şeyi ikide bir onlarla konuşmak ya da onları görmek zorunda kalmayacak biçimde düzenledi.

Bununla birlikte, kadın odunların konulduğu bir hangara ulaşmak için tüm evi geçmek zorunda olduğundan, pencerelerinin camları önünden geçerken, gölgesi düşmanca olmasın istedi, bu nedenle de manastır yaşamı süren kadınların Gand'da bugün de giydikleri biçimde, ak başlıklı ve geniş, basık ve kara kukule-

tayla Felemenk grogeninden bir giysi yaptırttı ona. Alacakaranlıkta önünden geçen bu başlığın gölgesi onda bir manastır duygusu uyandırıyor, şu dilsiz ve sofu köyleri, etkin ve canlı bir kentte bir köşeye kapanıp gömülmüş şu ölü semtleri anımsatıyordu.

Değişmez yemek saatlerini de belirledi; midesinin zayıflığı çeşitli ve ağır yemekler yemesine izin vermediğinden, bu yemekler pek öyle karışık değildi, çok da azdı.

Kışın, saat beşte, güneş battıktan sonra, iki rafadan yumurta, kızartılmış ekmek ve çayla hafif bir öğle yemeği, on bire doğru akşam yemeğini yiyordu; gece kahve, bazı bazı da çay ve şarap içiyor, sabahın beşine doğru, yatağa girmeden önce de çok hafif bir şeyler atıştırıyordu.

Her mevsim başında bir daha değiştirilmemek üzere belirlenip listesi yapılan bu yemekleri, açıldığı iki odanın ikisine de ne koku, ne gürültü sızdıran, sımsıkı kapatılmış, kapitone bir koridorla çalışma odasından ayrılan küçük bir bölmenin ortasında bir masada yiyordu.

Bu yemek odası kirişleri yarım daire biçiminde tonozlu tavanı, kızılçamdan bölmeleri ve döşemesiyle, bir lombarda lombozu andıran tahta bir kaplama içinde açılan küçük penceresiyle bir gemi kamarasına benziyordu.

Şu iç içe Japon kutuları gibi, bu oda da mimarın yaptığı gerçek yemek odası olan daha büyük bir bölmenin içine yerleştirilmişti.

Bu yemek odasının iki penceresi vardı, biri şimdi görünmüyordu, bir tahta perdeyle gizlenmişti; bununla birlikte, istenince, tahta perde bir yayla indiriliyor, böylece hava yenileniyor, bu açıklıktan girip kızılçam kutunun çevresinde dolaşabiliyor ve içine girebiliyordu; öteki, ağaç kaplama içinde açılan lombozun tam karşısında bulunduğundan, görülebiliyor, ama kullanılamıyordu; çünkü bu lombozla bu gerçek pencere arasında kalan tüm alanı büyük bir akvaryum kaplamaktaydı. Böylece, kamarayı aydınlatmak üzere, gün ışığı, camlarının yerine sırsız bir ayna konulmuş olan pencereden, sudan, son olarak da lombarın her zaman kapalı camından giriyordu.

Sonbaharda, güneşin batmakta olduğu sırada, masanın üstünde semaverden dumanlar çıktığı anda, akvaryumun sabahtan

öğleye kadar donuk ve bulanık kalan suyu kızarıyor ve közlerin tutuşmuş parıltılarını süzüp sarışın duvarlara geçiriyordu.

Bazı bazı, öğleden sonraları, des Esseintes rastlantı sonucu uyanık ve ayakta olduğu zaman, akvaryumu boşaltıp yeniden arı suyla dolduran boru ve oluk düzenini çalıştırıyor ve arı suyun içine renkli özütler akıtıyordu, böylece, gönlüne göre, göğün rengine, güneşin az ya da çok keskin yakıcılığına, az ya da çok belirgin yağmur tehlikesine, tek sözcükle, mevsimin ve havanın durumuna göre, gerçek ırmaklarda görülen yeşil ya da turuncu sarı, opal ya da gümüşsü renk perdeleri sunuyordu kendine.

O zaman bir brikin* iki güvertesi arasında bulunduğunu tasarlıyor, ve, merakla, saat parçaları gibi kurulmuş olarak, lombarın camı önünden geçen ve yapay otlara takılan eşsiz mekanik balıkları izliyordu; ya da, bir yandan kendisi girmeden önce odaya üflenen katran kokusunu içine çekerken, gemicilik acentelerinde olduğu gibi, duvarlarda Lloyd'ları, Valparaiso ve la Plata'ya gitmek üzere yola çıkmış buharlı steamer'ları gösteren, renkli gravürleri ve üzerlerinde Royal mail steam Packet'ın, Lopez ve Valéry şirketlerinin ulaşım hatlarının, Atlantik posta hizmetlerinin gemilerin taşıma ücretlerinin ve konak yerlerinin gösterildiği çerçeveli tabloları inceliyordu.

Sonra, bu tarifeleri gözden geçirmekten bıkınca, kronometre ve pusulalara, yükseklikölçer ve pergellere, dürbünlere ve bir masanın üzerinde darmadağınık bir biçimde duran haritalara bakarak gözlerini dinlendiriyordu. Masanın üstünde tek bir kitap, kendisi için özel olarak, tek tek seçilmiş, üzerlerinde bir martı gölgesi seçilen, damarlı keten kâğıda basılmış ve fok derisiyle ciltlenmiş olarak, *Arthur Gordon Pym'in serüvenleri* göze çarpmaktaydı.

Son olarak, yemek odasını çalışma odasıyla birleştiren koridor gibi kapitoneli ve tüm kokuları, tüm gürültüleri emip yok eden bir koridor aracılığıyla mutfağa açılan kapının yanına yığılmış durumda, olta kamışlarını, meşe kabuğu tozuyla koyulaştırılmış ağları, kızıl sarı yelken tomarlarını, mantardan yapılıp karaya boyanmış küçücük bir çapayı görebiliyordu.

Böylece, yerinden kımıldamadan, uzak ülkelere doğru bir yolculuğun hızlı, nerdeyse anlık duyumlarını edinebiliyor, yal-

* "Brick", iki direkli ve kare yelkenli tekne. (Ç.N.)

nızca anı aracılığıyla var olan, hemen hiçbir zaman şimdiki zamanda yer almayan bu yolculuk hazzını gerçekleştiği anda hiç yorulmadan, sıkıntı çekmeden, rahat ve eksiksiz bir biçimde, bu odada soluyordu, odanın yapay dağınıklığı, geçici görüntüsü ve kısa süreli gibi görünen düzeni burada yemeklerinin sınırlı süresi içinde, geçici olarak kalmasına oldukça eksiksiz biçimde denk düşüyor ve çalışma odasıyla, artık değişmeyecek, düzenli, yerleşik, evcil bir yaşamın sağlam bir biçimde sürdürülmesi için donatılmış bir yerle kesin olarak çelişiyordu.

Ayrıca, devinim ona yararsız görünüyor, olayların bayağı gerçekliğinin yerini imgelemin tutabileceğini sanıyordu. Ona göre, normal yaşamda yerine getirilmesi en zor diye bilinen istekleri bile karşılamak olanaklıydı, hem de küçük bir kurnazlık, bu isteklerin ardından koştuğu nesne üzerinde şöyle böyle bir hile yeterdi bunun için. Örneğin bugün yemeye içmeye düşkün herkesin, kavlarının üstünlüğüyle ünlü lokantalarda M. Pasteur'ün yöntemine göre işlenmiş berbat şaraplardan üretilmiş yüksek ürünleri içerek kendinden geçtiği bilinen bir şey. İster gerçek olsunlar, ister sahte, bu şarapların kokusu da, rengi de, rayihası da aynı, bunun sonucu olarak, bu bozuk ve yapay içkiler tadılırken alınan haz da altın pahasına bile bulunamayacak doğal ve arı şarabı içerken alacağımız hazzın kesinlikle aynı.

Bu aldatıcı sapma, bu becerikli yalan anlığın dünyasına taşınınca, her bakımdan gerçeklerine benzeyen düşçül hazlar tadabileceğimiz, hem de özdeksel dünyadaki kadar kolay tadabileceğimiz kuşku götürmez; örneğin, ateşinin başında, gerekince, direnen ya da ağır kalan düşünceyi uzak yolculukları anlatan bir kitabın esinleyici okumasıyla destekleyerek uzun açınsamalara girişebiliriz kesinlikle; Paris'ten dışarıya adım atmadan bir deniz banyosunun iyilik getiren izlenimine ulaşılabileceğimiz de kesin bir şey; bunun için, Seine'in ortasında, bir teknede bulunan Vigier banyosuna gitmek yeter.

Burada, banyo teknesinin suyu tuzlanıp da içine, Codex'in formülüne göre, sodyum sülfat, magnezyum hidroklorat ve kireç karıştırılınca, bir vidayla sıkı sıkı kapatılmış bir kutudan geniş ambar ve bodrumlarında gelgit ve liman kokuları esen şu büyük iplik atölyelerinin birinden özel olarak gidilip alınmış bir iplik

yumağı ya da küçücük bir halat parçası çıkarılınca, bu ipliğin ya da bu halat parçasının hâlâ saklamakta olması gereken o hoş kokular ciğerlere çekilince, bir de kurumun aslına uygun bir fotoğrafına bakılınca ya da bulunmak istediğimiz bir plajın güzelliklerini betimleyen bir Joanne rehberi coşkuyla okununca, beden banyo teknesini yalayan çatanaların çalkantısının yol açtığı dalgalarla sallanmaya bırakılınca, köprü kemerlerinin altına dolan yelin iniltileri ve iki adım ötede, az yukarımızdan, Pont Royal'in üstünden geçen omnibüslerin boğuk gürültüsü dinlenince, deniz yanılsaması yadsınmaz, kaçınılmaz, kesin oluverir.

Nasıl davranacağımızı bilmektedir her şey, düşüncemizi tek bir noktada yoğunlaştırmayı, sanrıyı getirebilmek için kendimizi yeterince yalıtlamayı becermekte ve gerçeğin düşünü gerçeğin kendisinin yerine koyabilmektedir.

Ayrıca, yapaylık insan dehasının ayırıcı belirtisiymiş gibi geliyordu des Esseintes'e.

Söylediği gibi, doğa gününü doldurmuştu artık; görünümlerinin ve göklerinin tiksindirici tekbiçimliği nedeniyle incelmiş kişilerin dikkatli sabrını kesinlikle tüketmişti. Kendi alanına çekilmiş uzmanın ne korkunç yavanlığıdır o, başka her türlü malı dışarıda bırakıp yalnızca bir malı satan dükkâncının ne korkunç küçüklüğü, nasıl da tekdüze bir çimenlik ve ağaç ambarı, nasıl da bayağı bir dağ ve deniz acentesidir!

Öte yandan, öylesine derin ya da yüce diye bilinen buluşları arasında tek buluş yoktur ki insan dehası da yaratamasın; hiçbir Fontainebleau ormanı, hiçbir ay ışığı yoktur ki elektrik ışıkları içindeki dekorlarca da üretilmesin; hiçbir çağlayan yoktur ki su bilimi aldanılacak ölçüde yansılamasın; hiçbir kaya yoktur ki kaba mukavva kendine mal etmesin; hiçbir çiçek yoktur ki bulunduğu düzeye yanıltıcı taftalar ve renkli kâğıtlar da erişemesin.

Hiç kuşku yok, bu ölümsüz palavracı şimdi gerçek sanatçıların cömert hayranlığını tüketti; şimdi, elden geldiği ölçüde, onun yerini yapaylıkla doldurmanın zamanı.

Hem sonra, yapıtlarının en hoşunu, yaratımları içinde güzelliği, herkesin kanısına göre, en özgün ve en kusursuz olanını: kadını ayrı tutacak olursak, insan da, tek başına, plastik güzellik açısından ona fazlasıyla denk olan canlı ve yapay bir varlık yarat-

madı mı? şu yeryüzünde bir sevişmenin sevinçleri içinde ana rahmine düşmüş ve örnekçesi Kuzey demiryolu hattındaki şu iki lokomotifinkinden daha göz kamaştırıcı, daha görkemli olan bir dölyatağından çıkmış bir varlık var mıdır?

Biri, Crampton*, tiz sesli, kıvılcımlar saçan bir bakır korseye hapsolmuş, ince, uzun boylu, çevik ve diri kedi uzanımlı, tapılası bir sarışın, çelik kaslarını gerip ılık böğürlerinden terler akıtarak ince tekerleğinin çok geniş gülbezeğini devinime geçirip de hızlı trenlerin ve gelgitlerin başında tüm canlılığıyla ileriye atıldı mı olağanüstü güzelliği tüyler ürperten, sevimli ve altınsı bir sarışındır.

Öteki, Engerth**, soğuk ve boğuk haykırışlı, böğürleri basık ve dökme bir zırh içinde sıkışmış, asık suratlı ve anıtsal bir esmer, yelesi kara dumanla dağılmış, altı bodur ve çiftil tekerlekli, canavar gibi bir hayvan; ortalığı titrete titrete, ağır ağır, yavaş yavaş marşandizlerinin ağır kuyruğunu çekerken, ne ezici güçtür o!

Narin sarışın güzelliklerle görkemli esmer güzellikler arasında böylesine hoş incelik ve böylesine korkunç güç örnekleri yoktur kesinlikle; hiç kuşkusuz, şunu söyleyebiliriz: insan, kendi yordamınca, yaptığını inandığı Tanrı kadar iyi yapmıştır.

Paris'le Sceaux arasında topaç oynayan çocuksu trenin hafif düdük sesini bir esinti kendisine kadar getirdiği zaman, bu düşünceler doğuyordu des Esseintes'in usunda; evi Fontenay istasyonuna yaklaşık yirmi dakika uzaklıktaydı, ama bulunduğu yerin yüksekliği, yalıtlanmışlığı pazar günleri bir garın çevresinin karşı durulmaz bir biçimde kendine çektiği iğrenç kalabalıkların gürültü patırtısının kendisine kadar gelmesine olanak vermiyordu.

Köyün kendisine gelince, burayı çok az tanıyordu. Bir gece, penceresinden, aşağı doğru, doruğunda Verrières korusunun topçu bataryaları yükselen bir tepenin eteğine kadar uzanan sessiz görünüme bakmıştı bir süre.

Karanlıkta, sağda solda, belirsiz kitleler sıralanıyor, uzakta, bunların yukarısında, başka bataryalar ve başka tabyalar görünü-

* Dönemin hızlı trenlerde kullanılan bir lokomotif. (Ç.N.)

** Dönemin yük trenlerinde kullanılan bir lokomotifi. Bu da, bir önceki gibi, yaratıcısının adıyla anılmakta. (Ç.N.)

yor, bulundukları yüksek bayırlar, ay ışığında, koyu bir gökyüzü üzerinde gümüş rengine boyanmışa benziyordu.

Ova, tepelerden inen karanlık nedeniyle daralmış durumda, ortası nişasta ununa batırılmış ve ak cilt kremiyle sıvanmışa benziyordu; rengi gitmiş otları yelpazeleyip bayağı baharat kokuları yayan ılık havada, ayın tebeşirle parlattığı ağaçlar solgun yaprak topluluklarını karıştırıp buruşturuyor, gölgeleri de çakılları tabak parıltıları gibi ışıldayan alçıdan toprağı kara çubuklarla bölüyordu.

Bu görünüm, makyajı ve yapay havası nedeniyle, des Esseintes'in hoşuna gidiyordu; ama Fontenay köyünde ev aramakla geçen şu öğle sonundan beri, hiçbir zaman yollarda gündüz dolaşmamıştı; ayrıca, buraların yeşilliği hiç ilgisini çekmiyordu, çünkü surların dibinde, banliyölerin molozları arasında güçlükle yetişen içlendirici ve hastalıklı bitkilerden yayılan şu ince ve acılı çekicilikten bile yoksundu. Sonra, o gün, köyde göbekli, favorili kenterler, çok değerli şeylermiş gibi yargıç ve asker kafaları taşıyan, takımlar giymiş bıyıklı adamlar görmüştü; o karşılaşmadan bu yana, insan yüzüne duyduğu tiksinti daha da artmıştı.

Paris'teki yaşamının son aylarında, her şeyden kopmuş, hastalık hastalığıyla yıkılmış, nedensiz can sıkıntısıyla ezilmiş olarak, itici bir kişi ya da nesnenin görüntüsü beynine derinlemesine kazınacak, izini hafiften silmek için bile birkaç gün gerekecek ölçüde bir sinir duyarlılığına ulaştığı sıralarda, sokakta çok yakınından geçilen insan yüzleri hiç mi hiç yakasını bırakmayan işkencelerden biri olmuştu.

Kimi yüzleri görmekten acı çektiği kesindi, kimi yüzlerin sözde iyicil ya da hırçın anlatımlarını nerdeyse birer hakaret olarak değerlendiriyor, göz kapaklarını bilgiç bir havayla kapatarak dolaşan şu beyefendiyi, aynaların önünde gülümseyerek sallanan şu ötekini, kaşlarını çatıp tereyağı ve reçelli ekmeklerini ya da bir gazetedeki polis olaylarını silip süpürürken bir düşünceler evrenini çalkalandırıyormuş gibi görünen daha bir başkasını tokatlama isteklerine kapılıyordu.

Dolandırıcılık ve paradan başka hiçbir şey düşünmeyen ve yalnızca sıradan kafaların bayağı eğlencesi, yani politika için eri-

şilebilir kalan dar tüccar beyinlerinde öyle köklü bir budalalık, kendi düşüncelerine karşı, yazına, sanata, hayranlık duyduğu her şeye karşı öyle bir tiksinti sezinliyordu ki tepesi atmış olarak evine dönüyor ve kapıyı sürgüleyip kitaplarıyla içeriye kapanıyordu.

Kısacası, yeni kuşaklardan, lokanta ve kahvelerde yüksek sesle konuşma ve gülme gereksinimini duyan, pardon bile demeden kaldırımlarda sizi iten, özür bile dilemeden, selam bile vermeden, bir çocuk arabasının tekerleklerini bacaklarınızın arasına iteleyen şu korkunç hödük sınıfından nefret ediyordu.

III

Odasının duvarlarına tutturulmuş rafların bir bölümü, portakal rengi ve maviler, yalnızca Latin yapıtlarıyla, Sorbonne'larda* yinelenip duran yürekler acısı derslerin evcilleştirdiği kafaların şu genel adla: "çöküş"** adıyla andıkları dönemin yapıtlarıyla kaplıydı.

Öyle ya, profesörlerin hâlâ büyük yüzyıl diye adlandırmakta inat ettikleri çağda kullanıldığı biçimiyle Latin dili pek çekmiyordu onu. Sözdizimi esnekliğinden, renkten, ayrımdan yoksun, evirileri sayılı, nerdeyse değişmez olan bu sınırlı dil, önceki çağların katur kutur, ama bazı bazı da renkli deyimlerinden arınmış, her bakımdan rendelenip düzlenmiş bu dil, gerektiğinde, görkemli nakaratları, parlak söz düşkünleri ve ozanların yineleyip durduğu bulanık beylik düşünceleri iletebilirdi, ama öyle bir meraksızlık, öyle bir sıkıntı yayıyordu ki, dilbilim incelemelerinde, böylesine istemli biçimde cılızlaştırılmış, böylesine gösterişli biçimde yorucu ve tekdüze bir dile rastlamak için XIV. Louis yüzyılının Fransız biçemine gelmek gerekirdi.

Özellikle hoş Vergilius, züppe yazınseverlerin, herhalde bu kentte doğmadığından olacak, Mantova Kuğusu diye adlandırdıkları ozan, eskil çağın yetiştirip yetiştireceği en korkunç uka-

* Rémy de Gourmont'a bakılırsa, bu çoğul hem Désiré Nisard'ın Sorbonne'unu, hem de A. Ebert'in bağlı olduğu Leipzig Üniversitesi'ni belirtir. Ona göre, Huysmans yapıtının "çöküş dönemi Latin şiiri"ne ilişkin bölümünde A. Ebert'den çok yararlanmıştır. (Ç.N.)

** D. Nisard Roma İmparatorluğu'nun son dönemini olumsuz bir yaklaşımla böyle adlandırır. Huysmans'sa sözcüğü olumlu anlamda kullanır. (Ç.N.)

lalardan, en kötü tıraşçılardan biri olarak görünüyordu ona; birbirlerinin kafasına, sırasıyla, sağsözümsü ve buz gibi dize oturakları boşaltan yıkanıp süslenmiş çobanları, gözlerinden yaşlar boşanan bir bülbüle benzettiği Orpheus'u, balarılarından yakınıp sızlanan Aristaios'u, Aeneas'ı, şiirin gereğince pekiştirilip gereğince parlatılmamış saydamlığı ardında, bir gölge oyunundaymış gibi, tahta adam devinimleriyle dolaşan bu ne yapacağını bilmeyen, kararsız kişi, tepesini attırıyordu. Bu kuklaların birbirlerine söyledikleri tatsız tuzsuz zırvaları kabul edebilirdi, Homeros'tan, Theokritos'tan, Ennius'tan, Lucretius'tan yüzsüzce alınmış satırları, Macrobius'un ortaya koyduğu şeyi: Aeneas'ın ikinci şarkısını nerdeyse sözcüğü sözcüğüne Pisandre'ın bir şiirinden kopya ederek gerçekleştirdiği basit hırsızlığı, son olarak da bu şarkı yığınının anlatılmaz boşluğunu kabul edebilirdi; ama daha da tüylerini ürperten şey teneke, boş kova sesi veren, züppece ve kuru bir ölçübilimin değişmez reçetesine göre litreyle ölçülen sözcük sayısını çoğaltan altı ölçülü dizelerin kurgusuydu; resmi kılıkları, dilbilgisi karşısında yerlere kadar eğilmeleriyle bu sert ve kasıntılı dizelerin, bu şaşmaz bir durakla makinayla kesilmişçesine, hep aynı biçimde, bir *dactylus*'un bir *spondeus*'a* çarpmasıyla, arkadan tıkaçlanmış dizelerin yapısıydı.

Catullus'un gelişmiş dökümevinden alınıp tıka basa gereksiz sözcüklerle, uzatmalarla, hepsi birbirinin aynı ve önceden görülen şişirmelerle doldurulmuş olan bu düş gücünden yoksun, acımasız, değişmez ölçübilim, bu hiçbir şey belirtmemek, hiçbir şey göstermemek üzere, durmamacasına yinelenen Homeros nitelemelerinin zavallılığı, bu renkleri titreşimsiz ve dümdüz, bu yoksul sözcük dağarcığı onun için bir işkence oluyordu.

Şurasını da belirtmek gerekir ki, Vergilius'a hayranlığı çok düşük düzeyde ve Ovidius'un açık boşalmalarına ilgisi en belirsiz ve en duyarsız türdense de Horatius'un fillere yakışır incelikleri, alçıyla sıvanır gibi boyanmış yaşlı soytarıların açık saçık öyküleriyle kırıtıp cilveler yapan bu umut kırıcı şişkonun gevezeliği karşısında duyduğu tiksinti sınırsızdı.

* Yunan-Latin ölçübiliminde, birincisi bir uzun iki kısa, ikincisi iki uzun heceden oluşan iki birim.

Düzyazı alanında, Nohut'un* boş sözlerle dolu diline, ikide bir yinelenen eğretilemelerine, saçma sapan gevezeliklerine de bayılmıyordu; yüksek perdeden çıkışmaları, yurtsever nakarat dalgaları, bıktırıcı söylevlerinin tumturaklılığı, etli, besili, ama yağa dönüşmüş, ilik ve kemikten yoksun biçeminin ağır kitlesi, tümceyi başlatan uzun belirteçlerinin katlanılmaz curufları, bağlaçların ipinin birbirine doğru dürüst bağlayamadığı tombul döngülerinin değişmez kalıpları, son olarak da bıktırıcı genelleme alışkanlıkları pek çekmiyordu onu; Cicero nasıl coşturmuyorsa, kısa ve özlü olmasıyla ünlü Caesar da coşturmuyordu onu; çünkü o zaman da karşıt aşırılık, bir buyurgan adam kuruluğu, bir not kısırlığı, inanılmaz ve aykırı bir kabızlık burnunun ucunu gösteriveriyordu.

Kısacası, ne bu yazarlar arasında dişe dokunur bir şeyler buluyordu, ne yalancı okumuşların bayıldığı yazarlarda; Sallustius her şeye karşın ötekiler kadar renksiz değildi; Titus-Livius duygusal ve abartmalıydı; Seneca şişkin ve solgundu; Suetonius, hantal ve kapalı; Tacitus, yapmacık özlülüğünde hepsinin en canlısı, en serti, en kaslısı. Şiirde, sertlikle donanmış kimi dizelerine karşın, Juvenalis, gizemli anıştırmalarına karşın, Persius, ilgisini çekmiyorlardı. Des Esseintes, Tibullus ve Propertius'u, Quintilianus'u ve Plinius'ları, Statius'u, Bilbilis'li Martialis'i, hatta Terentius'u ve yeni yaratımlarla, bileşik sözcüklerle, küçültmeli sözcüklerle dolu kendine özgü dili hoşuna gidebilecek olan, ama bayağı ve kaba güldürüsünden tiksindiği Plautus'u önemsemiyor, Latin diline ancak Lucanus'la ilgi duymaya başlıyordu, çünkü bu dil onunla genişlemiş, daha zengin anlatımlı ve daha az sıkıcı olmuştu; bu işlenmiş yapı, bu minelerle kaplanmış, cevahirle döşenmiş dizeler onu büyülüyordu, ama her şeyi dışarıda bırakan şu biçim kaygısı, şu zil sesleri, şu metal pırıltıları, düşünce boşluğunu, *Pharsale*'ın derisini yamru yumru eden şu kabartıların şişkinliğini ondan tümüyle gizleyemiyordu.

Gerçekten sevdiği ve ona Lucanus'un parlak ustalıklarını bir daha geri dönmemesiye okumaları dışına attırtan yazar, Petronius'tu.

* Cicero latincede "nohut" anlamına gelir. Yazar, alaylı bir biçimde, onu Nohut diye anıyor.

Güçlü bir gözlemci, ince bir çözümleyici, eşsiz bir ressamdı o; sakin sakin, yan tutmadan, kin tutmadan, Roma'nın günlük yaşamını betimliyor, *Satyricon*'un canlı mı canlı kısa bölümlerinde döneminin törelerini anlatıyordu.

Olayları birbiri ardından belirleyip kesin bir biçim içinde saptayarak halkın sıradan yaşamını, oluntularını, hayvansılıklarını, cinsel azgınlıklarını sergiliyordu.

Burada, yeni gelmiş yolcuların adlarını sormaya gelen kiralık oda denetmeni anlatılır; şurada, iyi kapanmamış kapılar arasından çiftlerin sevişmeleri görülürken, levhalar arasında ayakta duran çıplak kadınların çevresinde adamların dolaştığı genelevler, daha ötede, kitapta tahtakurusu dolu bozuk kolanlı yataklarıyla birbirini izleyen yoksul hanlar arasında olduğu gibi, küstah bir lüks, bir zenginlik ve şatafat çılgınlığı içindeki villaların arasında da, dönemin toplumu devinir: Ascylte ve Eumolpe gibi iyi bir fırsat bekleyen rezil dolandırıcılar; giysilerinin etekleri yukarı kıvrılmış, yanakları kurşun akı ve akasya kırmızıyla sıvanmış yaşlı haz düşkünleri; saçları kıvrılmış, tombul, on altılık oğlanlar; isteri nöbetlerine tutulmuş kadınlar; oğullarını ve kızlarını vasiyetçilerin kirli hazlarına sunan kalıt avcıları; hepsi koşuşturur sayfalar boyunca, sokaklarda tartışır, hamamlarda elleşir, pantomimlerde olduğu gibi vuruşurlar.

Üstelik, bütün bunlar şaşırtıcı bir açık saçıklık, kesin bir renk içeren bir biçemle, her lehçeden yararlanan, Roma'da konuşulan tüm dillerden deyimler alan, sözde büyük yüzyılın tüm sınırlarını, tüm kösteklerini kapı dışarı eden, herkesi kendi diliyle: eğitimsiz azatlıları ayaktakımı latincesi, sokak argosuyla, yabancıları Afrika, Suriye, Yunan dilleriyle karışık yabanıl ağızlarıyla, kitabın Agamemnon'u gibi budala züppeleri uydurma sözcüklerden oluşan bir söz sanatıyla konuşturan bir biçemle anlatılır. Bu kişiler suratları bir çöple dişlerini temizleyen, konuklarına oturaklar sunup rahatlamaya çağıran, barsaklarının sağlığından söz eden, bir yandan da yellenen Trimalchio'ya dönük, bir sofranın çevresinde yan gelip yatmış, tatsız tuzsuz sarhoş sözleri ederken, bunakça özdeyişler, budalaca deyimler sıralarken, bir çırpıda çizilivermiştir.

Bu gerçekçi roman, ne söylenirse söylensin, hiçbir reform

ve hiciv kaygısı güdülmeden, önceden hazırlanmış ve aktörel bir son kaygısı güdülmeden, Roma yaşamından canlı canlı kesilmiş bu dilim, Sodom'un avlarının serüvenlerini göz önüne seren, bu aşkların ve bu çiftlerin sevinçlerini ve acılarını dingin bir incelikle çözümleyen, bir kez olsun yazar kendini göstermeden, hiçbir yoruma girişmeden, kişilerinin edim ve düşüncelerini, çökmüş bir uygarlığın, çatırdayan bir imparatorluğun kusurlarını doğrulamaya ya da lanetlemeye girişmeden, bir mücevher gibi görkemli bir biçimde işlenmiş bir dille çizen bu dolantısız, olaysız öykü karşısında des Esseintes içinin burkulduğunu duyuyor ve biçemin incelmişliğinde, gözlemin keskinliğinde, yöntemin sağlamlığında, katlanabildiği birkaç çağcıl Fransız romanıyla şaşırtıcı yakınlıklar, ilginç benzeşimler seziyordu.

Hiç kuşkusuz, *Eustion* ve *Albutia*'yı, Petronius'un, Planciade Fulgentius'un da andığı ve bir daha bulunmamasıya kaybolmuş olan bu iki yapıtının yokluğuna çok üzülüyordu, ama *Satyricon*'un, kendisinin olan ve 1585 yıl rakamını ve J. Dousa, Leyde sözcüklerini taşıyan görkemli in-8 baskısını* ellerinde dindarca okşarken, içindeki kitap tutkunu bilgi tutkununu avutuyordu.

Latin koleksiyonu, Petronius'tan yola çıktıktan sonra, hıristiyan çağının II. yüzyılına giriyor, terimleri iyice eskimiş, doğru dürüst onarılıp doğru dürüst parlatılamamış tumturaklı Fronto'yu geçiyor, onun izleyicisi ve dostu Aulus Gellius'un, keskin görüşlü ve araştırıcı bir kişi olmasına karşın, yapışkan bir çamura saplanıp kalmış bir yazarın *Attika geceleri*'nin üzerinden atlıyor ve Roma'da 1409'da ilk baskısı in-folio** yapılmış Apuleius'un önünde duruyordu.

Bu Afrikalıya bayılıyordu; Latin dili *Başkalaşımlar*'ında deniz gibi kabarıyor; balçıkları, tüm eyaletlerden kopup gelmiş değişik suları alıp götürüyor, bunlar da tümden birbirine karışıyor, tuhaf, uzaksıl, nerdeyse yeni bir renkte kaynaşıyordu; özentili biçimler, Latin toplumunun yeni ayrıntıları Afrika'nın Roma'ya bağlı bir köşesinde, konuşmanın gereksinimleri için yaratılmış yeni sözcüklere tıpa tıp oturuyordu. Kesinlikle şişman adam ne-

* Basıldığı kâğıt 8'e katlanıp 16 sayfa oluşturulmuş.

** Basıldığı kâğıt ikiye katlanıp 4 sayfa oluşturulmuş.

şeliliği, güneyli taşkınlığı da eğlendiriyordu onu. Böylece aynı yüzyılda yaşayan hıristiyanlık savunucuları, *Octavius*'una Cicero'nun daha da kalınlaşmış sütsü karışımlarını boca eden bıktırıcı Minucius Felix, bir yalancı-klasik, hatta belki de yapıtın kendisinden çok, Alde baskısı için sakladığı Tertullianus'un yanında, kösnül ve şen bir arkadaş olarak kalıyordu.

Tanrıbilim konusunda yeterince bilgili olmasına karşın, Katolik Kilisesi'ne karşı Montanus'çuların* kavgaları, bilinircilik karşıtı tartışma yazıları ilgisini çekmiyordu; bu nedenle, hem de Tertullianus'un biçeminin ilginçliğine, ortaçlara dayalı, ikiz anlamlarla dolu, karşıtlıklarla kaplı, sözcük oyunu ve ince alaylarla döşeli, hukuk biliminden ve Yunan Kilise Babaları'nın dilinden seçilmiş sözlerle alaca bulaca, o özlü bir biçeme karşın, *Apologeticus* ve *Traité de la Patientia*'yı artık hemen hiç açmıyor, fazla fazla, *De cultu feminarum*'un, Tertullianus'un mücevherler ve değerli kumaşlarla süsleniyorlar diye kadınları payladığı ve doğayı düzeltip güzelleştirmeye çalışıyorlar diye kozmetik kullanmalarını yasakladığı birkaç sayfayı okuyordu.

Kendi görüşlerine yüzde yüz ters düşen bu görüşler onu gülümsetiyordu; sonra Tertullianus'un Kartaca piskoposluğunda oynadığı rolün insana tatlı düşlemler esinlediği izlenimine varıyor, gerçekte, yapıtlarından çok insana ilgi duyuyordu.

Gerçekten de, Caracalla'nın, Macrinus'un ve şaşırtıcı Emesa büyük rahibi Elagabalus'un dönemlerinde korkunç karışıklıklarla sarsılan, fırtınalı günler yaşamıştı ve, Roma İmparatorluğu temelleri üzerinde sallanırken, Asya çılgınlıkları, çoktanrıcılık pislikleri şakır şakır akarken, o dinginlik içinde vaazlarını, dogmatik yazılarını, savunmalarını, dinsel söyleşilerini yazıyor, Elagabalus, başında bir papalık tacı, giysileri değerli taşlarla işlenmiş, gümüş tozu ve altın kum içinde yürürken, hadımlarının ortasında kadın işleri yaparken, kendine İmparatoriçe dedirtip her gece İmparator değiştirirken, onu da öncelikle berberler, kötü aşçılar ve sirk arabacıları arasından seçerken, o, en güzel soğukkanlılıkla, tensel hazdan geri durmayı, yemeklerde sadeliği, giyimde ölçülülüğü salık veriyordu.

* Montanus'un Tanrı'nın sürekleri olarak edimlerimizi yönlendirdiği yönündeki sapkın öğretisinden yana olanlar.

Bu karşıtlaşıma bayılıyordu; sonra, Petronius döneminde olgunluğunun doruğuna erişen Latin dili erimeye başlayacaktı; hıristiyan yazını, yeni düşünceler, yeni sözcükler, kullanılmamış biçimler, bilinmedik eylemler, anlamları imbikten geçirilmiş sıfatlar, o zamana kadar Roma dilinde ender rastlanan, kullanımlarını ilk benimseyenlerden biri de Tertullianus olan soyut sözcükler getirerek kendi yerini alıyordu.

Ancak, Tertullianus'un ölümünden sonra öğrencisi Ermiş Cyprianus'un, Arnobius'un, tatsız tuzsuz Lactantius'un sürdürdükleri bu bozulma çekicilikten yoksundu. Eksik ve ağır bir bozulmaydı bu; IV. yüzyılda, özellikle de daha sonraki yüzyıllarda, yüzyılların kanlı iriniyle çürüyüp kokuşmuş imparatorluklar Barbar dalgaları altında çökerken, eski dünya uygarlığı ufalanıp dağılırken, hıristiyanlığın kokusunun bir domuz eti gibi kokuşmuş çoktanrılı dile vereceği şu özel hoş kokudan henüz yoksun olduğundan, Cicero tumturaklılığına dönme yolunda beceriksiz çabalardı bunlar.

Onun kitaplığında III. Yüzyıl sanatını tek bir hıristiyan ozan, Commodianus Gazeus temsil etmekteydi. 259 yılında yazılmış *Carmen apologeticum* ve halk işi altı heceli dizelerde akrostişlerle bükülmüş, kahramanlık dizeleri yordamına göre durakladırılmış, nicelik ve ünlü boşluğu hiç göz önüne alınmadan yazılmış ve çoğu kez, daha sonra kilise latincesinde pek çok örneğini bulacağımız uyaklar eşliğinde bir öğütler derlemesi.

Bu yırtıcı hayvan kokan, günlük dilin öğeleriyle, ilk anlamlarından saptırılmış sözcüklerle dolu, gergin, karanlık dizeler onu çekiyor, hatta Ammianus Marcellinus ve Aurelius Victor gibi tarihçilerin, mektup yazarı Symmachus'un ve derleyici ve dilbilgici Macrobius'un her şeye karşın fazlasıyla olgunlaşmış ve şimdiden sararmış biçeminden bile daha çok ilgilendiriyordu onu; Claudianus'un, Rutilius'un, Ausonius'un konuştuğu alacalı ve çok güzel dile, şu vurgulu gerçek dizelere bile yeğ tutuyordu onları.

Bunlar sanatın ustalarıydı o zamanlar; can çekişen İmparatorluğu çığlıklarıyla dolduruyorlardı; hıristiyan Ausonius *Cento Nuptialis*'le, gür ve gereğince bezenmiş şiiri *la Moselle*'le, Rutilius Roma onuruna yazdığı marşlarıyla, Yahudilere ve keşişlere kar-

şı yergileriyle, kimi görüntü izlenimlerini, suda yansıyan görünümlerin dalgalanışını, buğuların ılgımını, dağları çevreleyen sislerin havalanmasını başarıyla yansıttığı İtalya-Galya yolculuğuyla yapıyordu bunu.

Claudianus, Lucanus'un bir tür cisimleşimi, dizelerinin korkunç borazanıyla tüm IV. yüzyıla egemen olmuştur, gözler kamaştıran ve gür sesli bir altılık dize kuran, kıvılcım demetleri içinde, niteleme sıfatına sert bir yumruk indiren, belirli bir büyüklüğe ulaşan, yapıtını güçlü bir solukla yükselten bir ozandır. Gittikçe daha çok çöken Batı İmparatorluğu'nda, kendisini çevreleyen ve durmadan yinelenen boğazlamaların kargaşasında, İmparatorluğun şimdi zıvanaları çatırdayan kapılarına yığılan Barbarların sürekli tehdidi altında, eskil çağı yeniden canlandırır, Proserpina'nın kaçırılışını anlatır, titrek renklerini yapıştırır, dünyayı kaplayan karanlığın içinden tüm ışıkları açık geçer.

Çoktanrıcılık onda yeniden yaşar, son savaş borusunu çalar, son büyük ozanını hıristiyanlığın üstüne çıkarır, ama hıristiyanlık bundan böyle dili tümüyle kaplayacak, artık, bir daha değişmemesiye, Ausonius'un öğrencisi Paulinus'la, İncil'i dizelere döken İspanyol rahip Juvencus'la, *Machabaei* yazarı Victorinus'la, Vergilius'a öykünen bir kır şiirinde çoban Egon ve çoban Buculus'u sürülerinin hastalıklarından yakındıran Sanctus Burdigalensis ve tüm ermişler dizisiyle: İznik'in inanç savunucusu ve Batı'nın Athanasius'u diye adlandırılan Hilaire de Poitiers'yle, karışık mı karışık din söyleşilerinin yazarı, sıkıcı hıristiyan Cicero, Ambrosius'la, kısa hicivler üreticisi Damasus'la, İncil'i latinceye çeviren Jérôme ve ermişlere tapınılmasına, tansıkların kötüye kullanılmasına, perhizlere saldıran ve, daha o zamandan, çağlar boyu yinelenecek olan kanıtlarla, manastıra kapanmayı ve papazların bekârlığını öğütleyen karşıtı Comminges'li Vigilantius'la, sanatın tek efendisi olarak kalacaktır.

Son olarak da V. yüzyılda Hippone piskoposu Augustin. Des Esseintes fazlasıyla tanırdı onu, çünkü Kilise'nin en ünlü yazarı, hıristiyan gelenekçiliğinin kurucusu, katoliklerin bir kâhin, çok yüce bir öncü olarak gördükleri kişiydi. Bu nedenle de *Confessions*'unda yeryüzü tiksintisinin şiirini söylemiş olsa da, *Cité de Dieu*'sünde de gözü yaşlı dindarlığı yüzyılın tüyler ürper-

tici sıkıntısını daha iyi yazgıların avutucu vaatleriyle yatıştırmaya çalışmış olsa da, onu artık hiç açmıyordu. Tanrıbilimle uğraştığı zamanda bile, onun vaazlarından ve sonu gelmez sızlanmalarından, alınyazısı ve bağışlamaya ilişkin kuramlarından, dinsel bölünmelere karşı savaşlarından bıkmış usanmıştı.

Prudentius'un, daha sonra, ortaçağda, sürekli olarak ortalığı kasıp kavuracak olan alegorik şiirin yaratıcısının, *Psychomachia*'sını, mektupları iğnelemelerle, ince alaylarla, eskilliklerle, gizemlerle ilgisini çeken Apollinaris Sidonius'un yapıtlarını karıştırmayı yeğ tutardı. Bu piskoposun, aşırı övünmelerinin desteğinde, çoktanrıcılığın tanrılarını yardıma çağırdığı övgü söylevlerini seve seve yeniden okuyor, her şeye karşın, makinesine iyi bakan, çarklarını yağlayan ve, gerekince, yararsız ve karışık çarklar da yaratan çok becerikli bir makinistin ürettiği bu şiirlerin yapaylıklarından ve üstü kapalı anıştırmalarından hoşlanıyordu.

Sidonius'tan sonra, gene övgücü Mérobaudes'la, uyaklı şiirlerin ve kimi bölümlerini ayinlerinin gerekleri için Kilise'nin kendine mal ettiği abecesel ilahilerin yaratıcısı Sedulius'la, *De perversis moribus* adlı karanlık incelemesi yer yer fosfor gibi ışıldayan dizelerle aydınlanan Marius Victor'la, tir tir titreyen *Eucharisticon*'un yaratıcısı ozan Pella'lı Paulinus'la, *Commonitorium*'unun koşalarında kadınların serbest davranışlarını yeren ve halkları onların mahvettiğini ileri süren Auch piskoposu Orientus'la düşüp kalkmaktaydı.

Des Esseintes'in Latin diline gösterdiği ilgi, şimdi, bu dil iyice çürüdükten sonra, tümden bozulmuş, kala kala birkaç bölümü sağlam kalmış bedeninin tüm çürümüşlüğü içinde, elini kolunu yitirip irinler akıtarak sallanırken, bu birkaç parçasını da, yeni dillerinin salamurasına yatırmak üzere, hıristiyanlar koparıp alırken bile zayıflamıyordu.

V. yüzyılın ikinci yarısı, korkunç sarsıntıların yeryüzünü altüst ettiği tüyler ürpertici dönem gelmişti. Barbarlar Galya'yı yağma etmekteydi, Roma, felç olmuş, Vizigotlarca talan edilmiş, yaşamının donduğunu sezinliyor, uç bölümlerinin, Batı ile Doğu'nun, kan içinde çırpındığını, günden güne tükendiğini görüyordu.

Genel çöküş içinde, birbirini izleyen Sezarların kıyaları, Avrupa'nın bir başından bir başına uzanan kıyımın gümbürtüsü

içinde, uğultuları boğarak, sesleri bastırarak tüyler ürpertici bir nara yankılandı. Tuna kıyısında, küçük atlara binmiş, fare derisinden üstlüklere bürünmüş adamlar, kocaman kafaları, basık burunları, yara ve bıçak izleriyle yarık yarık çeneleriyle, sakaldan yoksun, sarılıklı yüzleriyle iğrenç Tatarlar, atlarının karnı yere değercesine hızla ileri atılıyor, Aşağı-İmparatorluğun topraklarını bir kasırga çevrintisiyle sarıveriyorlardı.

Dört nala gelen atların tozları, yangınların dumanı içinde her şey silindi. Karanlık çöktü ve öylece donup kalmış halklar, tüyler ürpertici hortumun bir gök gümbürtüsüyle geçişini dinlerken titrediler. Hun sürüsü Avrupa'yı yerle bir etti, Galya'nın üzerine atıldı, Aetius'un korkunç bir saldırısı sonucu Châlons ovalarında ezildi. Kanla dolan ova, erguvan kırmızısı bir deniz gibi köpürdü, iki yüz bin ceset yolu tıkayıp bu çığın atılımını kırdı, o da, yolundan sapınca, yıldırımlar biçiminde patlayarak İtalya'nın üzerine düştü, burada yerle bir edilen kentler saman yığınları gibi tutuştu.

Batı İmparatorluğu sarsıntının etkisiyle çöktü; budalalık ve pislik içinde can çekişmekte olan yaşam söndü; ayrıca, evrenin sonu yakın gibi görünüyordu; Attila'nın unuttuğu siteleri de açlık ve veba kırıp geçirmişti; dünyanın yıkıntıları altında latince de çöker gibi göründü.

Yıllar geçti; barbar ağızlar düzene girmeye, kabuklarından çıkıp gerçek diller oluşturmaya başlıyordu; çöküş sırasında manastırlarca kurtarılan latince buralarla papaz evleri arasına çekildi; şurada burada, ağır ve soğuk birkaç ozan parladı: *Hexameron*'uyla Afrikalı Dracontius, dinsel tören şiirleriyle Claudius Mamertus, Viyanalı Avitus; sonra kavrayışlı ve saygın diplomat, dürüst ve uyanık rahip Ermiş Epiphanes'in tanıklarını anlatan Ennodius gibi, bize Ermiş Severinus'un, acıdan ve korkudan çılgına dönmüş gözü yaşlı halklara bir bağışlatıcı melek gibi görünmüş olan bu gizemli keşişin, bu alçakgönüllü çilecinin benzersiz yaşamını çizmiş olan Eugippus gibi yaşamöyküsü yazarları; kişinin kendine egemen olması konusunda küçük bir inceleme hazırlamış olan Gevaudan'lı Veranius gibi, kilise kurallarını derlemiş olan Aurelian ve Ferreolus gibi yazarlar; Hunlar üzerine kaybolmuş bir tarihle ünlü Agde'li Rotherius gibi tarihçiler.

Sonraki yüzyılın yapıtları des Esseintes'in kitaplığında daha seyrek bir biçimde yer almaktaydı. Gene de VI. yüzyıl, Latin dilinin eski leşinden kesilmiş ve Kilise'nin ıtırlı bitkileriyle çeşitlendirilmiş ilahileri ve *Vexilla regis*'i kimi günler kafasına takılan Poitiers piskoposu Fortunatus'la, Boethius'la, yaşlı Tours'lu Grégoire ve Jornandès'le temsil ediliyordu, VII. ve VIII. yüzyıllarda, tarih yazarlarının aşağı latincesi, Fredegarius'lar ve Diyakos Paul'lar, Ermiş Comgill onuruna söylenmiş abecesel sıralı ve tek uyaklı ilahisine bazı bazı göz attığı Bangor ilahi derlemelerinde yer alan şiirler bir yana, yazın nerdeyse yalnızca ermişlerin yaşamöyküleriyle, keşiş Jonas'ın yazdığı Ermiş Columban söylencesi ve Yüce Bède'in, Lindisfarn'lı adı bilinmeyen bir keşişin notlarına dayanarak yazdığı Ermiş Cuthbert söylencesiyle sınırlı kaldığından, sıkıntılı zamanlarında, bu ermiş yaşamı yazarlarının yapıtlarının sayfalarını çevirmekle, birincisini Ligugé din kurulu üyesi Defensorius'un, ikincisini Poitiers'li rahibe alçakgönüllü ve saf Baudonivia'nın yazdığı Ermiş Rusticula ve Ermiş Radegonde'un yaşamöykülerinden parçalar okumakla yetiniyordu.

Latin yazınının benzersiz anglo-sakson yapıtları ilgisini daha çok çekmekteydi: Symphosius'un torunlarının, Adhelme'in, Tatwine'in, Eusèbe'in bilmecelerinden oluşan koca bir diziydi bunlar, özellikle de Ermiş Boniface'ın akrostişli kıtalar biçiminde oluşturduğu ve çözümleri dizelerin ilk harfleriyle verilen bilmecelerdi.

Bu iki yüzyılın sonuyla birlikte ilgisi azalıyordu: sonuç olarak, Carlovinge dönemi Latin dili yazarlarının ağır kitlesinden, Alcuin'lerden, Eginhard'lardan fazla hoşlanmadığından, IX. yüzyılda dilin örnekleri olarak, Ermiş Gall'in, Fréculfe ve Réginon'un tarihsel günceleriyle, Paris'in kuşatılması üzerine Abbo le Courbé'nin dokuduğu şiirle, *Hortulus*'la, benedikten Walafrid Strabo'nun verimlilik simgesi balkabağının övgüsüne ayrılmış bölümü kendisini sevince boğan öğretici şiirle, Ermold le Noir'ın Louis le Débonnaire'in büyük başarılarını öven şiiriyle, bu düzenli altılı ölçülerle, sert madeninin şurasında burasında duygu kırıntılarına rastlanan soğuk, nerdeyse kara bir biçemle, manastır sularında çelikleştirilmiş demir bir

latinceyle yazılmış şiirle, Macer Floridus'un *De viribus herbarum*'uyla, şiirsel yöntemleri ve kimi bitkilere, kimi çiçeklere verdiği çok tuhaf güçlerle insanı büyüleyen şiiriyle yetiniyordu; bu bitki ve çiçekler arasında, örneğin loğusaotu öküz etiyle karıştırılıp da gebe bir kadının göbek altına konulunca, ona kesinlikle oğlan doğurtuyordu; örneğin hodan kaynatılıp da bir yemek odasına saçılınca, sofradakileri keyiflendiriyordu; şakayığın ezilmiş kökleri sara hastalığını kesinlikle iyileştiriyordu; rezene bir kadının göğsüne konulunca, sidiğini durultuyor ve aybaşılarını düzene sokuyordu.

Uzun aralıklarla tozunu aldığı kimi özel, çağcıl ya da tarihsiz, sınıflandırılmamış ciltler, kimi kabala, hekimliğe ya da bitkibilime ilişkin yapıtlar; Migne'in kimileri artık bulunmaz olmuş hıristiyanlık şiirlerini de içeren kilise ululanının yaşamöykülerini anlatan kitabının, Wernsdorff'un ikincil Latin ozanları seçkisinin kimi takımı bozulmuş ciltleri dışında, Meursius, Forberg'in klasik sevişme sanatı elkitabı, günah çıkarıcılar için cinsel aktöre ve diyakosluk kuralları bir yana bırakılırsa, Latin kitaplığı X. yüzyılın başında duruyordu.

Gerçekten, hıristiyan dilinin özgünlüğü, karmaşık saflığı da yok olup gitmişti: filozoflar ve açımlayıcılar sürüsü, ortaçağın saçma tartışmaları kesinlikle egemen olacaktı artık. Tarihsel güncelerin ve tarih kitaplarının oluşturduğu kurum yığını, manastır gelir ve sicil defterlerinin kurşun külçeleri üst üste yığılacaktı, eskil çağın şiirsel kalıntılarını dinsel bir yahniye katan keşişlerin kekeleyen inceliği, zaman zaman çok hoş olan becerisizliği ölmüştü; özsuları alınmış eylem, günlük kokan ad, Got mücevherlerinin yabanıl ve hoş beğenisiyle, kabaca altından yontulmuş, tuhaf sıfat yapımevleri yıkılmıştı. Des Esseintes'in üstüne titrediği eski baskılar sona eriyor – ve, yüzyıllar üzerinden başdöndürücü bir atlayışla, şimdi kitaplar çağdan çağa geçişleri silerek doğrudan doğruya içinde bulunulan yüzyılın Fransız diline geliyor, raflar üzerinde böyle diziliyordu.

IV

Bir ikindi üzeri, Fontenay'deki evin önünde bir araba durdu. Des Esseintes eve hiç konuk almadığından, ona getirilecek hiçbir gazete, hiçbir dergi, hiçbir mektup bulunmadığına göre, postacı da bu ıssız yörelere adımını bile atmadığından, uşaklar açmalı mı, açmamalı mı diye duraladılar; sonra, zilin hızla duvara vuran sesi üzerine, kapıdaki dikiz deliğinin kapağını çekmeyi göze aldılar ve yakadan göbeğe tüm göğsü koca bir altın kalkanla kaplı bir bey gördüler.

Öğle yemeğini yemekte olan efendilerine haber verdiler.

— Tamam, içeri alın, dedi o da – çünkü bir ara, bir siparişin teslimi için bir cevahir işçisine adresini verdiğini anımsıyordu.

Adam selam verdi, yemek odasında, kalkanını kızılçam parkenin üzerine bıraktı, kalkan sallandı, biraz doğruldu, yılan başı andıran bir kaplumbağa başı çıkardı, sonra bu baş birden ürkerek kabuğunun içine çekildi.

Bu kaplumbağa Paris'ten ayrılışından bir süre önce des Esseintes'in aklına esmiş bir hevesti. Bir gün, yansılı bir Doğu halısına bakıp yünün argacı üzerinde koşan altın sarısı ve erik moru ışıltıları izlerken, "Bu halının üzerine kımıldayan ve koyuluğu bu renklerin canlılığını keskinleştirecek bir şey koymak iyi olur," diye düşünmüştü.

Bu düşünceyi iyice kafasına takmış durumda, sokaklarda gelişigüzel dolaşmış, Palais-Royal'e gelmiş ve Chevet'nin vitrini önünde, elini alnına vurmuştu: burada, bir havuzda, kocaman bir kaplumbağa vardı. Onu satın almıştı: arkasından, bir kez ha-

lının üstüne bıraktıktan sonra, önüne oturmuş, gözlerini kırpa kırpa, uzun süre izlemişti.

Hiç kuşkusuz bu kabuğun çiğ ve kuzguni rengi, çiğ Siena tonu halının yansımalarını canlandırmıyor, kirletiyordu; egemen gümüş pırıltıları şimdi zar zor kıvılcımlanıyor, bu sert ve donuk kabuğun kıyılarında, sıyrılıp çizilmiş çinkonun soğuk renk perdeleriyle sürükleniyordu.

Bu uyumsuz evlilikleri uzlaştırmanın, bu renk perdelerinin kararlı boşanmasını engellemenin yollarını ararken, tırnaklarını çiğnedi; sonunda ilk düşüncesinin, yani kumaşın közlerini üzerine koyu bir nesne koyarak canlandırmak istemenin yanlış olduğunu anladı; gerçekte, bu halı hâlâ fazla göz alıcı, fazla canlı, fazla yeniydi. Renkler yeterince körelmiş, yeterince zayıflamış değildi; önermeyi tersine çevirmek, renk perdelerini zayıflatmak, onları çevresindeki her şeyi ezerek, soluk gümüş renginin üzerine altın rengi bir ışık atarak çok parlak bir nesnenin karşıtlığıyla söndürmek gerekirdi. Böyle ortaya konulunca, sorunun çözülmesi kolaylaşıyordu. Bu nedenle, kaplumbağasının zırhını altınla kaplatmaya karar verdi.

Kendisini konuk etmiş olan ustanın evinden getirilince, hayvan bir güneş gibi ışıklar saçtı, geriye itilen renkleri, pulları yabanıl beğenili bir ressamın fırçasıyla üst üste bindirilmiş Vizigot kalkanı yansımalarıyla yumuşayan halının üstünde parladı.

Des Esseintes başlangıçta bu etkiye bayıldı; sonra bu dev mücevherin yalnızca bir taslak olduğunu, ancak üzerine ender bulunur taşlar işlendikten sonra tam olacağını düşündü.

Önce bir Japon koleksiyonundan ince bir saptan havai fişekler gibi çıkan bir çiçek topluluğunu seçti, bir mücevherciye götürdü, bu demeti oval bir çerçeve içine alan bir kenar süsü çizdi ve şaşırıp kalan mücevher yontucuya bu çiçeklerin yaprak ve taçyapraklarının her birinin değerli taşlardan yapılacağını, sonra da hayvanın kabuğuna oturtulacağını bildirdi.

Taşların seçimi onu biraz duralattı; tüccarlar bunları küçük parmaklarında taşımaya başlayalı beri elmas görülmedik ölçüde sıradan olmuştu; zümrütler ve Doğu yakutları daha az alçalmıştır, parlak kırmızı alevler saçarlar, ama iki yanlarında gösterişle bu iki renkte fenerler taşıyan kimi omnibüslerin şu yeşil ve kır-

mızı gözlerini fazla anımsatırlar; topazlara gelince, yanmış olsun, çiğ olsun, aynalı bir dolapta mücevher kutuları saklamak isteyen küçük kenterlerin çok sevdiği ucuz taşlardır; bir başka yönden, Kilise ametiste dinsel ve aynı zamanda hem yumuşak, hem ağırbaşlı bir nitelik vermeyi sürdürmüş olmakla birlikte, bu taş da düşük bir fiyat karşılığında gerçek ve ağır mücevherlerle süslenmek isteyen kasap eşlerinin kırmızı kulaklarında ve borumsu parmaklarında iyice değerden düşmüştür; bu taşlar arasında yalnızca safir, endüstri ve para budalalığının bozamadığı alevler saklamıştır. Duru ve soğuk bir su üzerinde cızırdayan kıvılcımları, bir bakıma, ölçülü ve mağrur soyluluğunu her türlü lekeye karşı güvenceye almıştır. Yazık ki, serin alevleri ışıkta çıtırdamaz olur; mavi su kendi içine döner, ancak gün doğarken pırıldayarak uyanmak üzere uyur görünür.

Bu değerli taşların hiçbiri des Esseintes'e yeterli gelmiyordu gerçekten; ayrıca, fazla uygarlaşmış, fazla tanınmışlardı. En şaşırtıcı, en tuhaf madenleri akıttı parmaklarının arasından, sonunda karışımları büyüleyici ve rahatsız edici bir uyum oluşturması gereken gerçek ve yapay bir dizi taş seçti.

Çiçek demetini şöyle hazırladı: yapraklar yoğun ve belirgin bir yeşillikte taşlardan: kuşkonmaz yeşili kedigözlerinden, pırasa yeşili zebercetlerden, zeytin yeşili olivinlerden oluşturulup oturtuldu; koyu kırmızı süleymantaşından ve küçük fıçıların dibindeki çökeltiler gibi pul pul ışıldayan mora yakın bir kırmızılıkta Ural zümrütü dallardan ayrıldı.

Saptan yalıtlanıp demetin dibinden ayrılmış çiçekler için bakır sülfat kullandı, ama broşlarda ve yüzüklerde kullanılan ve, sıradan inci ve iğrenç mercanla birlikte, aşağı tabakayı çok mutlu eden şu doğu firuzesini kesinlikle geri çevirdi; yalnızca Batı firuzelerini, doğrusunu söylemek gerekirse, içine bakırlı tözler işlemiş ve mavisi yeşile çalan, saydamsız, kükürtsü, safradan sararmış gibi fosilleşmiş bir fildişinden başka bir şey olmayan taşları seçti.

Bu da yapıldıktan sonra, şimdi demetin ortasında açılmış çiçeklerin, gövdeye en yakın çiçeklerin taçyapraklarını camsı ve sayrıl ışıltılı, sıtmalı ve filizli saydam madenlerle çerçeveleyebilirdi.

Bunları yalnızca Seylan kedigözlerinden, simofan ve safirinlerden oluşturdu.

Bu üç taş gerçekten de bulanık sularının donmuş diplerinden acılı bir biçimde koparılmış gizemli ve sapkın pırıltılar saçmaktaydı.

Işığın durumuna göre her an kımıldar ve yer değiştirir gibi görünen iç içe damarlarla bölünmüş, yeşilimsi grilikte bir kedi gözü.

İçinde yüzen sütümsü renk üzerinde koşan gök mavisi balkınalarla simofan.

Çikolata rengi, donuk kahverengi bir fon üzerinde mavi fosfor ateşleri tutuşturan safirin.

Mücevher yontucu taşların nerelere işleneceğini sırasıyla not alıyordu. "Ya bağanın kenarlığı?" diye sordu des Esseintes'e.

Des Esseintes önce birtakım opal ve hidrofanları düşünmüştü; ama renklerinin duralamasıyla, alevlerinin kuşkusuyla ilginç olan bu taşlar fazla itaatsiz, fazla sadakatsizdi; opalin bir romatizmalı duyarlığı vardı; ışınlarının oyunu neme, sıcağa ve soğuğa göre bozulurdu; hidrofana gelince, yalnızca suda yanardı ve kül rengi közünü yakmaya ancak ıslatıldığı zaman razı olurdu.

En sonunda yansılarının almaşması gereken madenlerde karar kıldı; Yemen taşı için akaju kırmızısı; mavimsi zümrüt için su yeşili; pembe yakut için sirke pembesi; Sudermanya yakutu için solgun arduvaz. Zayıf yanardöner ışıltıları bağanın karanlıklarını aydınlatmaya yetiyor ve belirsiz alevlerden oluşan ince bir taçla çevreledikleri taşların çiçeklenmesine gölge etmiyorlardı.

Des Esseintes şimdi yemek odasının bir köşesine büzülmüş, yarı karanlıkta parıldayan kaplumbağaya bakmaktaydı.

Tam anlamıyla mutlu buldu kendini; altın rengi bir fon üzerinde bu alev alev taç parıltılarıyla gözleri sarhoş oluyordu; sonra, alışkanlığının tersine, iştahı yerindeydi ve üzerine olağanüstü bir tereyağı sürülmüş kızartılmış ekmeklerini bir çay fincanına, kusursuz bir Si-a-Fayoune, Moyou-tann, Kansky, olağanüstü kervanlarla Çin'den Rusya'ya gelmiş sarı çaylar karışımına batırıyordu.

Bu sıvı parfümü Çin'in şu fazlasıyla duru ve hafif oldukları için yumurta kabuğu denilen porselenlerinden içiyordu ve, nasıl yalnızca bu hayranlık verici fincanları kabul ediyorsa, çatal bı-

çak takımı konusunda da yalnızca yaldızı azıcık gitmiş, böylece yorgun altın tabakanın altında gümüşü hafiften belirerek ona iyice tükenmiş, iyice ölmekte olan, eskiliğiyle hoş bir tatlı renk veren gerçek altın kaplama gümüşü kullanıyordu.

Son yudumunu da içtikten sonra, çalışma odasına döndü ve uşağa seslenerek kaplumbağayı da getirtti, ama hayvan kımıldamamakta dayatıyordu.

Kar yağıyordu. Lambaların ışıklarında, mavimsi camların ardında buzdan otlar büyüyor ve kırağı, erimiş şeker gibi, altın benekli pencere camlarının şişe diplerinde ışıldıyordu.

Karanlıkta uyuşmuş küçük evi derin bir sessizlik sarmıştı.

Des Esseintes olmayacak düşlere dalmıştı; kütüklerle dolu ocak odayı yakıcı yayıntılarla dolduruyordu; pencereyi araladı.

Karşısında gökyüzü, kimi armalarda görüldüğü biçimde, üzerine gümüş lekeler serpilmiş koca bir örtü gibi yükselmekteydi, kara ve ak benekli.

Buz gibi bir yel esti, karın çılgın uçuşunu hızlandırdı, renklerin sırasını bozdu.

Göğün armamsı örtüsü değişti, gerçek bir kakım oldu, o da bu kez kar taneleri arasına dağılmış karanlık noktalarıyla, kara kara benekli ak oluverdi.

Pencereyi kapattı; kavurucu sıcaktan kış ortasının sert soğuğuna bu birdenbire geçiş onu hemen etkisi altına alıvermişti; ateşin yanına büzüldü, kendisini ısıtacak bir alkollü içki içmek geldi usuna.

Yemek odasına gitti, burada, bölmelerden birinde yapılmış bir dolapta, sandal ağacından küçücük kerevetler üzerinde yan yana dizilmiş, karınlarının aşağısına gümüş musluklar takılmış bir dizi küçük fıçı vardı.

Bu içki fıçılarını "ağız orgum" diye adlandırmaktaydı.

Bir kol tüm musluklara ulaşıp onları tek bir devinime uyduabiliyor, böylece, aygıt bir kez kurulduktan sonra, aynı zamanda döndürülen tüm muslukların alt yanlarına konulmuş fark edilmez kadehleri likörle doldurmaları için tahta kaplamanın içine gizlenmiş bir düğmeye dokunmak yetiyordu.

O zaman org açılmış oluyordu. "Flüt, korno, göksel ses" diye etiketlenmiş çekmeceler çekilmiş, işlemeye hazır durumday-

dı. Des Esseintes bir damla şuradan, bir damla buradan içiyor, kendine iç senfoniler çalıyor, gırtlağında müziğin kulağa boşaltt ığına benzer duyumlar edinmeyi başarıyordu.

Ayrıca, ona göre, her likör, tat olarak, bir çalgının sesinin karşılığıydı. Örneğin sek turunç likörü ekşimsi ve yumuşak sesli klarnete denk düşerdi; kimyon likörü çınlamlı tınısı hafiften boğuk çıkan obuaya, nane ve anason likörleri aynı zamanda hem şekerli hem biberli, hem cıvıltılı hem tatlı flüte. Buna karşılık, orkestrayı tamamlamak istersek, kiraz likörü taşkınlıkla trompet çalardı; cin ve viski damağı keskin piston ve trombon gümbürtülcriyle alıp götürür, Chio rakılarıyla mastikaların var güçleriyle ağıza indirdiği sembal ve davul vuruşları gökgürültüsü gibi gürbürderken, mark rakısı tubaların kulakları sağır edici gürültüsüyle patlardı.

Benzeştirmenin genişletilebileceğini, telli sazlardan oluşan dörtlülerin damağın altında, dumanlı ve arı, keskin ve zayıf eski likörün karşılığı olan kemanla, daha güçlü, daha uğultulu, daha boğuk romun çalar gibi yaptığı altoyla, viyolonsel gibi iç parçalayan ve uzayan, hüzünlü ve okşayan vespetroyla, arı ve eski bir bitter gibi keskin, sağlam ve kara kontrbasla işleyebileceğini düşünüyordu. Hatta, bir beşli oluşturmak istenirse, beşinci bir çalgı, harp eklenebilirdi, onun sesini de gerçeğe benzer bir benzeşimle, kuru kimyonun titreşimli tadı, duru, ayrık ve incecik tınısı verebiliyordu.

Benzeşim daha da uzamaktaydı: likörlerin müziğinde perde bağıntıları vardı; örneğin tek bir notayı anmak gerekirse, benediktin likörü, bir bakıma, tecimsel partisyonların yeşil şartröz likörü imiyle belirttikleri şu alkollerin majör perdesinin minörüydü.

Bu ilkeler bir kez benimsendikten sonra, uzmanca deneylerin desteğinde, dilinin üstünde sessiz ezgiler, büyük gösterimli dilsiz cenaze marşları çalmayı, ağzının içinde nane likörü soloları, vespetro ve rom düoları dinlemeyi başarmıştı.

Hatta çenesine gerçek müzik parçaları aktarmayı, likörlerin komşu birleşim ve karşıtlıklarıyla, uzmanca yaklaştırma ve karışımlarla, bestecinin izinde, adım adım, düşüncesini, etkilerini, ince ayrımlarını vermeyi başardığı bile oluyordu.

Başka zamanlarda, ezgilerini kendisi besteliyor, gırtlağında incilerle süslü kıvrak bülbül şarkıları dolaştıran sıradan Frenk üzümü likörüyle, "Estelle romansları" ve geçmiş zamanın "Ah! vous dirai-je, maman"ı gibi şurubumsu çoban şarkıları mırıldanan yumuşak kakaoşuvayla pastoraller gerçekleştiriyordu.

Ama, o akşam, des Esseintes hiç mi hiç müzik tadı dinleme isteği duymuyordu; orgunun klavyesinde tek bir nota çalmakla yetindi, önceden gerçek bir İrlanda viskisiyle doldurduğu küçük bir metal bardağı alıp gitti.

Koltuğuna gömüldü ve bu mayalanmış yulaf ve arpa özsuyunu ağır ağır içine çekti; belirgin bir kreosot kokusu ağzının içini pis pis kokutuyordu.

İçerken, yavaş yavaş, düşüncesi şimdi damağının daha da güçlenen izlenimini dinledi, viskinin tadını izledi, kokuların kaçınılmaz şaşmazlığıyla, yıllardan beri silinmiş anıları uyandırdı.

Bu fenol kökenli, acı çiçek ona ister istemez dişçilerin dişeti üzerinde çalıştıkları sırada dilini dolduran özdeş kokuyu anımsatmaktaydı.

Bir kez bu yola saptıktan sonra, önce tanıdığı dişçiler üzerine dağılmış olan düşlemi toplandı ve tuhaf anısı belleğine özellikle kazınmış olan birine yöneldi.

Bundan üç yıl önceydi; gecenin ortasında, berbat bir diş ağrısına tutulmuş, yanağına tamponlar koyuyor, mobilyalara çarpıyor, odasını, bir deli gibi, arşınlayıp duruyordu.

Daha önceden doldurulmuş bir azıdişiydi ağrıyan; iyileşmesi olanaksızdı; ancak dişçilerin kerpeteni çare olabilirdi derdine. Acılarına son vermeleri koşuluyla, en korkunç işlemlere bile katlanmaya kararlı bir biçimde, ateşler içinde, sabahı bekliyordu.

Bir yandan çenesini tutarken, bir yandan da ne yapacağını düşünüyordu. Kendisine bakan dişçiler insanın hiç de istediği zaman göremediği zengin tüccarlardı; muayeneyi, randevu saatlerini önceden saptamak gerekirdi. "Olacak şey değil bu, daha fazla erteleyemem," diyordu; önüne ilk çıkacak olana, bir halk dişçisine, hiç de işe yaramayan çürük temizleme ve delik tıkama sanatını bilmeseler bile, en inatçı kökleri bile benzersiz bir çabuklukla çekip çıkarmasını beceren şu demir bilekli adamlardan birine gitmeye karar vermişti; kuşlukta açarlardı kapılarını,

insan beklemezdi. En sonunda saat yediyi vurmuştu. Evinden dışarı fırlamış, kendini halk dişçisi diye adlandıran ve rıhtımın köşesinde oturan bir "ustanın" ünlü adını anımsayarak, mendilini ısıra ısıra, gözyaşlarını tuta tuta sokaklara atmıştı.

Üzerinde "Gatonax" adı balkabağı rengi kocaman harflerle yayılan kara tahtadan dev bir levhadan ve hamurdan dişlerin pembe mumdan diş etleri üzerinde özenle sıralanıp birbirlerine mekanik pirinç yaylarla bağlandığı küçücük iki camlı dolaptan tanınan evin önüne gelince, şakakları ter içinde, solumuştu, zorlu bir korkuya kapılmış, derisinin üstünden korkunç bir ürperti geçmişti, bir yatışma olmuş, acı durmuş, diş susmuştu.

Kaldırımın üstünde alık alık duruyordu öyle; en sonunda bunalıma karşı koymuş, karanlık bir merdiveni adımlamaya başlamış, üçüncü kata kadar basamakları dörder dörder çıkmıştı. Mine bir levhanın gök mavisi harflerle tabeladaki adı yinelediği bir kapının önüne gelmişti. Çıngırağın ipini çekmiş, sonra basamaklara yapışmış kocaman kanlı tükürükleri görünce, tüm yaşamı boyunca diş ağrısı çekmeye karar vermiş olarak geriye dönmüştü; tam bu sırada, iç parçalayıcı bir çığlık duvarları delmiş, merdiven boşluğunu doldurmuş, onu olduğu yere dehşetle çivilemişti, aynı zamanda bir kapı açılmış ve yaşlı bir kadın içeriye buyurmasını söylemişti.

Utanç korkuya baskın çıkmış, bir yemek odasına alınmıştı; bir başka kapı şaklamış, kara bir redingot ve kara bir pantolon giymiş, tahta gibi, korkunç bir kumbaracı askerine yol vermişti; des Esseintes onu izleyerek başka bir odaya gelmişti.

Bu andan sonra, duyuları bulanıklaşıyordu. Belli belirsiz bir biçimde, bir pencere karşısında bir koltuğa çöktüğünü, bir parmağını dişinin üzerine koyarak "Daha önce doldurulmuştu; korkarım ki yapılacak hiçbir şey yok," diye kekelediğini anımsıyordu.

Adam ağzına kocaman bir işaret parmağı sokarak bu açıklamaları hemen kesmiş, sonra, cilalı, sarkık bıyıklarının altından bir şeyler mırıldanarak, bir masanın üstünden bir alet almıştı.

O zaman büyük olay başlamıştı. Des Esseintes, koltuğun dirseklikliklerine sımsıkı yapışmış durumda, yanağında bir soğukluk duymuş, sonra gözlerinde şimşekler çakmış ve, işitilmedik

acılar içinde, ayaklarını vurmaya ve öldürülen bir hayvan gibi böğürmeye başlamıştı.

Bir çatırdı işitilmişti, azı dişi gelirken kırılıyordu; o zaman kafasını koparıyor, kafatasını parçalıyorlarmış gibi gelmişti; aklı başından gitmiş, tüm gücüyle ulumuş, kolunu karnına kadar sokmak istermiş gibi yeniden üzerine yumulan adama karşı kendini kudurmuş gibi savunmuş, adamsa, birdenbire bir adım gerilemiş ve, çeneye bağlı bedeni kaldırarak sert biçimde arkaya, koltuğa bırakmıştı, bu arada, ayakta, pencerenin önünde, soluyor, kerpeteninin ucunda, üzerinden kırmızı bir şey sarkan bir mavi dişi sallıyordu.

Des Esseintes, bitkin durumda, bir küvet dolusu kan kusmuş, içeriye dönen yaşlı kadının bir gazeteye sarmaya hazırlandığı kök sunusunu bir el devinisiyle geri çevirmiş ve iki frank ödeyerek, kendisi de basamaklara kanlı tükürükler atarak kaçmış, kendini on yıl gençleşmiş olarak sokakta bulmuştu, sevinçliydi, gördüğü en küçük şeylere bile ilgi duymaktaydı.

"Uvv!" dedi, anıların kuşatmasıyla hüzünlenmişti. Bu görüntünün korkunç büyüsünü bozmak için ayağa kalktı ve, şimdiki yaşama dönünce, kaplumbağayı merak etti.

Hiç kımıldamıyordu hâlâ, eliyle yokladı; ölmüştü. Hiç kuşkusuz oturgan bir yaşama, zavallı bağası altında geçen alçakgönüllü bir yaşama alışmış, kendisine dayatılan göz kamaştırıcı lükse, üzerine giydirilen parıl parıl cüppeye, bir kudas kitabı gibi sırtına döşenen değerli taşlara katlanamamıştı.

V

İnsanda nefret uyandıran aşağılık bir kabalık çağından kaçma isteği belirginleşirken, artık Paris'te dört duvar arasında kalan ya da sokaklarda para bulmak için dolaşan insan suratını canlandıran tablolar görmeme gereksinimi de onun için daha bir karşı konulmaz olmuştu.

Çağdaş yaşamla ilgilenmez olduktan sonra, hücresine tiksinti ya da özlem kurtçukları sokmamaya karar vermişti; bu nedenle de bizim törelerimizden, bizim günümüzden uzakta, eski bir düş, eskil bir çürümüşlük içinde yüzen, çok ince, çok hoş bir resim istemişti.

Beyninin hazzı, gözlerinin sevinci için, kendisini bilinmedik bir dünyaya fırlatan, yeni olasılıkların izlerini gösteren, bilgiç çılgınlıklar, karışık karabasanlar, uyuşuk ve korkunç görülerle sinir sistemini sarsan birkaç esinleyici yapıt istemişti.

Hepsi içinde, yeteneği uzun coşkular yaratarak kendisini büyüleyen bir ressam vardı: Gustave Moreau.

Onun iki başyapıtını edinmişti ve, geceler boyunca, ikisinden biri, Salomé tablosu önünde düşlere dalıyordu. Tablo şöyle tasarlanmıştı:

Mimarisi aynı zamanda hem islam, hem Bizans işi bir bazilikayı andıran bir sarayda, çok renkli tuğlalarla süslenmiş, üzerine lacivert taşı ve Sardunya balgamtaşları işlenmiş mozaiklerle kaplı Roman direkleri gibi bodur sütunlardan fışkıran sayısız tonozlar altında, katedrallerin baş-sahınını andıran bir taht yükselmekteydi.

Önünde süs havuzu biçiminde basamaklar bulunan sahının yukarısındaki kutsal sandık çadırının ortasında, başında bir taç, bacakları birbirine yaklaşmış, elleri dizlerinin üstünde, vali Herod oturmaktaydı.

Yüzü sarı, kırışıklarla buruş buruş, oluk oluk olmuş, yaşlılıktan bitmişti: uzun sakalı göğsünün üstü sırma işlemeli cüppesini süsleyen değerli taşlardan oluşmuş yıldızlar üzerinde ak bir bulut gibi duruyordu.

Bir Hindu tanrısının görkemli duruşu içinde donmuş olan bu kımıltısız heykelin çevresinde, hoş kokulu tütsüler yanıyor, tıpkı hayvanların fosforlu gözleri gibi, tahtın bölmelerine oturtulmuş taşların alevleriyle delinen buğu bulutları salıyor, sonra buğu yükselip kemerler altında yayılıyor, mavi dumanı kubbelerden inen gün ışınlarının altın tozuna karışıyordu.

Tütsülerin sapkın kokusunda, bu kilisenin fazla ısınmış havasında, Salomé, sol kolu bir buyurma devinisiyle uzanmış, sağ kolu bükülmüş, yüzü düzeyinde, koca bir lotus tutarak, yere çökmüş bir kadının tellerini tımbırdattığı bir gitarın ezgileriyle, ayaklarının ucunda ağır ağır ilerliyordu.

Yüzü içine kapalı, görkemli, nerdeyse yüce, yaşlı Herod'un uyuşmuş duyularını uyandırması gereken kösnül dansına başlıyor; göğüsleri dalgalanıyor, durmamacasına dönen kolyelerinin sürtünmesiyle, uçları dikiliyor, teninin ıslaklığı üzerinde elmaslar ışıldıyor, bilezikleri, kemerleri, yüzükleri kıvılcımlar kusuyor; incilerle dikilmiş, gümüşlerle dallanmış, altınla işlenmiş görkemli giysisinin üstünde, her düğümü bir değerli taş olan, kuyumcu elinden çıkma zırhı tutuşmaya başlıyor, ateş yılancıklar kol geziyor, donuk ten, çay rengi cilt üzerinde, dış kanatları gözler kamaştıran, lal damarlı, şafak sarısı noktalı, çelik mavisi alacalı, tavus yeşili benekli, görkemli böcekler gibi kaynaşıyor.

Kendini tümden dansına vermiş, gözleri kıpırtısız, bir uyurgezer gibi, ne titreyen genel valiyi görüyor, ne kendisini denetleyen anasını, kıyıcı Hirodias'ı, ne de tahtın aşağısında, kılıç elde bekleyen erdişi ya da hadımı, peçesi yanaklarına inen ve iğdiş edilmiş adam memesi portakal rengiyle alacalanmış gömleğinin altında bir asmakabağı gibi sarkan şu korkunç adamı.

Ressamlar ve ozanlar için öylesine akıldan çıkmaz olan bu Salomé örneği des Esseintes için de yıllardır bir saplantı olmuştu. Pierre Variquet'nin Louvain Üniversitesi'nin tanrıbilim uzmanlarınca çevrilmiş eski İncil'inde, Ermiş Matta'nın Muştucu'nun başının kesilmesini saf ve kısa tümcelerle anlatan İncil'ini kaç kez okumuş, şu satırlar arasında kaç kez düşlere dalmıştı:

"Herod'un Doğum şenliğinde, Hirodias'ın kızı ortada dansetti ve Herod'un hoşuna gitti.

"Herod, yeminle, ona ne isterse verme sözü verdi.

"O da, annesinin etkisiyle, 'Bana bir tepsi içinde Vaftizci Yahya'nın başını ver,' dedi.

"Ve kralın canı sıkıldı, ama ettiği yemin ve kendisiyle sofrada oturanlar yüzünden, başın ona verilmesini buyurdu.

"Ve zindana Yahya'nın başını vurmaya adam yolladı.

"Ve onun başı bir tepsi içinde getirildi ve kıza verildi; ve o da annesine sundu."

Ama dansçı kızın sınırsız güzellikleri, etkin sapıklıkları üzerinde ne Ermiş Matta, ne Ermiş Markos, ne Ermiş Luka, ne öteki İncil yazarları duruyordu. Silik kalıyor, gizemli ve baygın, yüzyılların uzak sisi içinde siliniyordu, açık ve sıradan kafalar için kavranılmaz kalıyordu, yalnızca sarsılıp bilenmiş, sanki nevrozla görünmeyeni görür olmuş beyinler erişebilirdi ona; tenin ressamları karşısında, kendisini bir Flandres kasabı yapan Rubens karşısında direncini koruyor, dansçı kızın kaygı verici coşkunluğunu, katil kızın incelmiş büyüklüğünü hiçbir zaman yansıtamamış olan tüm yazarlar için anlaşılmaz bir varlık olarak kalıyordu.

Gustave Moreau'nun* İncil'in tüm verileri dışında tasarlanmış yapıtında, des Esseintes düşlediği o insanüstü ve şaşırtıcı Salomé'yi en sonunda gerçekleşmiş görüyordu. Artık kösnül bir bel kıvırmayla yaşlı bir adamdan bir istek ve kudurganlık çığlığı kopartan, göğüslerin kımıltıları, göbeğin sarsıntıları, kalçaların titremeleriyle bir kralın gücünü kıran, istemini eriten bir köçek değildi yalnızca; bir bakıma, yok edilmesi olanaksız Kösnüllüğün simgesel tanrıçası, ölümsüz İsterinin tanrıçası, özellikle de etlerini katılaştırıp kaslarını sertleştiren istem yitimiyle seçilmiş

* Gustave Moreau'nun (1826-1898) burada sözü edilen iki tablosu 1876'da sergilenmişti. (Ç.N.)

lanetli Güzellik, eskil çağın Helene'si gibi, yanına yaklaşan her şeyi, gördüğü her şeyi, dokunduğu her şeyi zehirleyen ilgisiz, sorumsuz, duyarsız, canavarımsı Hayvandı.

Böyle anlaşılınca, Uzakdoğu tanrıdoğumlarının malı oluyordu; tevratsal geleneklere bağlanmıyordu artık, Babil'in canlı imgesine, Kıyamet'in kendisi gibi mücevherler ve lal giysilerle donanmış, kendisi gibi boyanmış yüce Fahişe'sine bile benzetilemezdi; çünkü fuhuşun çekici iğrençlikleri içine kaçınılmaz bir erk, üstün bir güç atmamıştı onu.

Ayrıca, Salomé'sini bu belirsiz ve görkemli biçemli, olağanüstü sarayın ortasına koymakla, onu şatafatlı ve düşsel giysilerle donatmakla, başına Salammbô'nun taşıdığı türden, Fenike kulesi biçiminde, belirsiz bir taç giydirmekle, son olarak da eline Isis'in asasını, Mısır'ın ve Hindistan'ın kutsal çiçeğini, büyük lotusu vermekle, yüzyılların dışında kalma, köken, ülke, çağ belirtmeme istemini kesinlemek istemişe benziyordu.

Des Esseintes bu simgenin anlamını aramaktaydı. Hindistan'ın ilk tapkılarının verdiği şu "phallus"sal anlamı mı taşıyordu; yaşlı Herod'a bir bekâret sunmayı, bir kan değişimini, istenen, ama kesin bir öldürme koşuluyla sunulan bir kirli yarayı mı haber veriyordu; yoksa doğurganlık yerinesini, Hindu yaşam söylenini, bir kadının parmakları arasında tutulan, bir çılgınlığın sardığı, bir tensel bunalımın yolunu şaşırttığı erkeğin titreyen ellerinin koparıp çiğnediği bir yaşamı mı belirtiyordu?

Gizemli tanrıçasını çok değer verilen lotusla donatırken, belki de ressam dansözü, ölümlü kadını, kirlenmiş çamuru, tüm günahların ve tüm suçların nedenini düşünmüştü; belki de eski Mısır töremlerini, gömütsel tahnit törenlerini, kimyacılar ve rahipler ölmüş kadının cesedini bir akik sıraya uzatırken, eğri iğnelerle burun çukurlarından beynini, sol böğründe açılan bir yarıktan iç organlarını çekerken, sonra, tırnaklarını ve dişlerini yaldızlamadan, bedenini bitümler ve esanslarla sıvamadan önce, cinsel bölgelerine, onları arıtmak için, tanrısal çiçeğin arı taçyapraklarını koyduklarını anımsamıştı.

Ne olursa olsun, bu tuvalden karşı durulmaz bir büyü yayılmaktaydı, ama *Görünme* adlı suluboya daha da kaygı vericiydi belki.

Burada, Herod'un sarayı, bir Elhamra gibi, Mağrip karolarıyla alacalanmış, sanki gümüşten bir betonla, altından bir çimentoyla oturtulmuş hafif sütunlar üzerinde yükseliyordu; lacivert taşından eşkenar dörtgenlerden arabesk nakışlar çıkıp kubbeler boyunca ilerliyor, burada, sedef kakmalar üzerinde, gökkuşağı ışıltıları, prizma ateşleri sürükleniyordu.

Kıya gerçekleşmişti; şimdi cellat, elleri kan lekeli, uzun kılıcının topuzcuğu üzerinde, duyarsız duruyordu öyle.

Ermişin koparılmış başı döşeme taşları üzerine konulmuş tepsinin üzerinden yükselmiş, bakıyordu, solgun, ağzı rengini yitirmiş, açık, boynu kırmızı, gözyaşları dökerek. Bir mozaik, yüzü her yandan çeviriyor, buradan bir ayla çıkıyor, ışık çizgileri biçiminde yayılıyor, başın korkunç yükselişini aydınlatıyor, dansözün üzerine dikilmiş, bir bakıma büzüşmüş gözbebeklerinin camsı küresini tutuşturuyordu.

Salomé, bir büyük korku devinisiyle, kendisini, kımıltısız durumda, bastığı yere çivileyen korkunç görüntüyü itiyor; gözleri büyüyor, eli çırpınmalı bir biçimde gırtlağına sarılıyor.

Nerdeyse çıplak, dansın ateşi içinde, tüller çözülmüş, işlemeli kumaşlar sıyrılmış; artık yalnızca kuyumcu işleri ve ışıltılı madenler kalmış üzerinde; bir zırh boyunluğu belini zırh gibi sarmakta, ve, çok güzel bir süs iğnesi gibi, eşsiz bir mücevher iki göğsünün arasında şimşekler çaktırmakta; daha aşağıda, kalçalarda, bir kemer çevreliyor onu, üzerinden bir kızıl ve yeşil yakutlar ırmağı akan dev bir salkım küpenin dövdüğü kalçalarının yukarısını gizliyor; son olarak, çıplak kalmış bedenin üzerinde, zırh boyunluğuyla kemer arasında, karnın kabartısı beliriyor, çukuru sütsü, tırnak pembesi balgamtaşından oyulmuş bir mührü andırmakta.

Muştucu'nun başından gelen yakıcı oklar altında, mücevherlerin tüm yüzeyleri tutuşuyor; taşlar canlanıyor, kadının bedenini akkordan çizgilerle çiziyor; boynunda, bacaklarında, kollarında, kömürler gibi kırmızı, gaz alevleri gibi mor, alkol alevleri gibi mavi, yıldız ışınları gibi ak ateş noktacıklarıyla dövüyor.

Korkunç baş hep kanayarak, sakalın ve saçların uçlarına koyu kırmızı pıhtılar bırakarak tutuşuyor. Yalnız Salomé için görünür olduğundan, donuk bakışıyla en sonunda amacına ulaşmış

kinlerini düşleyen Hirodias'ı, elleri dizlerinde, yabanıl kokulara batmış, merhemlere belenmiş, günlük ve hoş kokulu belsem reçineleri içinde islenmiş kadının çıplaklığı karşısında çılgına dönmüş durumda, hâlâ soluyan kralı sarmıyor.

Yaşlı kral gibi, des Esseintes de, yağlıboya tablodaki Salomé'den daha az görkemli, daha az kurumlu, ama insanı daha çok altüst eden bu dansçı kadın karşısında baş dönmesine tutuluyor, ezilmiş, yıkılmış olarak kalıyordu.

Duygusuz ve acımasız heykelde, suçsuz ve tehlikeli putta, insanın kösnüllüğü ve dehşeti gün ışığına çıkmıştı; büyük lotus gözden silinmiş, tanrıça yitip gitmişti; dansın dönüşleriyle esrikleşmiş oyuncunun, büyük korkuyla taş gibi donmuş, büyülenmiş yüksek yosmanın gırtlağına şimdi tüyler ürpertici bir karabasan yapışmış, sıkıyordu.

Burada, gerçekten yosmaydı; ateşli ve acımasız kadın yaratılışına boyun eğiyordu; daha incelmiş ve daha yırtıcı, daha tiksindirici ve daha hoş olarak yaşıyordu; erkeğin uyuşmuş duyularını daha güçlü bir biçimde uyandırıyor, günahkâr yataklarda filizlenmiş, dinsiz seralarda yetişmiş büyük kösnül çiçek büyüsüyle istemlerini daha kesin bir biçimde büyüleyip egemenliği altına alıyordu.

Des Esseintes'in söylediği gibi, suluboya hiçbir zaman, hiçbir çağda bu renk parıltısına erişememişti; kimyasal renklerin yoksulluğu hiçbir zaman kâğıt üzerinde böyle taş ışıldamaları, böyle güneş çizgileriyle dövülen vitray ışıltıları, böyle masalsı, böyle kör edici kumaş ve ten şatafatı fışkırtmamıştı.

Ve, izlerken dalıp gitmiş durumda, bu büyük ressamın, bu gizemli dinsizin, Paris'in ortasında, başka çağların acımasız görüntülerinin, büyüleyici kutsamalarının parıldayışını görecek kadar kendini çevresinden soyutlayabilen bu esinlinin kökenlerini araştırıyordu.

Soy zincirini des Esseintes zor izliyordu; şurada burada, belli belirsiz Mantegna ve Jacopo de Barbarj anıları; şurada burada, bulanık Vinci takanakları ve Delacroix işi renk coşkuları; ama bu ustaların etkisi sonuçta belirsiz kalıyordu; gerçek şuydu ki Gustave Moreau hiç kimseden gelmiyordu. Gerçek atası yoktu, torunları da olmayacaktı, çağdaş sanatta, tek kalıyordu. Budun-

bilimsel kaynaklara, kanlı gizemlerini karşılaştırıp açıkladığı söylenlerin kökenlerine giderek, Uzakdoğu'dan çıkmış ve başka halkların inançlarıyla değişmiş söylenceleri bir araya getirip tek bir söylencede kaynaştırarak, yapısal kaynaştırmalarını, şatafatlı ve beklenmedik doku karışımlarını, tam anlamıyla çağcıl bir sinir bozukluğunun kaygılı sezgileriyle bilenmiş görkemli ve uğursuz yerineleriyle doğruluyor ve, sapkınlıkların ve insanüstü aşkların, hiç bırakmadan ve umutsuzca tüketilen tanrısal sapmalıkların simgelerinin pençesinde, dönüşsüz bir biçimde acılar içinde kalıyordu.

Onun umutsuz ve bilgin işi yapıtlarında, Baudelaire'in kimi şiirleri gibi, insanı varlığının derinliklerine kadar sarsan benzersiz bir çekicilik, bir büyü vardı, bu resmin sınırlarını aşan, yazma sanatından en ince çağrıştırmalarını, Limosin'in sanatından en büyülü parıltılarını, mücevher yontucu ve gravürcünün sanatından en hoş incelikleri alan bu sanat karşısında insan şaşırıyor, düşüncelere dalıyor, ne yapacağını bilemiyordu. Salomé'nin des Esseintes'te sınırsız bir hayranlık uyandıran bu iki görüntüsü, çalışma odasının duvarlarında, kitap rafları arasında özel panolar üzerinde, gözlerinin önünde yaşıyordu.

Ama yalnızlığını süslemek için yapmış olduğu tablo alımları hiç de bunlarla sınırlı kalmamıştı.

Evinin kişisel olarak kendisinin oturmadığı birinci ve tek katını tümüyle gözden çıkarmış olmasına karşın, yalnızca giriş katı bile duvarların giydirilmesi için çok sayıda çerçeve dizileri gerektirmişti.

Bu giriş katı şöyle bölümlenmişti:

Yatak odasına açılan bir tuvalet sıradan yapının bir köşesini oluşturuyordu; yatak odasından kitaplığa, kitaplıktan da öbür köşeyi oluşturan yemek odasına geçiliyordu.

Evin cephelerinden birini oluşturan bu odalar, düz bir çizgi biçiminde uzanıyor, pencereleri Aunay ovasına bakıyordu.

Konutun öteki yüzü konum açısından tam olarak öncekilere benzeyen dört odadan oluşmuştu. Böylece mutfak bir dirsek oluşturmaktaydı, yemek odasının karşılığıydı; yapının girişini oluşturan büyük bir hol de kitaplığın karşılığı; bir tür hanım odası yatak odasının; bir açı oluşturan özel yerler de tuvaletin.

Tüm bu odalar Aunay ovasının karşı yönünden ışık alıyor, Croy kulesine ve Châtillon'a bakıyordu.

Merdivene gelince, dışarıdan, evin yan duvarlarından birine yapıştırılmıştı; böylece uşakların basamakları sarsan adımlarının sesleri des Esseintes'e daha az belirgin, daha boğuk olarak geliyordu.

Hanım odasını parlak kırmızıyla kaplatmış ve odanın tüm duvarlarına abanoz kenarlıklar içine Jean Luyken'in*, Fransa'da nerdeyse hiç tanınmayan eski bir Hollandalı gravürcünün estamplarını asmıştı.

Bu garip ve iç karartıcı, ateşli ve yabanıl sanatçının *Dinsel işkenceler* dizisini, dinlerin çılgınlığının yarattığı tüm işkenceleri içeren tüyler ürpertici planşları, insan acılarının gösterisinin, korlar üzerinde kızarmış bedenlerin, kılıçlarla budanmış, çivilerle delinmiş, testerelerle biçilmiş kafataslarının, karından çekilip makaralara sarılmış barsakların, kıskaçlarla sökülmüş tırnakların, oyulmuş göz bebeklerinin, çivilerle tersine çevrilmiş gözkapaklarının, bedenden sökülüp özenle kırılmış, kemikleri ortaya çıkarılıp uzun uzun kazınmış kolların ve bacakların haykırıp durduğu planşları elinde bulundurmaktaydı.

Yanmış et kokan, kan terleyen, dehşet çığlıkları ve kesin suçlamalarla kaynayan, ürkütücü imgelem ürünleriyle dolu bu yapıtlar des Esseintes'in tüylerini ürpertiyor, onu soluğu kesilmiş durumda bu kırmızı odada tutuyordu.

Ama, getirdikleri titremeden fazla olarak, bu adamın korkunç yeteneğinden, kişilerini canlandıran olağanüstü yaşamdan da fazla olarak, onun şaşırtıcı kalabalık kaynaşmalarında, Callot'nunkileri anımsatan bir ince alay becerisiyle, ama bu eğlenceli çiziktiricinin hiçbir zaman erişemediği bir güçle kabarmış kitle dalgalanmalarında, çevrelerin ve dönemlerin ilginç mi ilginç bir yeniden kurulmaları görülüyordu; Macchabées zamanında, Roma'da, hıristiyanların ezilmesi döneminde, İspanya'da, Inquisition yönetiminde, Fransa'da, ortaçağda ve Saint-Barthélemy ve Dragonnades döneminde mimarlık, giyimler, töreler ince bir özenle gözlemlenmiş, en son noktasına ulaşan bir bilgiyle belirtilmişti.

Bu estamplar geniş bilgi kaynaklarıydı; insan saatler boyun-

* Bu Hollandalı sanatçı 1649-1712 yılları arasında yaşamıştır. (Ç.N.)

ca, yorulup bıkmadan bakabilirdi onlara; düşünce açısından çok esinleyiciydiler, des Esseintes'in kitaplara direnen günlerini öldürmesine yardımcı oluyorlardı sık sık.

Luyken'in yaşamı da onun için fazladan bir çekim kaynağıydı; ayrıca yapıtının sanrısını da açıklamaktaydı. İlahi ve dualara tutkun, ateşli kalvenci, kaşarlanmış bağnaz olarak, dinsel şiirler yazıp resimliyor, mezamirleri dizelere döküyor, İncil okumaya dalıp coşkun, şaşkın, beyni kanlı konularla dolu, ağzı Reform ilençleriyle, yıldırı ve öfke şarkılarıyla eğilmiş olarak çıkıyordu.

Bunun yanında, dünyayı hor görüyor, mallarını yoksullara bırakıyor, bir lokma ekmekle yaşıyordu; sonunda, kendisinin bağnazlaştırdığı yaşlı bir hizmetçiyle birlikte denize açılır, her şeyi rastlantıya bırakıp teknesi nereye yanaşırsa oraya gider, her yerde insanları İncil'e uymaya çağırır, artık hiçbir şey yememeyi dener, nerdeyse delirmiş, yabanıllaşmıştır.

Daha büyük olan komşu odada, sigar kutusu rengi, sedir ağacından tahta kaplamalı holde başka gravürler, başka tuhaf desenler sıralanmaktaydı.

Bresdin'in* *Comédie de la Mort*'u, iblis ve hayalet biçimlerine özenen ağaçlarla, koruluklarla, sık ağaçlıklarla kaplı, fare başlı, sebze kuyruklu kuşlarla dolup taşan inanılmaz bir görünümde, her yanına omurga ve kaburga kemikleri, kafatasları serpilmiş bir alan üzerinde, budak budak ve çatlak çatlak söğüt ağaçları yükselir, tepelerinde iskeletler, kolları havada, bir utku şarkısı söyleyerek bir demeti sallarlar, aynı anda, bir İsa öbek öbek bulutlu bir gökte kaçmakta, bir keşiş, bir mağaranın dibinde, başı iki elinin arasında, düşünmekte, çok düşkün bir adam, yokluklardan tükenmiş, açlıktan bitmiş, ayakları bir su birikintisinin önünde, sırtüstü uzanmış, can çekişmektedir.

Aynı ressamın mürekkep kalemiyle çizilmiş, taşbasma, kocaman bir deseni, *Le Bon Samaritain:* mevsimleri ve iklimleri hiçe sayarak hepsi birlikte boy atmış, olmayacak gibi bir meşe, hurma ve üvez ağaçları topluluğu, orasında burasında maymunlar, baykuşlar, gece kuşları, adamotu kökleri kadar biçimsiz eski kütüklerle yamru yumru bir el değmedik orman, ulu ağaçlardan oluşmuş, orta yerinden bir ağaçsız alanla delinmiş, büyülü bir or-

* Rodolphe Bresdin (1822-1885).

man, aradaki boşluktan, uzakta, bir devenin ve Samaritain ve yaralı topluluğunun ardında, bir ırmak, sonra çevrene tırmanan, kuşlarla benek benek, dalgalarla köpük köpük, bulut balyalarıyla şişmiş gibi bir garip gökyüzüne yükselen birçok güzel kent.

İlkel bir insanın, belirsiz bir Albert Dürer'in, afyonla dumanlanmış bir beynin ürettiği bir desen diyeceği gelirdi insanın; ama, bu planşın ayrıntı inceliğini ve etkileyici görüntüsünü sevmesine karşın, des Esseintes odayı süsleyen öteki çerçeveler önünde özellikle durmaktaydı.

Bunlar Odilon Redon* imzasını taşımaktaydı.

Kenarları yaldızla çevrilmiş, işlenmemiş armut ağacından çubukları içinde, usa sığmaz hayaletler içeriyorlardı: bir kupanın üzerine konulmuş, Mérovinge biçemi bir baş; aynı zamanda hem Buda rahibine, hem halk söylevcisine benzeyen, parmağıyla kocaman bir top mermisine dokunan, sakallı bir adam; bedeninin ortasına bir insan yüzü yerleşmiş tüyler ürpertici bir örümcek; sonra karakalem resimler kan akımının daha da karıştırdığı düşün ürküntüsü içinde daha da uzaklara gitmekteydi. Burada, üzerinde hüzünlü bir göz kapağı kırpışan kocaman bir oyun zarı vardı; şurada, kuru, çorak, kireçleşmiş ovalar, yer devinimleri, başkaldırmış bulutlara takılan volkan kabarmaları, durgun ve solgun gökler; zaman zaman da konular bilimin karabasanından alınmış, tarihöncesi çağlara gider gibi görünüyordu; kayalar üstünde korkunç bitkiler çiçekleniyordu; her yanda sapkın kitleler, buzulsal çamurlar, maymunsu yapısı, kalın çene kemikleri, öne çıkmış kaş kemerleri, arkaya doğru eğik alınları, kafalarının düz tepesi ataların başını, mamutun, burun delikleri bölmeli gergedanın ve koca ayının çağdaşı, hâlâ yemişle beslenen ve dilden yoksun olan dördüncü çağın ilk evresinin insanının başını anımsatan kişiler. Bu desenler her şeyin dışındaydı; çokları, resmin sınırları dışına atlıyor, çok özel bir düşselliği, bir hastalık ve sayıklama düşselliğini başlatıyorlardı.

Gerçekten de, uçsuz bucaksız gözlerin, deli gözlerin yediği bu yüzlerin, aşırı ölçüde büyümüş ya da bir sürahinin dışından görülüyormuş gibi biçimi bozulmuş olan bu bedenlerin kimileri des Esseintes'in belleğinde tifo hastalığının anılarını, her şeye

* Odilon Redon (1840-1916), ünlü Fransız ressam, Huysmans'ın dostlarından.

karşın çocukluğunun yakıcı gecelerinden, korkunç görülerinden kalma anıları canlandırıyordu.

Bu desenler karşısında, anımsattıkları Goya'nın kimi *Ata-sözleri* gibi, bir de sanrı ılgımlarını ve korku etkilerini Odilon Redon'un farklı bir sanata taşımış gibi göründüğü bir Edgar Poe okumasının sonunda olduğu gibi, anlatılmaz bir tedirginliğe kapılmış durumda, gözlerini ovuşturuyor ve, bu çalkantılı planşların ortasında, dingin ve durgun bir durumda beliren ışıl ışıl bir yüzü, ezik ve donuk bir duruş içinde, bir güneş tekeri önünde, kayalıklar üzerine oturmuş Hüznün yüzünü izlemeye dalıyordu.

Bir büyü yapılmışçasına, karanlıklar dağılıyordu; çok hoş bir keder, bir bakıma gücü bitmiş bir büyük üzüntü akıyordu düşüncelerinin içine, ve bu karakalemlerin, bu estampların kesintisiz karalığına kalın kurşunkalemle serpilmiş, guaş noktalarıyla, su ve soluk altın yeşili bir ışık getiren bu yapıt karşısında uzun uzun düşüncelere dalıyordu.

Redon'un holün nerdeyse tüm panolarını dolduran bu yapıtlar dizisinden ayrı olarak, yatak odasına da Théotocopuli'nin* karışık bir taslağını, renkleri görülmedik, çizgisi abartmalı, rengi yabanıl, gücünü yitirmiş bir İsa'yı, bu ressamın artık Tiziano'ya benzememe kaygısıyla kıvrandığı dönemden, ikinci tarzından bir tabloyu asmıştı.

Bu cila ve ceset yeşili perdeli korkunç resim des Esseintes için ev döşeme konusunda belirli bir düşünce düzeninin karşılığıydı.

Ona göre, bir yatak odası yalnız iki biçimde düzenlenebilirdi: ya kışkırtıcı bir köşe, bir gececil haz yeri oluşturulurdu ya da bir yalnızlık ve dinlenme yeri, bir düşünce sığınağı, bir tür dua köşesi olarak düzenlenirdi.

Birinci durumda, duyarlı kişiler, özellikle de beyin taşkınlıklarından bitkin düşmüş olanlar için XV. Louis biçemi kaçınılmazdı; gerçekten de, yalnız XVIII. yüzyıl, eşyaları çekicilikleri-nin biçimine göre hazırlayarak, ağacın ve bakırın dalgalanmaları, kıvrılmalarıyla hazlarının büzülmelerine, kasılmalarının kıvrımlarına öykünerek, canlı ve aydınlık dekoruyla sarışın kadının şekerli bitkinliğini baharatlandırarak, yavan, sulu, nerdeyse tat-

* Yani El Greco'nun. (Ç.N.)

sız tonlarda duvar kâğıtlarıyla esmer kadının tuzluluğunu azaltarak onu kötücül bir havayla kuşatmasını bilmişti.

Bu odayı eskiden Paris'teki konutunda, fazladan bir çeşni, Greuze'ün körpe kızlarının yalancı arılığı, iki yüzlü utanç duygusu karşısında, çocuk ve genç kız kokan bir çapkın yatağının yapay arılığı karşısında kişneyen eski bir tutkulu sapıklığı olan büyük beyaz lake yatakla tamamlamıştı.

Öteki durumda –ve şimdi, geçmiş yaşamının azdırıcı anılarıyla ipleri koparmak isterken, yalnız bu olanaklıydı– manastır hücresi biçiminde bir oda oluşturmak gerekiyordu; o zaman da güçlükler üst üste yığılıyordu, çünkü, kendi payına, çile ve dua sığınaklarının soğuk çirkinliğini benimsemeyi yadsıyordu.

Sorunu kafasında tüm yönleriyle evirip çevirdikten sonra, erişilmesi gereken amacın şöyle özetlenebileceği sonucuna vardı: eğlenceli nesnelerle hüzünlü bir şey düzenlemek, daha doğrusu, çirkinlik niteliğini korumakla birlikte, böyle ele alınan odaya bir tür incelik ve seçkinlik vermek; bayağı yalancı sırmaları lüks ve pahalı kumaşları oynayan tiyatronun bakış açısını tersine çevirmek; bir paçavra izlenimi vermek üzere çok güzel kumaşlar kullanarak tam karşıt etkiyi sağlamak; tek sözcükle, gerçek gibi görünecek, ama elbette gerçek olmayacak bir manastır odası düzenlemek.

Şöyle yaptı uygulamasını: toprak rengi badanaya, yönetim ve kilise sarısına öykünmek için, duvarlarını safran rengi ipekle kaplattı; bu tür odalarda çok kullanılan çikolata rengi oturtmalığı yansıtmak için, duvarın iç bölmelerini koyu menekşe rengi tahta tabakalarla kaplattı. Etki baştan çıkartıcıydı ve dönüştürerek izlediği örnekçenin sevimsiz katılığını uzaktan da olsa anımsatabilirdi; tavan da, onun çiğ etkilerini taşımamakla birlikte, alçı gibi görünebilecek kirli beyazla kaplandı; hücrenin soğuk döşemesine gelince, bunu nakışı sandalların aşındırmasını ve botların sürtünmesini yansıtır gibi görünen ak yerlerden ve kırmızı karolardan oluşan bir halı yardımıyla kopyalamayı oldukça iyi başardı.

Bu odaya dövülmüş ve parlatılmış eski demir işleriyle yapılmış, baş ve ayak uçlarında eski bir konağın görkemli merdivenlerinin tırabzanından alınmış süslerle, asma dallarına sarılmış, çiçek açmış lalelerle süslenmiş küçük bir yatak, yalancı bir keşiş yatağı yerleştirdi.

Gece masası yerine, içi bir vazo alabilen ve dışı bir dua kitabını taşıyabilen çok eski bir dua iskemlesi koydu; duvara, karşıya, üzerinde tahtadan oyulmuş *miséricorde*'larla* donatılmış büyük bir gözenekli gölgelik oturtulmuş bir yapıcı-sırası** dayadı, ve kilise şamdanlarını, inanç gereksinimlerini karşılayan, özel bir mağazadan satın aldığı, gerçek balmumundan mumlarla donattı, çünkü petrollere, yaprak kayaçlara, gazlara, stearinden üretilmiş mumlara, öylesine göz alıcı, öylesine kaba çağcıl aydınlatma ürünlerinin tümüne karşı içten bir ilgisizlik gösteriyordu.

Sabahları, yatağında, başı yastığının üstünde, uyumadan önce, korkunç rengi sarı kumaşın gülümsemesini biraz katılaştıran ve ona daha ağır bir ton veren Théotocopuli'sine bakıyor, o zaman Paris'ten yüz fersah ötede, dünyadan uzakta, bir manastırın ta dibinde yaşadığını kolaylıkla tasarlayabiliyordu.

Nerdeyse bir keşişinkine özdeş bir yaşam sürdüğüne göre, yanılsamaya kapılmak kolaydı doğrusu. Böylece bir yere kapanmanın üstünlüklerinden yararlanıyor, sakıncalarından: asker disiplininden, bakım yokluğundan, pislikten, iç içelikten, tekdüze aylaklıktan kaçınıyordu. Hücresini rahat ve ılık bir odaya dönüştürdüğü gibi, yaşamını da normal, hoş, erinçle çevrili, dolu ve özgür kılmıştı.

Bir keşiş gibi, köşesine çekilmek için gerekli olgunluğa ulaşmıştı, yaşamdan yorgun düşmüştü, ondan hiçbir şey beklemiyordu artık; gene bir keşiş gibi, uçsuz bucaksız bir yorgunluk, bir içe kapanma gereksinimi, yararcılar ve budalalar olarak gördüğü dinsizlerle artık hiçbir ortak yan bulundurmama arzusu altında ezilmişti.

Özet olarak, tanrısal iyiliğe erme konusunda hiçbir iççağrı duymamakla birlikte, manastırlara kapanmış, kendisine duydukları haklı horgörüyü de, gülünç ve budalaca konuşmalarının durmamacasına artan sapkınlığını bağışlatma, bunun cezasını üstlenme istemlerini de bağışlamayan kindar bir toplumca ezilen bu insanlara gerçek bir yakınlık duyuyordu.

* Kiliselerde, papazların ayin sırasında ayakta ymış gibi görünerek oturabildikleri çıkıntılar. (Ç.N.)

** Kiliselerde, yapıcıya ayrılan sıra.

VI

Çok geniş bir koltuğa gömülmüş, ayakları şömine ızgarasının altın kaplama topuzları üzerinde, terlikleri bir üflecin azgın soluğuyla dövülüyormuş gibi çıtırdayarak parlak alevler fırlatan odunlarla kızarmış gibi, des Esseintes okumakta olduğu eski in-quarto kitabı* bir masanın üstüne bıraktı, gerindi, bir sigara yaktı, sonra, aylardan beri silinmiş ve, hiçbir neden yokken, belleğinde uyanan bir adın çağrısıyla birdenbire yeniden çizilivermiş bir anılar alanına doludizgin atılmış olduğunu ayrımsadı.

Bir kararlı bekârlar toplantısında, son evlilik hazırlıklarını yapmakta olduğunu açıklamak zorunda kalan arkadaşı d'Aigurande'ın nasıl rahatsız olduğunu şaşırtıcı bir açıklıkla anımsıyordu. Ötekiler kızmışlar, ona aynı yatakta uyumaların ürkütücülüğünü anlatmışlardı; ama betimlemeleri hiçbir şeye yaramamıştı: arkadaşı çılgın gibiydi, gelecekteki karısının aklına inanıyor, onda olağandışı bağlılık ve sevgi nitelikleri gördüğünü ileri sürüyordu.

Nişanlısının yeni bir bulvarın köşesinde, şu yarı yuvarlak çağcıl dairelerden birinde oturmak istediğini öğrenir öğrenmez, bu genç adamlar arasında yalnız o desteklemişti arkadaşının kararlarını.

Zorluklar içinde pişmiş yaratılışlar için büyüklerinden daha yıkıcı olan küçük yoklukların acımasız gücünü bildiğinden, d'Aigurande'ın hiçbir serveti bulunmadığı ve karısının draho-

* Sekiz sayfalık formalardan oluşan, dolayısıyla on altı sayfalık formalardan oluşan kitaplardan daha büyük boyutlarda kitap. (Ç.N.)

masının da nerdeyse sıfır olduğu olgusunu da göz önüne aldığından, bu basit istekte, bir yığın gülünç sıkıntı olasılığı görmüştü.

Gerçekten de, d'Aigurande yuvarlak olarak işlenmiş mobilyalar, arkadan oyulup daire oluşturan konsollar, yay biçiminde perde taşımalıkları, yarım ay biçiminde halılar, hepsi sipariş üzerine yapılmış bir sürü eşya satın almıştı. Ötekilerin iki katını ödemişti, sonra, giyim kuşamı için para bulamayan karısı, bu yarım dairede oturmaktan bıkıp da daha az pahalı bir dört köşe daireye taşınınca, mobilyaların hiçbiri ne eve uymuş, ne ayakta durabilmişti. Yavaş yavaş, bu rahatsız edici mobilya takımı sonu gelmez sıkıntıların kaynağı olmuştu; ortak yaşamın şimdiden çatlattığı uyum her hafta biraz daha ufalanmıştı; kanepe ve konsolların duvarlara değmediği ve, altlarına konulmuş takozlara karşın, dokunulur dokunulmaz sallanmaya başladığı bu salonda oturamadıkları için karşılıklı olarak birbirlerini suçlayıp birbirlerine kızıyorlardı. Bu eşyaları onartacak paraları yoktu, ayrıca, onarılmaları da nerdeyse olanaksızdı. Her şey kızgınlık ve kavga nedeni olmuştu, dengede duramayan eşyalarda yerinden oynamış olan çekmecelerden kasayı yağmalamak için kavgaların yol açtığı dikkatsizliklerden yararlanan hizmetçinin hırsızlıklarına kadar her şey; kısacası, yaşamları katlanılmaz duruma gelmişti; kendisi neşesini dışarıda bulmuş, karısı da, eşini aldatmanın yarım çözümleri arasında, yağmurlu ve dümdüz yaşamını unutmaya çalışmıştı. Ortak bir kararla, sözleşmelerini bozmuşlar ve ayrılmak için başvuruda bulunmuşlardı.

"Savaş planım doğruydu," diye düşünmüştü o zaman des Esseintes, uzaktan öngördükleri manevraları başarıya ulaşan strateji uzmanlarının hoşnutluğunu duymuştu.

Şimdi, ateşin başında, iyi öğütlerle birleşmelerine yardım ettiği bu eşlerin ayrılışını düşünürken, şömineye bir kucak odun daha attı, sonra gene tüm varlığıyla düşlerine daldı.

Aynı düşünce düzenine bağlanan başka anılar birbirini kovalıyordu şimdi.

Birkaç yıl önceydi, bir akşam, Rivoli sokağında, on altı yaşlarında bir sokak çocuğuna, bir kız gibi çekici, solgun ve uyanık bir çocuğa rastlamıştı. Kâğıdı asker tütününün sivri uçlarıyla delinip yırtılan bir sigarayı güçlükle emmekteydi. Bir yandan sö-

vüp sayarken, bir yandan da bir türlü yanmayan mutfak kibritlerini kalçasına sürüyordu; hepsini bitirmişti. O zaman, kendisini gözetlemekte olan des Esseintes'i görmüştü, yaklaşmış, eli kasketinin siperinde, kibarca ateş istemişti. Des Esseintes hoş kokulu Dubèque sigaraları ikram etmişti ona, sonra konuşmaya girişmiş ve çocuğu öyküsünü anlatmaya yöneltmişti.

Öyküsü en sıradan türdendi, adı Auguste Langlois'ydı, bir mukavvacıda çalışıyordu, annesini yitirmişti, kendisini pestilini çıkarıncaya kadar döven bir babası vardı.

Des Esseintes düşünceli düşünceli izliyordu onu:

"Gel, bir şey iç," demişti. Sonra onu bir kahveye götürdü, burada ona sert punçlar getirtmişti. – Çocuk tek sözcük söylemeden içiyordu.

"Bak, bu akşam eğlenmek ister misin? Parasını ben ödeyeceğim," demişti birden des Esseintes. Ve ufaklığı madame Laure'a, Mosnier sokağında, üçüncü katta, yuvarlak aynalarla süslü, kanepe ve küvetlerle döşeli bir dizi kırmızı odada, birtakım yosmalar çalıştıran bir hanıma götürmüştü.

Burada, şaşkınlıktan ağzı açık kalmış durumda, Auguste, kasketini hamur gibi yoğurarak, boyalı ağızları hep birlikte, "Vay, yavruya bak! Çok da tatlı!" diye açılan bir kadınlar sürüsüne bakmıştı.

Madame Laure'un evinde vazgeçilmez Yahudi güzeli görevini yapan, gözleri fırlak, burnu kemerli bir kocaman esmer de:

"Ama, baksana, küçüğüm, senin yaşın gelmemiş daha," diye eklemişti.

Des Esseintes, nerdeyse kendi evindeymiş gibi yerleşmiş, alçak sesle patronla konuşmaktaydı.

"Sen hiç korkma, ufaklık," diye sürdürmüştü sözlerini çocuğa dönerek. "Hadi, seç istediğini, her şey benden." Sonra çocuğu usulca itmiş, o da bir divanın üstüne, iki kadının arasına düşmüştü. Kadınlar, patronun bir işareti üzerine, biraz yaklaşmışlar, Auguste'ün dizlerini sabahlıklarıyla kapatıp başdöndürücü ve ılık bir koku yayan pudralanmış omuzlarını burnunun dibine getirmişlerdi. Çocuk kımıldamaz olmuş, yanakları kıpkırmızı, ağzında kekre bir tat, gözleri yerde, alttan alta, inatla bacakların yukarısına bakmaya başlamıştı.

Vanda, güzel Yahudi, iyi öğütler vererek, ana babasının sözünü dinlemesini söyleyerek öpmüştü onu, bir yandan da, ağır ağır, ellerini çocuğun üzerinde dolaştırıyor, çocuğun değişmiş yüzü boynunun üstünde hazza gömülüp arkaya düşüyordu.

"Demek bu akşam kendin için gelmedin," demişti madame Laure des Esseintes'e. Güzel Yahudi Auguste'ü alıp götürdükten sonra da "Nereden buldun ki bu yumurcağı?" diye sormuştu.

"Sokaktan, cicim."

"İyi ama sarhoş da değilsin," diye mırıldanmıştı yaşlı kadın. Biraz düşündükten sonra da anaca bir gülümsemeyle, "Anlıyorum," diye eklemişti; "koca adam, demek böyle körpe çocuklar istiyorsun!"

Des Esseintes omuz silkmişti.

"Bilemedin; hayır, hiç de değil," demişti; "gerçek şu ki ben yalnızca bir katil hazırlamaya çalışıyorum. Uslamlamamı iyi izle. Bu oğlanın eli kadına değmemiş daha, kanın kaynadığı yaşa erişmiş; mahallesindeki küçük kızların ardından koşabilir, namuslu kalabilir, eğlenirken, yoksullara ayrılmış tekdüze mutluluktan kendi küçük payını alabilirdi. Tersine, onu buraya, varlığını usuna bile getirmediği ve ister istemez belleğine kazınacak bu lüksün ortasına getirdim mi, ona, her on beş günde bir, böyle bir fırsat verdim mi olanaklarının kendisine yasakladığı bu hazlara alışacaktır; bunların kendisi için kesinlikle zorunlu duruma gelmesi için –bu yaptığım gibi araları açmakla onu iyice doyurma tehlikesini de uzaklaştırmış oluyorum– üç ay gerek diyelim; ben de bu üç ayın sonunda, bu hayırlı iş için sana önceden ödeyeceğim küçük akarı kaldıracağım, eh, o zaman, buraya gene gelebilmek için hırsızlık edecektir; bu divanın üzerine ve bu ışığın altına uzanabilmek için her şeyi yapacaktır!"

"İşi en son noktasına kadar götürürsek, o sekreterini zorlarken, hiç gereği yokken ortaya çıkacak beyefendiyi öldürecektir, umarım; o zaman, amacım gerçekleşecek, kaynaklarımın olanak verdiği ölçüde, bir kopuk, bizi soyan bu iğrenç topluma bir düşman daha yaratmış olacağım."

Kadınlar gözlerini büyük büyük açmışlardı.

Auguste'ün salona geri dönüp de, kıpkırmızı ve süklüm püklüm, güzel Yahudi'nin arkasına saklandığını görünce, "Gel-

din mi?" demişti. "Hadi, delikanlı, geç oldu, bu hanımları selamla." Sonra, merdivende, her on beş günde bir, hiç elini cebine sokmadan, madame Laure'a gelebileceğini söylemişti; sonra, sokağa çıkınca da, kaldırımda, şaşkına dönmüş çocuğa bakarak "Bir daha birbirimizi görmeyeceğiz," diye eklemişti; "en kısa zamanda eli boş olan ve kaşınan babanın yanına dön, şu nerdeyse İncil'den çıkma sözü de unutma: Başkalarının sana yapmasını istemediğini sen onlara yap; bu özdeyişle çok uzaklara gidersin. –İyi akşamlar.– Sakın nankör olma, olabildiğince kısa zamanda, mahkeme haberleri aracılığıyla, kendinden haber ilet bana."

Şimdi, közlerini karıştırırken:

"Küçük Yahuda!"* diye mırıldanıyordu. "Nasıl oldu da hiçbir zaman zabıta olayları arasında rastlamadım adına! – Şu da var ki dikkatli oynama olanağım olmadı, örneğin Laure ananın dolaplarını, parayı cebe atıp karşılığı olan malı vermemesi, bu kadınlardan birinin Auguste'e karşı ateşli bir ilgi göstermesi, onun da belki üç ayın sonunda işini bedavadan yürütmesi, hatta belki de güzel Yahudi'nin çürümüş sapkınlıkları yapaylıkların fazla ağır girişlerine ve fazla sersemleştirici sonlarına katılmak için fazla sabırsız ve fazla genç olan bu oğlanı ürkütmüş olması gibi kimi olasılıkları önceden gördüysem de ortadan kaldıramadım. Bu durumda, Fontenay'e yerleşip gazete okumadığım zamandan beri adaletle sorunları olmadıysa, aldatıldım demektir."

Kalktı, birkaç kez dolaştı odasını.

"Ne olursa olsun, böyleyse yazık," dedi kendi kendine, "çünkü, böyle davranmakla, laik meseli, tüm insanları Langlois'lara dönüştürmeye yönelmekten çok uzak olduğundan, acıma nedeniyle ve kesin bir biçimde düşkünlerin gözlerini oyacak yerde, çevrelerinde hak edilmemiş ve daha hoş yazgılar, daha ince ve daha keskin, bunun sonucu olarak da daha istenecek ve daha değerli sevinçleri görsünler diye onları zorla ve kocaman kocaman açmak için elinden geleni yapan evrensel eğitimin yerinesini gerçekleştirmiş oldum."

"Gerçek şu ki," diye sürdürdü uslamlamasını, "gerçek şu ki, acı, eğitimin bir sonucu olduğuna göre, kafamızda düşünce-

* İsa'yı ele vermişolan havari. (Ç.N.)

ler doğduğu ölçüde genişleyip çelikleştiğine göre, garibanların aklını ve sinir yapılarını inceltme yolunda ne kadar çaba harcarsak, tinsel acının ve kinin azgın mı azgın, canlı mı canlı tohumlarını içlerinde o kadar fazla geliştirmiş oluruz."

Lambalar kararmaktaydı. Onları yeniden canlandırdı ve saatine baktı. –Sabahın üçü.– Bir sigara yaktı ve düşlemleri yüzünden kesintiye uğramış olan okumasına, Gondebald'ın saltanat döneminde, Viyana başpiskoposu Avitus'un yazdığı Latin şiiri *De laude castitatis*'e yeniden daldı.

VII

Ortada belirgin bir neden yokken, Auguste Langlois'nın hüzünlü anısına daldığı bu geceden sonra, tüm yaşamını yeniden yaşadı.

Şimdi göz attığı ciltlerden tek sözcük anlayamayacak durumdaydı; gözleri bile okumuyordu artık; ona öyle geldi ki yazına ve sanata doymuş olan kafası daha fazlasını almaya yanaşmıyordu.

Kendi kendisiyle yaşıyor, kış boyunca bir deliğe kapanıp uyuşmuş hayvanlar gibi, kendi tözüyle besleniyordu; yalnızlık beynine bir uyuşturucu gibi etkimişti. Onu ilk başta sinirlendirip gerdikten sonra, belirsiz düşlemlerle dolup taşan bir uyuşukluk getiriyordu; tasarılarını yok ediyor, istemini kırıyor, bir düş alayını yönlendiriyor, o da, kaçınmayı bile denemeden, bunlara edilgen bir biçimde katlanıyordu.

Köşesine çekilmesinden bu yana, eski anıların akışını bir baraj gibi durdurmak üzere biriktirdiği okumaların, sanat düşünülerinin bulanık yığını birdenbire sürüklenip gitmişti, dalga kabarıyor, bugünü de, geleceği de devirip her şeyi geçmişin suları altında boğuyor, düşüncesini uçsuz bucaksız bir keder alanı kaplıyor, bu alanın üstünde, gülünç döküntüler gibi, yaşamının önemsiz oluntuları, saçma hiçlikleri yüzüyordu.

Elinde tuttuğu kitap dizlerinin üzerine düşüyordu; bırakıyordu kendini, tiksinti ve korkuyla dolu, ölmüş yaşamının anılarına bakıyordu; şimdi madame Laure ile Auguste'ün bu dalgalanmaların ortasına sağlam bir kazık, kesin bir olay gibi gömül-

müş anısının çevresinde dönüyor, akıp duruyorlardı. Ne günlerdi o günler! Seçkin çevrede gece toplantılarının, koşuların, iskambil oyunlarının, önceden ısmarlanan, gece yarısına doğru, tam saatinde, onun pembe odasında sunulan aşkların zamanıydı! Yüzler, yüz anlatımları, insanın mırıldanmaktan kendini alamadığı, ama sonunda birdenbire, ayrımına bile varılmadan tükeniveren şu bayağı havaların yapışkanlığıyla kafasına takılan bomboş sözcükler anımsıyordu.

Bu dönem kısa sürdü; belleği bir öğle uykusuna yattı, bu dönüşlerin izlerini de silmek için, yeniden Latin incelemelerine daldı.

İlk adım atılmıştı bir kez; birinci evreyi nerdeyse hemen bir ikincisi izledi, çocukluk anılarının, özellikle de rahipler okulunda geçen yılların evresi.

Bunlar daha uzak ve daha keskindi, daha belirgin ve daha sağlam bir biçimde kazılmışlardı belleğine; sık ağaçlarla kaplı bahçe, uzun, ince yollar, çiçeklikler, kanepeler, tüm özdeksel ayrıntılar odasında canlanıverdi.

Sonra bahçeler doldu, teneffüslerde öğrencilerin bağırmalarının, cüppeleri yukarı kıvrılmış, dizlerinin arasına sıkıştırılmış top oynayan öğretmenlerin, ya da ağaçlar altında kendileriyle yaşıt arkadaşlar gibi, hava atıp büyüklenmeden, gençlerle konuşan öğretmenlerin kahkahalarının çınlayışını işitti.

Cezalarla başı pek hoş olmayan, ceza olarak 500'er, 1000'er dize yazdırmaya yanaşmayan, ötekiler eğlenirken, bilinmemiş dersi "düzelttirmek"le yetinen, çoğu zaman yalnızca azarlamakla yetinen, çocuğu etkin, ama yumuşak bir gözetimle çevreleyen, ona hoş görünmeye çalışan, çarşamba günleri canının istediği yerlerde gezintiye çıkmasına razı olan, her zamanki yemeklere pasta ve şarap eklemek, ona kır eğlencelerinin keyfini tattırmak için Kilise'nin çanlarla duyurmadığı tüm küçük bayramların sunduğu fırsattan yararlanan, öğrenciyi alıklaştırmamak, onunla tartışmak, bir yandan şımartılmış bir yumurcak gibi nazlamayı sürdürürken, bir yandan da kendisine şimdiden büyük adam gibi davranma biçiminde ortaya çıkan şu baba boyunduruğunu anımsadı.

Böylece çocuk üzerinde gerçek bir etki kazanmayı, yetiştirdikleri kafaları belli bir ölçüde yoğurmayı, bir anlamda, onları

yönlendirmeyi, onlara özel düşünceler aşılamayı, sezdirici ve kurnaz bir yöntemle düşüncelerinin gelişimini sağlamayı başarıyor, onları yaşamlarında izlemeye, uğraşlarında desteklemeye çalışarak, dominiken tarikatından Lacordaire'in Sorrèze'deki eski öğrencilerine yazmayı bildiği türden mektuplar yollayarak sürdürüyorlardı.

Üzerinde bir sonucu olmasa da des Esseintes, kendiliğinden, geçirdiğini sandığı işlemin ayrımına varmaktaydı: öğütlere başkaldıran, titiz, araştırıcı, tartışmaya yatkın kişiliği onların disipliniyle biçimlenmesini, dersleriyle tutsaklaştırılmasını önlemişti; bir kez kolejden çıktıktan sonra, kuşkuculuğu artmıştı; yasallıkçı, hoşgörüsüz ve dar görüşlü bir dünyayla karşı karşıya gelmesi, kafasız kilise hizmetlileri ve beceriksizlikleri Cizvitlerin öylesine ustaca ördüğü perdeyi yırtan bayağı rahiplerle konuşmaları bağımsızlık anlayışını daha da güçlendirmiş, her türlü dinsel inanca karşı güvensizliğini artırmıştı.

Kısacası, her türlü bağdan, her türlü zorlamadan sıyrıldığını düşünmekteydi; yalnız, laik lise ve pansiyonlarda yetişmiş tüm insanların tersine, kolejinden ve öğretmenlerinden çok iyi bir anı saklamıştı, işte şimdi de kendini yokluyor, bu güne kadar kısır bir toprağa düşmüş olan tohumların uç vermeye başlayıp başlamadıklarını sorguluyordu.

Gerçekten de, birkaç gündür, betimlenmesi olanaksız bir ruh durumu içindeydi. Bir saniye süresince inanıyor, içgüdüyle dine yöneliyor, sonra, en ufak uslamlamada, inancın çekimi buharlaşıveriyordu; ama, her şeye karşın, kargaşa içinde kalıyordu.

Oysa, benliğinin derinliklerine inince, gerçek hıristiyan alçakgönüllülüğünü ve tövbe anlayışını hiçbir zaman bulamayacağını iyi biliyordu; Lacordaire'in sözünü ettiği şu anın, "son ışık çizgisinin ruha girdiği ve orada dağınık olan doğruları ortak bir merkeze bağladığı" şu tanrısal iyiliğe ulaşma anının hiçbir zaman gelmeyeceğini hiçbir duralamaya yer bırakmayacak bir biçimde biliyordu; papazların büyük bölümüne bakılırsa, yokluklarında dine gelmenin hiç mi hiç olanaklı olmadığı şu çile ve dua gereksinimini duymuyordu; bağışlaması kendisine hiç de olası görünmeyen bir Tanrı'ya yalvarma konusunda da herhangi bir isteğe kapıldığı yoktu; bununla birlikte, eski öğretmenlerine

duyduğu sevgi onların çalışmalarıyla, onların öğretileriyle ilgilenmesini sağlayabilmekteydi; o öykünülmesi olanaksız inanç seslenişleri, üstün zekâlı insanların o ateşli sesleri kulağında çınlıyor, onu kafasından ve gücünden kuşku duymaya yöneltiyordu. Yeni bir besin olmadan, yeni edinilmiş izlenimler, düşüncelerin yenilenmesi olmadan, şu dışarıdan gelmiş duyumlar, insanlarla düşüp kalkma, birlikte sürdürülen yaşam alışverişleri olmadan, içinde yaşadığı bu yalnızlığın ortasında, sürdürmekte dayattığı bu doğaya aykırı kapanmada, Paris'te oturduğu sıralarda unutulmuş tüm sorular rahatsız edici sorunlar olarak yeniden karşısına çıkıyordu.

Hiç kuşkusuz, sevdiği Latin yapıtlarını, hemen hepsi piskoposlar ve keşişlerce yazılmış yapıtları okuması bu bunalımın ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştu. Bir manastır havasıyla, başını döndüren bir buhur kokusuyla çevrilince, sinirlerini kışkırtmış ve, bir çağrışımın etkisiyle, bu kitaplar sonunda genç adam anılarını geriye itip rahipler arasında geçen gençlik anılarını gün ışığına çıkarmıştı.

Des Esseintes, kafasını çalıştırmaya, Cizvit öğenin böyle Fontenay'de araya girerek ilerlemeye başlamasını izlemeye çalışırken, "Söylenecek bir şey yok," diye düşünüyordu; "bu maya ta çocukluğumdan beri ve ben hiç mi hiç ayrımına varmasam da vardı içimde, daha olgunlaşmamıştı; dinsel nesnelere karşı her zaman duymuş olduğum eğilim bile bunun bir kanıtıdır belki."

Ama artık kendi evinin tek efendisi olmamak keyfini kaçırdığından, tersine inanmaya çalışmaktaydı; gerekçeler de buldu; ister istemez papazlardan yana dönmüştü, çünkü Kilise, tek başına, sanata, yüzyılların yitirilmiş biçimine kucak açmıştı; bayağı çağcıl kopyaların içinde bile, kuyumcu işlerinin çevre çizgilerini kımıltısızlaştırmış, petunyalar gibi ince kutsal kapların, arı yapılı kudas kaplarının büyüsünü sürdürmüş, alüminyumda, sahte minelerde, boyalı camlarda bile eski zaman yapımlarının güzelliğini korumuştu. Kısacası, Cluny müzesinde sınıflandırılmış ve bir tansık sonucu 1789 devrimcilerinin iğrenç saldırganlığından kurtulmuş olan değerli nesnelerin nerdeyse tümü Fransa'nın eski büyük manastırlarından gelir; Kilise, ortaçağda, felsefeyi, tarihi ve yazını Barbarlardan koruduğu gibi, plastik sa-

natı da kurtarmış, kutsal eşya yapımcılarının ilk ve çok güzel biçimlerini bozamamakla birlikte, ellerinden geldiği ölçüde yozlaştırdıkları şu olağanüstü kumaş ve mücevher örnekçelerini de günümüze kadar getirmişti. Bu durumda, bu eskil bibloların arkasından koşmasında, birçok koleksiyoncuyla birlikte, bu kutsal kalıntıları Paris'te antikacılardan, taşrada eskicilerden almasında şaşılacak hiçbir şey yoktu.

Ama tüm bu nedenleri ne kadar yardıma çağırırsa çağırsın, boşunaydı, tam olarak inanmayı başaramıyordu. Hiç kuşkusuz, düşüncelerini toparlarken, dini çok güzel bir söylence, görkemli bir aldatmaca olarak değerlendirmekte dayatıyordu, gene de, tüm açıklamalarına karşın, kuşkuculuğu gedik vermeye başlıyordu.

Kuşkusuz, şu tuhaf olay da vardı: şimdi Cizvitlerin ilgisinin daha dolaysız, öğretimlerinin daha kaçınılmaz olduğu, ellerinde bulunduğu, ruhu ve bedeniyle onların malı olduğu, aile bağlarından, dışarıdan onlara tepki gösterebilecek etkilerden yoksun bulunduğu çocukluk dönemindeki kadar güvenli değildi. Bir de ona belli bir olağandışı tutkusu aşılamışlardı, bu tutku ruhunda yavaş yavaş ve karanlık bir biçimde dallanıp budaklanmıştı, bugün de, yalnızlık içinde, çiçekleniyor, sessiz, kapalı, saplantıların dar etkinlik alanında dolaşan düşünce üzerinde ister istemez etkisini gösteriyordu.

Düşüncesinin çabalarını inceleye inceleye, tellerini birbirine bağlaya bağlaya, kaynaklarını ve nedenlerini ortaya çıkara çıkara, seçkin çevre yaşamı dönemindeki etkinliklerinin aldığı eğitimden kaynaklandığına inanacak noktaya geldi. Böylece, yapaylık eğilimleri, ayrıksılık gereksinimleri, sonuçta, doğru gibi görünen incelemelerin, dünya ötesi titizliklerin, nerdeyse dinsel tasarımların sonuçları değil miydi; gerçekte, coşkular, bir ülküye doğru, bilinmedik bir evrene doğru, Kitap'ın bize vaat ettiği gibi istenmeye değer, uzak bir mutluluğa doğru birer atılımdı.

Birden durdu, düşüncelerinin akışını kırdı. "Her neyse," diye söylendi öfkeyle karışık bir hüzünle, "sandığımdan da fazla kaptırmışım yakayı; işte, bir tanrıbilimci gibi kendi kendimle tartışıyorum."

Bulanık bir korkunun sarsıntısı içinde, düşüncelere gömüldü; elbette, Lacordaire'in kuramı doğruysa, korkacağı hiçbir şey

yoktu, çünkü dine dönmenin büyülü patlaması bir irkilmeyle gerçekleşmiyor, patlamayı getirmek için alanın uzun ve sürekli biçimde aşındırılması gerekiyordu; ama romancılar nasıl aşkın yıldırım çarpmasından söz ederlerse, birtakım tanrıbilimciler de dinin yıldırım çarpmasından söz ederlerdi; bu öğretinin doğru olduğu benimsenirse, hiç kimse yenik düşmeyeceğinden emin olamazdı. Artık ne kendi üzerinde çözümlemelere girişmesine gerek vardı, ne önsezilerini göz önüne almasına, ne önlemlere başvurmasına; gizemciliğin ruhbilimi sıfırdı. Böyleydi, çünkü böyleydi, buydu hepsi.

"Hay Allah, ben alıklaşıyorum," dedi des Esseintes kendi kendine; "bu böyle sürecek olursa, hastalığı hastalık korkusu getirecek sonunda."

Bu etkiyi biraz sarsmayı başardı; anıları yatıştı, ama başka hastalık belirtileri çıktı ortaya; şimdi yalnızca tartışma konuları kurcalıyordu kafasını; bahçe, dersler, Cizvitler uzaktaydı; tümüyle soyutlamaların egemenliği altındaydı; elinde olmadan, dogmaların çelişkin yorumlarını, peder Labbe'ın Konsil'lere ilişkin yapıtında belirtilen yitik dinden dönme olaylarını düşünüyordu. Batı ve Doğu kiliselerini yüzyıllar boyunca bölmüş olan dinsel parçalanma kırıntıları, sapkınlık dökümleri geliyordu usuna. Burada, Cisimleşim gizeminde, karnında taşıdığı Tanrı değil, bir insanoğlu olduğu gerekçesiyle, Meryem'in Tanrı'nın anası sanına karşı çıkan Nestorius; şurada, tanrısallık onun bedenini konut olarak seçtiğine ve, bunun sonucu olarak, biçimini tepeden tırnağa değiştirdiğine göre, İsa'nın imgesinin öteki insanlarınkine benzeyemeyeceğini bildiren Eutychès; daha ötede, Tertullianus nerdeyse özdekçi denilebilecek tinlü belitini getirerek "Olmayan dışında hiçbir şey bedensiz değildir; var olan her şeyin kendine özgü bir bedeni vardır," derken, Kurtarıcı'nın hiç de bedeni olmadığını, kutsal kitapların bu deyimini eğretileme olarak anlamak gerektiğini savunan başka tartışmacılar, son olarak, yıllar boyunca tartışılmış olan şu eski sorun: İsa çarmıha tek başına mı bağlandı, yoksa üç kişilikte bir olarak, üçlü tözünde, Golgota tepesindeki çarmıhta Üçlem mi acı çekti? Bu sorular onu çekiyor, kaygılandırıyordu – ve, ayrımına bile varmadan, önceden öğrenilmiş bir ders gibi, kendine sorular sorup yanıtlar veriyordu.

Birkaç gün süresince, beyninin içinde, bir aykırı düşünceler, inceliklər, kılı kırk yarmalar kaynaşmasıdır, tüm anlamlara, tüm sözcük oyunlarına açık olan, en incesinden, en tuhafından bir göksel hukuk bilimine varan, yasa maddeleri gibi karışık bir kurallar yumağıdır gitti; sonra işin soyut yanı da silindi, duvarlarda asılı Gustave Moreau tablolarının etkisiyle, işin plastik yanı aldı bunun yerini.

Bütün bir yüksek dereceli papazlar alayının geçişini: diz çökmüş kalabalığı kutsamak için altın kollarını kaldıran, okuma ve dua sırasında ak sakallarını oynatan manastır başrahipleri, patrikler gördü; sıra sıra sessiz tövbelilerin karanlık kilise mahzenlerine gömülüşünü gördü, kürsülerinde ak keşişlerin gürül gürül konuştuğu uçsuz bucaksız katedrallerin yükselişini gördü. De Quincey'nin, biraz afyon içtikten sonra, yalnızca "Consul Romanus" sözcüklerini işitmekle, Titus-Livius'tan koca sayfalar anımsadığı, konsüllerin görkemli yürüyüşünü, Roma ordularının gösterişli düzenini izlediği gibi, o da, tanrıbilimsel bir deyim duyunca, soluk soluğa kalıyor, halkın geri çekilişini, bazilikaların tutuşmuş fonu üzerinde rahip belirimlerini izliyordu; bu görüntüler, çağdan çağa koşup çağcıl dinsel törenlere geliyor, varlığını acıklı ve içten bir ezgi sonsuzluğuyla sararak onu büyüleri altında tutuyorlardı.

Burada, yapacağı uslamlama, katlanacağı tartışma yoktu artık; tanımlanması olanaksız bir saygı ve korku izlenimi söz konusuydu; simgesel anlam katoliklerin öylesine iyi hesapladıkları sahnelerin büyüsü altındaydı; bu anılarla tepeden tırnağa titriyor, sonra, birdenbire gelen bir ayaklanma, hızlı bir dönüşle, içinde canavarca düşünceler, günah çıkarıcıların el kitaplarının öngördüğü şu kutsala saygısızlık, kutsanmış su ve kutsal yağı yüz kızartıcı ve kirli bir biçimde kötüye kullanma düşünceleri geliyordu. Şimdi her şeyi yapabilen bir Tanrı'nın karşısına, güç dolu bir karşıt, Şeytan dikiliyor ve kilise ortasında, korkunç bir rahatlık, tümden "sadik" bir sevinç içinde, saygı duyulan nesneleri aşağılamakta, sövgülere boğmakta, karalamalar yağdırmakta dayatan bir inanmışın gerçekleştirdiği suçtan korkunç bir büyüklük doğması gerekirmiş gibi bir duyguya kapılıyordu; büyü, kutsal kurbanlık ayinine öykünme, şeytan toplantıları, cinlenme

ve cin kovma çılgınlıkları başlıyordu; elinde bir zamanlar kutsal sayılan nesneler, kilise buyrukları, ayin kaftanları ve mihrap perdeleri bulundurmakla kutsala saygısızlık edip etmediğini sorma noktasına geliyordu böylece; ve bu suçluluk düşüncesi ona bir tür gurur ve hafiflik getiriyordu; kutsala saygısızlığın hazlarını da görüyordu bunda, ama tartışmalı, ne olursa olsun, fazla ağır olmayan suçlardı bunlar, çünkü ne de olsa bunları seviyor ve kötü amaçla kullanmıyordu; böylece, içindeki kuşku kendisine açık suçları yasakladığı, istenmiş, gerçek, korkunç günahlar işlemenin zorunlu kıldığı gözüpekliği elinden aldığı için, önlemci ve korkak düşüncelerle oyalanıyordu.

Sonunda, yavaş yavaş, bu ince uslamlamalar silinip gitti. Bir bakıma, usunun tepesinden, Kilise'nin genel görünümünü, yüzyıllardan beri, insanlık üzerindeki kalıtsal etkisini gördü; üzgün ve yüce niteliğiyle, insana yaşamın korkunçluğunu, yazgının katılığını haber verirken, sabrı, pişmanlığı, özveri anlayışını öğütlerken, yaraları sarmaya çalışırken, İsa'nın kanayan yaralarını gösterirken, tanrısal ayrıcalıkları kesinlerken, cennetin en iyi yanını acılılara vaat ederken, insanoğlunu acı çekmeye, Tanrı'ya, bir kurban gibi, üzüntülerini ve günahlarını, kararsızlıklarını ve acılarını sunmaya çağırırken gözlerinin önünde canlandırdı onu. Kilise zavallılar için gerçekten uz dilli, anaca, ezilmişler için yufka yürekli, zalimler ve zorbalar için korkutucu olmaktaydı.

Burada, des Esseintes yeniden sağlam yere basıyordu ayağını. Kuşkusuz, şu toplumsal çirkefin varlığının benimsenmesini beğeniyordu, ama, o zaman, bir başka yaşam umuduyla sunulan bulanık çareye başkaldırıyordu. Schopenhauer daha doğru konuşmaktaydı; onun öğretisi de, Kilise'ninki de ortak bir bakış açısından yola çıkıyordu; o da dünyanın bozulmuşluğuna ve bayağılığına dayanıyor, o da *İsa'ya öykünme*'sinde şu acılı çığlığı koparıyordu: "Yeryüzünde yaşamak gerçekten bir düşkünlük!" O da varoluşun hiçliğini, yalnızlığın üstünlüklerini savunuyor, insanlığı, ne yaparsa yapsın, hangi yana dönerse dönsün, mutsuz kalacağı konusunda uyarıyordu: yoksul, yokluklardan doğan acılar yüzünden; zengin, bolluğun doğurduğu yenilmez sıkıntı nedeniyle; ama size hiçbir çare salık vermiyor, kaçınılmaz acıları dindirmek konusunda, sizi hiçbir aldatmacayla oyalamıyordu.

Şu başkaldırıcı ilk günah öğretisini savunmuyordu; size aşağılık insanları koruyan, budalalara yardım eden, çocuğu ezen, yaşlıyı alıklaştıran, suçsuzları cezalandıran varlığın sonsuzca iyi bir Tanrı olduğunu kanıtlamayı denemiyordu; bu yararsız, anlaşılmaz, haksız, sakar iğrençliği, bedensel acıyı bulgulamış olan bir Tanrı'nın iyiliklerini göklere çıkarmıyordu; Kilise'nin yaptığı gibi sıkıntıların ve acı deneyimlerin zorunluluğunu haklı çıkarmaya kalkmak şöyle dursun, kızgın iyiliğinde, "Bu dünyayı bir Tanrı yarattıysa, ben bu Tanrı'nın yerinde olmak istemezdim; dünyanın düşkünlüğü yüreğimi parçalardı", diye haykırıyordu.

Ah! bir o ulaşmıştı gerçeğe! Onun ruhsal sağlık yapıtları yanında İncil'in sayıp döktüğü tüm o ilaçlar neydi ki? Hiçbir şeyi iyileştirmek savında değildi, hastalara hiçbir avuntu, hiçbir umut sunmuyordu; ama onun Karamsarlık kuramı, gerçekte seçkin zekâların, yüce ruhların büyük avutucusuydu; toplumu olduğu gibi gösteriyor, kadınların doğuştan gelen budalalığı üzerinde ısrar ediyor, size alışılmış yolları belirtiyor, umutlarınızı olabildiğince kısıtlamanız, kendinizde bu gücü duyuyorsanız, hiçbir umut tasarlamamanız, kısacası, hiç beklenmedik zamanlarda başınıza kocaman tuğlalar düşmüyorsa, kendinizi mutlu saymanız konusunda sizi uyararak düş kırıklıklarından kurtarıyordu.

Bu kuram da *Imitation*'la aynı noktadan ileriye atılmıştı, gene aynı yere, boyun eğişe, oluruna bırakmaya varıyor, ama gizemli labirentlerde ve gerçeğe benzemez yollarda yolunu şaşırmıyordu.

Şu var ki, yalnızca üzüntü verici bir durumun ve bu durumda herhangi bir şeyi değiştirmenin olanaksızlığının saptanmasından doğmuş olan bu boyun eğişe ancak düşünce zenginleri erişebilirdi, iyilik verici dinleri isteklerini ve öfkelerini daha kolay yatıştıran yoksullar çok daha zor kavrardı onu.

Bu düşünceler des Esseintes'i ağır bir yükten kurtarıyor, büyük Alman'ın özdeyişleri düşüncelerinin titreyişini yatıştırıyordu; bununla birlikte, bu iki öğretinin kesişim noktaları onların birbirlerini karşılıklı olarak belleğe getirmesine yardım ediyordu, bir de içinde yunduğu ve bir zamanlar tüm gözenekleriyle özünü emdiği şu öylesine şiirsel, öylesine içe işleyici katolikliği unutamıyordu.

Bu dine dönüşler, bu inanç kaygıları özellikle sağlık durumunda bozulmalar ortaya çıkalı beri rahatsız ediyordu onu; yeni başlayan sinir bozukluklarıyla aynı zamana rastlıyordu.

İlkgençliğinden beri, örneğin bir hizmetçinin sıkmakta olduğu ıslak çamaşır gördüğü zaman, açıklanmaz tiksintilerden, belkemiğini donduran, dişlerini kenetleyen titremelerden çok çekmişti; bu etkiler hep sürmüştü; bugün bile, bir kumaşın yırtılışını işitince, parmağını bir tebeşir parçasına sürünce, bir hareli kumaş parçasını eliyle yoklayınca, gerçekten acı çekerdi.

Bekâr adam yaşamının aşırılıkları, beyninin gerilimleri ilk sinircesini şaşılacak ölçüde ağırlaştırmış, soyunun önceden yıpranmış kanını azaltmıştı; Paris'te parmaklarının titremesi, yüzünü ikiye bölen, şakağını sürekli vuruşlarla döven, gözkapaklarını karıncalandıran, ancak karanlık bir yerde sırtüstü yatarak karşı koyabildiği mide bulantılarına yol açan sinir ağrıları nedeniyle su tedavileri yaptırmak zorunda kalmıştı.

Daha düzenli, daha dingin bir yaşamın desteğiyle bu aksaklıklar yavaş yavaş silinmişti; şimdi, biçim değiştiriyor, tüm bedeni dolaşarak yeniden duyuruyorlardı ağırlıklarını; ağrılar başı bırakıyor, şişkin, sert karına, içinden kızarmış demirler geçen barsaklara gidiyordu; sonra hep aynı saatte başlayan, hep aynı sayıda dakikalarla süren, sinirsel, yırtıcı, kuru bir öksürük onu uykudan uyandırdı, yatağında boğdu; sonunda, iştahı kesildi, midesinde gazlı ve yakıcı ekşilikler, kuru ateşler dolaştı; şişiyor, boğuluyor, her yemek girişiminden sonra, düğmeli bir pantolona, sıkı bir yeleğe katlanamıyordu.

Alkollü içkileri, kahveyi, çayı kesti, süt içti, soğuk su banyolarına başvurdu, midesini asafoetida*, kediotu ve kininle doldurdu; evinden çıkmak bile istedi, şu yağmurlu günler gelip de ortalığı boş ve sessiz kılınca, biraz kırda dolaştı; biraz yürümeye, alıştırma yapmaya zorladı kendini; son çare olarak, bir süre için okumaktan vazgeçti ve, sıkıntı içinde, işsiz güçsüz yaşamını doldurmak amacıyla, Fontenay'e yerleşeli beri, tembellik ve düzen değiştirme nefreti nedeniyle, sürekli ertelediği bir tasarıyı gerçekleştirmeye karar verdi.

* Spazmlara karşı kullanılan bitkisel kökenli bir ürün.

Artık biçemin büyüleriyle sarhoş olamadığından, kesinliğini korumakla birlikte, işin gizine ermiş kişilerin imgelemini sonsuzca başka dünyalara açan ender belgeçin doyulmaz büyüsü sinirini kışkırtamadığından, konutu döşeme işini tamamlamaya, değerli sera çiçekleri edinmeye, böylece kendine kendini oyalayacak, sinirlerini gevşetecek, beynini dinlendirecek özdeksel bir uğraşım sağlamaya karar verdi, ayrıca onların garip ve çok güzel inceliklerini görmenin, yazınsal perhiz sonucu geçici olarak unutacağı ya da yitireceği düşsel ve gerçek biçem renklerinin yokluğunun acısını biraz olsun gidereceğini umuyordu.

VIII

Çiçeklere her zaman bayılmıştı, ama başlangıçta, Jutigny'de kaldığı sıralarda, tür ve alt-tür ayrımı gözetmeden çiçeğe yönelmiş olan bu tutku, sonunda arınmış, tek bir sınıf üzerinde belirginleşmişti.

Bayağı uzun bir zamandır, Paris pazarlarının sergi tablaları üzerinde, ıslak saksılar içinde, yeşil tenteler ya da kırmızımsı şemsiyeler altında çiçek açan bayağı bitkiyi küçümsüyordu.

Yazınsal beğenileri, sanat kaygıları artık yalnızca büyük bir özenle seçilmiş, bunalımlı ve çok duyarlı beyinlerce imbikten geçirilmiş yapıtlara bağlanarak incelirken, yaygın düşüncelerden bıkkınlığı kesinlik kazanırken, aynı zamanda çiçeklere duyduğu sevgi de her türlü kalıntıdan, her türlü tortudan arınmış, aydınlanmış, bir bakıma, düzelmişti.

Bir bahçıvanın ardiyesini toplumun tüm ulamlarının temsil edildiği bir küçük evrene benzetmekteydi: yoksul ve halktan çiçekler, ancak kökleri süt kutularında ya da eski toprak çömleklerde, tıkış tıkış, tavanaralarının kenarlarında durdukları zaman kendi gerçek ortamlarında bulunan düşkün konut çiçekleri, örneğin şebboy; tek yerleri genç kızların resimlediği porselen saksı kapları olan kendini beğenmiş, yapmacık, budala çiçekler, örneğin gül; sonra orkideler gibi yüksek soydan, ince, hoş, titrek ve üşüyen çiçekler; Paris'e sürgün olmuş, camdan saraylarda, sıcakta yaşayan uzak ülke çiçekleri; bitki evreninin başkalarından uzakta yaşayan, sokak bitkileri ve kenter bitkileriyle hiçbir ortak yanı kalmamış prensesleri.

Gerçekte, yoksul mahallelerde, saçakların ve kurşun boruların soluğuyla bitkin düşmüş ayaktakımı çiçeklere belirli bir ilgi, belirli bir acıma duymaktan geri kalmıyor, buna karşılık, yeni evlerin krem ve altın rengi salonlarıyla uyum içinde olan demetlerden tiksiniyor, son olarak, gözlerinin, eksiksiz sevinci için, uzaklardan gelmiş, sobaların ölçülü soluklarının oluşturduğu yalancı ekvatorlarda, kurnazca bakımlarla yaşatılan seçkin, ender bulunur bitkileri ayrı tutuyordu.

Ama kesin olarak sera çiçeğinde karar kılmış seçimi de genel düşüncelerinin, şimdi her konuda kesinleşmiş kanılarının etkisiyle değişmişti; eskiden, Paris'te, yapaylığa yönelik doğal eğilimi onu kauçukların ve tellerin, perkalinlerin ve taftaların, kâğıtların ve kadifelerin tansıklarının yardımıyla sadık bir biçimde gerçekleştirilmiş imgesi uğruna gerçek çiçeği bırakmaya yöneltmişti.

Böylece, doğayı adım adım izleyen, onu yeniden yaratan, çiçeği daha doğuşunda alıp olgunluk dönemine kadar götüren, ona son evresine kadar öykünen, uyanışının ya da dinlenişinin en bitimsiz ayrımlarını, en geçici özelliklerini belirlemeyi başaran, yelin yukarı kıvırdığı ya da yağmurun kırıştırdığı taçyaprakların duruşunu gözlemleyen, erkenci taçları üzerine zamktan çiğ damlaları serpen, onu, tam çiçek açma zamanında, dallar özsuyun ağırlığı altında bükülürken, ya da, çenekler soyunup yaprakları dökülmeye başladığı zaman, kuru dalını, sertleşmiş kadehçiğini yukarıya dikerken işleyen derin sanatçıların parmaklarının ürünü Tropik bitkilerden oluşan çok güzel bir koleksiyonu vardı.

Bu hayranlık verici sanat onu uzun zaman çekmişti; ama şimdi başka bir bitki topluluğunun bağdaşımını düşlemekteydi.

Gerçek çiçeklere öykünen yapay çiçeklerden sonra, yalancı çiçeklere özenen doğal çiçekler istiyordu.

Düşüncelerini bu yöne yöneltti; evi büyük bahçıvanların memleketinin ortasında bulunduğundan, uzun zaman araştırmalar yapmasına, uzaklara gitmesine gerek kalmadı. Yalnızca Châtillon caddesinin ve Aunay vadisinin seralarını görmeye gitti, gördüğü bitki çılgınlıklarına hayran kalmış, kesesi boşalmış ve çok yorgun bir durumda, sürekli olarak görkemli ve garip se-

petlerin anılarıyla dolup taşarak, artık yalnızca edindiği türleri düşünerek döndü.

İki gün sonra arabalar geldi.

Elinde liste, des Esseintes adlar okuyor, alımlarını bir bir denetliyordu.

Bahçıvanlar arabalarından yürek biçiminde kocaman yapraklarla ülgerli ve şişkin saplara dayanan bir Caladium koleksiyonu indirdiler; aralarında bir akrabalık havası sürdürmekle birlikte, hiçbiri yinelenmiyordu.

Parlak kumaştan, İngiltere'nin yapışkan taftasından oyulmuşa benzeyen *le Virginale* gibi pembemsi, olağanüstü olanları vardı; bir öküzün saydam göğüs zarından, bir domuzun yarı saydam sidiktorbasından kesilmiş gibi görünen *l'Albane* gibi tümden ak olanlar vardı; kimileri, özellikle de *Madame Mame*, imparator yeşiline boyanmış, yağlıboya damlalarıyla, süleğen ve üstübeç lekeleriyle kirlenmiş, çinkoya öykünüyor, oymabaskı maden parçalarına benzemeye çalışıyordu; şu berikiler, *le Bosphore* gibi, kırmızı ve mersin yeşiliyle çakıllanmış, kolalı bir hasa bezi yanılsaması yaratıyorlardı; şu ötekiler, *l'Aurore Boréale* gibi, lal rengi kaburgalarla, morumsu lifçiklerle çizili, çiğ et rengi bir yaprak sergiliyordu, içinden kırmızı şarap ve kan sızan, şişkin bir yaprak.

L'Albane'la birlikte, *l'Aurore* mizacın iki uç notasını, bu bitkinin beyin kanaması ve klorozunu sunmaktaydı.

Bahçıvanlar yeni çeşitler getirdiler genc; bu kez, görünüşleri sahte damarlarla yol yol olmuş yapay derileri andırıyordu; çokları, frengi ya da vebayla kemirilmiş gibi, damar damar morumsu, pembe lekelerle kaplanmış, tuzlubalgamla çiçeklenmiş tenler sunuyordu; daha başkalarında kapanan yaraların keskin pembesi ya da oluşan yara kabuklarının kahverengisi vardı; daha başkaları dağlamalarla kıvrım kıvrım olmuş, yanıklarla kabarmıştı; daha başkalarının deşiklerle oyulmuş ve çıbanlarla geriye itilmiş kıllı derileri vardı; son olarak, birkaçı da sargılarla kaplı, cıvalı kara domuz yağıyla, yeşil güzelavratotu merhemleriyle kaplanmış, toz tanecikleriyle, iyodoform tozunun sarı mikalarıyla kirlenmişti.

Hepsi bir araya gelince, bu çiçekler des Esseintes'in önünde ışıklar saçtılar, onları, bir hastanede olduğu gibi, seraların

camlı odaları arasında, başkalarıyla karışmış durumda gördüğü zamandakinden daha canavarsı olarak parıldadılar.

"Vay canına!" dedi coşkuyla.

Caladium'lara benzer bir yapıda, yeni bir bitki, "*Alocasia Metallica*" daha da coşturdu onu. Üzerinden gümüş rengi yansımalar kayan bronz yeşili bir tabakayla kaplanmıştı; yapaylığın başyapıtıydı; bir sobacının pik demiri biçiminde kestiği bir soba borusu parçası diyeceği gelirdi insanın.

Sonra adamlar baklava biçimi, şişe-yeşili yaprak tutamları indirdiler; ortalarından bir değnek yükseliyor, onun ucunda, bir biber kadar cilalı, kocaman bir kupa ası titriyordu; bitkilerin tüm bildik görünüşlerini alaya almak istercesine, yoğun bir alev kırmızılığındaki bu asın ortasından etli, pamuksu, ak ve sarı bir kuyruk fışkırmaktaydı, kimilerinde dosdoğru, kimilerinde, kupanın ta yukarısında, bir domuz kuyruğu gibi sarmaldı.

Bu da *Anthurium*, Fransa'ya Kolombiya'dan yeni getirilmiş bir yılanyastığı türüydü; bir *Amorphophallus*'un, yaprakları yassı balık kürekleri biçiminde, uzun kara sapları yaralı bereli zenci kolları gibi bıçak yaralarıyla dolu bir Çinhindi bitkisinin de yer aldığı ailedendi.

Des Esseintes sevinçten uçuyordu.

Arabalardan yeni bir canavar sürüsü indirildi; iğrenç bir kesik kol pembeliğinde, pamuk çiçek sargılarından çıkan *Echinopsis*'ler; kılıç ağızları içinde, derisi yüzülüp iyice açılmış kıçlarını gösteren *Nidularium*'lar; çentik çentik kazağılar çeken, şıra rengi "*Tillandsia Lindeni*"ler; bunak bir yaratıcının tasarladığı karmaşık, tutarsız dış çizgileriyle "*Cypripedium*"lar. Bir nalına, bir kâseye benziyorlar, üzerlerinde boğaz ve ağız hastalıklarını ele alan yapıtların planşlarında görülen türden, kirişi gerilip yukarı doğru kıvrılmış bir insan diline benzer bir şey duruyordu; bir oyuncak değirmenden alınmışa benzeyen, hünnap kırmızısı iki küçük kanatçık bu barok düzeni şarap tortusu ve arduaz rengi bir dil altı ve astarı vıcık vıcık bir yapıştırıcı sızdıran cilalı bir küçük keseyle bütünlüyorlardı.

Bu Hindistan kökenli, gerçeğe-benzemez orkideden gözlerini ayıramıyordu; bu ağır davranışlardan sıkılan bahçıvanlar getirdikleri saksılara dikilmiş etiketleri kendileri yüksek sesle bildirmeye başladılar.

Des Esseintes yeşil bitkilerin çetrefil adlarının çınlayışını dinleyerek şaşkın şaşkın bakıyordu: "*Encephalartos horridus*", merdiven dayayarak yapılan saldırıları önlemek için şato kapılarına konulanlara benzeyen, pas rengine boyanmış, dev bir demir enginar; "Cocos Micania", her yandan kısa sandal ve kayık küreklerine benzeyen yüksek yapraklarla çevrili, diş diş ve incecik bir tür palmiye; "*Zamia Lehmanni*", funda topraklarına dikilmiş olan ve tepesi dikenli mızraklar ve yabanıl oklarla donanmış koskocaman bir ananas, olağanüstü bir Chester ekmeği; yapısının çılgınlığıyla türdeşlerine fark atan, açık el gibi yapraklar içinden kocaman bir orangutan kuyruğu, ucu piskopos asasını andıran tüylü ve kahverengi bir kuyruk uzatarak düşe meydan okuyan "*Cibotium Spectabile*".

Ama bunlara ancak şöyle bir bakıyor, kendisini hepsinin içinde en çok çeken bitki dizisini, bitkisel gulyabanileri, et yiyen bitkileri, Antilles'in yaprakayası tarazlı, sindirtici bir sıvı çıkaran, birbirinin üzerine kıvrılan, tutsak ettiği böceğin üzerinde bir parmaklık oluşturan eğri dikenleri bulunan Sinek-Kapan; bataklıkların bezemsi yelelerle donanmış *Drosera*'ları; gerçek etleri emip sindirebilen obur borularını açan *Sarracena*'lar, *Cephalotus*'lar; son olarak, özençleri acayip biçimlerin bilinen sınırlarını aşan İbrikotu.

Bitki evreninin bu çılgınlığının çırpındığı saksıyı ellerinin arasında döndürüp durmaktan bıkmıyordu. Kauçuğa öykünüyordu, onun uzun, donuk maden yeşili yaprağı vardı onda da, ama bu yaprağın ucundan yeşil bir iplik sarkıyor, morla alacalanmış, yeşilimsi bir kavanoz, bir tür porselen Alman piposu, kılla kaplı iç yüzünü göstererek dinginlik içinde sallanan, görülmedik bir kuş yuvası taşıyan bir göbek bağı iniyordu.

"Bu çok uzaklara gidiyor," diye mırıldandı des Esseintes.

Sevincinden kopmak zorunda kaldı, çünkü bahçıvanlar, gitmekte acele ettiklerinden, arabalarının dibini boşaltıyor, yumrulu Begonyaları ve kurşun kırmızı benekli, sacdan kara Heşişetülmülukları karışık bir biçimde diziyorlardı.

O zaman, bir adın hâlâ listesinde kaldığını ayrımsadı. Yeni-Granada Cattleya'sı; silik bir leylak rengi, soluk mor, kanatlı çan biçimi bir çiçek gösterdiler; yaklaştı, burnunu üzerine getirdi ve

birdenbire geriledi; bir cilalı köknar, oyuncak kutusu kokusu yayıyor, bir yılbaşının çok tatsız anılarını düşündürüyordu.

Ondan sakınmakla iyi edeceğini düşündü, elindeki kokusuz bitkiler arasına en tatsız anılarının kokusunu veren bu orkideyi de aldığına nerdeyse üzüldü.

Yalnız kalınca, evinin girişinde dalga dalga yayılan bu bitki gelgitine baktı; birbirlerine karışıyor, kılıçlarını, Malezya hançerlerini, mızraklarını çatıyor, bir yeşil silahlar çatısı çiziyorlardı, bunların üzerinde de yabanıl flamalar gibi, renkleri kör edici ve sert çiçekler yüzüyordu.

Odanın havası azalmaktaydı; hemen sonra, döşemenin yanında loş bir köşeden, ak ve yumuşak bir ışık yayıldı.

Kaynağına gitti, bunların, solurken bu gece lambası ışıltılarını veren Kökbiçimliler olduğunu anladı.

"Ne olursa olsun, bu bitkiler şaşkınlık verici," dedi kendi kendine; sonra geriledi ve yığına iyice bir göz attı; amacı gerçekleşmişti; hiçbiri gerçek gibi görünmüyordu; kumaşı, kâğıdı, porseleni, madeni, doğaya bu canavarları yaratmasını sağlamak için insan vermiş gibi görünüyordu. İnsanın yaptığını taklit edemediği zaman, hayvanların iç zarlarını yeniden kopya etmek, çürümekte olan etlerinin canlı renklerini, kanayan yaralarının görkemli çirkinliklerini almak durumunda kalmıştı.

Des Esseintes'in gözleri Caladium'ların bir gün ışınının okşadığı korkunç kaplan postu beneklerine takılıp kaldı, "Her şey yalnızca frengi," diye düşündü. Ve birdenbire eski çağların virüsünün kemirdiği bir insanlık görüsü belirdi kafasında. Dünyanın başlangıcından beri, babalardan oğullara, tüm yaratıklar yıpranmaz kalıtı, insanın atalarını kırıp geçirmiş, şimdi eski fosillerden çıkarılan kemiklerini bile oymuş olan ölümsüz hastalığı geçiriyorlardı.

Yüzyıllar içinde hiç mi hiç yorgun düşmeden koşup durmuştu bu hastalık; bugün de, sinsi acılar içine çekilerek, yarım baş ağrılarının ve bronşitlerin, sinir rahatsızlıklarının ve damla hastalıklarının altına gizlenerek ortalığı kırıp geçiriyordu; zaman zaman da yüzeye tırmanıyor, öncelikle kötü beslenmiş, bakımsız insanlara saldırıyor, altın liralar biçiminde parıldıyor, alay olsun diye, zavallı yaratıkların alnına Mısır çengilerinin altın alın

süsünü koyuyor, düşkünlüğün son perdesi olarak, derilerinin üzerine paranın ve rahatlığın imgesini kazıyordu.

İşte şimdi de, ilk görkemi içinde, bitkilerin renkli yaprakları üzerinde yeniden beliriyordu.

Des Esseintes, uslamlamasının çıkış noktasına döndü. "Şurası da gerçek ki doğa, tek başına, bu denli sağlıksız, bu denli sapkın türler yaratamaz," diye sürdürdü; "o bitkinin ana maddesini, tohumunu ve toprağını, besleyici dölyatağını ve öğelerini sağlar, insan da daha sonra gönlüne göre yetiştirip biçimlendirir, boyar, yontar."

Ne denli inatçı, ne denli karışık, ne denli dar kafalı olursa olsun, en sonunda boyun eğmiş, efendisi de kimyasal tepkilerle toprağın tözlerini değiştirmeyi, uzun uzun olgunlaştırılmış bileşimleri, ağır ağır hazırlanmış melezleştirmeleri kullanmayı, bilgince çeliklemelerden, yöntemli aşılamalardan yararlanmayı başarmıştır, şimdi de aynı dal üzerinde farklı renklerde çiçekler açtırtıyor, onun için yeni renk perdeleri buluyor, bitkilerin yüzyıllardır süregelen biçimini istediği gibi değiştiriyor, kitleleri inceltiyor, taslakları bitiriyor, onları zımbasıyla işaretliyor, üzerlerine kendi damgasını vuruyor.

"Söylenecek bir şey yok," dedi düşüncelerini özetleyerek; "insan birkaç yıl içinde tembel doğanın ancak yüzyıllar sonra gerçekleştirebileceği bir ayıklama getirebilir; gerçekten, şu yaşadığımız dönemde, bahçıvanlar tek ve gerçek sanatçılar."

Biraz yorgundu ve bu kapalı yerdeki bitki ortamında boğuluyordu; birkaç günden beri yaptığı alışverişler yorgunluktan bitirmişti onu; açık havayla evin ılıklığı, kapalı bir yaşamın kımıltısızlığıyla serbestliğe kavuşmuş bir yaşamın devinimi arasındaki geçiş fazla sert olmuştu; holden ayrıldı, gidip yatağına uzandı; ama, bir yayla kurulmuş gibi, tek bir konuya daldığından, uyumuş olmasına karşın, aklı zincirini sarmayı sürdürdü ve çok geçmeden bir karabasanın karanlık çılgınlıkları içine yuvarlandı.

Korunun içinde, alacakaranlıkta, bir ağaçlık yolun ortasındaydı; hiç mi hiç tanımadığı, görmediği bir kadının yanında yürümekteydi; kadın bir deri bir kemikti, soluk sarı saçları, bir buldok yüzü, yanakları üzerinde çiller, yassı bir burun altında öne doğru fırlamış, eğri dişleri vardı. Ak bir hizmetçi önlüğü, göğsü-

nün üstünde askerlerin kayışları gibi iki yana gerilmiş, uzun bir atkı, Prusya askerinin yarım-botlarını, kırma saçak ve fiyonklu bir başlık taşıyordu.

Bir panayır oyuncusu havası, bir soytarı görünüşü vardı.

Niccdir kendisiyle içli dışlı olmuş, yaşamına girip yerleşmiş olduğunu sezdiği bu kadının kim olduğunu soruyordu kendi kendine; boşu boşuna kökenini, adını, uğraşını, var olma nedenini araştırıyordu; bu açıklanmaz, gene de kesin bağıntının hiçbir anısı gelmiyordu usuna.

Belleğini yoklayıp dururken, önlerinde birden at üstünde, çok tuhaf bir yüz belirdi, bir dakika süresince tırıs gitti ve eğerinin üstünde geriye döndü.

O zaman, kanı beynine sıçradı, dehşet içinde, olduğu yere çivilenip kaldı. Bu anlaşılmaz, bu ne kadın, ne erkek yüz yeşildi, mor göz kapakları arasından, açık mavi, soğuk, korkunç gözlerini açıyordu; ağzı sivilcelerle çevriliydi; dirseklerine kadar çıplak, olağanüstü ölçüde zayıf iskelet kolları, paçavralar içinden çıkıyor, ateşten titriyordu, bir deri, bir kemik kalçaları da fazla geniş ve dizlikli çizmeler içinde tir tir titremekteydi.

Korkunç bakış des Esseintes'in üzerine dikiliyor, içine işliyor, onu iliklerine kadar donduruyordu; daha da çıldırmış buldok kadın ona sarıldı ve, başı kaskatı boynunun üstüne devrilmiş durumda, var gücüyle uludu.

Ve des Esseintes tüyler ürpertici görüntünün anlamını hemen kavradı. Gözlerinin önünde Frengi'nin görüntüsü durmaktaydı.

Korkudan bunalmış, aklı başından gitmiş durumda, kestirme bir patikadan geçti, var hızıyla, solda, yalancı abanoz ağaçları arasında yükselen bir eve geldi; burada, bir koridorda, bir iskemleye bıraktı kendini.

Birkaç saniye sonra, yeniden soluk almaya başladığı sırada, hıçkırıklar işiterek başını kaldırmıştı: buldok kadın karşısındaydı; acıklı durumda, kaba mı kaba, iki gözü iki çeşme ağlıyordu, kaçış sırasında dişlerini yitirdiğini söylüyor, hizmetçi önlüğünün cebinden toprak pipolar çıkarıyor, kırıyor ve diş etlerinin deliklerine ak borular sokuyordu.

"Hayır, ne bu böyle! bu kadın deli," diyordu des Esseintes kendi kendine, "bu borular hiçbir zaman tutmaz!"

Gerçekten de hepsi çeneden art arda kayıp düşmekteydi.

Bu sırada, bir atın nal sesleri yaklaştı. Tüyler ürpertici bir korku yapıştı des Esseintes'in gırtlağına; bacakları tutmaz oldu; nal sesleri hızlandı; şimdi pipoların lülesi üzerinde tepinen kadının üzerine atıldı, susması, çizmelerinin gürültüsüyle kendilerini ele vermemesi için yalvardı. Kadın çırpınıyordu, bağırmasını engellemek için gırtlağını sıkarak koridorun dibine götürdü onu; birdenbire, pancurları yeşile boyanmış, kolsuz bir meyhane kapısı gördü, hızla atıldı ve durdu.

Önünde, geniş bir açıklığın ortasında, dev gibi ak soytarılar, ay ışınları içinde, tavşanlar gibi atlayıp zıplıyorlardı.

Gözleri yılgınlık yaşlarıyla doldu; hiçbir zaman, evet, hiçbir zaman aşamayacaktı bu kapının eşiğini –Ezilirim, diye düşünüyordu,– ve, korkularını doğrulamak istercesine, uçsuz bucaksız soytarı dizisi kat kat çoğalıyordu; şimdi tüm çevreni, tüm gökyüzünü taklalar dolduruyor, birbiri ardından ayakları ve başlarıyla göğü dövüyorlardı.

O zaman atın ayak sesleri kesildi. Orada, küçük, yuvarlak pencerenin ardında, koridordaydı; des Esseintes, canlıdan çok ölü gibi, geriye döndü, yuvarlak pencereden dik kulaklar, sarı dişler, pis pis fenol kokan iki buhar fıskiyesi fışkırtan burun delikleri gördü.

Çarpışmaktan, kaçmaktan vazgeçerek öylece çöktü; duvarın arasından üzerine çöken Frengi'nin iğrenç bakışını görmemek için gözlerini yumdu, gene de kapalı göz kapaklarının altında onunla karşılaşıyor, ıslak sırtının, soğuk ter birikintileri içinde tüyleri diken diken olan bedeninin üzerinden kaydığını duyuyordu. Her şeyi bekliyor, hatta bu işkenceyi bitirmek için son vuruşun ineceğini umuyordu; herhalde bir dakika süren bir yüzyıl geçti. Tir tir titreyerek yeniden açtı gözlerini. Her şey silinip gitmişti; geçişsiz olarak, sanki göz önünde, dekor oyunuyla gerçekleştirilen bir değişiklik sonucu, korkunç bir madensel görünüm uzaklara kaçıyordu, soluk, ıssız, yarıklarla dolu, ölü bir görünüm; bu hüzünlü görünümü yağda erimiş fosfor ışıltılarını anımsatan, durgun ve ak bir ışık aydınlatmaktaydı.

Yerde bir şey kımıldadı, bacaklarında yeşil ipekten çoraplarla, çok solgun ve çıplak bir kadın oldu.

Merakla inceledi onu; fazla sıcak demirlerle kıvrılmış yeleler gibi, saçları uçlarından kırılarak kıvrılıyordu; kulaklarından Nepenthes kupaları sarkıyor, aralık burun deliklerinde tonlarca pişmiş dana eti parlıyordu. Baygın gözlerle, alçacıktan kendisini çağırdı.

Yanıt verecek zamanı olmadı, çünkü kadın şimdiden değişiyordu; gözbebeklerinden alevler gibi parıldayan renkler geçiyordu; dudakları Anthurium'ların kızgın kırmızı renklerine boyanmaktaydı; memelerinin uçları iki kırmızı biber gibi cilalanmış, parıldıyordu.

Birden içine doğdu: "Çiçek bu," dedi kendi kendine; uslamlama hastalığı karabasanda da sürdü, gündüz olduğu gibi Virüs üzerindeki bitkilerden kaynaklandı.

O zaman memelerin ve ağzın tüyler ürpertici kışkırmasını gözlemledi, bedenin derisi üzerinde barut ve bakır lekeleri gördü; şaşkınlık içinde, geriledi; ama kadının gözleri onu büyülüyordu, yürümemek için ökçelerini toprağa gömmeye çalışıyor, kendini yere bırakıyor, gene de ona doğru gitmek üzere yeniden kalkıp ağır ağır ilerliyordu; ona nerdeyse dokunmak üzereydi ki dört bir yandan kara Amorphophallus'lar fışkırdı, bir deniz gibi kalkıp inen bu karına doğru atıldılar. Bu ılık ve sert sapların parmakları arasında kaynaştığını görmekten sınırsız bir tiksinti duyarak onları aralamış, itmişti; sonra, birdenbire, iğrenç bitkiler ortada görünmez olmuştu, iki kol kendisine sarılmaya çalışıyordu; tüyler ürpertici bir bunalımla yüreği gümbür gümbür vurmaya başladı, çünkü kadının gözleri, iğrenç gözleri açık mavi, soğuk ve korkunç olmuştu. Kollarından sıyrılmak için insanüstü bir çaba harcadı, ama kadın karşı durulmaz bir devinimle onu tuttu, kavradı, o da, afallamış durumda, havadaki kalçaların altında, kılıç ağızlarında, kanayarak aralanan azgın Nidularium'un açıldığını gördü.

Bedeni bu bitkinin çok çirkin yarasına sürtünüyordu; ölmekte olduğunu duydu, sıçrayarak uyandı, soluğu kesilmiş, donmuş, korkudan çılgına dönmüştü, içini çekti:

"Oh! Tanrı'ya şükür, yalnızca bir düşmüş."

IX

Karabasanlar yinelendi; uyumaktan korkar oldu. Saatler boyunca, kimi kez sürekli uykusuzluklar ve ateşli çarpıntılar içinde, kimi kez ayakları bir türlü yere değmeyen, bir merdivenin tepesinden aşağıya yuvarlanan, bir türlü tutunamadan, bir uçurumun dibine kayan bir insanın sıçrayışlarıyla kesilen iğrenç düşler içinde, yatağına uzanıp kaldı.

Birkaç gün süresince uyuşan sinirce yeniden baskın çıkıyor, yeni biçimler altında, daha zorlu ve daha inatçı olarak beliriyordu.

Şimdi örtüler onu rahatsız etmekteydi; çarşaflar altında bunalıyordu, tüm bedeninde karıncalanmalar, bacakları boyunca yanmalar, pire ısırmaları vardı; bu belirtilere çok geçmeden çene kemiklerinde belirsiz bir ağrı ve şakaklarını sıkan bir mengene duyumu da eklendi.

Kaygıları arttı; yazık ki amansız hastalığı dizginleme yolları yoktu. Banyosuna su tedavisi aygıtları yerleştirmeyi denemiş, başarılı olamamıştı. Suyu evinin bulunduğu yüksekliğe çıkarmanın olanaksızlığı, hatta çeşmelerin cimrice ve ancak belli saatlerde işlediği bir köyde yeterli su bulmanın zorluğu onu durdurdu; yalnızca omurganın halkaları üzerine bastırılıp ezilince uykusuzluğu yenip dinginliği getirecek kadar güçlü olan mızrak fışkırmalarıyla kılıçlanamayınca, banyosunda ya da leğeninde kısa su serpmelerle, arkasından at kılından bir eldiven yardımıyla uşağının uyguladığı güçlü ovuşturmalar gelen basit soğuk ıslatmalarla yetinmek zorunda kaldı.

Ama bu duş benzerleri sinircenin ilerlemesini hiç mi hiç engellemiyordu; fazla fazla birkaç saatlik bir rahatlama duyuyor, üstelik, bunu da daha sert ve daha ateşli olarak yeniden saldırıya geçen nöbetin dönüşüyle pahalıya ödüyordu.

Sıkıntısı sınırsızdı artık; göz kamaştırıcı çiçeklere sahip olmanın sevinci kurumuştu; yapıları ve ayrımları üzerinde durmaktan şimdiden bıkmıştı; sonra, bakımlarında gösterdiği özene karşın, bitkilerinin çoğu soldu; onları odalarından kaldırttı ve, aşırı uyarılabilirlik durumuna gelince, eskiden doldurdukları yerlerin boşluğu gözlerini rahatsız ettiğinden, onları artık görmeyişine sinirlendi.

Oyalanmak ve sonu gelmez saatleri öldürmek için, estamp dosyalarına yöneldi ve Goya'larını düzene soktu; *Caprices*'lerin bir zamanlar ateş pahasına alınmış olan kimi planşlarının ilk durumları, kırmızımsı tonlarından tanınan provalar yüzünü güldürdü ve baş döndürücü sahnelerine, kedilere binmiş büyücülerine, bir asılmışın dişlerini sökmeye çalışan kadınlarına, haydutlarına, dişi şeytanlarına, cinlerine ve cücelerine tutkun olduğu ressamın düşlemlerini izleyerek iyice daldı onlara.

Sonra, ofortlarının ve akua-tentlerinin tüm öteki dizilerini, öylesine tirkütücü bir korkunçlukta *Proverbes*'lerini, öylesine yabanıl bir biçimde kudurgan savaş konularını, son olarak da kalın kâğıda basılmış, hamur içinden geçen tel izleri gözle görülen, olağanüstü bir deneme baskısının üstüne titrediği *Garrot* planşını bir bir elden geçirdi.

Goya'nın yabanıl imgelem gücü, sert, taşkın yeteneği onu büyülüyordu; ama yapıtlarının kazanmış olduğu evrensel hayranlık nedeniyle gene de biraz uzaklaşıyordu ondan; bunları ortaya çıkaracak olursa, eve gelen ilk budala karşılarında zırvalar yağdırmayı ve tümüyle önceden ezberlenmiş biçimde coşmayı zorunlu görür korkusuyla çerçevelettirmekten yıllar önce vazgeçmişti.

Arada sırada gizlice incelediği Rembrandt'ları konusunda da böyleydi; gerçekten, kitle de mırıldanmaya başlar başlamaz, orglar el atar atmaz dünyanın en güzel havası bayağı, katlanılmaz oluverdiği gibi, yalancı sanatçılara ilgisiz görünmeyen, alıklarca yadsınmayan, ancak birkaç kişide coşku uyandırmakla ye-

tinmeyen sanat yapıtı da, yalnızca bu nedenle, konuyu kavramışlar için bayağı, nerdeyse itici olur.

Ayrıca, bu hayranlıkta birleşme, yaşamının en büyük acılarından biriydi; anlaşılmaz başarılar bir zamanlar değerli olan tabloları ve kitapları bir daha düzelmemesiye bozmuştu onun gözünde; çoğunluk birtakım sanat yapıtlarını onadı mı des Esseintes bunlarda fark edilmez kusurlar buluyordu sonunda, sezgisinin körelip körelmediği, aldanıp aldanmadığı konusunda kuşkuya düşerek atıyordu onları.

Kartonlarını kapattı, bir kez daha, yönünü şaşırmış durumda, iç sıkıntısına gömüldü. Düşüncelerinin akışını değiştirmek amacıyla, yumuşatıcı okumalara girişti, beynini soğutmak düşüncesiyle, sanatın patlıcangillerini denedi, daha tetanoslu ve fosfat açısından daha zengin yapıtlardan yorgun düşecek olan rahatsız ya da iyileşme yolunda insanlara çok çekici gelen şu kitapları: Dickens'ın romanlarını okudu.

Ama bu kitaplar beklediğinin tam tersi bir etki yarattı: o temiz yürekli tutkunlar, boyunlarına kadar giyinen o protestan hanım kahramanlar birbirlerini yıldızlar arasında seviyor, el ele tutuşarak gözlerini yere dikmekle, kızarmakla, mutluluktan ağlamakla yetiniyorlardı. Arılığın bu denli abartılması çabucak karşıt aşırılığa yöneltti onu; karşıtlıklar yasası uyarınca, bir uçtan ötekine atladı, coşkulu ve ateşli sahneleri anımsadı, çiftlerin insansal edimlerini, dilin ucuna geldiği zaman kilisenin ar duygusunun belirttiği gibi birbirine karışan öpüşleri, güvercin öpüşlerini düşündü.

Okumaya ara verdi, aşırı iffetli İngiltere'nin uzağında, Kilise'nin kınadığı küçük çapkınlık günahlarını, cinsel özentileri kafasında döndürüp durdu; bir ruhsal sarsıntıya uğradı; beynine ve bedenine kesinmiş gibi gelen cinsel isteksizliği uçup gitti; sinirlerinin bozulmasında yalnızlık daha etkili oldu; bir kez daha dinin kendisi değil de yasakladığı edim ve günahların kötülüğü kafasından çıkmaz oldu; yakarış ve korkutmalarının alışılmış konusu çekti onu; aylardan beri duyarsız olan, önce dinsel okumaların kızgınlığıyla kımıldayan, sonra, bir sinirce bunalımı içinde, İngiliz yazarın yapay dilinin uyandırıp ayağa kaldırdığı cinsel yan başkaldırdı ve duyuların uyanması onu gerilere götürünce de eski çirkeflerin anısı içinde bocalamaya başladı.

Kalktı, hüzünlü mü hüzünlü, kapağına yıldıztaşları serpilmiş küçük bir gümüş kutuyu açtı.

Mor bonbonlarla doluydu; birini aldı, şekerle kaplanmış olan bu pralinli bonbonun şaşırtıcı özelliklerini düşünerek parmaklarının arasında yokladı onu; eskiden, cinsel güçsüzlüğü kesinlik kazanmışken, burukluklar, pişmanlıklar, yeni istekler duymadan kadınları düşünürken, bu bonbonlardan birini dilinin üstüne koyup erimeye bırakır, sonra, birdenbire, sonsuz bir tatlılıkla, eski hovardalıkların çok silik, çok bitkin anımsamaları başlardı.

Siraudin'in* bulguladığı ve "Pirene İncileri" gibi gülünç bir adla anılan bu bonbonlar bir *sarcanthus* kokusu damlası, bir parça şekerde kristalleşmiş bir kadın esansı damlasıydı; ağzın kabarcıklarına işliyor, kokuları iyice emmiş ender sirkelerle, çok derin öpüşlerle opalleşmiş suyun anılarını canlandırıyordu.

Genellikle, bu güzel aşk kokusunu, beyninde bir çıplaklık köşesi açan ve, bir saniyeliğine, kimi kadınların bir zamanlar çok sevdiği tadını yeniden canlandıran bu sevişme gölgesini içine çekerek gülümsüyordu; bugün, gizliden gizliye işlemiyorlardı artık, uzak ve bulanık kargaşaların imgesini yeniden canlandırmakla yetinmiyorlardı; tam tersine, perdeleri yırtıyor, gözlerinin önüne zorlayıcı ve kaba bedensel gerçeği atıyorlardı.

Bu bonbonun tadının kesin çizgilerle belirlemesini sağladığı sevgililer geçidinin başında, biri durdu, uzun ve ak dişlerle, pespembe bir parlak tenle, kalkık bir burunla, fare gözleriyle, perçemi alnına düşen sarı saçlarla.

Miss Urania'ydı bu, boylu boslu, bacakları güçlü, kasları çelikten, kolları dökme demirden bir Amerikalı.

Cirque'in en ünlü akrobatlarından biri olmuştu.

Des Esseintes, uzun akşamlar boyunca, dikkatle izlemişti onu; ilk günlerde, olduğu gibi, yani sağlam ve güzel görünmüştü gözüne, ama ona yaklaşma isteğini hiç duymuyordu; bıkkın birinde istek uyandıracak hiçbir şey yoktu kadında, gene de ne olduğunu kendisinin de bilmediği bir şeyle isteği kabarmış, tanımlanması zor bir duyguyla itilmiş olarak Cirque'e geri dönmüştü.

* Dönemin ünlü bir şekerlemecisi.

Yavaş yavaş, onu izlerken, çok tuhaf düşünceler doğmuştu içine, çevikliğine ve gücüne hayran kaldıkça, onda yapay bir cinsiyet değişimi oluştuğunu görüyordu; çok hoş şaklabanlıkları, dişi yapmacıkları gittikçe siliniyor, bunların yerinde, bir erkeğin atak ve güçlü çekicilikleri gelişiyordu; tek sözcükle, ilk başta kadın olduktan, arkasından, duraladıktan, erdişiye yaklaştıktan sonra, çözülüp belirlenir, tümden erkek olur gibiydi.

"O zaman, güçlü ve iri yapılı bir gencin incecik bir kıza tutulduğu gibi, bu soytarı kız da benim gibi zayıf, ezik, tıknefes bir yaratığı sevmeli," demişti des Esseintes kendi kendine; kendine baktıkça, karşılaştırma anlayışını etkimeye bıraktıkça, kendisinin de dişileştiği izlenimini edinmeye başlamıştı, sonra, kan yoksulu bir küçük kız gibi, kolları bir sarılmada kendisini ezecek kaba herkülü arzulamış, bu kadını elde etmeyi kesinlikle istemişti.

Miss Urania'yla kendisi arasındaki bu cinsiyet değişimi onu coşturmuştu; "Biz birbirimize adanmışız," diye kesinliyordu; o zamana kadar tiksinti duyulan kaba güç karşısında bu birdenbire gelen hayranlığa, en sonunda çamurun, bir belalının kaba sevgilerinin karşılığını çok pahalı ödemekten mutluluk duyan düşük orospuluğun ölçüsüz çekimi de katılmıştı.

Akrobatı baştan çıkarmaya, böyle bir şey olabilirse, gerçeğin içine girmeye karar vermeyi beklerken, kendi düşünceler dizisini kadının bilinçsiz dudaklarının üzerine koyarak, trapezi üzerinde dönen soytarının değişmez ve kımıltısız gülümsemesinin üzerine yerleştirdiği niyetlerini yeniden okuyarak düşlerini doğrultuyordu.

Bir akşam, yer gösterici kadınları yanına yollamaya karar vermişti. Miss Urania gönlünü kazanma yolunda önceden bir çaba harcanmadan boyun eğmemeyi zorunlu görmüştü; bununla birlikte, des Esseintes'in zengin olduğunu ve adının kadınların ünlenmesine yardım ettiğini işitmiş olduğundan, çok da yabanıl davranmamıştı.

Ama, dileği gerçekleşir gerçekleşmez, des Esseintes'in düş kırıklığı her türlü olasılığı aşmıştı. Amerikalıyı bir panayır güreşçisi gibi alık ve hayvansı olarak düşlemişti, budalalığı da yazık ki tümüyle kadınsıydı. Kuşkusuz, eğitimden de, incelikten de yoksundu, ne sağduyusu vardı, ne kafası, sofrada da hayvansı bir istekli-

lik gösteriyordu, ama kadının tüm çocuksu duyguları sürüyordu onda; saçma sapan sözlere düşkün kızlar gibi geveze ve yosmaydı; kadın bedeninde erkek düşüncelerinin dönüşümü yoktu.

Bunun yanında, yatakta katı bir ölçülülüğü vardı ve onun hem korkup hem istediği atlet sertliklerinin hiçbirini göstermiyordu; bir an ummuş olduğu gibi, kendi cinsinin dengesizliklerine kapılanlardan da değildi. Göz diktiği şeylerin boşluğunu iyice araştırmış olsaydı, belki de ince ve zayıf bir kişiye, kendisininkine kesinlikle karşıt bir yaratılışa karşı bir eğilim bulabilirdi onda, ama o zaman bir küçük kıza değil, şen bir çelimsize, gülünç ve cılız bir palyaçoya karşı bir eğilim bulacaktı.

. Kaçınılmaz olarak, des Esseintes geçici bir süre unutulmuş adam rolüne dönmüştü; dişilik, zayıflık, satın alınmış nerdeyse-koruma, hatta korku izlenimleri yok olmuştu; yanılsama olanaklı değildi artık; miss Urania sıradan bir metresti, yaratmış olduğu beyinsel merakı hiçbir biçimde doğrulamıyordu.

Körpe teninin, görkemli güzelliğinin büyüsü başlangıçta des Esseintes'i şaşırtmış ve tutmuş olmakla birlikte, çabucak bu ilişkiden sıyrılmaya çalışmış, ayrılışı hızlandırmıştı, çünkü erken gelen cinsel güçsüzlüğü bu kadının buz gibi sevecenlikleri, erdemlice kendini bırakmaları karşısında daha da ağırlaşıyordu.

Gene de bu hovardalıkların durmamacasına birbirini izleyişinde onun önünde duran ilk kadındı; ama, gerçekte, belleğine çekicilikleri daha az aldatıcı, hazları daha az sınırlı bir sürü kadından daha güçlü bir biçimde kazınmışsa, bu onun sağlıklı ve arı hayvan kokusundan kaynaklanıyordu; sağlıkla dolup taşması Siraudin bonbonunda ince bir izini bulduğu hoş kokularla işlenmiş olan şu kansızlığın tam karşıtıydı.

Miss Urania kokulu bir karşı-sav gibi kaçınılmaz olarak belleğine yerleşiyor, ama, nerdeyse aynı anda, des Esseintes doğal ve ilkel bir kokunun beklenmedikliğiyle sarsılarak uygar kokulara dönüyor ve ister istemez öteki metreslerini düşünüyordu; sürüyle beynine üşüşüyorlardı, ama şimdi hepsinin üstünde canavarlığı kendisini aylar boyunca doyurmuş olan kadın yükselmekteydi.

Bu kadın kara gözlü, saçları sanki bir fırçayla başına yapıştırılmış, bir şakağının yanında bir oğlan çizgisiyle ayrılıp kremlen-

miş, ufak tefek, kuru bir esmerdi. Onu vantrilok gösterileri yaptığı bir çalgılı kahvede tanımıştı.

Bu yaptıklarından huzuru kaçan bir kitleyi şaşkına çevirerek, birbiri ardından, iskemleler üzerinde panflüt biçiminde dizilmiş çocukları konuşturmaktaydı; nerdeyse canlı mankenlerle konuşuyor ve, salonun içinde, avizelerin çevresinde sinekler uğulduyor, düşsel arabaların uğultusu girişten sahneye doğru ilerlediği sırada kendisini sıyırıp geçerken, oturmuş olmasına şaşan ve içgüdüyle koltuklarında geriye çekilen sessiz halkın çıkardığı hışırtılar duyuluyordu.

Des Esseintes büyülenmişti; bir yığın düşünce filizlenmişti içinde; öncelikle, Amerikalıyla olan karşıtlığıyla hoşuna gitmiş olan vantriloğu banknot zoruyla boyun eğdirmekte acele etmişti. Bu küçük esmer vıcık vıcık, sağlığa aykırı ve baş döndürücü parfümlere batmıştı ve bir krater gibi yanıyordu; tüm numaralarına karşın, des Esseintes birkaç saatte tüketmişti gücünü; gene de ona gönüllü olarak para yedirmekten geri durmamıştı, çünkü metresten çok, olgu çekiyordu onu.

Ayrıca, kafasına koyduğu tasarılar olgunlaşmıştı. O zamana kadar gerçekleştirilmez kalmış olan tasarılarını sonuçlandırmaya karar vermişti.

Bir akşam, klasik biçimde yatıp ayaklarını uzatmış, başı sert ve dik, kara mermerden bir sfenks ve yelesi dimdik kalkmış, yırtıcı gözlerle bakan, kuyruğunun çizgileriyle demirci körükleri gibi şişmiş böğürlerini serinleten, çok renkli bir toprak kimaira getirtmişti. Bu hayvanların birini odanın bir ucuna, ötekini öbür ucuna koyup lambaları söndürmüş, közleri ocakta kızarmaya ve nerdeyse karanlığa gömülmüş nesneleri büyüterek odayı belirsizce aydınlatmaya bırakmıştı.

Sonra kanepeye, kımıltısız yüzünc bir köseğinin ışığı vuran kadının yanına uzanmış, ve beklemişti.

Kendisine önceden uzun uzun ve sabırla yinelettirdiği garip titremlerle, dudaklarını bile kıpırdatmadan, kendilerine de bakmadan, iki canavarı canlandırmıştı. Ve gecenin sessizliğinde, Kimaira'yla Sfenks'in gırtlaktan gelen ve derin, boğuk, sonra tiz, sanki insanüstü seslerle sürdürülen hayranlık verici söyleşimi başlamıştı.

"— Burada dur, Kimaira."

"— Hayır, hiçbir zaman."

Flaubert'in hayranlık verici düzyazısına kendini kaptırmış, soluk soluğa, korkunç ikili konuşmayı dinliyordu, sonra, Kimaira görkemli ve büyülü tümceyi söylediği zaman, ensesinden ayaklarına ürpertiler dolaşmıştı:

"Yeni kokular, daha büyük çiçekler, hiç tadılmamış hazlar arıyorum."

Ah! bir büyü kadar gizemli bu ses kendisiyle konuşuyordu; içindeki bilinmezlik ateşini, doyuma ermemiş ülküsünü, varoluşun iğrenç gerçekliğinden kurtulma, düşüncenin sınırlarını aşma, hiçbir zaman bir kesinliğe varmadan, sanatın ötelerinin sisleri içinde hep bir şeyler arama gereksinimini kendisine anlatıyordu! – Kendi çabalarının tüm zavallılığı yüreğini sıkıştırmıştı. Usulca, yanındaki kadına sarılıyor, avutulmamış bir çocuk gibi, onun yanına sığınıyor, mesleğini sahneden uzakta, evde, dinlenme dakikalarında yapmak, bir sahne oynamak zorunda olan oyuncu kadının somurtkan havasını bile görmüyordu.

İlişkileri sürmüştü, ama kısa bir süre sonra des Esseintes'in güçsüzlükleri daha da artmış, beynindeki tutuşma bedeninin buzlarını eritmez olmuştu; sinirler istemi dinlemiyordu artık; yaşlı adamların tutku çılgınlıkları onu egemenliği altına almıştı. Bu sevgilinin yanında gittikçe daha kararsız olduğunu sezinleyince, eski ve değişken isteklerin en etkin destekleyicisine, korkuya başvurmuştu.

O kadını kollarının arasında tutarken, kapının arkasında boğuk bir sarhoş sesi patlıyordu: "Açacak mısın kapıyı? Paralı bir zamparayla birliktesin, biliyorum, bekle, bekle biraz, orospu karı!" – Hemen arkasından, açıkta, kıyılarda, Tuileries bahçesinde, kapalı bir yerde ya da bir kanepe üstünde suçüstü yakalanmanın dehşetiyle kışkıran çapkınlar gibi, gücünü geçici olarak yeniden buluyor, sesi odanın dışında yaygarasını sürdüren vantriloğun üzerine atlıyor ve bu kargaşada, bir tehlike içinde olan, çirkefinde durdurulup sıkışmış kişinin bu büyük korkusunda işitilmedik sevinçler duyuyordu.

Yazık ki bu düzenlemeler kısa sürmüştü; ödediği abartmalı ücretlere karşın, vantrilok kadın kendisine yol vermiş ve, daha o

akşam, kendini istekleri bu denli karmaşık olmayan, ama beline daha egemen güçlü bir adama sunmuştu.

Des Esseintes bu kadının yokluğuna üzülmüş ve, onun oyunlarının anısıyla, öteki kadınlar gözüne çekicilikten yoksun görünmüşlerdi; çocukluğun kokuşmuş güzelliklerini bile yavan bulmuştu; tekdüze yapmacıklarına duyduğu horgörü öyle bir noktaya gelmişti ki artık onlara katlanmayı göze alamıyordu.

Bir gün, tek başına, Latour-Maubourg caddesinde dolaşıp ikide bir içindeki tiksintiye dönerken, Invalides yakınlarında, gencecik bir adam yaklaşmıştı yanına, Babylone sokağına gitmek için en kısa yolu göstermesini rica etmişti. Des Esseintes ona yolunu göstermiş ve, kendisi de aynı geçtiğinden, birlikte yürümüşlerdi.

Daha geniş bilgi edinmek amacıyla, beklenmedik bir biçimde, "Demek siz sola saparsam daha uzun olur diyorsunuz; oysa bana caddeden saparsam daha çabuk varacağımı söylemişlerdi," diye üstelerken, genç adamın sesi aynı zamanda hem yalvarmaklı, hem çekingen, hem çok alçak, hem tatlıydı.

Des Esseintes ona bakmıştı. Kolejden kaçmışa benziyordu, yoksul bir biçimde, kalçalarına oturan, bel altını ancak geçen küçük bir yün ceket, bacağa yapışan kara bir pantolon giymişti, La Vallière biçimi, ak şehriye desenli, koyu mavi bir kabarık kravat üzerinde V gibi kıvrılmış bir yakası vardı. Elinde karton kaplı bir okul kitabı tutuyordu, başına da düz kenarlı ve kahverengi bir melon şapka giymişti.

Yüzü iç gıdıklayıcıydı; uzun, kara saçlar altında oldukça düzgün, solgun ve süzülmüş, kapakları maviyle çevrili, iri, ıslak gözlerle aydınlanıyordu, gözler buruna yakındı, birkaç çilin altınla noktaladığı burnun altında, küçük ama ortalarından kiraz gibi bir çizgiyle kesilmiş kalın dudaklarla çevrili bir ağız vardı.

Bir an, karşı karşıya, birbirlerini süzmüşlerdi, sonra genç adam başını önüne eğmiş ve yaklaşmıştı; kolu hemen sonra des Esseintes'inkine sürtünmüştü, o da, düşünceler içinde, bu genç adamın uyumlu yürüyüşüne bakarak adımlarını yavaşlatmıştı.

Ve bu karşılaşmanın rastlantısından kuşkulu bir dostluk doğmuş, aylarca sürmüştü; des Esseintes bunu titremeden düşünemiyordu artık; hiçbir zaman daha çekici ve daha buyurgan

bir tutsaklığa katlanmamıştı; hiçbir zaman böylesine tehlikelerle karşılaşmamış, gene hiçbir zaman böylesine acılı bir biçimde doyuma ulaşmamıştı.

Yalnızlığı içinde, kendisini kuşatan anılar arasında, bu karşılıklı bağlılığınki ötekilerden önde geliyordu. Sinirceyle aşırı ölçüde kışkırmış bir beynin tüm sapma mayası kabarıyor, böylece bu anılardan, tanrıbilimin eski yüzkaralarının bu geri dönüşüne verdiği adla, bu kasvetli hazdan tat almakla, bedensel görümlere, bir zamanlar okuduğu tanrıbilimcilerin, On Buyruk'un 6'ıncı ve 9'uncu buyruklarına karşı işlenen günahları ele alan Busembaum ve Diana'ların, Liguori ve Sanchez'lerin kamçıladığı cinsel istekler karışıyordu.

Din de belki III. Henri'nin saltanat döneminde başlamış bir soyaçekimin önceden yönlendirdiği bu ruhta insanötesi bir ülkü doğurmuş, cinsel hazların yasadışı ülküsünü kımıldatmıştı; dünyanın bayağılıklarından sıyrılmanın, çok saygı duyulan göreneklerin ötesinde, özgün coşkulara, yol açtıkları fosfor yitimleriyle aynı ölçüde ezici, göksel ya da lanetli bunalımlara dalmanın inatçı isteğiyle altüst olmuş beyninde kösnül ve gizemsel saplantılar, birbirlerine karışmış durumda, dönüp durmaktaydı.

Şimdi, bu düşlemlerden bitmiş, yıkılmış, nerdeyse can çekişir durumda uyanıyor, hemen mumları, lambaları yakıyor, aydınlığa gömülüyor, böylece, boynunun derisi altında bir kat daha hızlı çarpan damarlarının boğuk, sürekli, katlanılmaz uğultusunu karanlıkta olduğundan daha az belirgin bir biçimde duyacağını sanıyordu.

X

Irkları kanlarını kuruturcasına kırıp geçiren şu benzersiz hastalık sırasında, bunalımları beklenmedik yatışmalar izler; des Esseintes de, bir sabah, nedenini açıklayamadan, sapasağlam uyandı; ciğerini söken öksürük yoktu artık, enseye tokmakla çakılan takozlar yoktu; anlatılmaz bir esenlik duygusu, bir beyin hafifliği içindeydi, düşünceleri aydınlanıyor, saydamsız ve iç karartıcıyken, hoş görünüşlü sabun kabarcıkları gibi akıcı ve yanardöner oluyorlardı.

Bu durum birkaç gün sürdü; sonra, birdenbire, bir öğle sonu, koku alma sanrıları baş gösterdi.

Odası franjipan kokusuyla doldu; ağzı açılmış bir şişe bulunup bulunmadığını araştırdı; şişe mişe yoktu odada; çalışma odasına, yemek odasına geçti: koku duyulmaktaydı.

Zile basıp uşağını çağırdı: "Siz bir koku almıyor musunuz?" diye sordu. Öteki havayı şöyle bir kokladı ve hiçbir çiçek kokusu almadığını bildirdi: kuşku duyulamazdı artık; duyuların yeni bir yanılsaması görünüşü altında, sinirce bir kez daha geri geliyordu.

Düşsel kokunun direnmesinden bıkınca, bu burunsal homeopatinin kendisini iyileştireceğini, hiç değilse can sıkıcı franjipanın etkisini azaltacağını umarak gerçek parfümlere dalmaya karar verdi.

Tuvalet odasına gitti. Burada, küvet işi gören eski bir vaftiz yerinin yanında, camın yeşil ve sanki ölü suyunu ay ışığıyla örtülü bir bilezik taşı gibi çevreleyen uzun bir dövme demir çer-

çeveli aynanın altında, fildişi raflar üzerinde her boyda, her biçimde şişeler sıralanmaktaydı.

Bunları bir masanın üzerine koyup iki diziye ayırdı: yalın parfümler, yani özler ya da ruhlar dizisi ve demet genel terimiyle belirtilen bileşik parfümler.

Bir koltuğa gömüldü, düşüncelere daldı.

Yıllardan beri, koku alma biliminde ustaydı; her duyu doğal bir yönelim ve bilgiye dayalı bir yetişim sonucu, yeni izlenimler edinebilecek, bunları on katına çıkarabilecek, birbirine bağlayabilecek, bunlarla bir yapıtı oluşturan her şeyi bileştirebilecek düzeyde olduğundan, koku alma duyusunun da işitme ve görme duyularınınkine eşit hazlar verebileceğini düşünürdü; gerçekte, kokulu akışkanlar çıkaran bir sanat olması ötekilerin ses dalgaları göndererek ya da gözün ağtabakasını farklı biçimde renklendirilmiş ışınlarla döverek bir sanat oluşturmasından daha aykırı değildi; yalnız, hiç kimse eğitimle geliştirilmiş özel bir sezgi olmadan büyük bir ustanın resmini kötü bir resimden, Beethoven'in bir havasını Clapisson'un bir havasından ayıramıyorsa, gene hiç kimse, önceden bir yetişim olmadan, başlangıçta, içten bir sanatçının yarattığı bir demeti bir sanayicinin bakkallarda ve pazarlarda satılsın diye ürettiği bir yamalı bohçayla karıştırmamazlık edemezdi.

Bu parfüm sanatının özellikle bir yanı çekmişti onu, yapay kesinlik yanı.

Gerçekte, hemen hiçbir zaman, parfümler adını taşıdıkları çiçekten gelmemişlerdir; öğelerini yalnızca doğadan almayı göze alacak sanatçı ancak yoz, gerçeklikten, biçemden yoksun bir yapıt üretebilir, çünkü çiçeklerin damıtılmasıyla elde edilen öz toprağın üstünde kokularını yayan canlı çiçeğin kokusuyla ancak çok uzak ve çok bayağı bir benzeşim sunabilir.

Bu nedenle, hiçbir öyküyü, hiçbir benzeşimi kabul etmeyen, yaklaşık benzerlikleri bile geri çeviren öykünülmez yasemin dışında, tüm çiçekler tam olarak kokulu alkol ve ruhların bağlaşımıyla canlandırılır, örnekçenin kişiliğini aşırır ve ona şu nerdeyse hiç denilecek şeyi, şu fazladan tonu, şu baş döndüren kokuyu, bir sanat yapıtını niteleyen şu ender bulunur fırça vuruşunu eklerler.

Özet olarak, parfümcülükte, sanatçı, ıtırını budadığı doğanın ilk kokusunu tamamlar, bir taşı suyunu arıtarak değerlendiren mücevherci gibi hazırlar onu.

Yavaş yavaş, tüm sanatların en az ilgi görmüşü olan bu sanatın gizleri açılmıştı des Esseintes'in önünde, şimdi bu yazın dili kadar sezdirici ve zengin dili, bu dalgalanmalı ve bulanık bir görünüş altında işitilmedik ölçüde özlü biçemi çözmekteydi.

Bunun için, önce kokuların dilbilgisi üzerinde çalışması, kokuların sözdizimini anlaması, onları yöneten kuralları iyice sindirmesi ve, bir kez bu ağızla iyice içli dışlı olduktan sonra, ustaların, Atkinson ve Lubin'lerin, Chardin ve Violet'lerin, Legrand ve Piesse'lerin yapıtlarını karşılaştırıp tümcelerinin yapısını öğelerine ayırması, sözcüklerinin oranını ve döngülerinin düzenini tartması gerekmişti.

Sonra, bu akışkanlar dilinde, çoğu kez eksik ve sıradan olan kuramları deneyin desteklemesi gerekirdi.

Gerçekten de, klasik parfümcülük fazla çeşitlenmemişti, nerdeyse renksizdi, hep aynı biçimde eski kimyacıların döktüğü bir ana kalıba akıtılmıştı; eski imbiklerine çekilmiş, saçma sapan konuşuyordu; derken romantik dönem gelip onu da değiştirmiş, daha genç, daha kolay işlenir, daha esnek kılmıştı.

Tarihi, adım adım, dilimizin tarihini izlemekteydi. XIII. Louis'nin bu dönem için değerli öğelerden, süsen kökü tozundan, miskten, sivetten, daha o zamandan meleklerin suyu adıyla belirtilen mersin suyundan oluşan koku biçemi Saint-Amand'ın kimi sonelerinin sakladığı biraz kaba güzellikleri, zamanın biraz çiğ renklerini dile getirmeye ancak yetiyordu. Daha sonra, belsemle, günlükle, güçlü ve ağırbaşlı gizemsel kokularla, büyük yüzyılın gösterişli tutumu, söylev sanatının aşırı yapmacıkları, Bossuet'nin ve kürsü ustalarının geniş, özenli, uyumlu biçemi hemen hemen olanaklı olmuştu; daha da sonra, XV. Louis döneminde Fransız toplumunun yorgun ve bilgiç incelikleri franjipan ve *la maréchale*'de aracılarını buldular, bu kokular bir bakıma bu dönemin bir bireşimini verdi; derken, kolonyaları ve biberiye kokularını aşırı ölçüde kullanan birinci imparatorluğun sıkıntı ve meraksızlığından sonra, parfümcülük, Victor Hugo ve Gautier'nin ardından, güncş ül-

kelerine doğru atıldı; "oriental"ler, baharatıyla baş döndüren "selam"lar yarattı, yeni titremler, o zamana kadar göze alınmamış karşıt-savlar bulguladı, eski ayrımları ayıkladı ve yeniden ele alıp karmaşıklaştırdı, inceltip uyum kazandırdı; en sonunda, Malherbe'lerin, Boileau'ların, Andrieux'lerin, Baour-Lormian'ların, şiirlerinin bayağı damıtıcılarının kendisini yetinmek zorunda bıraktığı şu gönüllü çökmüşlüğü kararlılıkla kapı dışarı etti.

Ama bu dil 1830 döneminden beri olduğu yerde kalmamıştı. Genc gelişmiş ve, yüzyılın ilerleyişine uyarak, öteki sanatlarla koşut biçimde ilerlemişti; o da meraklı ve sanatçıların dileklerine uymuş, Çinliye ve Japona el atmış, hoş kokulu albümler tasarlamış, Takéoka çiçeklerinin demetlerine öykünmüş, lavanta ve karanfil bağlaşımıyla Rondeletia'nın kokusunu, tefarikotu ve kâfurun evlenmesiyle Çin mürekkebinin benzersiz aromasını, limon, karanfil ve turunç çiçeği yağıyla, Japon Hovénia'sının esintisini elde etmişti.

Des Esseintes bu akışkanların ruhunu inceleyip çözümlüyor, bu metinlerin yorumlamasını yapıyordu; kişisel doyumu için bir ruhbilimci rolü oynamaktan, bir yapıtın çarklarını söküp takmaktan, bileşik bir yayıntının yapısını oluşturan parçalarını sökmekten haz duyuyordu; bu uygulama içinde, koku alma duyusu nerdeyse kusursuz bir tuşun kesinliğine ulaşmıştı.

Bir şarap satıcısı bir damlasını kokladığı ürünü nasıl tanırsa, bir şerbetçiotu satıcısı bir torbayı koklar koklamaz gerçek değerini nasıl belirlerse, bir Çinli tecimen kokladığı çayların kökenini dakikasında nasıl ortaya koyabilirse, Bohées dağlarının hangi çifliklerinde, hangi Buda manastırlarında yetiştiğini, yapraklarının toplandığı dönemi nasıl söyleyebilir, kavrulma derecesini, erik ağacının çiçeğinin, Aglaia'nın, Olea fragrans'ın, doğasını değiştirmeye, ona beklenmedik bir canlılık eklemeye, biraz kuru kokusuna uzak ve taze çiçeklerin bir izini katmaya yarayan tüm o kokuları nasıl belirtebilirse, des Esseintes de varla yok arası bir kokuyu içine çekmekle size hemen karışımının dozlarını anlatabilir, bileşiminin ruhbilimini açıklayabilir, nerdeyse onu yazmış ve biçeminin kişisel gelişiminin damgasını basmış olan sanatçının adını söyleyebilirdi.

Söylemek bile fazla, parfümcülerin kullandığı tüm ürünleri kapsayan bir koleksiyonu vardı; hatta gerçek Mekke belsemini, ancak Çorak Arabistan'da, El-Batra'nın kimi bölgelerinde yetiştirilen ve tekeli Yüce Padişah'ta olan, bu öylesine ender belsemi bile bulunduruyordu elinde.

Şimdi tuvalet odasında, masasının başına oturmuş, yeni bir demet yaratmayı düşünüyor, aylar süren dinlenmeden sonra yeni bir yapıta başlamaya hazırlanan yazarların çok iyi bildikleri duralama anını yaşıyordu.

Havaya girmek için bir sürü kâğıt karalamanın karşı konulmaz gereksinimine kapılan Balzac gibi, des Esseintes de önceden elini alıştırmak için önemsiz birkaç çalışma yapma zorunluluğunu kabul etti; siğilotu üretmek amacıyla, badem ve vanilya şişelerini eliyle tarttı, sonra düşünce değiştirdi ve kokulu fiğe girişmeye karar verdi.

Deyimleri, işlemleri pek anımsayamıyordu; deneye deneye çalıştı; gerçekte, bu çiçeğin kokusunda, portakal ağacı egemendi; birkaç bileşim denedi, sonunda sümbülteber ve gülü bir damla vanilyayla bağlayıp portakalla birleştirerek doğru tona ulaştı.

Kararsızlıklar uçup gitti; hafif bir ateş onu coşturdu, çalışmaya hazır duruma geldi; Frenk üzümü ve süsen çiçeğiyle karıştırarak çay yaptı; sonra, güven içinde, önden gitmeye, mağrur çatırtısı hâlâ odasına sızmakta olan şu düzenbaz franjipanın fısıltısını çökertecek ışıklar saçan bir tümce üretmeye karar verdi.

Amber, korkunç parıltılar saçan Tonken miski, bitkisel parfümlerin en serti olan ve çiçeği, işlenmemiş durumda, bir küf ve pas kokusu veren tefarikotunu işledi. Ne yaparsa yapsın, XVIII. yüzyıl saplantısı yakasını bırakmadı; sepet etekler, farbalalar dönüp durdu gözlerinin önünde; duvarlara Boucher'nin tümüyle etten, kemiksiz, pembe pamukla doldurulmuş "Vénus"lerinin anıları yerleşti; *Thémidore*'un*, ateş rengi bir umutsuzluk içinde eteğine el atılan tatlı Rosette'in romanının anıları hep arkasından geldi. Öfke içinde kalktı ve kurtulmak için, tüm gücüyle, Doğulular için çok değerli olan, içindeki fazla belirgin kediotu kokusu nedeniyle Batılılara çok itici gelen şu arı spikanar esansını içine çekti. Bu sarsıntının şiddeti altında şaşırıp kaldı. Bir

* Claude Godard d'Aucour'un 1745'te La Haye'de yayımladığı roman.

çekiç vurulmuş gibi, ince kokunun damarları silindi; ölmüş yüzyıllardan, yılların gerisinde kalmış buğulardan kurtulmak, eskiden yaptığı gibi, daha az sınırlı ya da daha yeni yapıtlara girmek üzere, bu soluklanma zamanından yararlandı.

Bir zamanlar parfüm alanında uyumlarla oyalanmak hoşuna gitmişti; ozanlarınkine benzer etkilerden yararlanır, bir bakıma, Baudelaire'in, kıtayı oluşturan beş dizenin sonuncusunun, birincinin yansıması olduğu ve, bir nakarat gibi, geri dönüp ruhu hüzün ve bitkinliğin sonsuzluklarına gömdüğü "l'Irréparable" ve "le Balcon" gibi parçalarının hayranlık verici düzenini kullanırdı.

Bu hoş kokulu kıtaların kendisi için canlandırdığı düşlerde kendinden geçer, sonra, birdenbire, şiirin ıtırlı uyarlamasında, düzenli aralıklarla yeniden beliren ilk izleğin dönüşüyle, çıkış noktasına, düşünümünün örgesine geri dönerdi.

Bu kez, şaşırtıcı ve değişken bir görünümde dolaşmak istedi ve birden uçsuz bucaksız bir kır görüntüsü açan, sesli, geniş bir tümceyle başladı.

Püskürteçleriyle, odaya ambrozia, Mitcham lavantası, kokulu fiğ, ve hoş kokulardan oluşan bir karışım, bir sanatçı eliyle damıtılınca, kendisine verilen "çiçekli çayır özü" adını hak eden bir esans sıktı; sonra bu çimene belirgin bir sümbülteber, portakal ve badem çiçeği bileşimi kattı, hemen o anda, ıhlamurların kokusu dağılıp solgun yayıntılarını yere indirirken, yapay leylaklar doğdu.

Kapalı gözlerinin önünde ta uzaklara kaçan bu dekor birkaç ana çizgiyle ortaya çıktıktan sonra, etek kokan, pudralı ve boyalı kadını haber veren hafif bir insansal ve nerdeyse kedicil esans yağmuru, *stephanotis, ayapana, opopanax, chypre, champaka, sarcanthus* üfledi, bunların üzerine de, yaydıkları yapay makyaj yaşamına, ter içinde gülmelerden, güneş altında çırpınan sevinçlerden oluşmuş bir doğal çiçek vermek amacıyla, azıcık yaban yasemini ekledi.

Sonra, bir vantilatörle, bu kokulu dalgaların uzaklaşmasını sağladı, yalnızca kırı alıkoyup yeniledi, kıtaları içinde bir nakarat gibi geri dönmek zorunda bırakmak için de dozu artırdı.

Kadınlar yavaş yavaş ortadan silinmişler, kır ıssız kalmıştı; o zaman, büyülü çevrenin üzerinde, fabrikalar belirdi, korkunç bacaları, tepelerinde, punç kâseleri gibi yanmaktaydı.

Şimdi yelpazelerle kaldırdığı meltemin içinden fabrikaların, kimyasal ürünlerin soluğu geçiyor, doğa da, havanın bu irinlenmesinde, hoş türümlerini yayıyordu.

Des Esseintes bir günlük ağacı topu kullanıyor, parmaklarının arasında ısıtıyor ve odada çok tuhaf bir koku, fulya çiçeğinin güzelim kokusunu ve gütaperka ile taş kömür yağının iğrenç kokusunu andıran, aynı zamanda hem tiksindirici, hem çok hoş bir koku yükseliyordu. Ellerini şartladı, sıkıca kapalı bir kutuya ağaçsakızı koydu ve fabrikalar da siliniverdi. O zaman ıhlamurların ve çimenlerin yeniden canlanan buharları arasına birkaç damla *new mown hay* saldı ve, geçici olarak leylaklarından soyulan büyülü görünümün ortasında, ot demetleri yükseldi, yeni bir mevsim getirip kokuların yazına ince yayıntılarını serpiştirdiler.

Bu gösterinin tadını yeterince çıkardıktan sonra, hemen uzak iklimlerin parfümlerini serpiştirdi, püskürteçlerini boşalttı, yoğunlaştırılmış ruhlarını hızlandırdı, tüm belsemlerinin dizginlerini koyverdi ve, odanın fazlasıyla bunaltıcı havasında, soluğunu zorlayan, yapay bir meltemc kendinden geçmiş kokulu alkoller yükleyen çılgın ve uçunmuş bir doğa çıktı ortaya, tropiklerin biberlerini, Çin'in karabiberli sandalağacı esintilerini ve Jamaika'nın *hedisosmia*'sını bir araya getiren, yaseminin, akdikenin ve mineçiçeğinin Fransız kokularını taşıyan, mevsimlere ve iklimlere karşın, değişik özlerden ağaçlar, en karşıt renklerde ve kokularda çiçekler geliştiren, tüm bu tonların erimesi ve çarpışmasıyla, içinde, inatçı bir nakarat gibi, başlangıçtaki gösterişli tütmcenin, leylak ve ıhlamurlarla yelpazelenen büyük çayır kokusunun yeniden belirdiği adı konmamış, beklenmedik, tuhaf bir genel koku yaratan, çok çekici ve tümden çelişkin bir doğa.

Birdenbire keskin bir sızı saplandı içine; şakakları bir matkapla delinir gibi oldu. Gözlerini açtı, kendini tuvalet odasında, masasının başında oturur buldu; sersemlemiş bir durumda, güçlükle pencereye doğru yürüdü, pencereyi araladı. Bir hava dalgası kendisini saran boğucu ortamı değiştirdi; bacaklarını güçlendirmek için, üzerinde, plaj kumları kadar sarı ve pütürlü bir düzeyde, kabartma biçiminde, yengeçler ve tuzla kaplı yosunlar görünen tavana bakarak bir aşağı, bir yukarı gidip geldi; benzer bir dekor sütun kürsülerini de kaplıyor, su yeşili Japon krepiyle

kaplı duvarları çevreliyordu, Japon krepi yelde kırışan bir ırmağın hafiften titremesini andırsın diye azıcık kırıştırılmıştı. Bu hafif akıntıda bir gülün taçyaprağı yüzüyor, çevresinde her biri mürekkeple iki çizgide oluşturuluvermiş küçücük balıklardan oluşan bir sürü dönüp duruyordu.

Ama göz kapakları hep ağırdı; vaftiz yeriyle banyo arasındaki dar alanı arşınlamayı bıraktı, pencerenin kıyısına dayandı; baş dönmesi geçti; şişelerin ağzını özenle kapattı, makyaj malzemelerinin dağınıklığına son vermek için bu fırsattan yararlandı. Fontenay'e geleli beri hiç dokunmamıştı bunlara, şimdi bir zamanlar nice kadının görmeye geldiği bu koleksiyonu yeniden görünce nerdeyse şaşırdı. Şişeler ve kavanozlar üst üste yığılmıştı. Burada, yeşil familyadan porselen bir kutuda *schnouda*, şu bir kez yanaklar üzerine yayıldıktan sonra, havanın etkisiyle, hafif pembeye, sonra tam olarak kanla renklenmiş bir deri yanılsamasını yaratacak kadar gerçek bir pembeye dönen şu olağanüstü ak krem vardı; ötede, sedef kakmalı lakalı kutular içlerinde Japon altınını ve Atina yeşilini, kuduzböceği kanadı rengini, ıslatılır ıslatılmaz derin lâle dönüşen altın renklerini ve yeşilleri saklıyordu; fındık macunuyla, harem *serkis*'iyle, Keşmir zambaklı emülsinlerle, yüz için çilek ve mürver suyuyla dolu kavanozların ve gözler için Çin mürekkebi ve gül suyu eriyikleriyle dolu küçük şişelerin yanında, fildişi, sedef, çelik, gümüş araçlar, dişetleri için yoncadan fırçalarla birlikte oraya buraya saçılmıştı: cımbızlar, makaslar, kazağılar, estomplar, saç kıvırıcılar, püsküller, sırt-kaşıyıcılar, yapay benler ve törpüler vardı.

Bir zamanlar, kimi ıtırlı ürünlerin ve kimi belsemlerin etkisiyle kendinden geçen bir metresin, göğüslerinin ucunu kokular içine yatırtmaktan hoşlanan, ama, gerçekte, ancak saçı bir tarakla sıkı bir biçimde tarandığı ya da, okşayışlar arasında, yağmurlu zamanlarda, yapılmakta olan evlerin is ve alçı kokusunu, ya da yazın kocaman yağmur damlalarıyla benek benek olmuş toprak kokusunu soluyabildiği zaman hoş ve ezici bir esrime duyabilen kaçık ve sinirli bir kadının üsteleyip durması üzerine satın aldığı tüm bu gereçleri kullanırdı.

Bu anılarla oyalandı, sonra Pantin'de, yapılacak başka bir şey bulamamaktan, meraktan, bu kadınla birlikte, bu kadının

kız kardeşlerinden birinin evinde geçen bir öğle sonu geldi usuna, içinde eski düşüncelerin ve eski kokuların unutulmuş dünyasını canlandırdı: iki kadın gevezelik edip birbirlerine giysilerini gösterirken, kendisi pencereye yaklaşmış ve, tozlu camların ardından, upuzun uzanan çamur dolu sokağı görmüş, kaldırım taşlarının su birikintilerini döven tahta tabanlı pabuçların yinelenip duran vuruşları altında çınlayışını dinlemişti.

Şimdi bayağı eskilerde kalmış olan bu sahne birdenbire, benzersiz bir canlılıkla beliriverdi. Pantin, bilinçsiz gözlerinin daldığı ay ışığıyla çerçevelenmiş aynanın, bu yeşil ve sanki ölü suyun içinde, devingen, canlı, orada, önündeydi; bir sanrı Fontenay'den uzaklara götürdü onu; sokakla aynı zamanda ayna da eskiden uyandırdığı düşünceleri yansıttı ona ve, bir düşleme gömülmüş durumda, eskiden Paris'e döner dönmez defterine geçirdiği şu ince, hüzünlü ve avutucu nakaratı yineledi kendi kendine:

"Evet, zorlu yağmurlar dönemi geldi; işte oluklar kaldırımların altında şarkı söyleyerek kusmakta, çöpler kırma taş yolda açılmış kâseleri sütlü kahveleriyle dolduran su birikintilerinde salamuraya yatırılmış; alçakgönüllü yolcu için, ortalık ayak yıkama leğenleriyle dolu.

Alçalmış göğün altında, sıcak ve nemli havada, evlerin duvarları kara kara terlemiş, hava delikleri pis pis kokuyor; varoluş tiksintisi yoğunlaşıyor ve iç sıkıntısı insanı eziyor; her birimizin ruhundaki pislik tohumları çatlıyor; kirli cümbüş gereksinimleri ağırbaşlı insanların kafasını allak bullak ediyor ve, saygın insanların beyninde, kürek mahkûmu istekleri doğmak üzere.

Tüm bunlara karşın, ben büyük bir ateşin karşısında ısınıyorum ve, masanın üstündeki bir çiçek sepetinden bir aselbent ve sardunya kokusu yayılıp odayı dolduruyor. Kasım ayının ortasında, Pantin'de, Paris sokağında, ilkbahar direniyor ve ben, elimde olmadan, yaklaşan soğuğu atlatmak için var hızlarıyla Antibes'e, Cannes'a doğru kaçan korkak ailelere gülüyorum.

Bu olağanüstü olguda acımasız doğanın hiçbir etkisi yok; neden söylemeyelim, Pantin bu yapay mevsimi yalnızca endüstriye borçlu.

Gerçekten de, bu çiçekler taftadan, pirinç teller üzerine takılmış, ilkbahar kokusu da komşu fabrikalardan, Pinaud ve

Saint-James parfüm yapımevlerinden yayılıp pencerenin aralıklarından giriyor.

Atölyelerin zorlu çalışmalarından yıpranmış ustalar için, çoğu zaman çoluk çocuk babası olan küçük memurlar için, bu tecimenler sayesinde, biraz güzel hava yanılsaması olanaklı.

Sonra bir kırın bu masalsı oyunundan akıllıca bir iyileştirme yöntemi çıkabilir; Güney'e taşınan veremli eğlence düşkünleri, alışkanlıklarının kesilmesiyle, kendilerini yenmiş olan Paris aşırılıklarının özlemiyle ölüyorlar. Burada, yalancı bir iklimde, soba ağızlarının yardımıyla, fabrikalardan çıkan baygınlık verici dişil yayıntılarla, çapkınlık anıları çok tatlı olarak yeniden doğacaktır. Hekim, bu aldatmacayla, taşra yaşamının ölümcül sıkıntısının yerine, platonik olarak, Paris'in kadın odalarının, yosmalarının havasını koyabilir. Çoğu kez, tedaviyi başarıya ulaştırmak için öznenin biraz verimli bir imgelemi bulunması yeter.

.....

.....

Şu yaşadığımız zamanda, artık sağlıklı nesne bulunmadığına göre, içilen şarap ve istenen özgürlük hileli ve gülünç olduğuna göre, yönetici sınıfların saygıya değer olduğuna, uşaklaştırılmış sınıfların yardımı ve acımayı hak ettiklerine inanmak için eşi görülmedik bir iyi niyet gerektiğine göre, öyle sanıyorum ki benzerimden Pantin kentinin yapay bir Nice, bir yalancı Menton olduğunu tasarlamak için her gün budalaca amaçlar için harcadığına ancak denk düşen bir düş toplamı istemek ne daha gülünç, ne daha çılgınca bir tutum olur," diye bağladı des Esseintes.

.....

Tüm bedenini saran bir bitkinlikle düşüncelerinden koparak, "Tüm bunlar beni ezen bu çok hoş ve iğrenç alıştırmalardan sakınmam gerekeceği düşüncesini engellemiyor," dedi. İçini çekti: "Hadi bakalım, işte gene sınırlandırılacak hazlar, alınacak önlemler." Bu koku kuşatmasından böylece daha kolay sıyrılacağını düşünerek çalışma odasına sığındı.

Pencereyi ardına kadar açtı, bir temiz hava banyosu aldığı için mutluydu; ama, birdenbire, ona öyle geldi ki meltem belirsiz bir bergamot ruhu üflüyor, yasemin, Frenk üzümü ve gülsuyu ruhu da onunla birleşiyordu. Soluğu kesildi, ortaçağda gide-

rilen şu cinlenmelerden birinin boyunduruğu altında bulunup bulunmadığını düşündü. Koku, hep sürmekle birlikte, değişti ve dönüştü. Şimdi, yokuşun aşağısına yatmış köyden birkaç damla amber ve miskle kaynaştırılmış, belirsiz bir tolu boyası, Peru belsemi, safran kokusu yükselmekteydi, sonra, birdenbire, başkalaşım gerçekleşiverdi, bu dağınık kırıntılar birbirine bağlandı ve, yeniden, koku alma duyusunun öğelerini algıladığı ve çözümlemesini hazırladığı franjipan Fontenay vadisinden kaleye kadar fışkırdı, bitkin burun deliklerini kuşattı, yorgun sinirlerini sarstı, onu öyle bitkin düşürdü ki baygın durumda, nerdeyse can çekişerek pencerenin dayanma tahtasının üstüne çöktü.

XI

Çok korkan uşaklar hemen gidip Fontenay hekimini getirdiler, adam des Esseintes'in durumundan hiç ama hiçbir şey anlamadı. Birkaç tıp terimi mırıldandı, hastanın nabzını yokladı, dilinc baktı, konuşturmayı denedi, ama başaramadı, yatıştırıcılar alıp dinlenmesi gerektiğini bildirdi, ertesi gün gene geleccğini söyledi ve, uşaklarının gayretkeşliğinin yersizliğini gösterip bu gereksiz konuğu geri yollamak için yeterince güç bulan des Esseintes'in olumsuz bir işareti üzerine, çıkıp gitti, sonra da döşenme biçimi karşısında tam anlamıyla şaşkına dönmüş ve olduğu yerde donmuş olduğu bu evin tuhaflıklarını tüm köyde anlattı.

Des Esseintes birkaç gün içinde iyileşti, böylece yerlerinden kıpırdamayı bile göze alamayan uşaklarını büyük bir şaşkınlığa uğrattı: camlar üzerinde parmaklarıyla trampet çalıp kaygılı bir havayla gökyüzüne bakar buldular onu.

Bir öğle sonu, ziller kısa kısa çaldı ve des Esseintes uzun bir yolculuk için bavullarının hazırlanmasını istedi.

Adamla kadın verdiği bilgiler üzerine götürülmesi yararlı nesneleri seçerken, o coşkulu bir biçimde yemek odasını arşınlıyor, gemilerin saatlerini inceliyor, çalışma odasına geçip aynı zamanda hem sabırsız, hem hoşnut bir havayla bulutları incelemeyi sürdürüyordu.

Bir haftadır, hava korkunçtu. Göğün külrengi ovaları içinden, is ırmakları topraktan sökülmüş kaya parçaları gibi bulut kitleleri sürüklemekteydi.

Bazı bazı sağnaklar patlıyor, ovayı seller altında bırakıyordu.

O gün, gök görünüş değiştirmişti. Mürekkep dalgaları buharlaşıp tükenmiş, bulutların girinti çıkıntıları silinmişti; gökyüzünün her yanı dümdüz, sevimsiz bir kılıfla kaplıydı. Yavaş yavaş, bu kılıf aşağı iner gibi oldu, kırı bir su sisi sardı: yağmur bir gün önceki gibi sağnaklarla inmedi artık, ama hiç ara vermeden, ince, içe işleyici biçimde düştü, yolları su içinde bıraktı, bozdu, sayısız ipleriyle yeri gökle birleştirdi; ışık bulanıklaştı; şimdi su birikintilerinin çamurlu sıvısını parlak gümüş damlalarıyla döven su iğneleriyle delinen bir çamur gölüne dönüşmüş ova, kurşun rengi bir ışıkla aydınlandı; doğanın altüst olmuşluğu içinde, tüm renkler soldu, yalnızca duvarların sönmüş renkleri üzerinde çatılar ışıldadı.

Yaşlı uşak efendisinin istediği giysileri, eskiden Londra'ya ısmarlanmış bir takımı bir iskemlenin üstüne koyarken, "Ne hava!" diye içini çekti.

Des Esseintes tek yanıt olarak ellerini ovuşturdu ve bir dizi kısa ipek çorabın yelpaze biçiminde yerleştirilmiş olduğu camlı bir kitaplığın önüne yerleşti; ayrım üzerinde duralıyordu, sonra, çabucak, günün hüznünü, giysilerinin donuk tek renkliliğini göz önüne alınca, kuru yaprak rengi bir çift ipek çorap seçti, çabucak geçirdi ayaklarına, kopçalı ve uçları tırtıklı potinler giydi üzerine, damalı ve sansar benekli fare-grisi takımını giydi, başına küçük bir melon geçirdi, mavi bir mac-farlane'a* sarındı, arkasında bir bavulun, bir körüklü valizin, bir gece çantasının, bir şapka kutusunun ve şemsiye ve bastonlarını içeren bir yolculuk örtüsünün ağırlığı altında iki büklüm olan uşağı, gara gitti. Burada, uşağa dönüş tarihini saptayamayacağını, bir yıl, bir ay, bir hafta, belki de daha erken döneceğini bildirdi, evde hiçbir şeyin yerinin değiştirilmemesini emretti, yokluğu sırasında evin bakımı için zorunlu olan yaklaşık parayı verdi ve yaşlı adamı trenin sarsılmaya başladığı parmaklığın arkasında şaşkın, kolları düşük, ağzı açık bir durumda bırakarak vagona bindi.

Kompartımanında yalnızdı; sanki suyu bulanık bir akvaryumun içinden görünen, belirsiz, kirli bir kır yağmurunun kamçılayıp durduğu kataran ardında hızla kaçıyordu. Des Esseintes düşüncelere dalıp gözlerini yumdu.

* Eski dönemlerde giyilen kolsuz bir erkek paltosu. (Ç.N.)

Bir kez daha, öylesine şiddetle istenen ve en sonunda elde edilen yalnızlık korkunç bir yıkımla sonuçlanmıştı; bir zamanlar kendisine yıllar boyunca dinlenilen saçmalıkların bir ödünüymüş gibi gelen bu yalnızlık şimdi çekilmez bir ağırlıkla çöküyordu üzerine. Bir sabah, hücreye konulmuş bir tutuklu gibi huzursuz uyanmıştı; sinirli dudakları sesler çıkarmak üzere kıpırdıyor, gözlerine yaşlar doluyor, saatler boyunca hıçkırıp durmuş bir adam gibi boğuluyordu.

Yürümek, bir insan yüzüne bakmak, başka bir varlıkla konuşmak, ortak yaşama katılmak isteğiyle yanıp tutuşmaktaydı, bir bahane uydurarak çağırdığı uşakları alıkoyacak duruma gelmişti; ama konuşmak olanaksızdı, sessizlik yıllarıyla, hastabakıcı alışkanlıklarıyla ezilmiş olan bu yaşlı insanların nerdeyse dilsiz olmaları bir yana, des Esseintes'in kendilerini her zaman uzak tutmuş olması da onları ağızlarını açmaya yöneltecek bir şey değildi. Ayrıca, beyinleri devinimsizdi ve kendilerine sorulan sorulara ancak tek heceli sözcüklerle yanıt verebiliyorlardı.

Böylece onlarda hiçbir destek, hiçbir rahatlama bulamadı; ama yeni bir olgu çıktı ortaya. Eskiden sinirlerini yatıştırmak için tamamladığı, ama umduğu sağlıksal etkilere yalnızca karşıt etkiler üretmiş olan Dickens okumaları, yavaş yavaş beklenmedik bir yönde etkimeye başladı, İngiliz yaşamından görümler getirdi, bunlarla saatler boyunca oyalandı; yavaş yavaş bu düşsel gözlemlemelere kesin gerçek, gerçekleştirilmiş yolculuk, doğrulanmış düş düşünceleri sızdı, bunların üzerine de yeni izlenimler edinme ve böylece hava öğütmekten çılgına dönen düşüncenin tüketici aşırılıklarından sıyrılma isteği yerleşti.

Bu ürkütücü sis ve yağmur dönemi de okuma anılarını destekliyor, gözlerinin önüne bir sis ve çamur ülkesinin değişmez imgesini getiriyor, çıkış noktalarından sapma, kaynaklarından uzaklaşma isteklerini engelliyor, böylece bu düşüncelere daha bir yardımcı oluyordu.

Artık dayanamaz oldu ve bir gün birdenbire karar verdi. Öylesine acele etti ki şimdiki zamandan kaçmak, sokağın gürültü patırtısı, kalabalığın ve garın kargaşası içinde itildiğini duymak için saatinden çok önce kaçtı.

Katarın valsini yavaşlatıp Sceaux istasyonunun yuvarlak yapısı önünde durduğu anda, son dönüşlerini kavşak noktalarının sarsıntılı gürültüsüne uydurarak "Soluk alıyorum," diye söyleniyordu.

Enfer bulvarına gelince, sokakta, böylece bavulları ve örtüleriyle eli ayağı bağlı kalmanın tadını çıkararak bir arabacıya seslendi. Okkalı bir bahşiş sözü vererek pantolonu fındık rengi, yeleği kırmızı adamla anlaştı: "Tam saatinde Rivoli sokağında da *Galignani's Messenger*'ın önünde duracaksınız," dedi; çünkü yola çıkmadan önce Londra'nın bir Baedeker ya da Murray rehberini almak istiyordu.

Araba, tekerleklerinin çevresinde çamur çemberleri oluşturarak yavaş yavaş sallandı; bataklık ortasında yüzülüyordu; evlerin çatılarına dayanır gibi görünen gri gökyüzünün altında, duvarların tepesinden aşağı sular akıyor, oluklar taşıyordu, sokakların döşemc taşlarına, üzerinde insanların ayaklarının kaydığı, çavdar çöreği rengi bir çamur sıvanmıştı; omnibüslerin tümüyle ele geçirdiği kaldırımlarda, yığın yığın insanlar duruyor, eteklerini dizlerine kadar kaldırmış, şemsiyeler altında eğilmiş kadınlar sıçrayan çamurlardan kurtulmak için dükkânlara yaslanıyorlardı.

Yağmur yanlamasına pencerelerden içeriye girmekteydi; çamur damlaları arabanın her yanında bir şenlik fişeği gibi ışıldarken, des Esseintes camları kaldırmak zorunda kaldı, su oluklarıyla camları çizik çizik etti. Başının üstünde, bavulların ve arabanın tavanının üzerine inen sağnağın şu tekdüze sallanan nohut torbası gürültüsü içinde, des Esseintes yolculuğunu düşlemekteydi; Paris'te bu berbat havada, şimdiden İngiltere'nin bir önödemesini almaktaydı; şimdi gözlerinin önünden pis pis sıcak demir ve is kokan, sis içinde durmamacasına dumanları tüten yağmurlu, dev gibi kocaman, uçsuz bucaksız bir Londra geçmekteydi; sonra, rıhtımlarda, binlerce insan, kıçları havada, mahzenlere ittikleri kocaman fıçılar üzerine eğilirken, direkler üzerine konmuş, serenler üzerine ata biner gibi oturmuş insan kaynayan, vinçlerle, bucurgatlarla, balyalarla dolu sıra sıra doklar uzanmaktaydı göz alabildiğine.

Tüm bunlar, bir direkler, gökyüzünün solgun bulutlarını delen bir kirişler ormanı içinde, düşsel bir Taymis'in kel ve do-

nuk sularına batmış olarak, kıyılarda, dev ambarlarda devinmekte, bu arada, trenler gökte var hızlarıyla geçip gitmekte, başka trenler korkunç çığlıklar koparark, kuyu ağızlarından dalga dalga dumanlar kusarak lağımlarda yol almakta, durasız bir alacakaranlıkta, reklamların canavarca ve göz alıcı iğrençliklerinin parıldadığı tüm bulvarlarda, tüm sokaklarda, gözleri ileride, dirsekleri bedenlerine yapışık, sessiz, işi başından aşkın insan dizileri arasından araba selleri akmaktaydı.

Des Esseintes bu korkunç tüccarlar dünyasına, bu yalıtlayıcı sise, bu dursuz duraksız etkinliğe, insanseverlerin, avuntu olarak, ayetler ve mezamirler söylemeye yönelttiği milyonlarca yolsuzu ezen bu acımasız çarka karıştığını duyarak hazla titriyordu.

Sonra, arabanın kendisini kanepesinin üstünde hoplatan bir sarsıntısı üzerine, görüntü birdenbire söndü. Kapılardan baktı; gece olmuştu; havagazı lambaları sis içinde, sarı bir ayla ortasında göz kırpıyordu; su birikintilerinin içinde ateş şeritleri yüzüyor, sıvı ve kirli alevin içinde zıplayan araba tekerleklerinin çevresinde döner gibi görünüyorlardı; nerede bulunduğunu anlamaya çalıştı, Carrousel'i* gördü ve, birden, hiç neden yokken, belki de yalnızca yüksek yapay uzamlardan düşmesinin etkisiyle, düşüncesi çok sıradan bir olayın anısına kadar geriledi: kendisi onun bavulları hazırlayışına bakarken, uşağın tuvalet çantasındaki gereçler arasına bir diş fırçasını koymadığını anımsadı; bunun üzerine, paketlenen nesnelerin listesini gözden geçirdi; hepsi valize yerleştirilmişti, ama bu fırçayı atlamış olmanın sıkıntısı arabacı arabayı durdurup da bu anımsama ve bu üzüntülerin zincirini koparıncaya kadar sürdü.

Rivoli sokağında, *Galignani's Messenger*'ın önündeydi. Donuklaşmış camları yazılarla kaplı ve gazete kesikleri ve gök mavisi telgraf şeritlerini çerçeveleyen kâğıt çerçeveleri bulunan bir kapıyla birbirinden ayrılan iki büyük vitrin ağızlarına kadar albüm ve kitapla doluydu. Bu parlak mavi ve lahana yeşili basılmış, altın ve gümüş dal ve yaprak işlemeli karton ciltlerin, bu açık kahverengi, pırasa yeşili, kaz dışkısı, frenküzümü rengi, üzerine ve sırtına soğuk demirle kara çizgiler basılmış bez ciltle-

* Paris'te, eski Tuileries sarayının girişi olarak düşünülüp 1808 yılında tamamlanmış anıt. (Ç.N.)

rin çekimine kapılarak yaklaştı. Tüm bunların Paris karşıtı bir biçemi, Fransa'daki düşük nitelikli ciltlerinkinden daha kaba, gene de daha az bayağı bir biçimi vardı; şurada burada, du Maurier ve John Leech'in güldürücü sahnelerini sunan ya da renkli taşbasma ovalar içinde Caldecott'ın çılgın at koşturmalarını başlatan açık albümler ortasında, birkaç Fransız romanı görünüyor, bu renk çorbasına zararsız ve hoşnut bayağılıklar katıyordu.

Sonunda bu gözlemlemeden sıyrıldı, kapıyı itti, insan dolu, geniş bir kitaplığa girdi; yabancı kadınlar oturmuşlar, haritaları açıyor ve bilinmedik dillerde anlaşılmaz gözlemlerde bulunuyorlardı. Bir tezgâhtar kendisine koca bir rehber dizisi getirdi. O da oturdu, yumuşak ciltleri parmaklarının arasında bükülen bu kitapların sayfalarını çevirmeye başladı. Şöyle bir gözden geçirdi bunları, Baedeker'in Londra müzelerini betimleyen bir sayfası üzerinde durdu. Rehberin kısa ve kesin ayrıntılarına ilgi gösteriyordu; ama dikkati kendini eski İngiliz resminden daha çok çeken yenisine kaydı. Uluslararası sergilerde gördüğü kimi örnekleri anımsıyor, belki de bunları Londra'da yeniden göreceğini düşünüyordu: Millais'nin tabloları, öylesine aysıl bir gümüşsü yeşillikte "Ermiş Agnès'in bekleyişi", Watts'ın tabloları, şaşırtıcı renklerde, koyu yeşil ve çivit rengiyle alacalanmış, hasta bir Gustave Moreau'nun ilk taslağını çizdiği, kansız kalmış bir Michelangelo'nun genel çizgileriyle belirlediği, mavi ağırlıklı bir Rafaello'nun yeniden elden geçirdiği tablolar; başka tablolar arasında, bir "Kabil'in ihbarı"nı, bir "Ida"yı ve "Eves"leri anımsıyordu, bunlarda, bu üç ustanın benzersiz ve gizemli karışımında, katlanılmaz tonların saplantısıyla bunalan bilgin ve düşçül bir İngilizin aynı zamanda hem son derece ince, hem kaba kişiliği kendini belli ediyordu.

Tüm bu tuvaller hep birden kuşatıyordu belleğini. Bir masanın başında kendini unutan bu müşteriye şaşan tezgâhtar rehberlerden hangisinde karar kıldığını sordu. Des Esseintes şaşırıp kaldı, sonra özür diledi, bir Baedeker satın aldı ve kapıdan çıktı. Nem onu dondurdu; yel yandan esiyor, kemerleri yağmurdan kamçılarıyla dövüyordu. Parmağıyla bir galerinin sonunda, Rivoli sokağıyla Castiglione sokağının köşesini oluşturan ve içerden aydınlatılmış, akımsı camlarıyla, bu sisin huzursuzlu-

ğunda, bu hasta havanın düşkünlüğünde yanan dev bir gece lambasını andıran bir dükkânı göstererek, "Oraya çekin," dedi.

"Bodéga"ydı burası. Des Esseintes koridor biçiminde uzanan, dökme demir direklerin tuttuğu ve duvarlarının iki yanında, kerevetler üzerine dimdik konmuş yüksek fıçılarla dolu büyük bir salonda yolunu şaşırdı.

Demirle çemberlenmiş, karnı kertiklerinin içinden ayakları havaya, lale biçiminde bardaklar sarkan bir pipoluğa benzetilmiş ağaç mazgallarla donatılmış, karın altı delinip seramikten bir musluk takılmış olan ve bir krallık arması taşıyan bu dev fıçılar, renkli etiketler üzerinde ürünlerinin adını, böğürlerinin sığasını, şaraplarının bütün olarak, şişeyle ya da bardakla tatma fiyatını sergiliyorlardı.

Bu fıçı dizileri arasında serbest kalmış yolda, demir grisine boyanmış çirkin bir avizenin lambalarında vızıldayan gazın alevleri altında, sepetlerle, Palmers bisküvileriyle, tuzlu ve kuru pastalarla, yavan kılıflarının altında keskin hardal yakıları saklayan sandviçlerle doldurulmuş tabaklarla kaplı masalar, iskemlelerden oluşmuş bir çit arasında, yana yatmış, tepelerine meşe üzerine sıcak demirle birtakım adların damgası vurulmuş küçük fıçılar taşıyan yeni ölçeklerle dolu bu kavın dibine kadar birbirlerini izliyordu.

Keskin şarapların uyuklamakta olduğu bu salonda yerini aldığı zaman, des Esseintes'i bir alkol kokusu kuşatıverdi. Çevresine baktı: burada, tüm bir porto dizisini, *"old port, light delicate, cockburn's very fine, magnificent old Regina"* gibi övücü sıfatlarla seçilen, buruk ya da meyva tadında, akaju ya da mor kırmızı şarapların bulunduğu büyük fıçılar sıralanıyordu; orada, kocaman karınlarını şişirerek İspanya'nın sert şarabını, yanık ya da çiğ topaz rengi *kseres* ve türevlerini, şekerli ya da sek *san lucar*'ı, *pasto*'yu, *pale dry*'ı, *oloroso*'yu, *amontillado*'yu içeren kocaman fıçılar sıkışık bir biçimde, yan yana sıralanmaktaydı.

Kav doluydu; des Esseintes, bir masa köşesine dirseklerini dayamış, eczanelerin kimi ilaçların tadını maskelemek için kullandıkları jelatin ve glüten kapsülleri daha abartmalı olarak anımsatan yumurta biçimi şişelerdeki patlayıcı sodaları açmakta olan bir centilmene ısmarlanmış porto kadehini bekliyordu.

Tüm çevresi İngilizlerle dolup taşıyordu: gülünç kılıklı, silik *clergyman*'lar, tepeden tırnağa karalar giymiş, yumuşak şapkalar, bağcıklı kunduralar, göğüs üzerinde küçük düğmelerle yıldız yıldız ve çok uzun redingotlar, kazınmış çeneler, yuvarlak gözlükler, yağlı ve düz saçlar; inmeli boyunlar üstünde işkembeci ve buldok suratları, domatesimsi kulaklar, şarap rengi yanaklar, kan içinde, alık gözler, kimi büyük maymunlarınkini andıran çember sakallar; daha ötede, kavın ucunda, çalı saçlı, çenesi bir enginar dibi gibi ak kıllarla dolu, uzun bir çam yarması, bir mikroskopun içinden, bir İngiliz gazetesinin minik romen yazısını sökmeye çalışıyordu; karşıda, şişman ve bodur bir tür Amerikan komodoru, etleri kurumuş, burnu soğan gibi, ağzının kıllı deliğinde bir sigar, duvarlara asılı ve şampanyaların, Perrier ve Rocderer, Heidsieck ve Mumm markalarının ilanlarını ve gotik harflerle yazılmış adı Dom Pérignon, Reims'le kukuletalı bir keşiş başını içeren çerçevelere bakarak uykuya dalıyordu.

Bu karakol ortamında des Esseintes'i bir gevşemedir aldı; kendi aralarında konuşan İngilizlerin gevezelikleriyle sersemlemiş durumda, düşüncelere dalıyor, bardakları dolduran portoların lâl rengi karşısında, Dickens'in bunları içmeye bayılan kişilerini anımsıyor, kavı imgeleminde yeni kişilerle dolduruyor, şurada Mr. Wickfield'ın ak saçlarını ve alev gibi yanan yüzünü, burada Mr. Tulkinghorn'un, Bleakhouse'un hüzünlü dava vekilinin soğuk ve kurnaz yüzünü ve acımasız gözünü görüyordu. Kesin bir biçimde, hepsi belleğinden ayrılıyor, edimleri ve devinileriyle, Bodéga'ya yerleşiyorlardı; yakın geçmişteki okumalarıyla yeniden canlanmış olan anıları, görülmedik bir kesinliğe ulaşıyordu. Romancının kenti, iyice aydınlatılmış, iyice ısıtılmış, iyice bakımlı, iyice kapalı evi, küçük Dorrit'in, Dora Copperfield'in, Tom Pinch'in kız kardeşinin ağır ağır boşalttığı şişeler, bir çirkef ve kurum tufanında yol alan ılık bir gemi gibi gözlerinin önüne geldi. Taymis üzerinde, Tuileries'nin ardında, köprünün yanında uğursuz çığlıklar koparan römorkörlerin geçişini dinleyerek bu düşsel Londra'da boş boş oturdu öyle. Kadehi boştu; sigar ve pipoların dumanlarıyla daha da ısınmış olan bu kavın her yanına dağılmış dumanlara karşın, bu mide bulandırıcı nemli havada, yeniden gerçeğin içine düşünce, hafif bir ürperti duydu.

Bir kadeh amontillado istedi, ama o zaman, bu sek ve solgun şarabın karşısında, İngiliz yazarın dinginleştirici öyküleri, tatlı ebegümeci yapraklarını döktüler ve Edgar Poe'nun acımasız kan akıtıcıları, morartma uzmanları beliriverdi; amontillado fıçısının, yeraltına kapanmış adamın soğuk karabasanı kuşattı kendisini; salonu dolduran Amerikalı ve İngiliz içicilerin iyi niyetli ve sıradan yüzleri istemdışı ve canavarca düşünceler, içgüdüsel ve iğrenç tasarılar yansıtıyormuş gibi geldi ona; sonra yalnız kalmakta olduğunu ayrımsadı; parasını ödedi, iskemlesinden koptu ve, iyice başı dönmüş durumda, kapıya vardı. Adımını dışarıya atar atmaz ıslak bir tokat yedi; sokak fenerleri, yağmurla ve sert yellerle sulara batmış, çevreyi aydınlatamadan küçük yelpazelerini sallıyorlardı; gökyüzü, birkaç kerte daha alçalmış, evlerin karınlarına kadar inmişti. Des Esseintes Rivoli sokağının karanlığa gömülmüş, sular altında kalmış kemerlerine baktı ve Taymis'in altında kazılmış donuk tünelin içinde duruyormuş gibi bir duyguya kapıldı; mide kasılmaları onu gerçeğe geri çağırdı; arabasına geldi, arabacıya garın yanında, Amsterdam sokağındaki tavernanın adresini verdi, saatine baktı: yedi. Akşam yemeğini yemek için ancak zamanı vardı, tren sekizi elli geçe kalkıyordu, o da Dieppe'ten Newhaven'e varmak için gerekli saatleri parmaklarıyla sayıyor, hesaplamaya çalışıyor, "Tarifenin rakamları doğruysa, yarın öğleden sonra yarımda Londra'da olacağım," diyordu.

Araba tavernanın önünde durdu; des Esseintes gene indi ve yarı bele kadar yükselen duvarlarla at ahırlarındakilere benzer bir dizi bölmeye ayrılmış, hiçbir yerinde yaldız bulunmayan, kahverengi uzun bir salona girdi; kapı yanı daha geniş olan bu salonda, eski kemanlar gibi kararmış jambonların, sülüğenle boyanmış istakozların, bulanık bir salça içinde yüzen halka halka kesilmiş soğanlar ve çiğ havuçlarla, limon dilimleriyle, defne ve kekik demetleriyle, ardıç yemişleri ve karabiberle salamura uskumruların yanında, bir tezgâhın üzerinde bir sürü bira pompası sıralanıyordu.

Bölmelerden biri boştu. Burayı kaptı ve kara giysili bir genç adamı çağırdı, o da anlaşılmaz sözcükler geveleyerek kendisine doğru eğildi. Masa hazırlanırken, des Esseintes komşularını iz-

ledi; Bodéga'daki gibi, fayans gözlü, kırmızı tenli, düşünceli ya da kurumlu görünüşlü adalılar yabancı gazeteler okuyorlardı; yalnız erkeksiz kadınlar, delikanlı yüzlü, dişleri paletler gibi geniş, renkli, elma yanaklı, uzun elli, uzun ayaklı, güçlü mü güçlü İngiliz kadınlar kendi aralarında baş başa yemek yiyorlardı. Gerçek bir istekle bir *rumpsteak-pie*'a, mantarlı bir sos içinde pişmiş ve ezme gibi bir kabukla örtülü bir et yemeğine saldırıyorlardı.

Öylesine uzun bir süredir iştahını yitirdikten sonra, doymazlıkları kendi açlığını da bileyen bu kanlı canlı kadınlar karşısında şaşırıp kaldı. Bir *oxstail* çorba ısmarladı, aynı zamanda hem yumuşak, hem kaygan, hem yağlı, hem katı olan bu öküz kuyruğu çorbasının tadını çıkardı; sonra balık listesini inceledi, bir *haddock*, bir tür füme barlam balığı istedi, övgüye değer buldu; ötekilerin nasıl tıkındığını görünce birden açlık duydu, elmalı bir rozbif yedi ve, şu ince ve solgun biranın yaydığı misk kokulu hafif inek ahırı tadıyla kışkırarak iki *pinte* İngiliz birası indirdi gövdeye.

Açlığı nerdeyse geçmekteydi; tatlılığının içine acılık da işlemiş bir parça mavi Stilton peyniri yedi, bir raventli tartı gagaladı ve, değişiklik olsun diye, susuzluğunu *porter*'la, şu şekersiz meyankökü suyu kokan kara birayla giderdi.

Şimdi soluk alıyordu: yıllardan beri ne bu kadar yemiş, ne de bu kadar içmişti; bu alışkanlık değişikliği, bu beklenmedik ve sağlam besinlerin seçimi mideyi uykusundan uyandırmıştı. İskemlesine gömüldü, bir sigara yaktı ve içine cin kattığı kahvesini tatmaya hazırlandı.

Yağmur hep yağıyordu; lokantanın arka yanının üzerini örten camlarda çıtırdadığını ve oluklardan şelale gibi aktığını işitiyordu; salonda hiç kimsenin yerinden kımıldadığı yoktu; hepsi de, kendisi gibi, yağmurdan uzak, küçük kadehlerin önünde keyfince dinleniyordu.

Diller çözüldü; nerdeyse tüm İngilizler konuşurken gözlerini yukarı kaldırdıklarından, des Esseintes kötü havadan konuştukları sonucunu çıkardı; hiçbiri gülmüyordu ve hepsi nankin sarısı ve kurutma kâğıdı pembesi çizgili gri İskoç yünü ceket giymişti. Rengi ve biçkisi ötekilerinkinden belirgin bir biçimde ayrılmayan giysilerine mutlu bir gözle baktı ve bu ortama aykırı

düşmemenin, bir bakıma ve yüzeysel olarak, Londra yurttaşlığına geçmiş olmanın hoşnutluğunu duydu; sonra irkildi. "Ya tren saati?" dedi kendi kendine. Saatine baktı: sekize on vardı. "Yaklaşık yarım saat daha burada kalabilirim". Bir kez daha, kafasında oluşturduğu tasarıyı düşündü.

Oturgan yaşamında, yalnız iki ülke, Hollanda ve İngiltere çekmişti onu.

Dileklerinin birincisini gerçekleştirmişti; bir gün, artık kendini tutamaz olmuş, Paris'ten ayrılmış ve Hollanda'nın kentlerini bir bir gezmişti.

Gerçekte, bu yolculuktan acımasız düş kırıklıkları doğmuştu. Teniers ve Steen'in, Rembrandt ve Ostade'ın yapıtlarına göre bir Hollanda tasarlamış, önceden, kendine göre, güneş altında Cordoba meşinleri kadar parlak, benzersiz Yahudi mahallelerı düşlemiş, köylerde başdöndürücü *kermesse*'ler, sürekli cümbüşler tasarlamış, eski ustaların kutsadığı şu atalardan kalma yürek arılığını, şu sevinçli kösnüllüğü ummuştu.

Kuşkusuz, Haarlem'i ve Amsterdam'ı beğenmişti; gerçek kırda görülen, yontulmamış halk, kaba görünüşlü çocukları, kocaman memeler ve kocaman göğüslerle yamru yumru, semiz mi semiz kadınlarıyla, Van Ostade'ın çizdiklerine pekâlâ benziyordu; ama ölçüsüz sevinçler, aile ayyaşlıkları hiç yoktu; kısacası, kabul etmek zorundaydı, Louvre'un Hollanda okulu onu yanıltmıştı; düşlerine tramplen olmuştu yalnızca; ileriye fırlamış, yanlış bir iz üzerine atılmış ve erişilmez görümler içinde dolaşmış, umduğu o büyülü ve gerçek ülkeyi yeryüzünde hiç mi hiç bulamamış, üzerine içki fıçıları serpilmiş çimenler üzerinde sevinçten ağlayarak, mutluluktan tepinerek, etekleri ve uzun çorapları içinde gülmekten hafifleyen köylüleri ve köylü kadınları hiç mi hiç bulamamıştı.

Hayır, gerçekten, bunlardan hiçbiri görünmüyordu ortada; Hollanda da ötekiler gibi bir ülkeydi, üstelik hiç de ilkel, hiç de saf bir ülke değildi, çünkü Protestan dini burada ortalığı kasıp kavuruyordu, katı iki yüzlülükleri ve gösterişli sertlikleriyle.

Bu düş kırıklığını anımsıyordu; gene saatine baktı: daha tren saatinden on dakika ayırıyordu kendisini. "Hesabı istemenin ve gitmenin tam zamanı," dedi kendi kendine. Midesinde

ve tüm bedeninde çok büyük bir ağırlık duymaktaydı. "Haydi bakalım," dedi, "cesaretimizi toplamak için, yola çıkmadan son bir kadeh içelim"; ve bir kadeh *brandy* doldurdu; bu arada hesabı da istedi. Kolunun üstünde bir peçete, kara giysili bir adam, tepesi sivri ve dazlak, sakalı kır ve sert, bıyıksız bir tür sofracıbaşı, kulağının ardında bir kurşunkalem, ona doğru ilerledi, bir bacağı önde, bir şarkıcı gibi durdu, cebinden bir not defteri çıkardı, ve kâğıdına bakmadan, gözleri tavanda, bir avizenin yanında, yenilip içileni yazıp hesapladı. "İşte," dedi yaprağı defterden koparark, ender rastlanır bir hayvanmış gibi merakla kendisine bakmakta olan des Esseintes'e verdi. Çevresi kazınmış ağzı, kendisine uzaktan uzağa Amerikan bahriyesinin bir serdümencisi görüntüsünü de veren bu soğuk adamı inceleyerek "Amma da şaşırtıcı bir John Bull," diye düşündü.

O anda, tavernanın kapısı açıldı; insanlar girdi içeriye, kendilcriyle birlikte bir ıslanmış köpek kokusu getirdiler; bu kokuya yelin mutfağa yeniden indirdiği bir maden kömürü kokusu karıştı; mutfağın kolsuz kapısı şakladı; des Esseintes bacaklarını oynatamıyordu; kollarından ve bacaklarından içeri yumuşak ve ılık bir bitkinliktir sızıyor, bir sigar yakmak için elini uzatmasını bile engelliyordu. "Haydi bakalım, kalk ayağa, kaçmak gerek," diyor ve aynı anda gelen karşı çıkışlar buyruklarına ters düşüyordu. Bir iskemle üzerinde öylesine güzel yolculuk edilebilirken ne diye yerinden kımıldamalı ki? Kokuları, havası, insanları, yiyecekleri, araçları dört bir yanını çevreleyen Londra'da değil miydi şimdi? Hollanda'da olduğu gibi, yeni düş kırıklıklarından başka ne bekleyebilirdi ki?

Gara koşacak zamanı yoktu artık, hem de yolculuğa karşı uçsuz bucaksız bir tiksinti, buyurgan bir olduğu yerde kalma gereksinimi gittikçe daha belirgin, gittikçe daha ısrarlı bir istemle bastırıyordu. Düşünceli düşünceli, dakikaları geçmeye bıraktı, böylece geri dönüş yolunu kapatıyor, "Şimdi gişelere atılmak, bagajlarda itişmek gerekecekti; ne büyük bir sıkıntı! ne tatsız bir iş olur bu!" diyordu kendi kendine. Sonra, bir kez daha yinelcdi kendi kendine: "Sonuç olarak, duymak ve görmek istediğimi duydum ve gördüm. Yola çıkışımdan beri, bıkacak ölçüde doydum İngiliz yaşamına; beceriksizce bir yolculuğa çıkarak

oralara gidip de ölümsüz duyumları yitirmek için deli olmak gerekir. Sonra ben nasıl bir yanılgıya kapıldım da eski düşüncelerimi yadsımaya kalktım, beynimin uysal görüntü oyunlarını kötüledim, nasıl oldu da toy bir delikanlı gibi bir gezinin zorunluluğuna, ilginçliğine, yararına inandım?" Sonra saatine baktı, "Vay, eve dönme saati gelmiş!" dedi; bu kez, bacaklarının üstünde doğruldu, çıktı, arabacıya kendisini Sceaux garına geri götürmesini söyledi, ve, uzun ve tehlikeli bir yolculuktan sonra evine dönen bir adamın bedensel bitkinliğini ve ruhsal yorgunluğunu duya duya, bavulları, paketleri, valizleri, örtüleri, şemsiyeleri ve bastonlarıyla Fontenay'e döndü.

XII

Dönüşünü izleyen günlerde, des Esseintes kitaplarını gözden geçirdi ve, onlardan uzun zaman ayrı kalmış olabileceğini düşündükçe, onları küçümsenmeyecek bir ayrılıktan sonra yeniden bulunca duyabileceği kadar gerçek bir hoşnutluğun tadını çıkardı. Bu duygunun etkisiyle, bu nesneler kendisine yeni gibi göründü, çünkü edinildikleri zamandan beri unutulmuş güzellikler buldu onlarda.

Kitaplar, biblolar, mobilyalar, her şey özel bir çekilik kazandı; Londra'da yatmış olacağı ufak yatakla karşılaştırınca, yatağı daha yumuşak geldi; düşüncede, otel garsonlarının gürültülü konuşkanlığından bıktığı için, uşaklarının saygılı ve sessiz hizmeti onu büyüledi; uzak ülkelere gitme rastlantısı olanaklılık kazandıktan sonra, yaşamının yöntemli düzeni daha da imrenilecek bir düzen gibi göründü.

Yapay pişmanlıkların daha güçlendirici, daha canlandırıcı bir nitelik kattığı bu alışkanlık banyosuna yeniden daldı.

Ama öncelikle kitaplarına takmıştı kafasını. Bunları inceledi, sıcakların ve yağmurların ciltlerine zarar vermediğine, ender bulunur kâğıtlarını kemirip kemirmediğine bakarak yeniden raflarına yerleştirdi.

Tüm Latin kitaplığını yerinden oynatmakla başladı işe, sonra Archélaüs'ün, Albertus Magnus'un, Lullo'nun, Arnaud de Villanova'nın kabalacılığı ve gizli bilimleri ele alan özel yapıtlarını yeni bir düzene göre yerleştirdi; son olarak, çağcıl kitaplarını bir bir inceledi, hepsinin de kuru ve nasılsa öyle kaldığını mutlulukla saptadı.

Bu koleksiyon ona büyük paralara mal olmuştu; öyle ya, o üstüne titrediği yazarların, kendi kitaplığında, ötekilerinki gibi bir Auvergne'linin çivili kunduralarıyla sıradan bir kâğıda basılmış olmasını kabul edemiyordu.

Eskiden, Paris'te, kimi ciltleri yalnız kendisi için dizdirtmişti, özel olarak tutulmuş işçiler bunları kollu basım aracıyla basıyorlardı; kimi zaman ince ve arı harfleri eski kitapların eskil yeniden basımlarına uygun düşen Lyon'lu Perrin'den yararlanıyor, kimi zaman, kendi yüzyılının yapıtlarının yapımı için İngiltere ya da Amerika'dan yeni harfler getirtiyor, kimi zaman, yüzyıllardan beri, bütün bir gotik harf takımını elinde bulunduran bir Lille basımevine başvuruyor, kimi zaman da Haarlem'deki, döküm takımında "kibarlık harfleri" denilen harflerin ana kalıp ve takımlarını saklayan eski Enschedé basımevine iş veriyordu.

Kâğıtları için de aynı biçimde davranmıştı. Günün birinde, gümüş rengi çinlerden, sedefli ve yaldızlı japonlardan, *whatman* aklarından, *holland bis*'lerden, *turkey*'lerden ve saman rengi *seychal-mills*'lerden bıkıp makinayla üretilen kâğıtlardan da tiksinince, eskiden kenevir ezmekte kullanılan tokmakları bugün de kullanan eski Vire yapımevlerine kendinden çizgili özel kâğıtlar ısmarlamıştı. Koleksiyonlarına biraz çeşitlilik katmak amacıyla, değişik zamanlarda, Londra'dan perdahlı kumaşlar, tüylü kâğıtlar, ipek kâğıtlar getirtmişti ve, kitap tutkunlarına duyduğu horgörüye destek vermek üzere, Lübeck'li bir tecimen ona hamurunda saman çöplerinin yerini Dantzick likörünü beneklendirenlere benzeyen altın rengi pulların aldığı kusursuzlaştırılmış, mavimsi, hışırtılı, biraz da kırılgan bir mum kâğıdı hazırlamaktaydı.

Bu koşullar altında, kullanılmayan boyutlar benimseyip bunları Lortic'e, Trautz-Bausonnet'ye, Chambolle'e, Capé'nin ardıllarına eskil ipekten, baskı kalıbından geçmiş öküz derisinden, tekc derisinden ciltler, tek parça, bölmeli ve mozaikli, canfes ya da muvar astarlı, kilise işleri gibi fermuar ve köşebentlerle süslü, hatta kimi zaman Gruel-Engelmann'ca oksitlenmiş gümüş ve parlak minelerle minelenmiş ciltlerle kaplatarak kendi türlerinde tek olan kitaplar edinmişti.

Baudelaire'in yapıtlarını da böylece dua kitaplarınınkini andıran geniş bir boyutta, eski Le Clerc kurumunun hayranlık ve-

rici piskoposluk harfleriyle süngerimsi, bir mürver özü gibi yumuşak ve süt aklığında, ayrımsanmaz biçimde pembeyle boyanmış çok hafif bir Japon kartonuna bastırmıştı. Yumuşacık bir Çin mürekkebi karasıyla tek olarak gerçekleştirilen bu baskı dışarıdan ve içeriden binlercesi arasından seçilmiş, ten rengi, kıl yerleri beneklenmiş, soğuk demirle basılmış kara dantellerle süslenmiş, büyük bir sanatçı elinden çıkma, şaşırtıcı ve gerçek bir domuz derisiyle kaplanmıştı.

O gün, des Esseintes bu benzersiz kitabı rafından almış, kimi parçalarını yeniden okurken dindarca okşuyor, bu parçalar bu yalın ama paha biçilmez çerçevede ona her zamankinden daha içe işleyici geliyordu.

Bu yazara hayranlığı sınırsızdı. Ona göre, yazın alanında, ruhun yüzeylerini araştırmakla ya da erişilebilir ve aydınlatılmış yeraltlarına girmekle yetinilmiş, şurada burada, temel günahların yatakları ortaya çıkarılmış, damarları, gelişimleri incelenmiş, örneğin Balzac'ın yaptığı gibi, tek bir tutkunun, hırsın, cimriliğin, babalık budalalığının, yaşlı aşkının büyüsü altındaki ruhun katmanları belirlenmişti.

Böylesi, gerçekte, erdemlerin ve kusurların üstün sağlığı, genel olarak istenene uydurulmuş beyinlerin kaygısız, kuşkusuz tutumu, yaygın düşüncelerin hastalıklı bozulma ülküsünden, ötcki dünyadan uzak, kolay gerçekliğiydi; kısacası, çözümleyicilerin bulguları Kilise'nin sınıflandırmış olduğu kötü ya da iyi kurgulamalarda duruyordu; basit incelemeydi bu, doğal toprak üzerinde normal çiçeklenmelerin öngörülmüş gelişmesini yakından izleyen bitkibilimcinin sıradan denetimiydi.

Baudelaire daha uzağa gitmişti; tükenmez maden yatağının dibine kadar inmiş, bırakılmış ya da bilinmedik yeraltı yollarına dalmış, ruhun içlerinde düşüncenin canavar bitkileri dallanıp budaklanan bölgelerine ulaşmıştı.

Burada, sapınç ve hastalıkların, gizemsel tetanosun, kösnüllüğün insanı sayıklatan ateşinin, kıyanın tifo ve sarı hummalarının barındığı bu sınırların yanında, Sıkıntı'nın donuk kapağı altında, duyguların ve düşüncelerin tüyler ürpertici menopozunu bulmuştu.

Duyularının ekim ayına ulaşmış kafanın hastalıklı ruhbilimi-

ni açınlamıştı; acının egemenliğine girmiş, derin sıkıntıyla ayrıcalıklı duruma gelmiş ruhların belirtilerini anlatmıştı; gençliğin coşkuları, inançları kuruyunca, saçma bir yazgının ezdiği akıllı insanların katlandığı düşkünlüklerin, acısını çektiği hoşgörüsüzlüklerin, başa gelen kırgınlıkların kısır anısından başka bir şey kalmayınca, izlenimlerin gittikçe büyüyen çürümesini göstermişti.

Acısını çoğaltmakta yumuşak başlı, daha iyi acı çekmek için düşüncelerini birbirlerine hile yapmaya zorlayarak, çözümleme ve gözlem yordamıyla olanaklı olan her türlü sevinci bozarak kendi kendine hile yapmayı çok iyi beceren insanı gözlemleyip bu içler acısı sonbaharın tüm evrelerini izlemişti.

Sonra, ruhun bu kışkırmış duyarlığında, bağlılıkların rahatsız edici ateşliliğini, acımanın iyi niyetli aşağılamalarını tepen düşüncenin bu kıyıcılığında, öteki şimdiden tetikte beklerken, berikinin gene kendini verdiği, yorgunluğun çiftlerden, görünüşteki gençliği yeni izlenimi veren evlat okşayışları istediği, tatlılığı, deyim yerindeyse, belli belirsiz bir yasak cinsel ilişkinin ilginç pişmanlıklarını uyutan ve serbest bırakan ana okşayışlarının arılığını istediği şu yaşlı tutkuların, şu olgun aşkların dehşetinin yavaş yavaş ortaya çıkışını görmekteydi.

Hayranlık verici sayfalarda, tam olarak karşılanma güçsüzlüğüyle kışkırmış melez aşklarını, acıyı uyutmak ve sıkıntıyı yenmek için yardıma çağrılan uyuşturucu ve zehirlerin şu tehlikeli yalanlarını sergilemişti. Yazının yaşama acısını nerdeyse yalnızca değeri bilinmeyen bir aşkın talihsizliğine ya da eş aldatmanın kıskançlığına bağladığı bir zamanda, bu çocuk hastalıklarını hiç önemsememiş, şimdiki zamanın işkence ettiği, geçmişin tiksindirdiği, geleceğin ürpertip umutsuzluğa gömdüğü yıkılmış ruhlarda doygunluğun, düş kırıklığının, horgörünün açtığı şu daha iyileşmez, daha dirençli, daha derin yaraları araştırmıştı.

Ve des Esseintes, dizenin artık yalnızca varlıkların ve nesnelerin dış görünüşünü çizmeye yaradığı bir zamanda, Baudelaire'i ne kadar çok okursa, kaslı ve etli bir dil yardımıyla, dile getirilmezi dile getirmeyi başarmış olan, tükenmiş kafaların ve hüzünlü ruhların en ele gelmez, en titrek hastalıklı durumlarını şaşırtıcı bir anlatım sağlığıyla saptamanın şu olağanüstü gücünü taşıyan bu yazarın anlatılmaz büyüsünü o kadar iyi görüyordu.

Baudelaire'den sonra raflarına yerleştirilmiş Fransız kitapları oldukça sınırlıydı. Okuyup kendinden geçmenin ince beğeni belirtisi sayıldığı yapıtlar karşısında kesinlikle duyarsızdı. "Rabelais'nin zorlu gülüşü" ve "Molière'in sağlam gülmecesi" onun yüzünü güldürmeyi başaramıyordu, hatta bu kaba güldürülere karşı sevgisizliği o kadar ileri gidiyordu ki bunları, sanat açısından, panayırları şenlendirmeye yardımcı olan şu Bobèche* gösterileriyle bir tutmaktan çekinmiyordu.

Eski şiirlere gelince, hüzünlü baladları içine işleyen Villon'dan ve, yer yer, paylama ve saldırılarının inanılmaz keskinliğiyle kanını kamçılayan Aubigné'nin kimi parçalarından başkasını pek okumazdı.

Düzyazıda, Voltaire'i ve Rousseau'yu, hatta Diderot'yu bile hemen hiç umursamazdı, çok övülen "Salonlar"ı bile şaşılacak ölçüde ruhsal zırvalar ve aptalca özlemlerle doluymuş gibi gelirdi ona; tüm bu değersiz yığınlardan nefret ettiğinden, nerdeyse yalnızca hıristiyan konuşma sanatını, sesli ve süslü döngülerinden etkilendiği Bossuet ve Bourdaloue'yu okumakla yetinirdi; ama, gene öncelikle, düşüncelerinde, Nicole'ün, özellikle de katı karamsarlığı, acılı tedirginliği yüreğine işleyen Pascal'ın işlediği türden yalın ve güçlü tümcelerde yoğunlaşmış olan şu "ilik"lerin tadını çıkarıyordu.

Bu birkaç kitap dışında, kitaplığında Fransız yazını yüzyılla başlıyordu.

İki öbeğe ayrılıyordu bu yazın: biri sıradan, dindışı yazını kapsıyordu; öteki katolik yazını, hemen hiç bilinmeyen, oysa çok eski ve çok büyük kitabevlerince dünyanın dört bir yanına yayılan, özel bir yazını.

Dinden bağımsız sanatın içinde olduğu gibi, bu yeraltlarında da dolaşma gözüpekliğini göstermiş, koca bir yavanlıklar yığınının altında, gerçek ustalarca yazılmış birkaç yapıt bulmuştu.

Bu yazının ayırıcı niteliği düşüncelerinin ve dilinin değişmez sürekliliğiydi; Kilise, kutsal nesnelerin ilk biçimini hep sürdürdüğü gibi, inançlarının kutsal kalıntılarını da korumuş ve

* İmparatorluk ve Restorasyon dönemlerinde, budala rolleriyle ün kazanmış bir oyuncunun adı. Yazar özgün metinde bu adı, özel ad değil de cins adı olarak kullanıyor. (Ç.N.)

bunları içine alan sandığı, büyük yüzyılın söylev dilini de dindarca saklamıştı. Yazarlarından birinin, Ozanam'ın da söylediği gibi, hıristiyan biçeminin Rousseau'nun diline hiç mi hiç gereksinimi yoktu; yalnızca Bourdaloue'nun ve Bossuet'nin kullandığı dili kullanmalıydı.

Bu kesinlemeye karşın, Kilise daha hoşgörülü davranıyor, aynı yüzyılın laik dilinden alınmış kimi deyimlere, kimi biçimlere göz yumuyordu; katolik dili, özellikle Bossuet'de, ara tümcelerinin uzunluğu ve adıllarının zor birleşimiyle ağırlaşmış kitlesel tümcelerden yavaş yavaş sıyrılmıştı; ama ödünler bununla sınırlı kalmıştı, ötekiler hiçbir yere götürmezdi kuşkusuz, çünkü; böyle boşalınca, bu düzyazı Kilise'nin kendini işlemeye yargılı kıldığı sınırlı konulara yetebilirdi.

Çağdaş yaşama el atmakta, varlıkların ve nesnelerin en yalın yanını görünür ve dokunulur kılmakta yetersiz, Tanrı iyiliğine kavuşma durumuna ilgisiz bir beynin kurnazlıklarını açıklamaya elverişli olmamasına karşın, bu dil, soyut konularda çok başarılıydı; dinsel bir sorunun tartışılmasında, bir kuramın kanıtlanmasında, bir yorumun belirsizliğinde yararlıydı, gene de, tartışmasız biçimde, bir öğretinin değerini kesinlemek için zorunlu yetkeyi başka her dilden çok o taşıyordu.

Yazık ki, her yerde olduğu gibi burada da sayılamayacak kadar kalabalık bir bilgiçler ordusu tapınağı ele geçirmiş, bilgisizliği ve yeteneksizliği, katı ve soylu tutumuyla kirletmişti; şanssızlığın bu kadarı yetmemiş gibi, işe sofu kadınlar da burnunu sokmuş, beceriksiz sofular ve önlemsiz salonlar da bu kadınların zavallı gevezeliklerini deha ürünleri diye göklere çıkarmışlardı.

Des Esseintes bu yapıtlar arasında Mme Swetchine'in, Paris'te en ateşli katoliklerin evinde bulunmaya can attıkları şu Rus generalinin hanımının yapıtlarını okuma merakını göstermişti; onun için değişmez ve dayanılmaz bir sıkıntı yaymışlardı; kötüden de fazla bir şeydi bunlar, sıradandı; bütün bir kasılgan ve kendinden geçmiş kalabalığın dualarını mırıldandığı, alçak sesle, kendi durumunu sorduğu, gizemli ve derin bir havayla, politika, barometre öngörüleri, havanın şimdiki durumu üzerine birkaç beylik sözü yinelediği küçük bir kilisenin sakladığı yankı düşüncesini uyandırıyordu insanda.

Ama daha kötüsü de vardı: Institut'nün başarı belgesi verdiği bir ödüllü, madame Augustus Craven, tüm papalık basınının serpan ve org zoruyla desteklediği *Récit d'une soeur*'ün, bir *Eliane*'ın, bir *Fleurange*'ın yazarı. Des Esseintes böyle anlamsızlıklar yazılabileceğini hiçbir zaman, hayır, hiçbir zaman tasarlamamıştı. Bu kitaplar, tasarlanım açısından öylesine budalacaydı ve öyle mide bulandırıcı bir dilde yazılmışlardı ki bu nedenle nerdeyse kişisel, nerdeyse ender rastlanır oluyorlardı.

Ayrıca, pek körpe olmayan bir ruh taşıyan, yaratılış bakımından pek duygusal olmayan des Esseintes beğenilerine uygun bir yazınsal sığınağı kadınlar arasında bulacak değildi.

Gene de, üstelik, hiçbir sabırsızlığın azaltamayacağı bir dikkatle, dahi kızın, topluluğun mavi çoraplı Meryem'inin yapıtının tadını çıkarmak için elinden gelen çabayı gösterdi; çabaları boşa gitti; bu *Journal* ve bu *Lettres*'e bir türlü kaptıramadı kendini, bu kitaplarda Eugénie Guérin'in, hiçbir ölçü tanımadan uyak düzen bir kardeşin olağanüstü yeteneğini öyle bir arılık, öyle bir incelikle göklere çıkarıyordu ki böylesine gözüpek, böylesine yeni arılık ve incelikler bulmak için M. De Jouy ve M. Ecouchard Lubrun'ün yapıtlarına kadar gitmek gerekiyordu.

İçlerinde şöyle olıntularla karşılaşılan bu yapıtların hazlarını anlamak için de boşuna çabalamıştı: "Bu sabah, babamın yatağının yanına, dün kendisine küçük bir kızın verdiği haçı astım." – "Mimi ve ben, yarın, M. Roquiers'de, bir çanın kutsanmasına katılmaya çağrıldık; bu koşu hiç de keyfimi kaçırmıyor doğrusu;" Şöyle önemli olaylar görülüyordu bunlarda: "Az önce boynuma Louise'in bana koleradan korusun diye yolladığı kutsal Meryem madalyonunu taktım"; şu türden şiirlere rastlanıyordu: "Ey okumakta olduğum İncil'in üzerine vuran güzel ay ışığı!"; son olarak, şöyle derin ve ince gözlemler vardı: "Bir haçın önünden geçen bir adamın istavroz çıkardığını ya da şapkasını çıkardığını gördüğüm zaman, kendi kendime: İşte bir hıristiyan geçiyor, derim."

Ve Maurice de Guérin ölünceye ve kız kardeşi şurada burada alçaltıcı yoksullukları sonunda des Esseintes'te acıma duygusu uyandıran şiirlerle bölünen, cıvık bir düzyazıyla yazılmış yeni sayfalarda ağlayıncaya kadar, hep bu biçimde, hiç ara vermeden, bir türlü bitmek bilmeden, sürüp gidiyordu bu.

Ah! söylemek gibi olmasın, ama katolik birlik koruyacağı kimseleri seçmekte öyle kolay beğenir, öyle sanattan uzaktı ki! Bunca el üstünde tuttuğu ve uğurlarında bunca sayfa doldurduğu bu ağırkanlı hanımların hepsi de yatılı manastır öğrencileri gibi, kişiliksiz bir dille, hiçbir pekiştiricinin durduramadığı bir tümce bolluğuyla yazıyorlardı.

Bu nedenle de des Esseintes bu yazına tiksintiyle sırtını dönmekteydi; ama düş kırıklıklarını giderme konusunda papaz takımının çağcıl ustaları da yeterli bir ödün sunmuyorlardı. Kusursuz ve dürüst vaizler ve tartışmacılardı bunlar, ama söylev ve kitaplarında hıristiyan dili kişisellikten yoksun bir duruma gelmişti sonunda, devinim ve duruşları önceden bilinen bir söz sanatında, tek bir örnekçeye göre kurulmuş bir dizi döngüde donup kalmıştı. Gerçekten de, tüm kilise adamları aynı biçimde, biraz eksik, biraz fazla bir gevşeklik ve tumturaklılıkla yazıyorlardı, ve Dupanloup ya da Landriot'nun, La Bouillerie ya da Gaume'un, Dom Guéranger ya da Peder Ratisbonne'un, Monseigneur Freppel ya da Monseigneur Perraud'nun, RR. PP. Ravignan ya da Gratry'nin, Cizvit Olivaint, karmel Dosithée, dominiken Didon ya da eski manastır başkanı Saint-Maximin'in, Peder Chocarne'ın çizdiği külrengi resimler arasında hemen hiç fark yoktu.

Des Esseintes sık sık düşünmüştü bunu: bu öylesine soğuk dilin buzunu çözmek, beklenmedik hiçbir düşünceyi, gözüpek nitelikte hiçbir savı kaldıramayan bu orta malı biçemi canlandırmak için iyice gerçek bir yetenek, iyice derin bir özgünlük, iyice köklü bir kanı gerekirdi.

Bununla birlikte, ateşli konuşma sanatı bu dili eritip büken birkaç yazar, özellikle de yıllardan beri Kilise'nin yetiştirdiği ender yazarlardan biri olan Lacordaire vardı.

Tüm uğraştaşları gibi ilkelere sıkı sıkı bağlı açıklamaların dar çemberi içine kapanmış, gene onlar gibi yerinde saymak ve ancak Kilise Babaları'nın dile getirip onayladığı ve kürsü ustalarının geliştirdiği düşüncelere dokunmak zorunda olmakla birlikte, daha kişisel ve daha canlı bir biçimle, kandırmayı, bunları gençleştirmeyi, nerdeyse değiştirmeyi başarıyordu. *Notre-Dame konuşmaları*'nda, yer yer, deyim buluşları, sözcük gözüpeklikleri, aşk vurguları, sevinç haykırışları, taşkın açılmalar kaleminin

altında yüzlerce yıllık biçemden dumanlar çıkarıyordu. Sonra, beceri ve çabalarını bir toplumun erkinci öğretilerini Kilise'nin yetkeci inaklarıyla bağdaştırmak gibi olanaksız bir amaç uğruna harcayıp tüketmiş olan bu becerikli ve yumuşak başlı keşiş, yetenekli söylevci özelliğinden fazla olarak, coşkun bir sevgi ve diplomatça bir sevecenlikle de donanmıştı. Böylece, gençlere yazdığı mektuplarda, oğullarını yüreklendiren babanın okşayışları, güleç paylamalar, iyi niyetli öğütler, hoşgörülü bağışlamalar birbirini izliyordu. Kimileri çok sevimliydi, tüm sevgi oburluğunu açıklıyordu bunlarda, kimileri, gözüpekliği desteklediği ve inancının sarsılmaz kesinlikleriyle kuşkuları dağıttığı zaman nerdeyse görkemliydi. Kısacası, onun kaleminde ince ve dişi bir şeyler kazanan bu babalık duygusu düzyazısına tüm kilise yazını içinde benzersiz bir ses vermekteydi.

Ondan sonra, herhangi bir bireyselliği bulunan kilise adamları ve keşişler iyice enderleşiyordu. Fazla fazla, öğrencisi rahip Perreyve'in kimi sayfaları okunabilirdi. Ustasının dokunaklı *yaşamöykülerini* bırakmış, birtakım hoş mektuplar yazmış, söylemlerin çınıltılı dilinde yazılar üretmiş, tumturaklılığın fazla egemen olduğu övgü söylevleri vermişti. Kuşkusuz, rahip Perreyve'de Lacordaire'in ne coşkuları vardı, ne ateşi. Çok fazla rahip ve çok az insandı; gene de vaaz sanatında yer yer ilginç yaklaştırmalar, geniş ve sağlam tümceler, nerdeyse ulu yücelikler ışıldamaktaydı.

Ama üzerinde durulmaya değer düzyazı ustaları bulmak için hiç papazlık töreninden geçmemiş yazarlara, katolikliğin çıkarlarına ve savına bağlı, ama dinden bağımsız yazarlara gelmek gerekiyordu.

Yüksek rütbeli papazların öylesine sıradan bir biçimde kullandıkları kilise biçemi kont de Falloux'yla yeniden güçlenmiş ve, bir bakıma, erkekçe bir güç kazanmıştı. Bu akademi üyesi, ölçülü görünüşü altında, kin salgılardı; 1848'de, Parlamento'da yaptığı konuşmalar dağınık ve donuktu, ama *Correspondant*'da yer alan ve daha sonra kitaplarda toplanan yazıları, biçimlerinin abartılı kibarlığı altında, alaycı ve sertti. Uzun uyarı söylevleri olarak tasarlanmışlardı, belirli bir acı esin içeriyor, kanılarının hoşgörüsüzlüğüyle şaşırtıyorlardı.

Kurduğu tuzaklar nedeniyle tehlikeli bir kavga yazarı, yandan yürüyen, ansızın vuran, kurnaz bir mantıkçı olması yanında, kont de Falloux yapıtçıklarını topladığı ve bir ermişmiş gibi saygı duyduğu madame Swetchine'in ölümü üzerine de içe işleyen sayfalar yazmıştı.

Ancak, yazarın ruhsal yapısının gerçekten belirginleştiği yer biri 1846'da, öbürü 1880'de yayımlanmış iki kitapçıktı; ikincisi *l'Unité nationale*• adını taşıyordu.

Amansız meşruiyetçi, soğuk bir öfkeyle coşmuş olarak, bu kez, alışkanlıklarının tersine, karşıdan savaşıyor ve, sonuç olarak, inanmayanlara şu ateşler püsküren sövgüyü yöneltiyordu:

"Ve sizler, insan doğasını hiç göz önüne almayan dizgeci ütopyacılar, boş düşler ve kinlerle beslenmiş tanrıtanımazlık kışkırtıcıları, kadının kurtarıcıları, ailenin yıkıcıları, maymun soyunun kütük tutucuları, sizler, bir zamanlar adları bir aşağılama olanlar, sevinin: iğrenç bir geleceğin peygamberleri olacaksınız, çömezleriniz de yüksek papazları!"

Öteki kitapçık *le Parti catholique* adını taşıyordu, *l'Univers*'in zorbalığına ve adını anmaya yanaşmadığı Veuillot'ya karşı yazılmıştı. Burada dolambaçlı saldırılar yeniden başlıyor, mavilere bürünmüş beyzadenin savaşçının tekmelerine horgörü dolu alaylarla karşılık verdiği bu satırların her birinden zehir sızıyordu. İkisi bir arada, bölünmelerin yatışmaz kinlere dönüştüğü Kilise'nin iki partisini temsil ediyorlardı; de Falloux, daha kurumlu ve daha kurnaz, içinde daha önce hem Montalembert'in, hem Cochin'in, hem Lacordaire'in, hem de Broglie'nin bir araya geldiği şu erkinci mezheptendi; tümüyle *Correspondant*'ın, Kilise'nin buyurucu kuramlarını bir hoşgörü cilasıyla örtmeye çabalayan bir derginin görüşlerine bağlıydı; Veuillot, daha dikkatsiz, daha içten olduğundan, bu maskeleri atıyor, hiç duralamadan Roma kilisesinin isteklerindeki zorbalığı doğruluyor, inaklarının acımasız boyunduruğunu açıklıyor ve istiyordu.

Bu yazar, savaşım için, içine hem La Bruyère'in dilinin, hem Gros-Caillou'nun kenar mahalle ağzının girdiği bir dil üretmişti kendine. Bu kaba adamın elindeki bu yarı tören, yarı ayaktakımı biçemi korkunç bir topuz ağırlığı kazanıyordu. Görülme-

• *Ulusal birlik*. (Ç.N.)

dik ölçüde inatçı ve gözüpekti, var gücüyle vurmuş, hangi yandan olurlarsa olsunlar, düşmanlarını öküzler gibi döverek bu korkunç araçla hem laikleri, hem piskoposları tepelemişti. Bu kaçakçı biçemini de, bu kabadayı tutumunu da benimsemeyen Kilise'nin kuşkulu bulduğu bu dindar haydut gene de büyük yeteneğiyle kendini benimsetmiş, *Odeurs de Paris*'sinde tüm saldırılara kafa tutarak, bacaklarına atılmaya çalışan tüm aşağılık yazar bozuntularından tekmelerle sıyrılarak, kan çıkarıncaya kadar dövdüğü tüm basını ayağa kaldırmıştı.

Yazık ki bu tartışma götürmez yetenek yalnızca kavgada var oluyordu; dinginlik zamanında, Veuillot yalnızca kötü bir yazardı; şiirleri ve romanları acıma uyandırıyordu insanda; biberli dili vurmadı mı toz olup uçuyordu; katolik inancının güçlü adamı dinlenme durumunda tekleye tekleye bayağı dualar okuyan ve çocuksu ilahiler kekeleyen bir sıska adama dönüşüyordu.

Kilise'nin gözde savunucusu, hıristiyan dilinin araştırıcısı Ozanam daha tumturaklı, daha gösterişli, daha ağırdı. Kendisini şaşırtmak zor olmakla birlikte, des Esseintes, öne sürdüğü gerçeğe benzemez savların kanıtlarını vermek gerekirken, Tanrı'nın anlaşılmaz tasarılarından söz eden bu yazarın güvenine şaşmaktan kendini alamazdı; bu adam, hayranlık verici bir soğukkanlılıkla, olayları saptırır, öteki partilerin şakşakçılarından da yüzsüz bir biçimde, tarihin doğruladığı edimlerin tersini söyler, Kilise'nin bilime saygısını hiçbir zaman saklamadığını kesinler, mezhepten sapmaları kirli miyasmalar diye nitelerdi, Budacılığı ve öteki dinleri öyle bir horgörüyle ele alırdı ki onların öğretilerine saldırmakla bile katolik düzyazısını kirlettiği için özür dilerdi.

Zaman zaman, buzları altında boğuk bir şiddet akımının kaynadığı söylev diline dinsel tutkunun belirli bir ateşlilik üflediği olurdu; Dante üzerine, Ermiş Francesco üzerine, *Stabat*'ın yazarı üzerine, Fransisken ozanlar üzerine, sosyalizm, tecim hukuku, her şey üzerine yazdığı yazılarda, bu adam değişmez saydığı Vatikan'ın savunmasını yapar, tüm savları, hiç ayrım yapmadan, kendisininkine az ya da çok yaklaşmalarına ya da kendisininkinden uzaklaşmalarına göre değerlendirirdi.

Sorunları böyle tek bir görüş açısından ele alma biçimi kimilerinin onun rakibi olarak kendisiyle karşıtlaştırdıkları şu zavallı

yazar bozuntusunun, Nettement'ın da özelliğiydi. Bu adamın kolanı o kadar sıkı değildi, yönelimlerinde o kadar kendini beğenmiş değilmiş ve daha çok dünyasalmış gibi görünürdü; birçok kez, Ozanam 'ın kapandığı yazınsal manastırdan dışarı çıkmış ve, yargılamak üzere, dindışı yapıtları gözden geçirmişti. Bunların içine mahzene giren bir çocuk gibi, el yordamıyla girmiş, çevresinde yalnızca karanlığı görmüş, bu karanlığın ortasında yalnızca birkaç adım ötede, kendisini önden aydınlatan mum ışığını algılamıştı.

Nerede bulunduğunu bilmeden, bu karanlıkta, "inceden inceye işlenmiş ve özenle gerçekleştirilmiş biçem kaygısı" taşıyan Mürger'den, iğrenç ve kokuşmuşu aradığını söylediği ve M. de· Laprade'a benzetmeye kalktığı Hugo'dan, kuralı küçümseyen Delacroix'dan, kendisine inançlıymış gibi göründükleri için göklere çıkardığı Paul Delaroche ve ozan Reboul'dan söz ederken ikide bir ayağı sürçmüştü.

Des Esseintes daha önce de kullanılmış kumaşının tümcelerin her köşesine takılıp yırtıldığı yoksun bir düzyazıda yinelenip duran bu zavallı kanılar karşısında omuz silkmekten kendini alamıyordu.

Öte yandan, Poujoulat ve Genoude'un, Montalembert, Nicolas ve Carné'nin yapıtları da daha canlı bir ilgi uyandırmıyordu onda; dük de Broglie'nin bilgince bir özenle ele alınıp saygın bir dille yazılmış tarihine ve, Sacré-Coeur'de içe işleyen bir rahibeliğe girmeyi anlattığı mektuba karşın, Henri Cochin'in ele aldığı toplumsal ve dinsel sorunlara eğilimi de pek ağır çekmiyordu. Bu kitaplara nicedir el sürmemişti, gömütsel Pontmartin'in ve zavallı Féval'in çocuksu zırvalarını çöpe attığı günler şimdiden uzakta kalmıştı, Aubineau'nun ve des Lasserre'in öyküçüklerini, M. Dupont de Tours ve Meryem'in gerçekleştirdikleri tansıkların şu bayağı dinsel öyküleri ortak bir kullanım için uşaklarına verdiği günler de öyle.

Kısacası, des Esseintes bu yazından sıkıntılarını unutturacak bir oyalanma bile çıkaramıyordu; bu nedenle, eskiden, rahipler okulundan çıktığı zaman incelediği bu kitap yığınlarını kitaplığının karanlık köşelerine itiyordu. Bunların arkasından eline rahip Lamennais'ninkiler gibi özellikle katlanılmaz kitaplar ve şu duyarsız softanın: kont Joseph de Maistre'inki gibi öy-

le görkemli, öyle cafcaflı biçimde can sıkıcı ve boş kitaplar gelince, "Bunları Paris'te bırakmam gerekirdi," dedi.

Bir rafta, elini uzatınca tutabileceği bir yakınlıkta, tek bir cilt duruyordu: Ernest Hello'nun *L'Homme*'u.

Ernest Hello din alanında uğraştaşlarının kesinlikle karşıtıydı. Davranışlarının türkütttüğü dindar topluluk içinde nerdeyse yalıtlanmış durumda, yeryüzünden gökyüzüne götüren şu büyük iletişim yolunu bırakmıştı sonunda; hiç kuşkusuz bu yolun sıradanlığından ve yüzyıllardan beri hiç şaşmadan aynı yolu izleyen, birbirinin ardından yürüyen, din konusunda, Kilise Babaları konusunda, birbirinin aynı inançları, birbirinin aynı ustaları konusunda birbirlerine aynı beylik sözleri söylemek üzere aynı yerlerde duran şu yazın hacıları kalabalığından tiksindiğinden olacak, dolambaçlı patikalardan gitmiş, Pascal'ın iç karartıcı açıklığına çıkmış, burada uzun süre durup soluklanmış, sonra yolculuğunu sürdürmüş ve insan düşüncesinin alanlarında –ayrıca yuhaladığı– janseniştten* daha ilerilere gitmişti.

Hello, dolantılı ve seçkin, bilgiç ve karmaşıktı, çözümlemesinin kavrayıcı uslamlamalarıyla des Esseintes'e önceki ve şimdiki yüzyılın inançsız ruhbilimcilerinden kimilerinin derinlere inen, sivri incelemelerini anımsatıyordu. Onda bir katolik Duranty, ama daha inakçı ve daha sivri bir Duranty, deneyimli bir büyüteç kullanıcısı, bilgin bir ruh mühendisi, bir tutkunun düzeneğini inceleyip onu çarklarının izlencesiyle açıklamaktan hoşlanan becerikli bir beyin saatçisi vardı.

Bu tuhaf yapılı kafada, beklenmedik düşünce bağıntıları, yaklaşmalar ve karşıtlaşmalar vardı; sonra, başlı başına garip bir yöntem sözcüklerin kökenini bazı bazı çok ince çağrışımlar içeren, ama nerdeyse sürekli olarak ustalıklı ve canlı kalan bir düşünce tramplenine dönüştürüyordu.

Böylelikle, hem de kurgularının dengesizliğine karşın, benzersiz bir kavrayışla "Cimri"yi, "sıradan adam"ı sökmüş, "Dünya düşkünlüğü"nü, "mutsuzluk tutkusu"nu çözümlemiş, fotoğrafçılığın işlemleriyle anımsama işlemleri arasında kurulabilecek ilginç karşılaştırmalar ortaya koymuştu.

* XVII. yüzyılda gelişen ve kişinin özgür olmadığını, öncelikle Tanrı buyruğuna uyması gerektiğini öne süren jansenizm tarikatından olan. Pascal da jansenistti.

Ama Kilise'nin düşmanlarından aşırdığı bu geliştirilmiş çözümleme aracını kullanma becerisi bu adamın yaratılışının değişik yanlarından yalnızca biriydi.

Bir başka varlık daha yaşıyordu onda: bu varlık ikiye katlanıyor ve yazarın yüzünden sonra da tersi görünüyordu: bir din bağnazı ve tevratsal bir peygamber.

Şurada burada hem düşünce, hem tümce çıkıklarını anımsattığı Hugo gibi, Ernest Hallo da Pathmos'ta küçük ermiş Jean'ları oynamaktan hoşlanmıştı; Saint-Sulpice sokağının dinsel eşya atölyelerinde yapılmış bir kaya üzerinde yüksek perdeden öğüt verip önbililerde bulunuyor, yer yer bir İşaya acılığıyla sertleşmiş, anlaşılmaz bir dille okurun kafasını şişiriyordu.

O zaman ölçüsüz derinlik havaları takınıyor, kimi hoşgörülü dalkavuklar bir deha karşısında bulunduklarını haykırıyor, onu bir büyük adam, yüzyılın bilim kuyusu olarak görüyormuş gibi davranıyordu. Bir kuyuydu belki, ama dibinde çoğu kez hiçbir şey görülmeyen bir kuyu.

Kutsal kitapları açımlayan ve hemen hemen açık olan anlamlarını karıştırmaya çabalayan yapıtı *Paroles de Dieu*'de, öbür kitabı *L'homme*'da, kutsal kitap biçeminde yazılmış, kesik kesik ve karanlık kitapçığı *le Jour du Seigneur*'de kindar, gururlu, öfkeden kıvranan bir havari olarak beliriyor, aynı zamanda gizemsel saraya yakalanmış bir diyakoş, yeteneği de bulunan bir de Maistre, huysuz ve yabanıl bir yobaz olarak ortaya çıkıyordu.

Yalnız, des Esseintes'e göre, bu hastalıklı sapınç çoğu kez tanrıbilimcinin yaratıcı görülerini kapatmaktaydı; Ozanam'ınkini de aşan bir hoşgörüsüzlükle, kendi oymağından olmayan her şeyi kararlılıkla yadsıyor, en şaşırtıcı belitleri öne sürüyor, insanı şaşkına çeviren bir yetkeyle, "yerbilimin Musa'dan yardım umduğunu", doğabilimin, kimyanın, tüm çağdaş bilimin İncil'in bilimsel doğruluğunu kanıtladığını söylüyordu; her sayfada, tek gerçek, Kilise'nin insanüstü bilgisi söz konusuydu, hem de hepsi en tehlikeli özdeyişler, son yüzyılın sanatı üzerine kusulmuş öfkeli mi öfkeli sövgülerle dolup taşmaktaydı.

Bu şaşırtıcı alaşıma bir de mutlu tatlılıklar, Angèle de Foligno'nun *Visions*'unun, bir benzeri daha bulunmayan akıcı bir budalalık örneği olan bu kitabın çevirileri ve Jean Rusbrock

l'Admirable'ın, yazısı karanlık coşkuların, okşayıcı açılmaların, buruk taşkınlıkların anlaşılmaz, ama çekici bir karışımını sunan bir XIII. yüzyıl gizemcisinin seçme yapıtları ekleniyordu.

Hello'nun, bu güven dolu yüksek papazın tüm kurumu bu kitap için yazılmış usa sığmaz bir önsözden fışkırmıştı. Kendisinin de belirttiği gibi, "olağanüstü şeyler ancak kem küm edilerek söylenebilirdi", kendisi de "içinde Rusbrock'un kartal kanatlarını gerdiği kutsal karanlığın, onun okyanusu, avı, şanı olduğunu, dört çevrenin onun için fazla dar bir giysi olacağını" bildirirken, gerçekten kem küm ediyordu.

Ne olursa olsun, des Esseintes bu dengesiz, ama ince düşüncenin kendisini çektiğini duyuyordu; usta ruhbilimciyle dindar bilgiç arasında kaynaşım gerçekleşememişti, bu adamın kişiliğini de bu sarsıntılar, bu tutarsızlıklar oluşturmaktaydı.

Kendisiyle birlikte, kilise ordusunun en önünde çalışan küçük bir yazar topluluğunu silah altına almıştı. Bunlar ordunun çoğunluğundan değildi, doğru deyimiyle, Veuillot gibi, Hello gibi yetenekli kişilerden yeterince boyun eğmiş, yeterince düz olmadıkları için sakınan bir Din'in gözcüleriydiler; gerçekte, ona hiç kafa çalıştırmayan askerlerden, şu kör savaşçılardan, Hello'nun onların baskısına uğramış bir adam öfkesiyle söz ettiği şu ortanın altında kalan kişilerden oluşan birlikler gerekiyordu; bu nedenle de katoliklik yandaşlarından birini, aynı zamanda hem kızgın, hem seçkin, hem arı, hem yabanıl bir dil kullanan ateşli bir kavga yazarını, Léon Bloy'u erkenden gazetelerinden uzaklaştırmış, kendisini övüp yücelteceğim diye gırtlağını yırtmış bir başka yazarı, Barbey d'Aurevilly'yi* de bir vebalı, bir uygunsuz adam gibi kitabevlerinden dışarıya atmıştı.

Şurası da gerçek ki bu beriki fazlasıyla tehlikeliydi ve hiç de yumuşak başlı değildi; ötekiler uyarı ateşleri altında başlarını eğiyorlardı sonuçta, sırada yerlerini alıyorlardı; o partinin belalı ve tanınmayan çocuğuydu, sözcüğün tam anlamıyla yosmalarla düşüp kalkıyor, göğüs bağır iyiden iyiye açık olarak onları tapınağa getiriyordu. Efendilerini kutsamak bahanesi altında kilisenin camlarını kıran, kudas kitaplarıyla hokkabazlık eden, kutsal

* Bu yazarın Huymans'a ne denli önem verdiğini, bu kitapta onun derin yönelimini nasıl sezdiğini *Tersine*'nin önsözünde görüyoruz.

sandığın çevresinde kişilik dansları yapan bu çok garip hizmetkârı gerçğine uygun biçimde hazırlanmış bir aforozla yasadışına atmaması için Katolikliğin yeteneğe gösterdiği şu uçsuz bucaksız horgörü gerekirdi.

Barbey d'Aurevilly'nin iki kitabı özellikle coşturuyordu des Esseintes'i, *Prêtre marié* ile *Diaboliques*. Ötekiler, örneğin *Ensorcelée, Chevalier de Touches, Une Vieille Maîtresse*, kesinlikle daha dengeli ve daha tamdı, ama yalnızca sağlıksız, ateşten yıpranmış ve kışkırmış yapıtlara gerçekten ilgi duyan des Esseintes bunlar karşısında daha soğuktu.

Barbey d'Aurevilly, bu nerdeyse sağlıklı yapıtlarda, katolik dininin sonunda birleşmeyi başarmış olan iki hendeği: gizemcilikle sadcılık arasında sürekli gidip gelmişti.

Des Esseintes'in karıştırmakta olduğu bu iki kitapta, Barbey her türlü önlemi elden bırakmış, bineğinin dizginini koyvermiş, son hızıyla, yollara atılıp en uç noktalarına kadar gitmişti.

Ortaçağın tüm gizemli dehşeti bu gerçeğe benzemez kitabın, *Prêtre marié*'nin üzerinde dönmekteydi; büyü dine, anlaşılmaz sözler duaya karışıyor ve, Şeytan'dan da acımasız, Şeytan'dan da yabanıl, ilk günahın Tanrısı, cehennemlik saydığı suçsuz Calixte'e durup dinlenmeden işkence ediyor, bir zamanlar meleklerinden birine, öldürmek istediği inançsızların evlerini işaretlettirdiği gibi, onun alnını da kırmızı bir haçla işaretliyordu.

Sabuklamaya tutulmuş, perhizli bir keşişin tasarladığı bu sahneler bir sinirli kişinin değişken anlatımı içinde gelişmekteydi; yazık ki Hoffmann'ın elektrik verilmiş Coppélia'ları gibi dengesini yitirmiş olan bu yaratıklar arasında, kimileri, örneğin Néel de Néhou gibi, bunalımların ardından gelen şu çöküş anlarında tasarlanmışa benziyor, bir duvar saatinin oturtmalığı üstünde yumuşak çizmelerle av borusu çalan bir küçük çinko beyzade görmenin istemdışı gülünçlüğünü getirdikleri bu karanlık çılgınlık bütünü içinde aykırı sesler çıkarıyorlardı.

Yazar bu gizemsel sayıklamaların ardından bir yatışma dönemine girmiş, sonra korkunç bir yeniden düşüş olmuştu.

İnsanın bir Bouridan eşeği, sırasıyla ruhunu yenen ve ona yenilen eşit güçte iki erk arasında bir o yana, bir bu yana çekiştirilen bir varlık olduğu inancı, insan yaşamının cehennemle

gökyüzü arasında belirsiz bir savaştan başka bir şey olmadığına ilişkin şu kanı, iki karşıt kendiliğe, Şeytan'a ve İsa'ya şu inanç, kaçınılmaz olarak ruhun, sürekli bir çarpışmayla coşmuş, bir bakıma vaatler ve tehditlerle kışkırmış durumda, sonunda direnmeyi bırakarak kendini iki yandan kovalamasında daha direşken olana verdiği şu iç uzlaşmazlıkları doğuracaktı.

Prêtre marié'de, günah eğilimleri amacına ulaşmış olan İsa'nın övgülerini Barbey d'Aurevilly kendisi dile getirmişti; *Diaboliques*'te, yazar Şeytan'a boyun eğmiş, onu ululuyor, işte o zaman sadcılık, katolikliğin bu yasadışı çocuğu, bu dinin yüzyıllar boyunca, tüm biçimleri altında, Şeytan kovma ayinleri ve ateşe atma cezalarıyla kavuşturduğu varlık beliriyordu.

Gerçekten de, bu öylesine tuhaf ve öylesine kötü tanımlanmış durum bir inançsızın ruhunda doğamaz; yalnızca tenin kanlı edimlerle bilenmiş aşırılıkları arasına yan gelip yatmak değildir, çünkü o zaman yalnızca cinsel duyuların bir sapmasından, en son olgunluk noktasına ulaşmış bir aşırı cinsel istekten başka bir şey olmazdı; her şeyden önce kutsala saygısız bir uygulamada, aktörel bir başkaldırıda, cinsel bir düşkünlükte, tümüyle ülküsel, tümüyle hıristiyan bir sapmada yatar; aynı zamanda korkuyla yatıştırılmış bir sevinçte, yaklaşmalarını büyüklerinin açıkça yasaklamış olması nedeniyle, söz dinlemeyip yasak nesnelerle oynayan çocukların şu kötü hoşnutluklarına özdeş bir sevinçtedir yalnızca.

Gerçekten de, bir kutsala saygısızlık içermemiş olsaydı, sadcılığın varolma nedeni kalmazdı; öte yandan, bir dinin varlığının kendisinden kaynaklanan kutsala saygısızlığı bilinçli ve belirgin olarak ancak inanmış bir kişi gerçekleştirebilir, çünkü insan kendisini ilgilendirmeyen ya da bilmediği bir yasaya saygısızlık etmekten hiçbir sevinç duymaz.

Öyleyse sadcılığın gücü de, çekiciliği de Tanrı'ya borçlu olunan saygı ve dualarını Şeytan'a yöneltmenin yasaklanmış ergisindedir; katolik ilkelerin izlenmemesinde, hatta İsa'yı daha ağır bir biçimde aşağılamak amacıyla, en açık biçimde lanetlediği günahların: inancı kirletme ve tensel düşkünlük günahlarının işlenerek tersinden izlenmesindedir.

Gerçekte, marki de Sade'ın kendi adını miras bıraktığı bu durum Kilise'nin kendisi kadar eskiydi; daha eskilere gitmemek

için, basit bir ata kalıtımı olgusuyla, ortaçağdaki dine aykırı "sabbat"* uygulamalarını geri getirerek XVIII. yüzyılda ortalığı kasıp kavurmuştu.

Des Esseintes, yalnızca *Malleus maleficorum*'u**, Jacob Sprenger'nin Kilise'nin binlerce ruh çağırıcı ve büyücüyü alevler içinde yakarak öldürmesini sağlayan korkunç yasasını okumuş olmakla bile, "sabbat"ta sadcılığın tüm müstehcen uygulamalarını ve tüm küfürlerini tanıyordu. Şeytan için çok değerli olan iğrenç sahnelerden, birbiri ardından yasal ve uygunsuz çiftleşmelere adanan gecelerden, cinsel kudurganlığın hayvanlıklarıyla kanlanan gecelerden fazla olarak, ekmek ve şarabın lanetlenmesiyle, sürekli kirletilen çıplak kalçaları sunak görevi yapan dört ayak üstünde bir kadının sırtında kara ayin yapılmasında ve katılanların, alay olsun diye, hamuruna bir teke imgesi basılmış kara bir mayasız ekmekle kudas ayinine girişmesinde, ayin alaylarının öykünüsünü, Tanrı'ya yöneltilen sürekli aşağılama ve tehditleri, Karşıt'ına bağlılığı görmekteydi.

Bu kirli alaylar, lekeleyici aşağılamalar korkunç kösnüllüklerini kutsala saygısızlıklarla süsleyen marki de Sade'da çok açıktı.

Gökyüzüne uluyor, Şeytan'a yakarıyor, Tanrı'yı aşağılık, kötü yürekli, budala olarak niteliyor, kudas ayininin üstüne tükürüyor, bir yandan, gene meydan okumak için, onun varolmadığını kesinlerken, bir yandan da kendisini cehenneme yollamak isteyeceğini umduğu bir Tanrı'yı aşağılık sövgülerle kirletmeye çalışıyordu.

Barbey d'Aurevilly bu ruhsal durumun kıyısında durmaktaydı. Kurtarıcı'ya korkunç lanetler yağdırarak Sade kadar uzaklara gitmiyorsa da, daha önlemci ya da daha korkak olduğundan, hep Kilise'ye saygı gösterdiğini ileri sürüyorsa da, ortaçağda olduğu gibi, dileklerini Şeytan'a da yöneltmekten geri kalmıyor, o da, Tanrı'ya meydan okumak amacıyla, kösnül aykırılıklar uydurarak, hatta, *le Dîner d'un athée* adlı öyküsünü yazdığı sırada,

* Büyücülerin cumartesi geceleri şeytanın başkanlığı altında yaptıklarına inanılan toplantı.

** Sprenger'nin dinden sapmalara karşı olan bu yapıtı ilk kez 1488'de yapılmış, XVII. yüzyılın ikinci yarısına kadar birçok kez yeniden basılmıştı.

Philosophie dans le boudoir'dan bir oluntu alıp yeni baharatlarla çeşnilendirerek şeytansı cinsel sapkınlığa kayıyordu.

Barbey d'Aurevilly'nin bu aşırı kitabı des Esseintes'i büyülüyordu; bu nedenle de kardinal lâli çerçeve içine almış bir piskopos morunda, Rote'un genç görevlilerinin kutsadıkları gerçek bir parşömen üzerine çift boynuz biçimi çengel işaretleri, yukarı kıvrılmış kuyruk ya da pençe biçiminde süsleri şeytansı bir biçime özenen harflerle *Diaboliques*'in özel bir baskısını yaptırtmıştı.

Baudelaire'in sabbat gecelerinde söylenen şanlara öyküneerek cehennemsi duaları kutsayan kimi parçalarından sonra, bu kitap, çağdaş dinsel yazının tüm yapıtları arasında, katolikliğin "hadi gelin"lerinin, sinirce nöbetlerinin de dürtmesiyle, des Esseintes'i içine ittiği şu hem dindar, hem dinsiz düşünsel duruma tanıklık eden tek yapıttı.

Barbey d'Aurevilly'yle dindar yazarlar dizisi sona ermekteydi; doğrusunu söylemek gerekirse, bu parya, tüm görüş açılarından, istediği yerin kendisine verilmediği şu öteki yazından çok dindışı yazının malıydı; çarpık deyimlerle, kullanılmamış biçimlerle, aşırı benzetmelerle dolu, çılgıncasına romantik dili, tüm metin boyunca güçlü çıngıraklarını sallayarak art arda patlama sesleri çıkaran tümcelerini kamçı vuruşlarıyla havalandırıyordu. Kısacası, d'Aurevilly, bir damızlık aygır gibi, Alpler'in öte yanındaki ahırları dolduran iğdiş atlar arasında görünüyordu.

Des Esseintes şurasından burasından bu kitabın kimi parçalarını yeniden okurken bunları düşünüyor, bu sinirli ve çok yönlü biçemi uğraştaşlarının hantal ve değişmez biçemiyle karşılaştırırken de dilin evrimini, Darwin'in öylesine doğru bir biçimde ortaya koyduğu bu olguyu düşünüyordu.

Dinle ilgisi bulunmayanların arasına karışmış, romantik okulun ortasında yetişmiş, yeni yapıtların hep ayrımında olmuş, çağcıl yayın piyasasına alışmıştı, Barbey'in ister istemez çok sayıda ve çok derin değişikliklere uğramış, büyük yüzyıldan* beri yenilenmiş bir dili vardı.

Bunun tersine, kilise adamları, kendi topraklarına çekilmiş, özdeş ve eski okumalar içine kilitlenmiş, yüzyılların yazınsal deviniminden habersiz ve, gerekince, bunu görmemek için kendi

* Yani XIV. Louis'nin damgasını taşıyan XVII. yüzyıldan.

gözlerini oymaya hazır olduklarından, ister istemez, Kanada'ya yerleşmiş Fransızların torunlarının yalıtlanmış ve her yandan İngiliz diliyle kuşatılmış anayurt dilinde hiçbir biçim ya da sözcük değişimi olmadan hâlâ rahat rahat konuşup yazdıkları şu XVIII. yüzyıl dili gibi değişmez bir dil kullanıyorlardı.

Bu sırada, bir ikindi çanının duru sesi des Esseintes'e öğle yemeğinin hazır olduğunu haber verdi. Kitaplarını orada bıraktı, alnını kuruladı, düzenlediği tüm bu ciltler arasında, Barbey d'Aurevilly'nin yapıtlarının düşünceleri ve biçemleriyle, eski çağların gerileme dönemi, Latin ve keşiş yazarları arasında tadını çıkarmayı çok sevdiği şu çürütmeleri, şu hastalıklı lekeleri, şu zedelenmiş derileri ve şu çok olgunlaşmışlık tadını sunan tek yapıtlar olduğunu düşünerek yemek odasına yöneldi.

XIII

Havalar gittikçe bozuyordu; mevsimler birbirine karışıyordu o yıl; sert yellerden ve sislerden sonra, sac levhalar gibi akkor oluncaya dek ısınmış gökler çıktı çevrenden. İki gün içinde, hiçbir ara dönem olmadan, sislerle nemli soğuğun, oluk oluk akan yağmurların ardından, kavurucu bir sıcak, korkunç ağır bir hava geldi. Sanki güneş azgın gelberilerle tutuşturuldu da fırın ağzı gibi açıldı, gözleri yakan, nerdeyse ak bir ışık saldı; yanıp kavrulmuş yollardan bir alev tozu yükselip kuru ağaçları kavurdu, sararmış çimenleri kızarttı; kireçle sıvanmış duvarların yansıması, çatıların çinkosu ve pencerelerin camları üzerinde yanan ocaklar gözleri kör etti; des Esseintes'in konutunun üzerine iyice ısınmış bir dökümevi sıcağı çöktü.

Yarı çıplak durumda, bir pencere açtı, yüzüne bir harlı ateş sıcağı vurdu; sığındığı yemek odası da ateş gibiydi, azalan hava kaynıyordu. Umutsuzluk içinde oturdu, çünkü kitaplarını yerleştirirken düşler kurmaya başladığından beri kendisini ayakta tutan aşırı coşkunluk sona ermişti.

Sinirce sıkıntısı çeken tüm insanlar gibi, sıcak onu da eziyordu; soğuğun olduğu yerde tuttuğu kansızlık yeniden başgösteriyor, aşırı terlerle güçsüzleşen bedeni zayıflatıyordu.

Gömlek ıslak sırtına yapışmış, apışarası nemli, bacakları ve kolları nemli, alnı su içindeydi, yanakları boyunca tuzlu gözyaşları gibi sular akmaktaydı; des Esseintes, iskemlesinin üstünde, bitik durumdaydı; bu sırada, masanın üstüne bırakılmış eti görünce midesi bulandı; önünden kaldırılmasını söyledi, rafadan yumurta

istedi, içine batırdığı ince ekmek dilimlerini yemeyi denedi, ama boğazını tıkadılar; bulantı dudaklarına geliyordu; birkaç damla şarap içti, o da alev uçları gibi midesini yaktı. Yüzünü kuruladı; az önce ılık olan ter şimdi şakakları boyunca soğuk akıyordu; bulantıyı bastırmak için birkaç parça buz emdi; işe yaramadı.

Sınırsız bir güçsüzlükle masanın üzerine yattı; havasız kaldı, ayağa kalktı, ama yumurtalı ekmekler şişmişti, ağır ağır yukarı çıkıp gırtlağını tıkıyorlardı. Hiçbir zaman böylesine kaygılı, böylesine bitik, böylesine rahatsız duymamıştı kendini; üstüne üstlük, gözleri dumanlandı, nesneleri çift ve kendi çevrelerinde döner gördü; az sonra, uzaklıklar da silindi; bardağı kendisinden bir fersah uzaktaymış gibi geldi; duyusal yanılsamaların oyuncağı olduğunu düşünüyordu, ama tepki gösterecek durumda değildi, gidip salondaki kanepeye uzandı, o zaman da ilerleyen bir geminin sarsıntısıyla sallandı ve mide bulantısı arttı; gene kalktı, kendisini boğan şu yumurtaları bir sindirticiyle çökeltmeyi denedi.

Yemek odasına döndü ve, hüzün içinde, kendini bu küçük odada deniz tutmuş yolculara benzetti; sendeleyerek dolaba yöneldi, ağız armonikasını inceledi, hiç açmadı, kendisine aynı zamanda hem hafiften kösnül, hem belirsizce gizemli düşünceler esinlermiş gibi görünen biçimi nedeniyle sakladığı bir benediktin şişesini yukarıdan, raftan aldı.

Ama, başka zamanlarda, eskil keşiş gövdesi, bir parşömen başlık giymiş başı ve boynu, gök mavisi bir alan üzerinde üç gümüş ayin başlığıyla bölünmüş ve ağızda, bir su kabarcığı gibi, kurşun bağlarla damgalı kırmızı balmumu mührü, sanki zaman içinde sararmış ve solmuş bir kâğıt üzerinde çınlayan bir latinceyle *liquor Monochorum Benedictinorum Abbatioe Fiscanensis* yazılı etiketiyle ona, başka zamanlarda, ortaçağ manastır evlerini anımsatan bu koyu yeşil, bodur şişeye boş gözlerle bakıyor, o anda, bir ilgi duymuyordu.

Bir haç ve kilisenin D. O. M.* baş harfleriyle imzalı, tümüyle manastır örgütüne özgü bu giysinin altında, gerçek bir ayrıcalık belgesi gibi parşömenler ve bağlarla sarılmış olarak, safran rengi ve çok hoş bir likör uyumaktaydı. Şekerlerle zayıflatılmış iyotlu ve bromlu deniz otlarına karıştırılmış melekotu ve hizop-

* Latince. *Deo optimo maximo* ("Tanrı'ya, en iyiye, en büyüğe").

la inceltilmiş bir aroması vardı, hiç el değmemiş, taze mi taze bir tatta gizlenen bir ispirto yakıcılığıyla damağı uyarıyor, aynı zamanda hem çocuksu, hem dindar bir okşayış içine sarılmış hafif bir baştan çıkarıcılıkla koku alma duyusunu okşuyordu.

Kapsayanla kapsanan arasında, şişenin dinsel biçimiyle tümden dişi, tümden çağcıl ruhu arasındaki olağanüstü uyumsuzluktan kaynaklanan bu ikiyüzlülük onu bir zamanlar düşlere daldırmıştı; ayrıca, bu şişenin önünde kendisini satan keşişleri, şu tarih çalışmalarıyla ünlü Saint-Maur tarikatına bağlı olduklarından, Ermiş Benoît doğrultusunda savaşım veren, ama Cîteaux'nun ak keşişlerinin ve Cluny'nin kara keşişlerinin kurallarını hiç mi hiç izlemeyen Fécamp manastırı benediktenlerini de uzun uzun düşünmüştü. Karşı durulmaz bir biçimde, ortaçağda olduğu gibi, hekimlik bitkileri yetiştirmeleri, karniler ısıtmaları, imbiklerde etkisi söz götürmez ilaçlar hazırlamaları geliyordu gözlerinin önüne.

Bu likörden bir damla içti ve, birkaç dakika süresince, bir rahatlama duydu; ama, hemen sonra, içinde bir damla şarabın tutuşturduğu bu ateş yeniden canlandı. Havlusunu attı, odasına döndü, bir aşağı bir yukarı dolaştı; ona öyle geliyordu ki yavaş yavaş havası boşalmakta olan bir cam kapağın altındaydı ve korkunç yumuşak bir güçsüzlük beyninden tüm azalarına akmaktaydı. Kendini tuttu, sonra dayanamaz oldu, Fontenay'e gelişinden bu yana ilk kez, bahçesine sığındı ve bir ağacın altında, yuvarlak bir gölgeye çekildi. Çimenin üstüne oturdu, şaşkın şaşkın, uşaklarının ektiği sebze evleklerine baktı. Onlara bakıp durdu, ancak bir saat sonra ayrımsadı bunları, çünkü gözlerinin önünde yeşilimsi bir sis dalgalanıyor ve, bir suyun dibindeymiş gibi, görünüşü ve renkleri değişen belirsiz imgelerden başka bir şey göremiyordu.

Gene de sonunda dengesine kavuştu, soğanları ve lahanaları açık açık gördü; daha ötede, bir marul tarlası ve dipte, tüm çit boyunca, ağır havada kımıltısız duran bir dizi ak zambak.

Bir gülümsemeyle dudakları kırıştı, çünkü, birdenbire, zambakların dişil organını bir eşeğin husyalarına benzeten yaşlı Nicander'in* tuhaf benzetmesini anımsıyor, aynı zamanda, usu-

* Eskil Yunan yazarlarından.

na Büyük Albert'in* bir parçası, bu keramet taslayıcının bir kızın hâlâ bakire olup olmadığını marul kullanarak anlamanın fazlasıyla tuhaf yolunu öğrettiği parça geliyordu.

Bu anılar onu biraz neşelendirdi; bahçeyi gözden geçirdi, sıcaktan solmuş bitkilere ve havanın tutuşmuş tozlaşımında tüten sıcak topraklara ilgi gösterdi; sonra, kaleye giden çok yüksek yolla onun aşağısında kalan çitin yukarısında, güneşin altında, ışığın içinde çocuklar gördü.

O dikkatini bunlar üzerinde toplarken, daha küçük ve tiksindirici bir çocuk göründü; kumla dolmuş denizyosunu saçları, burnunun altında iki yeşil kabarcık, ekmek üstünde ezilmiş ve üstüne yeşil sarımsak çizgileri serpilmiş otlu peynirden oluşan ak bir kirle çevrili, mide bulandırıcı dudakları vardı.

Des Esseintes havayı kokladı; bir kötü tat isteği, bir sapkınlık sardı benliğini; bu iğrenç peynir sürülmüş ekmek ağzını sulandırdı. Ona öyle geldi ki her türlü besini geri çeviren midesi bu berbat yiyeceği sindirir, damağı da çok sevilen bir yiyecekmiş gibi tadını çıkarırdı.

Bir sıçrayışta kalktı, mutfağa koştu, köye gidilip bir somun ekmek, beyaz peynir, yeşil sarımsak alınmasını emretti, tıpı tıpına çocuğun kemirdiği gibi bir peynir sürülmüş ekmek hazırlanmasını bildirdi, geri dönüp ağacın altına oturdu.

Şimdi oğlanlar dövüşüyorlardı. Birbirlerinin ekmeklerinden parçalar koparıp ağızlarına dolduruyor, parmaklarını yalıyorlardı. Tekmeler, yumruklar yağıyor ve daha zayıflar, yerlere yuvarlanmış, kıçları taşa toprağa bulanmış durumda, tepinip ağlıyorlardı.

Bu görüntü des Esseintes'i canlandırdı; bu çarpışmaya duyduğu ilgi düşüncelerini kendi rahatsızlığından uzaklaştırıyordu; bu azgın veletlerin kudurmuşlukları karşısında, yaşamak için savaşın acımasız ve iğrenç yasasını düşündü, bu çocukların iğrenç olmalarına karşın, yazgılarına ilgi duymaktan ve annelerinin kendilerini dünyaya hiç getirmemiş olmalarının daha iyi olacağını düşünmekten kendini alamıyordu.

Gerçekten, daha en küçük yaşta egzamalar, ishaller ve ateşler, kızamıklar ve tokatlardı gördükleri; on üç yaşa doğru tekme-

* Otlar, değerli taşlar, hayvanlar ve doğum üzerine yazdığı bir kitapla XVIII. yüzyıl başlarında büyük ilgi uyandırmış bir yazar.

ler ve insanı alıklaştıran işler; daha ilk erkeklik yaşında aldatmalar, hastalıklar, boynuzlanmalar; sona doğru da bir dilenciler ya da düşkünler evinde sakatlıklar ve can çekişmeler.

Gelecek hepsi için birdi gerçekte, azıcık sağduyuları olsa, birbirlerini kıskanmayacaklardı. Zenginler için de, farklı bir ortamda, aynı tutkular, aynı sıkıntılar, aynı acılar, aynı hastalıklar söz konusuydu, bir başka yandan, ister içki, ister yazın, ister cinsellik alanında olsun, aynı sıradan hazlar. Dahası, tüm acıların belirsiz bir ödünü, sınıflar arasında mutsuzluk dengesi kuran bir adalet vardı: zenginlerin daha güçsüz ve daha zayıf bedenini daha amansız bir biçimde ezen bedensel acılardan, yoksulları daha kolay bağışık tutardı.

"Çocuk dünyaya getirmek ne büyük çılgınlık!" diye düşünüyordu des Esseintes. "Ya kısırlık andı içmiş kilise adamlarının tutarsızlığı, günahsız insanları kurtarıp gereksiz işkencelerle baş başa bıraktı diye Vincent de Paul'ü ermiş katına yükseltmeye kadar götürmelerine ne demeli!"

Bu adam, iğrenç önlemlerin yardımıyla, akılsız ve duyarsız varlıkların yaşamını yıllarca uzatmıştı, öyle ki, daha sonra nerdeyse anlayacak, en azından, acıya duyarlı olacak duruma gelince, geleceği görebilmiş, eskiden adını bile bilmedikleri ölümü bekler ve ondan korkar olmuşlardı, hatta kimileri, onun saçma bir tanrıbilimsel kural gereği kendilerine çektirdiği bu yaşama cezasından nefret ettikleri için onu ister olmuşlardı.

Bu yaşlı adam öldükten sonra, görüşleri baskın çıkmıştı; ortada bırakılmış çocuklar, ayrımına bile varmadan usulca ölmeye bırakılacak yerde alınıp bakılıyorlardı, oysa kendilerine saklanan bu yaşam günler geçtikçe daha katı ve daha kuru oluyordu. Özgürlük ve ilerleme bahanesi altında, toplum onu evinden alıp gülünç bir giysi giydirerek, ona özel silahlar vererek, onu eskiden, acıma nedeniyle azat edilmiş zencilerin tutsaklığına özdeş bir tutsaklıkla alıklaştırarak insanın zavallı koşulunu daha da ağırlaştırmanın yolunu bulmuştu, bütün bunlar da onları darağacına gitme tehlikesi olmadan, tek başlarına, üniformasız olarak, daha az gürültülü ve daha ağır işleyen silahlarla benzerini öldürecek duruma getirmek içindi.

"Ne tuhaf bir çağ bu," diyordu des Esseintes kendi kendi-

ne, "bir yandan insanlığın çıkarlarını öne sürerken, bir yandan da bedensel acıyı ortadan kaldırmak için uyuşturucuları kusursuzlaştırmaya çalışıyor, aynı zamanda ruhsal acıyı ağırlaştırmak için böylesine uyarıcılar hazırlıyor!"

Ah, bir gün, acıma adına, yararsız üreme işi ortadan kaldırılacaksa, şimdi tam zamanıydı! Ama, burada da, Portalis'lerin* ya da Homais'lerin** çıkardığı yabanıl ve şaşırtıcı yasalar beliriyordu.

Adalet üreme konusunda hileleri çok doğal buluyordu; tanınmış, benimsenmiş bir olguydu bu; ne kadar zengin olursa olsun, tohumlarını bezlere boşaltmayan ya da serbestçe uygulanan ve kimsenin kınamayı usundan geçirmediği yapay yöntemlere başvurmayan aile yoktu. Oysa, bu sakınım ya da bu kurnazlıklar yetersiz kalsa, hile başarısızlığa uğrasa ve, kusuru düzeltmek için, daha etkili önlemlere başvurulsaydı, ah! daha o akşam karı koca yatağında, çocuk dünyaya getirmemek için ellerinden geleni yapan kişilerin cezalandırdığı, hem de iyi niyetle cezalandırdığı insanları kapatmak için yeterince hapishane, yeterince tutukevi, yeterince sürgün yeri bulunmazdı.

Demek ki hile suç değildi, ama bu hilenin düzeltilmesi suçtu.

Gerçekte, Toplum için, yaşayan bir varlığı öldürme edimi suç olarak bilinirdi; buna karşılık, bir dölüt dışarı atılırken, daha doğar doğmaz boğup da hiçbir ceza görmeyeceğimiz bir köpek ya da kediden daha az gelişmiş, daha az canlı ve, hiç kuşkusuz, daha az akıllı ve daha çirkin bir hayvan yok edilmekteydi.

"Şurasını da eklemek gerekir ki, daha dürüst olmak gerekirse, bir suçsuzun yaşamını kurtarmış olmanın cezasını genellikle ortadan kaybolmakta acele eden beceriksiz adam değil, beceriksizliğin kurbanı olan kadın çeker," diye sürdürüyordu des Esseintes.

"Ne olursa olsun, ilkel insanın, Polinezya'nın yabanılının yalnızca içgüdü gereği uyguladığı böylesine doğal edimleri cezalandırmak istemek için dünyanın önyargılarla dolu olması gerekiyordu!"

Uşak altın yaldızlı bir tabakta istediği peynirli ekmekleri getirerek des Esseintes'in kafasında döndürüp durduğu insancıl düşüncelere ara verdi. Bir mide bulantısıyla iki büklüm oldu; bu

* Auguste Portalis (1801-1855) Temmuz monarşisi döneminin bir devletadamı. (Ç.N.)

** Flaubert'in *Madame Bovary*'sinin, çıkarcılığı ve budalalığıyla ünlü kahramanı. (Ç.N.)

ekmeği ısırma cesaretini bulamadı, çünkü midenin hastalıklı kışkırması geçmişti; korkunç bitkinlik duyusu geri dönüyordu; kalkmak zorunda kaldı; güneş dönüyor ve yavaş yavaş bulunduğu yere geliyordu; sıcak aynı zamanda hem daha ağır, hem daha etkili oluyordu.

"Bu ekmeği yolun üstünde birbirini öldüren şu çocuklara atın," dedi uşağa; "en zayıflar sakatlansın, hiçbir pay alamasınlar, üstelik, evlerine pantolonları yırtılmış, gözleri morarmış olarak dönsünler de babalarından sıkı bir dayak yesinler; kendilerini bekleyen yaşamın bir özetini verecektir bu iş onlara!"

Sonra evine döndü, gücü tükenmiş bir durumda, bir koltuğa çöktü.

"Ne olursa olsun azıcık bir şeyler yemeyi denemeliyim," dedi kendi kendine. Ve kavda birkaç şişe kalmış olan eski bir Constentia de J.-P. Cloete'a bir bisküvi batırmayı denedi.

Azıcık yanmış soğan kabuğu renginde, ekşimiş Malaga ve Porto'yu andıran, ama şekerli, özel bir kokuyla ve özsuları yakıcı güneşlerle yoğunlaşmış ve uçunmuş bir son tatla, onu bazı bazı rahatlatmış, hatta boyun eğdiği zorunlu perhizlerle zayıflamış midesine çoğu kez yeni bir güç vermişti; ama genellikle öylesine sadık olan bu güçlendirici başarısız kaldı. O zaman, içini yakan sıcak demirleri belki de bir yumuşatıcının soğutacağını umdu ve Nalifka'ya, donuk altın rengi bir buzlu şişe içindeki Rus likörüne başvurdu; bu yumuşak ve ahududu kokulu şurup da etkisiz kaldı. Ne yazık! Des Esseintes'in evine yazın en sıcak döneminde bir kızak içinde, kürklere bürünmüş olarak çıktığı, onları göğsünün üzerine çekerek titremeye çalıştığı, dişlerinin birbirine vuruşunu dinlerken, "Ah! bu yel buz gibi, insan donuyor burada, donuyor!" diye söylendiği, havanın soğuk olduğuna inanmayı nerdeyse başardığı o sağlıklı dönemi çok uzaklarda kalmıştı.

Yazık ki, hastalıkları gerçek olmaya başlayalı beri bu ilaçlar etkimez olmuştu.

Bunun yanında, laudanum kullanma olanağı da yoktu; bu yatıştırıcı, onu rahatlatacak yerde, dinlenişten yoksun bırakacak ölçüde kışkırtıyordu. Eskiden, afyon ve haşişle görüler sağlamak istemiş, ama bu iki töz kusmalara ve zorlu sinir bozukluklarına yol açmış, o da bunları yutmaktan hemen vazgeçmek ve bu ka-

ba uyarıcıların yardımı olmadan, kendisini yaşamdan ötelere, düşlere götürmesini beyninden istemek zorunda kalmıştı.

Şimdi, boynunun terlerini silerken, bedeninde güç olarak kalabilmiş olanın da yeni terlerde eridiğini duyarken, "Ne gün bu böyle!" diyordu kendi kendine; sinirli bir çarpıntı olduğu yerde durmasını engelliyordu; bir kez daha, odalarının içinde gelişigüzel dolaşıyor, tüm iskemle ve koltukları birbiri ardından deniyordu. Sonunda, bıktı, yazı masasının önüne çöktü ve, masaya dayanarak, makine gibi, hiçbir şey düşünmeden, bastırgaç olarak bir kitap ve not yığınının üstüne konulmuş bir usturlapla oynamaya başladı.

Bu Alman kökenli ve on yedinci yüzyıldan kalma, oymalı ve yaldızlı bakırdan yapılmış aracı, kabal işi görünüşüne hayran kaldığı işlemeli fildişinden eşsiz bir usturlap önünde uzun süre kendinden geçtiği bir Cluny Müzesi gezintisinden sonra, bir Paris antikacısından almıştı.

Bu bastırgaç onda bir yığın eski anıyı canlandırdı. Bu çok değerli yapıtın etkisiyle, düşüncesi Fontenay'den Paris'e, bunu satmış olan eski eşya satıcısına gitti, sonra Thermes Müzesi'ne kadar geriledi ve, gözleri masanın üstündeki bakır usturlaba bakmayı sürdürürken, düşüncede, fildişi usturlabı yeniden gördü.

Sonra, müzeden çıktı ve, kentten ayrılmadan, yolda gezindi, Sommerard sokağında ve Saint-Michel bulvarında amaçsız dolaştı, komşu sokaklara saptı ve sıklıkları ve çok özel düzenleri pek çok kez dikkatini çekmiş olan birtakım dükkânların önünde durdu.

Bir usturlap dolayısıyla başlayan bu tinsel yolculuk Quartier Latin'in meyhanelerinde sonuçlanıyordu.

Tüm Monsieur-le-Prince sokağında ve Vaugirard sokağının Odéon'a gelen ucunda bu kurumların ne kadar çok olduğunu anımsıyordu; kimi zaman, Anvers'in Canal-aux-Hareng sokağının denizci barları gibi birbirlerini izliyor, kaldırımlar üzerinde neredeyse benzer vitrinlerle art arda sıralanıyorlardı.

Aralık kapılardan ve renkli camlar ya da perdelerle iyice karartılamamış pencerelerden, ayaklarını sürüyerek ya da kazlar gibi boyunlarını öne uzatarak yürüyen kadınlar gördüğünü anımsıyordu; başka kadınlar, arkalıksız kanepelere çökmüş, dirseklerini masaların mermerinde yıpratıyor ve şakakları yumruk-

larının arasında, şarkı söyleyerek geviş getiriyorlardı; başkaları aynaların önünde ayakta, parmaklarının ucuyla berberin parlattığı takma saçlarını parmaklarıyla bastırarak bir o yana bir bu yana sallanıyorlardı; daha başkaları yayları bozulmuş keselerinden ak para ve *sou* yığınları çıkarıyor, yöntemli biçimde, küçük yığınlara ayırıp sıraya diziyorlardı.

Çoklarının çizgileri kalın, sesleri kısık, gerdanları gevşek, gözleri boyalıydı, hepsi de, aynı zamanda, aynı anahtarla kurulmuş otomatlar gibi, aynı havayla aynı çağrıyı yapıyor, aynı gülümsemeyle aynı tuhaf sözleri, aynı acayip düşünceleri sıralıyorlardı.

Şimdi, bu bir yığın sokağı ve meyhaneyi anımsama yoluyla, kuşbakışı kucaklarken, des Esseintes'in kafasında çağrışımlar oluşuyor, bir sonuca varıyordu.

Bütün bir kuşağın ruhsal durumuna karşılık veren bu kahvelerin anlamını kavrıyor, bundan dönemin bireşimini çıkarıyordu.

Gerçekten de belirtiler açık ve kesindi; genelevler ortadan kalkıyor ve bir genelev kapandı mı bir meyhane açılışını yapıyordu.

Gizli aşklar yararına gerçekleşen orospuluğun bu biçimde azalması hiç kuşkusuz insanların tensel alandaki anlaşılmaz yanılsamalarında yatmaktaydı.

Ne kadar aykırı görünürse görünsün, böyle bir meyhane bir ülkünün karşılığıydı.

Soyaçekimden gelen ve kolejlerdeki erken kabalık ve sürekli hoyratlıkların geliştirdiği yararcı eğilimler çağdaş gençliği görülmedik ölçüde terbiyesiz ve gene görülmedik ölçüde gerçekçi ve soğuk kılmış olmakla birlikte, yüreğin dibinde, eski bir mavi çiçek, acılaşmış ve belirsiz bir eski sevgi ülküsü hep saklanmıştı.

Bugün, içinde kan kabarınca, gençlik içeri girip işi bitirmeye ve parayı verip çıkmaya razı olamıyordu; onun gözünde bir hayvanlıktı bu, hiçbir giriş yapmadan dişi köpeği altına alan erkek köpeğin azgınlığıydı; sonra, kişisel gurur duygusu, direnme gösterisiyle de, utku görüntüsüyle de, umulan bir yeğlemeyle de, sevgisini fiyata göre ayarlayan satıcının bir cömertliğiyle de karşılaşılmayan bu genelevlerden doymamış olarak kaçıyordu. Buna karşılık, bir meyhane kızına yapılan kur aşkın tüm duyarlıklarını, duygunun tüm inceliklerini kollamaktaydı. Bu kadın paylaşılamıyor, yüklü gündelikler karşılığında, kendilerine bir randevu lüt-

fetmeye razı olduğu kişiler de, içtenlikle, onu bir karşıtın elinden aldıklarını, onursal bir seçmenin, ender rastlanır bir kayırmanın konusu olduklarını tasarlıyorlardı.

Bununla birlikte, bu hizmet de numaralı evlerin sunduğu kadar budalaca, çıkarcı, bayağı ve doygundu. Onun gibi, susamadan içiyor, nedensiz yere gülüyor, bir ipsizin okşayışlarına bayılıyor, yok yere kendini aşağılayıp saçını başını yoluyordu; her şeye karşın, Paris gençliği henüz meyhane hizmetçilerinin gerek plastik güzellik, gerek bilgiç tutumlar ve zorunlu süsler açısından lüks salonlara kapanmış kadınlardan çok aşağılarda olduklarının ayrımına varmamıştı. "Tanrım, meyhanelerin çevresinde dönüp duran bu adamlar ne kadar da salak," diyordu des Esseintes kendi kendine; "öyle ya, gülünç yanılsamalarından fazla olarak, düşük ve kuşkulu yemlerin tehlikesini unutacak, sayısını patron kadının önceden belirlediği içkilere harcanan parayı, fiyatı artırmak için geciktirilen mal teslimini beklemekle yitirilen zamanı, bahşiş oyununu başlatmak ve canlandırmak için yinclenen duraksamaları unutacak durumlara düşüyorlar!"

Kolaycı bir kıyıcılıkla birleşmiş olan bu budala duygusallık yüzyılın egemen düşüncesini simgeliyordu; on *sou* kazanmak için benzerlerinin gözünü çıkaracak olan bu insanlar kendilerini acımasızca hırpalayan, durmamacasına kazıklayan bu kuşkulu meyhancci kadınlar karşısında her türlü açık görüşlülüğü, her türlü sezgiyi yitiriyorlardı. Madrabazlıklar sürüyor, aileler parayı oğullarına kaptırmak üzere tecim bahanesiyle birbirlerini aldatıyor, oğulları da son evrede gönüllerindeki sevgililerin soyduğu bu kadınların kendilerini dolandırmasına boyun eğiyorlardı.

Doğudan batıya, kuzeyden güneye, tüm Paris'te, kesintisiz bir söğüşleme zinciri, yavaş yavaş yansıyan bir örgütlü hırsızlıklar karambolü söz konusuydu, tüm bunlar da insanların isteğini hemen karşılamak yerine, onları bekletmeyi bildikleri için.

Gerçekte, insan bilgeliğinin özeti işleri uzatmaktı; önce hayır, en sonunda evet demekti; çünkü kuşakları gerçekten çekip çevirmenin yolu onları oyalamaktan geçiyordu!

"Ah! mide konusunda da böyle olsaydı," diye içini çekti des Esseintes, bir mide sancısıyla iki büklüm olmuş, sancı çok uzaklara gitmiş olan aklını hemen Fontenay'e geri getirmişti.

XIV

Midenin güvensizliğini uyutmakta başarılı olan kurnazlıklar yardımıyla, iyi kötü birkaç gün geçti, ama bir sabah, etlerin yağ ve kan kokusunu gizleyen tuzlu salçalar artık işe yaramaz oldu ve des Esseintes, bunalım içinde, şimdiden ağır olan rahatsızlığının daha da artarak kendini yatakta kalmak zorunda bırakıp bırakmayacağını sordu kendi kendine. Üzüntüsünün içinden bir ışıltı fışkırdı birden; bir zamanlar çok rahatsız olan bir arkadaşının bir beslenme aracı yardımıyla, kansızlığın önünü almayı, zayıflamayı durdurmayı, geride kalan azıcık gücünü korumayı başarmış olduğunu anımsadı.

Uşağını hemen Paris'e, bu değerli aracı aramaya yolladı ve, yapımcının araçla birlikte yolladığı kullanım kılavuzuna göre, rozbifi küçük küçük kesme, bir dilim pırasa ve havuçla birlikte, kuru olarak bu kalaylı tencereye atıp kapağı iyice sıkıştırmayı ve tümünü benmaride dört saat süresince kaynatmayı aşçıya kendisi öğretti.

Bu sürenin sonunda, ince iplikler sıkılıyor ve tencerenin dibine çökmüş olan bir kaşık çamursu ve tuzlu et suyu içiliyordu. O zaman ılık bir ilik gibi, yumuşacık bir okşayış gibi bir şeyin aşağı doğru indiği duyuluyordu.

Bu besin özü kasılmaları ve boşluk bulantısını durduruyor, hatta mideyi kışkırtıyor, o da böylece birkaç kaşık çorbayı geri çevirmiyordu.

Bu araç yardımıyla, sinirce durakladı, des Esseintes "Bu kadarı da bir kazanç sayılır," dedi kendi kendine; "Belki de ısı de-

ğişir, gökyüzü beni bitiren bu iğrenç güneşin üstüne biraz kül boşaltır da ilk sislere ve ilk soğuklara kazasız belasız ulaşırım."

İçine gömüldüğü bu uyuşukluk, bu aylak sıkıntı içinde, yerleştirilmesi hâlâ tamamlanmamış olan kitaplık sinirine dokundu; artık koltuğundan kımıldamadığından, dindışı kitapları, raflar üzerine eğik biçimde konulmuş, birbirlerinin üzerine kaymış, birbirlerine dayanmış ya da çocukların uzunlamasına ikiye katlanmış kartları gibi yan ya da dümdüz yatmış olarak hep gözlerinin önündeydi; duvarlar boyunca, gösteriye çıkmışçasına özenle dizilmiş dinsel kitapların kusursuz dengesiyle karşıtlık oluşturduğundan, bu düzensizlik daha da fazla sarstı onu.

. Bu karışıklığa bir son vermeyi denedi, ama on dakikalık çalışmadan sonra, ter içinde kaldı; bu çaba onu bitiriyordu; bitkin durumda, gidip divana uzandı, zile basarak uşağı çağırdı.

Yaşlı adam onun gösterdiği biçimde işe girişti, kitapları bir bir ona getiriyor, o da inceleyip yerlerini belirtiyordu.

Bu iş kısa sürdü, çünkü des Esseintes'in kitaplığı son derece sınırlı sayıda laik, çağdaş yapıt içermekteydi.

Bu kitapları beyninden bir çelik haddeden geçirilerek ince, hafif, nerdeyse görünmez tellere indirgenmiş olarak çıkan maden şeritleri gibi geçirmesi sonucu, böyle bir uygulama karşısında direnç gösteren ve bir okumanın yeni hadde aygıtına dayanacak kadar sağlam biçimde çelikleşmiş kitapları elinde bulundurmaz olmuş, hep böylesine inceltmek istemesi yüzünden, her türlü ergiyi sınırlamış, hatta köreltmiş, kendi düşünceleriyle rastlantı sonucu doğduğu bu dünya arasındaki çaresiz uzlaşmazlığı daha da derinleştirmişti. Şimdi şu sonuca gelmişti ki gizli isteklerini karşılayacak bir yazı bulamazdı artık; hatta düşüncesini bilemeye, böylesine kuşkucu, böylesine kavrayıcı olmasına kesinlikle katkıda bulunmuş kitaplara bile hayranlık duymamaya başlıyordu.

Oysa, sanat konusunda düşünceleri basit bir görüş noktasından yola çıkmıştı; onun için, okullar yoktu; yalnızca yazarın mizacı önemliydi; ele aldığı konu ne olursa olsun, yalnızca beyninin çalışması ilgilendirirdi bizi. Yazık ki, bu La Palisse'e*

* Yazar Fransızların "La Palisse gerçeği" dedikleri şeye göndermede bulunmakta. XVI. yüzyılbaşlarında savaşta ölen yüzbaşı La Palisse için yazılmış şiirde, "Monsieur de La Palisse öldü!/ Öldü Pavia önünde/ Ölümünden çeyrek saat önce/ Yaşıyordu daha," denilir. Yani La Palisse gerçeği açıklama gerektirmeyen, herkesçe bilinen gerçektir.

yaraşacak türden değerlendirme nerdeyse uygulanması olanaksız bir gerçekti, bunun biricik nedeni de herkesin, bir yandan her türlü önyargıdan sıyrılmak, her türlü tutkudan uzak durmak isterken, öncelikle kendi mizacına en derin biçimde uygun düşen yapıtlara yönelmesi ve sonunda tüm ötekileri geriye atmasıydı.

Bu seçme çalışması onda yavaş yavaş gerçekleşmişti; bir zamanlar büyük Balzac'a hayrandı, ama aynı zamanda bedensel dengesi bozulmuş, sinirleri baskın çıkmış, yönelimleri dönüşüm geçirmiş, hayranlıkları değişmişti.

Hatta, çok geçmeden, *İnsanlık güldürüsü*'nün olağanüstü yazarına ettiği haksızlığın bilincinde olmasına karşın, sağlam sanatı kendisini inciten kitaplarını açmaz olmuştu; başka özlemler çekiyordu şimdi onu, bir bakıma tanımlanmaları olanaksız olmaya başlayan özlemler.

Bununla birlikte, kendini iyice inceleyince, bir yapıtın kendisini çekmek için Edgar Poe'nun istediği şu olağandışılık niteliğine bürünmesi gerektiğini anlıyordu, ama o bu yolda gönüllü olarak daha da ötelere gidiyor ve beynin Bizans biteylerini ve dilin karmaşık bozulmalarını arıyordu; ruhunun o sıradaki durumuna göre, onu, kendi istemiyle, daha belirsiz ya da daha belirgin bir biçime sokuncaya kadar üzerinde düş kurabileceği kafa karıştırıcı bir belirsizlik istiyordu. Kısacası, hem kendi kendine olduğu şeye, hem de kendisinin ona vermesine izin verebileceği şeye göre bir sanat yapıtı istiyordu; onunla, onun desteğiyle, bir yardımcıdan destek görür gibi, bir taşıtla taşınır gibi, arınmış duyumların kendisinde beklenmedik bir ruhsal sarsıntı yaratacağı ve nedenlerini uzun zaman, hatta boşu boşuna çözümlemeye çalışacağı bir çevreye gitmek istiyordu.

Kısacası, Paris'ten ayrılalı beri, gerçekten, özellikle de artan bir tiksinti duyduğu çağdaş dünyadan gittikçe daha çok uzaklaşıyordu; bu kin ister istemez yazınsal ve sanatsal beğenilerini de etkilemişti, kısıtlı konuları çağcıl yaşamla sınırlanan tablo ve kitaplardan olabildiğince uzak duruyordu.

Böylece, güzele hangi biçim altında karşımıza çıkarsa çıksın, ayrım yapmadan hayranlık duyma yetisini yitiriyor, Flaubert'de *Tentation de Saint Antoine*'ı *Education sentimentale*'e,

de Goncourt'larda *Faustin*'i *Germinie Lacerteux*'ye, Zola'da *la Faute de l'abbé Mouret*'yi *l'Assommoir*'a yeğ tutuyordu.

Bu bakış açısı mantıklı geliyordu ona; o kadar dolaysız olmayan, ama aynı ölçüde canlı, aynı ölçüde insanca olan bu yapıtlar onu varlıklarının en gizemli atılımlarını daha içten bir açılımla veren bu ustaların mizacının gizli yanlarının en derin noktalarına götürüyor, onu da başkalarından daha yukarılara, bıkıp usandığı bu bayağı yaşamın dışına yükseltiyorlardı.

Sonra, onlarla birlikte, o sırada kendisininkine benzer bir düşünsel durumda bulunmuş olmaları nedeniyle, onları tasarlamış olan yazarlarla eksiksiz bir düşünce birliğine varıyordu.

Gerçekten, yetenekli bir insanın yaşamak zorunda olduğu çağ dümdüz ve budalaca olunca, sanatçı, ayrımına varmadan, bir başka yüzyılın özlemi içinde yaşar.

Geliştiği ortamla ancak çok ender aralıklarla bağdaşabildiğinden, bu ortamı ve ona katlanmak zorunda olan yaratıkları incelerken kendisini oyalamaya yetecek gözlem ve çözümleme erinçleri bulamadığından, içinde özel olguların fışkırıp açıldığını duyar. Bulanık göç istekleri belirir, yakayı düşünce ve inceleme alanında kurtarırlar. Soyaçekimden kaynaklanan içgüdüler, duyumlar, eğilimler uyanıp belirginleşir, karşı konulmaz bir güvenle kendilerini kabul ettirirler. Kişisel olarak tanımadığı varlıkların ve nesnelerin anılarını anımsar, sonra bir an gelir, yüzyılının zindanından tabana kuvvet kaçar ve, tümden özgür olarak, son bir yanılsamayla, kendisiyle daha iyi uzlaşırmış gibi gördüğü bir başka çağda gezinir.

Kimilerinde, yaşanıp bitmiş çağlara, silinmiş uygarlıklara, ölmüş zamanlara bir dönüş söz konusudur; kimilerinde masalsıya ve düşe doğru bir atılım, doğacak olan bir zamanın az ya da çok yoğun bir görümüdür, bu zamanın imgesi de, kendisi ayrımında olmadan, atalardan gelen bir etkiyle, geçmiş zamanların imgesini yansıtır.

Flaubert'de, görkemli ve uçsuz bucaksız tablolar, gösterişli törenler söz konusuydu, yabanıl ve göz kamaştırıcı çerçeveleri içinde çarpıntılı ve ince, gizemli ve kibirli yaratıklar, güzelliklerinin kusursuzluğunda, acılı ruhlar taşıyan kadınlar devinirdi, bu ruhların derinliğinde korkunç karmaşalar, doğabilecek hazların

korkutucu sıradanlığının üzüntüsünü daha şimdiden duymakta olan çılgın istekler görürdü.

Büyük sanatçının tüm mizacı *Tentation de Saint Antoine*'ın ve *Salammbô*'nun bu benzersiz sayfalarında parıldar, burada, bizim bayağı yaşamımızdan uzakta, eski çağların Asya'ya özgü parıltılarını, gizemli fışkırma ve çöküşlerini, başıboş çılgınlıklarını, daha tüketilmelerinden önce, zenginlik ve duadan doğan şu ağır sıkıntının yönlendirdiği yırtıcılıklarını canlandırırdı.

De Goncourt'da, bir önceki yüzyılın özlemi, bir daha dönmemesiye yitip gitmiş bir toplumun şıklığına bir dönüş vardı. Onun özlem dolu yapıtında dalgakıranları döven denizlerin, yakıcı gökler altında göz alabildiğine açılan çöllerin dev dekoru yoktu, bu yapıt bir saray bahçesinin yanında, gülümsemesi yorgun, dudak büküşü kötücül, gözbebekleri başkaldırı ve düşünce yüklü bir kadının kösnül yayıntılarıyla ilıklaşmış bir yatak odasının içine kapanırdı. Onun kişilerini canlandıran ruh Flaubert'in kendi yaratıklarına verdiği ruh, hiçbir yeni mutluluğun olanaklı olmadığının amansız kesinliğiyle şu önceden başkaldırmış ruh değildi artık; sonradan, deneyim sonucu, en bilinmedik tinsel ilişkileri yaratmak ve yüzyıldan yüzyıla, çiftlerin az ya da çok yaratıcı doyumunda yankılanan şu çok eski ergiyi iyileştirmek için girişiği tüm boşuna çabalarla başkaldırmış bir ruhtu.

Aramızda yaşamış ve yaşamıyla da, bedeniyle de bizim zamanımızdan olmasına karşın, Faustin, atalarının etkisiyle geçen yüzyılın bir yaratığıydı, onun ruh sertliklerini, beyinsel yorgunluğunu, cinsel bitkinliğini taşıyordu.

Edmond de Goncourt'un bu kitabı des Esseintes'in en çok okşadığı ciltlerden biriydi; gerçekten de, onun istediği bu düşe çağrı, yazılı satırın altında, yalnızca usun gördüğü, tutku aralıkları açan bir sıfatla, hiçbir deyimin karşılayamayacağı ruh sonsuzluklarını sezdiren bir söylemeden geçmeyle belli edilen bir satırın belirdiği bu yapıttan taşıyordu; sonra, Flaubert'in dili, şu bir benzeri daha yaratılamayacak kadar görkemli dil değildi artık, duyuları sarsıp duyumu sağlayan kavrayışlı ve sayrıl, sinirli ve ince bir biçem, kendisi de son derece karmaşık olan bir çağın karmaşık ayrımlarını dile getirmekte usta bir biçemdi. Kısacası, hangi çağda doğarlarsa doğsunlar, gereksinimlerini dile getir-

mek için, yeni anlamlar, yeni yapılar, yeni biçimler, tümce ve sözcükler isteyen çökmüş uygarlıklar için zorunlu olan sözdü.

Roma'da, ölmekte olan çoktanrıcılık, Ausonius'la, Claudianus'la, dikkatli ve titiz, başdöndürücü ve çınıltılı biçemi özellikle yansımaları, gölgeleri, ayrımları betimleyen bölümlerinde, de Goncourt'un biçemiyle zorunlu bir benzerlik sunan Rutilius'la, bürünbiliminde değişiklikler yapmış, dilini dönüştürmüştü.

Paris'te, yazın tarihinde bir örneği daha bulunmayan bir olay gerçekleşmişti: şu kendi beğenileriyle beslenmiş, kendi öğretilerini özümlemiş ressamları, heykeltıraşları, müzisyenleri, mimarlarıyla can çekişen XVIII. yüzyıl toplumu silinip gitmekte olan inceliklerini yansıtacak, günahı öylesine sert bir biçimde ödenen ateşli sevinçlerinin özünü dile getirecek gerçek bir yazar yetiştirememişti; yalnızca tarih kitaplarında değil, *Faustin* gibi bir özlem yapıtında da bu dönemin ruhunun canlandırılması, onun güçlü inceliklerini aşkın ve sanatın acı kışkırtıcılarının tadını sonuna kadar çıkarmak amacıyla yüreğini ve beynini zorlarken öylesine bunalan bu oyuncu kadında cisimleştirilmesi için, kişiliği anılardan, çağının düşünsel düşkünlüğünün ve bayağı yönelimlerinin acıklı görüntüsüyle daha da şiddetlenen özlemlerden oluşan de Goncourt'u beklemek gerekmişti.

Zola'da başka dünyalara duyulan özlem farklıydı. Ortadan silinmiş düzenlere, çağların karanlığında yitip gitmiş evrenlere göç etme konusunda hiçbir istek yoktu içinde; güçlü, sağlam, yaşamın doluluğuna, kanlı canlı güçlere, cinsel sağlıklara tutkun kişiliği yaşlı Doğu'nun gününü doldurmuş görkemi, sert yırtıcılığı, dişil ve bulanık düşlerinden uzaklaştırdığı gibi, geçen yüzyılın yapay güzelliklerinden ve boyalı kansızlıklarından da uzaklaştırıyordu onu. Şu özleme, gerçekte şiirin ta kendisi olan şu gereksinime, incelemekte olduğu şu çağdaş dünyadan uzaklara kaçma gereksinimine kapıldığı gün, o da özsuyun güneş altında kaynamakta olduğu ülküsel kıra atmıştı kendini; gökyüzünün masalsı kızışmalarını, toprağın uzun baygınlıklarını, çiçeklerin soluk soluğa bekleyen örgenlerine düşen döllendirici çiçektozu yağmurlarını düşlemişti; dev bir kamutanrıcılığa ulaşmış, belki de hiç ayrımında olmadan, Adem'ini ve Havva'sını yerleştirdiği bu cennet ortamıyla, çığ çığ vurulmuş renk-

leri Hint resminin garip parıltısına benzer bir şeyler taşıyan bir biçem içinde, tenin, yaşayan, canlı özdeğin ezgisini kutsayan, üreme taşkınlığıyla, insanoğluna aşkın yasak meyvasını, boğulmalarını, içgüdüsel okşayışlarını, doğal duruşlarını gösteren, olağanüstü bir Hindu şiiri yaratmıştı.

Bu üç usta, Baudelaire'le birlikte, çağcıl ve din dışı Fransız yazınında, des Esseintes'in düşüncesini en çok etkilemiş ve en iyi yoğurmuş kişilerdi, ama hep yeniden okumak, yapıtlarına iyice doymak, tümüyle ezbere bilmek yüzünden, daha bir özümlemek amacıyla, onları unutmaya çalışmak ve bir süre raflarında dinlenmeye bırakmak zorunda kalmıştı.

Bu nedenle, şimdi uşak bunları kendisine uzatırken, kapaklarını pek açmıyordu. Düzenli ve rahat bir biçimde sınıflandırılmalarına dikkat ediyor, bulunmaları gereken yeri belirtmekle yetiniyordu.

Uşak yeni bir kitap dizisi getirdi; bunlar onu daha da bunalttı; yavaş yavaş eğilim duyduğu kitaplardı bunlar, kendisini daha büyük görünüşlü yazarların kusursuzluğunun getirdiği yorgunluktan kurtaran, hem de kusurlarıyla kurtaran kitaplardı; des Esseintes, burada da incelikte daha ilerilere gitmek isterken, bulanık sayfalar arasında akışkanlarını ilk başta buna yan çizer görünen bir ortama boşalttıkları sırada, kendisini titreten bir tür elektrik yayan tümceler aramaya başlamıştı.

Asalak ve bayağı olmamak koşuluyla, kusurluluk bile hoşuna gitmekteydi, belki de onun çöküş döneminin ikincil yazarının, şimdilik kişisel, ama tam olgunlaşmamış yazarın, aynı dönemin gerçekten büyük, gerçekten kusursuz sanatçısına göre daha kışkırtıcı, daha iştah açıcı, daha sert bir merhem geliştirdiğine ilişkin kuramında bir gerçek payı vardı. Ona göre, en tiz duyarlık kışkırmaları, en hastalıklı ruhbilim özençleri, duyumların ve düşüncelerin kaynayıp köpüren tuzlarını içlerine almayı sonuna kadar yadsırken sıkıştırılan dilin en aşırı sapmaları onların taşkın taslakları arasında görülürdü.

Böylece, ister istemez, ustalardan sonra, kendilerini anlamakta yetersiz kalan bir kitleden gördükleri horgörünün kendisi için daha uygun, daha değerli kıldığı birkaç yazara başvuruyordu.

Bunlardan biri, Paul Verlaine, bir şiir kitabıyla, Leconte de Lisle benzekleri ve romantik sözbilim alıştırmalarının dirsek dirseğe geldiği, ama, daha şimdiden, "Rêve familier" adlı sone gibi kimi parçaların içinden ozanın gerçek kimliğinin ışıdığı bir kitapla, *Poèmes Saturniens*'le başlamıştı.

Des Esseintes, öncüllerini aradıkça, taslakların kararsızlıkları altında, şimdiden derin bir biçimde Baudelaire'le beslenmiş bir yetenek buluyordu, Baudelaire'in etkisi sonraları daha da belirginleşmişti; bununla birlikte, değişmez ustanın verdiği armağan açıkça belirmiyordu.

Sonra, kimi kitapları, *la Bonne chanson*, *les Fêtes galantes*, *Romances sans paroles*, bir de son kitabı *Sagesse*, uğraştaşlarının çoğunluğundan açıkça ayrılan, özgün ozanı ortaya çıkaran şiirler içeriyordu.

Dizeleri, fiillerin zamanından, hatta bazı bazı üzerinden bir taşın ucundan düşercesine bir ağır çağlayan gibi düştükleri tek heceli bir sözcüğü izleyen uzun belirteçlerle elde edilmiş uyaklarla donanmış, inanılmaz duraklarla kesilmiş olarak, gözüpek eksiltileri ve incelikten yoksun olmayan şaşırtıcı yanlışlarıyla çoğu kez son derece çapraşık oluyordu.

Ölçübilimi herkesten iyi kullanarak, değişmez biçimli şiirleri gençleştirmeyi denemişti; tersine çevirdiği sone, oturtmalıkları üzerinde, solungaçları aşağıda duran çok renkli topraktan yapılmış Japon balıkları gibi, kuyruğu havada duruyordu; ya da yalnızca özel bir sevgi duyar göründüğü eril uyakları eşleştirerek bozuyordu onu; aynı biçimde, hem de sık sık, tuhaf bir biçimi, orta dizesi uyaktan yoksun kalan üç dizelik bir kıtayı, ve ardından nakarat biçiminde atılmış olan ve *street* gibi kendi kendinde yankılanan tek bir dizenin izlediği, tek uyaklı bir üçlüğü denemişti: "Dansons la Gigue"; nerdeyse silinmiş tınısı artık yalnızca uzak kıtalarda, bir çanın sönmüş sesi gibi duyulan başka dizemler de kullanmıştı.

Ama kişiliği öncelikle şuradaydı: alçak sesle, alacakaranlıkta, bulanık ve çok hoş giz vermeleri dile getirebilmişti. Ruhun kimi şaşırtıcı derinliklerini, düşüncelerin öylesine alçak sesle fısıldanmalarını, kendilerini algılayan kulağı duralatan öylesine mırıldanmalı, öylesine kesintisiz, ruha şu duyulmaktan çok sezi-

len gizemle canlanmış bitkinlikler akıtan açılmaları yalnız o sezdirebilmişti. Verlaine'in tüm sesi *Fêtes Galantes*'ın şu hayranlık verici dizelerindeydi:

Akşam oluyordu, bulanık bir güz akşamı:
Güzeller düşlere dalmış kollarımızda,
Öyle hoş sözcükler fısıldadılar ki kulağımıza,
Ruhumuz, o gün bugün, titremekte ve şaşmakta.

Baudelaire'in unutulmaz kapılarının açtığı uçsuz bucaksız çevren değildi artık bu, ay ışığı altında, daha sınırlı ve yakın bir alana şöyle bir açılan bir ince aralıktı, ozanına özgüydü, o da ayrıca des Esseintes'in çok sevdiği şu dizelerde dizgesini açıkça dile getirmişti:

Çünkü gene ayrımı istiyoruz biz,
Rengi değil, ayrımı yalnız
.....
Edebiyattır bundan gerisi.

Des Esseintes en değişik yapıtlarında seve seve eşlik etmişti ona. Sens'ta bir gazetenin basımevinde çıkan *Romances sans paroles*'ünden sonra, Verlaine oldukça uzun bir süre susmuş, sonra içinden Villon'un yumuşak ve ürpertili söyleyişi geçen çok güzel dizelerde Meryem'in şarkısını söyleyerek yeniden ortaya çıkmıştı: "tensel ruh ve hüzünlü tenle geçen günlerimizden uzakta". Des Esseintes bu *Sagesse* kitabını sık sık yeniden okuyor ve onun şiirleri karşısında gizli düşlere, Bizanslı bir Madonna'ya yönelik gizli bir aşkın düşlemlerine dalıyordu; Bizanslı Madonna, belli bir anda, bizim yüzyılımıza düşmüş bir Cydalisa'ya dönüşüyordu, ve öylesine gizemli, öylesine heyecan vericiydi ki gerçekleşir gerçekleşmez dayanılmaz olacak kadar canavarca sapıklıklara mı yöneliyordu, yoksa düşe, ruhun hayranlıkla çevresinde döneceği lekesiz bir düşe, sürekli olarak açıklanmamış kalan, sürekli olarak arı duruma mı atılıyordu, bilinemiyordu.

Daha başka ozanlar kendilerine güvenmeye yöneltiyorlardı onu: örneğin 1873'te, genel ilgisizlik içinde, *les Amours jaunes*

adlı tuhaf mı tuhaf bir kitap yayımlamış olan Tristan Corbière. Bayağı ve sıradan olana duyduğu nefret nedeniyle, en ağır çılgınlıkları, en aşırı tuhaflıkları benimseyebilecek olan des Esseintes gülüncün düzensiz bir güce karıştığı, bir ara,

Ölü doğmuş sofu kadınların müstehcen günah çıkarıcısı

diye nitelediği *Sommeil*'in söylenileri gibi tümden karanlık şiirlerde çok şaşırtıcı dizeler parıldayan bu kitapla hoş saatler geçiriyordu. Bunlara fransızca demek zordu nerdeyse; yazar zenci ağzı konuşuyor, bir telgraf dili kullanıyor, eylemleri kaldırmakta aşırıya kaçıyor, alaycılık taslıyor, çekilmez seyyar satıcı alaylarına girişiyor, sonra, birdenbire, bu yığın içinde, gülünç yaldızlı düşüncelere, kuşkulu kırıtmalara girişiyor ve, birdenbire, kırılan bir viyolensel teli gibi, bir keskin acı çığlığı fışkırıyordu. Bunun yanında, bu takır tukur, kuru, alabildiğine soyulmuş, kullanılmayan sözcüklerle, beklenmedik yeni terimlerle dolu biçem içinde, deyim buluşları, uyaklarından yoksun, göçebe ve çok güzel dizeler parıldıyordu; son olarak, des Esseintes'in şu derin mi derin kadın tanımını:

Ölümsüz salağın ölümsüz dişisi

dizesini bulup çıkardığı *Poèmes Parisiens*'den fazla olarak, Tristan Corbière çok özlü bir biçem içinde, Brötanya denizini, deniz saraylarını, Sainte-Anne'ın Bağışlaması'nı ululamış, hatta Conlie kampı dolayısıyla, "Dört Eylül pazarcıları" diye adlandırdığı kişilere yağdırdığı aşağılamada, kinin söz sanatına ulaşmıştı.

Gergin nitelemeleriyle, her zaman biraz kuşkulu durumda kalan güzellikleriyle bu ozanın kendisine sunduğu bu çok sevdiği çürütmeyi bir başka ozanda, Baudelaire'in ve Gautier'nin bir öğrencisinde, çok özel bir zorlama incelik ve yapay sevinç anlayışıyla yazan Théodore Hannon'da da buluyordu.

Özellikle ruhbilimsel yanıyla, düşüncenin aldatıcı inceliğiyle, duygunun bilgince özüyle, araya başka hiçbir şey karışmadan, dosdoğru Baudelaire'den gelen Verlaine'in tersine,

Théodore Hannon, ustadan özellikle plastik yanıyla, insanların ve nesnelerin dışarıdan görümüyle gelmekteydi.

Sevimli çürümüşlüğü ister istemez des Esseintes'in eğilimlerine uygun düşüyor, o da sisli ya da yağmurlu günlerde, bu ozanın tasarladığı barınağa kapanıyor, kumaşlarının ışıldamalarıyla, değerli taşlarının akkorlaşımlarıyla, beyinsel kışkırmalara destek olan ve bir ılık günlük bulutu içinde bir kunduzböceği tozu* gibi, yüzü boyalı, göbeği kokularla sepilenmiş bir Brüksel Putu'na doğru yükselen görkemleriyle gözlerini sarhoş ediyordu.

Bu ozanlar ve uşağına ayrıca sınıflandırmak üzere ayrı bir yere koymasını söylediği Stéphane Mallarmé bir yana bırakılırsa, ozanlar des Esseintes'i pek az çekiyordu.

Görkemli biçimine, yanlarında Hugo'nun altı ölçülü dizeleri bile donuk ve boğuk kalacak kadar bir parıltıyla yükselen dizelerinin görkemli görünüşüne karşın, Leconte de Lisle onu doyuramıyordu artık. Flaubert'in öylesine hayranlık verici bir biçimde canlandırdığı eskil çağ onun ellerinde kımıltısız ve soğuk kalmaktaydı. Çoğu zaman hiçbir düşünceye dayanmayıp tümüyle görünüş olarak kalan dizelerinde hiçbir şey kıpırdamıyordu; bu ıssız şiirlerde hiçbir şey yaşamıyor, duyarsız söylenbilimleri onu sonunda donduruyordu. Des Esseintes Gautier'yi uzun zaman çok sevmişti, ama artık onun yapıtına da ilgi duymamaya başlıyordu; bu adama, bu benzersiz ressama duyduğu hayranlık günden güne erimişti, şimdi bir bakıma ilgisiz betimlemeleri karşısında hayran kalmaktan çok şaşırıyordu. Nesnelerin izi öylesine algılayıcı gözlerine yerleşmiş, ama orada kalmış, beyninde ve teninde daha ileriye gitmemişti; olağanüstü bir yansıtıcı gibi, çevresindeki görüntüleri hep nesnel bir açıklıkla yansıtmakla yetinmişti.

Kuşkusuz, bu iki ozanın yapıtlarını ender bulunur taşları, değerli ve ölü maddeleri sevdiği gibi seviyordu, ama bu kusursuz çalgıcıların çeşitlemelerinin hiçbiri onu coşturamıyordu artık, çünkü hiçbiri düşlere uzanmıyor, hiçbiri, hiç değilse onun için, saatlerin ağır uçuşunu hızlandırmasını sağlayacak olan şu canlı yollardan birini açmıyordu.

* Parlak yeşil renkli bir böcek olan kunduzböceğinin tozu eskiden şehvet uyandırıcı olarakkullanılırdı.

Kitaplarını aç olarak kapatıyordu; Hugo'nun şiirlerinde de aynı şey oluyordu; Doğulu ve saygın yaşlı yanı onu tutamayacak kadar fazla beylik, fazla boştu; aynı zamanda hem çocuk bakıcısı, hem büyükbaba yanıysa, tepesini attırmaktaydı; ölçübilimi kullanmadaki kusursuz becerisi karşısında hayranlıkla haykırmak için *Chansons des rues et des bois*'ya gelmesi gerekiyordu, ama, sonuçta, bütün bu el çabukluklarını Baudelaire'in eskisine eşit nitelikte bir yeni yapıtıyla seve seve değişirdi, çünkü dizeleri, göz kamaştırıcı kabukları altında, belsemimsi ve besleyici bir ilik içeren tek ozan oydu nerdeyse.

Bir uçtan ötekine, düşüncelerden yoksun biçimden biçimden yoksun düşüncelere atlarken de des Esseintes aynı oranda sakınımlı, aynı oranda soğuktu. Stendhal'in ruhbilimsel labirentleri, Duranty'nin dolambaçlı çözümlemeleri onu çekmiyor değildi, ama yönetici işi, renksiz, kuru dilleri, fazla fazla iğrenç tiyatro endüstrisinin işine yarayacak kiralık düzyazıları onu tiksindiriyordu. Sonra, her şeyi söyleyelim dersek, bunların ustaca parçalara ayırma konusundaki ilginç çalışmaları artık onu coşturmayan tıtkularla çalkalanan beyinler üzerinde etkili oluyordu. Şimdi düşüncesini birçok şeylere kapalı tutmayı abarttığı ve artık yalnızca en üstün duyuları, yalnızca katolik ve kösnül kargaşaları benimsediği için, genel duygulanımlara, orta malı çağrışımlara pek kulak astığı yoktu.

Onun dileklerine uygun olarak, kavrayıcı ve kıvrak bir çözümlemeyi keskin bir biçemle birleştiren bir yapıtın tadını çıkarmak için, Tümevarım ustasına, kendisini okumaya, yeniden okumaya başlayalı beri sevgisinin hiç azalmadığı derin ve garip Edgar Poe'ya gelmek gerekiyordu.

Des Esseintes'in düşünsel isteklerine belki de herkesten çok o içten yakınlıklarla yanıt veriyordu.

Baudelaire ruhun karanlıklarında duyguların ve düşüncelerin yaşlanmasını okumuşsa, o, sayrıl ruhbilim yolunda, daha özel olarak istem alanını incelemişti.

Yazın alanında, ilk kez o, şu simgesel "Sapkınlık iblisi" başlığı altında, istemin kendilerini tanımadan boyun eğdiği ve şimdi beyin patolojisinin aşağı yukarı kesin bir biçimde açıkladığı şu karşı konulmaz tepileri gözlemlemişti; gene ilk kez o, istem

üzerinde duyarlığı felce uğratan uyuşturucular ve devindirici sinirsel öğeleri yok eden kürar* etkisi yapan korkunun çöküntü verici etkisini açıkça belirtmemişse de varlığını duyurmuştu; incelemelerini bu noktaya, istemin bu derin uykusuna yöneltmiş, bu ruhsal zehrin etkilerini çözümlemiş, ilerlemesinin belirtilerini, sıkıntıyla başlayıp iç daralmasıyla süren bozukluklarını, en sonunda, akıl sarsılıp boyun eğmese bile, istemi uyuşturan korkuda ortaya çıkan rahatsızlıklarını çözümlemişti.

Tüm oyun yazarlarının çok kullandıkları ölümün içine cebirsel ve insanüstü bir öğe sokarak onu bir bakıma bilemiş, başka şeye dönüştürmüştü; ama, doğrusunu söylemek gerekirse, onun betimlediği ölmekte olan adamın gerçek can çekişmesinden çok, berbat yatağın önünde acının ve yorgunluğun doğurduğu korkunç sanrılara kapılmış olan yaşayan kişinin tinsel can çekişmesiydi. Korkunç bir büyülenme sonucu, dehşetin etkileri, istemin çatırdamaları üzerinde oyalanıyor, bunlardan soğuk bir biçimde söz ediyor, böylece, yavaş yavaş, ateşli hummanın mekanik olarak düzenlenmiş bu karabasanları önünde bunalmış, soluk soluğa kalmış okurun gırtlağını sıkıyordu.

Soyaçekimsel sinircelerle çırpınan, ruhsal kora** hastalıklarıyla çılgına dönen bu yaratıklar yalnızca sinirleriyle yaşıyorlardı: kadınlarının, Morella'ların, Ligeia'ların Alman felsefesinin sisleri ve yaşlı Doğu'nun kabala gizemleri içinde pişmiş, uçsuz bucaksız bilgileri vardı, hepsi de oğlansı ve cansız melek göğüslüydü, hepsi de, deyim yerindeyse, cinsellik dışıydı.

Baudelaire ile Poe, ortak şiir anlayışları, akıl hastalıklarının incelenmesine yönelik ortak eğilimleri nedeniyle çoğu kez yan yana konulan bu iki ozan, yapıtlarında öylesine geniş bir yer tutan duygusal anlayışlarıyla köklü bir biçimde birbirlerinden ayrılıyorlardı; Baudelaire amansız tiksintisi zorbaca bir soruşturmaya misilleme gibi görünen bozulmuş, günahkâr aşkıyla; Poe, duyuların varolmadığı, varolmaları durumunda da, her zaman için donmuş ve el değmemiş kalacak organlarla ilişki kurmadan, yalnızca beynin kendini gösterdiği arı, göksel aşklarıyla.

* Amerika yerlilerinin oklarına sürdükleri öldürücü zehir.
** Kimi kaslarda sarsılmalarla ortaya çıkan bir sinir hastalığı.

Bu tinsel cerrahın, boğucu bir hava içinde açım yaparken, dikkati zayıflar zayıflamaz, çok hoş miyasmalar gibi, uyurgezer ve melcksi belirtiler yaratan imgeleminin tutsağı olduğu bu beyinsel klinik, des Esseintes için sonu gelmez bir öngörüler kaynağıydı; ama şimdi, sinircesi azdıktan sonra, öyle günler oluyordu ki bu okumalar kendisini çok yoruyor, elleri titrek, kulakları kirişte, kendini, zavallı Usher gibi, yersiz bir kaygı, boğuk bir ürpertiyle kuşatılmış buluyordu.

Bu nedenle de ölçülü davranması, bu korkunç iksirlere pek dokunmaması gerekiyordu, tıpkı artık evinin kırmızı girişine gidip de Odilon Redon'un karanlıkları ve Jan Luyken'in işkenceleriyle kendinden geçemediği gibi.

Bununla birlikte, bu tinsel durumlarda bulunduğu zaman, Amerika'dan getirilmiş olan bu korkunç iksirlerin yanında her türlü yazın tatsız geliyordu ona. O zaman, Villiers de l'Isle-Adam'a başvuruyor, onun dağınık yapıtında daha kışkırtıcı gözlemler, daha kasınmalı, ama, en azından Claire Lenoir'ı dışında, böylesine allak bullak edici bir dehşet salmayan titreşimler buluyordu.

1867'de *Revue des lettres et des arts* dergisinde yayımlanan bu Claire Lenoir "Hüzünlü öyküler" genel başlığı altında yer alan yeni bir diziyi başlatıyordu. Yaşlı Hegel'den alınmış bir karanlık kurgular fonu üzerinde, birtakım işi bitmiş varlıklar, görkemli ve çocuksu bir doktor Tribulat Bonhomet, nerdeyse ölmüş gözlerini gizleyen, yüz *sou* büyüklüğünde, yuvarlak, mavi gözlüğüyle gülünç ve kötücül Claire Lenoir devinmekteydi.

Bu öykü basit bir eş aldatma üzerinde dönüyor ve anlatılmaz bir büyük korkuyla sona eriyordu, Bonhomet ölüm döşeğindeki Claire'in gözbebeklerini açıp da korkunç sondalarla içlerine girince, çok belirgin bir biçimde, savaş şarkısını haykıran bir Kanak gibi uluyarak kolunun ucunda sevgilinin kesik başını sallayan kocanın tablosunu görüyordu.

Kimi hayvanların, örneğin öküzlerin can çekişme anında son bakışları altında bulunan varlık ve nesnelerin imgelerini fotoğraf plakaları gibi ta çürüyünceye kadar sakladıklarına ilişkin şu az çok doğru gözleme dayanan bu öykü hiç kuşkusuz Edgar Poe'nunkilerden kaynaklanıyor, onun iğneleyici tartışma ve ürküsünü kendine mal ediyordu.

Daha sonra *Contes cruels*'e, yeteneği tartışılmaz bir öykü kitabına eklenen "Intersigne" için de böyleydi. "Véra", des Esscintes'in küçük bir başyapıt saydığı şu öykü de bu kitapta yer alıyordu.

Burada, sanrı çok hoş bir sevginin izini taşımaktaydı; Amerikalı yazarın karanlık ılgımları söz konusu değildi artık, ılık ve akıcı, nerdeyse göksel bir görümdü; özdeş bir türde, Béatrice'lerin ve Ligeia'ların, kara afyonun amansız karabasanının doğurduğu donuk ve ak hayaletlerin tersiydi.

Bu öykü istem işlemlerini de ortaya koymaktaydı, ama korkunun etkisi altında zayıflama ve bozgunlarını ele almıyordu artık; tam tersine, saplantıya dönüşmüş bir inancın etkisi altında, coşmalarını inceliyor, havayı bile doyurmayı, inancını çevredeki nesnelere benimsetmeyi başaran gücünü kanıtlıyordu.

Villiers'nin bir başka kitabı, *Isis*, başka nedenlerle ilginç geliyordu ona. Claire Lenoir'daki karmakarışık felsefe yığını bunu da tıkamaktaydı, bu da inanılmaz bir uzun ve bulanık gözlemler, eski melodram anıları, insanların yaşam boyu kapatıldığı yeraltı zindanları, hançerler, ip merdivenler, tüm o romantik ve beylik havalar kargaşasını sunuyordu, Villiers "Elën"inde, "Morgane"ında, bilinmedik bir yayıncının, Saint-Bricuc'te basımevi işleten Francisque Guyon'un yayımladığı unutulmuş parçalarında, bunları hiç mi hiç yenilemeyecekti.

Bu kitabın kahramanı, Edgar Poe'nun Kaldeli kadınlarının bilgisini ve Stendhal'in Sanseverina-Taxis'inin diplomatik öngörülerini sözüm ona özümlemiş olan bir markiz Tullia Fabriana, fazla olarak, eskil bir Kirke'nin kırması bir Bradamante'ın anlaşılmaz davranışını da edinmişti. Bu çözünmez karışımlar dumanlı bir buhar oluşturuyor, bunun içinde felsefesel ve yazınsal etkiler itişip duruyor, en az yedi ciltten oluşacak olan bu yapıtın girişini yazdığı sırada, yazarın beyninde de düzene girmemiş bulunuyordu.

Ama, Villiers'nin kişiliğinde, çok farklı biçimde keskin, çok farklı biçimde açık bir başka köşe, bir kara şaka ve acımasız alay köşesi vardı; o zaman Edgar Poe'nun çelişkin aldatmacaları söz konusu değildi artık, Swift'i çıldırtan türden, iç karartacak gülünçlükte bir alaydı. Bir dizi parça, *les Demoiselles de Bienfilâtre*,

l'Affichage céleste, la Machine à gloire, le Plus beau dîner du monde, olağanüstü ölçüde yaratıcı ve sert bir alay anlayışı ortaya koymaktaydı. Çağdaş yararcılık düşüncelerinin tüm çöplüğü, yüzyılın tüm çıkarcı iğrençliği göklere çıkarılmaktaydı, bu parçaların içe işleyen alaycılığı des Esseintes'i coşturuyordu.

Bu sert ve kekre aldatmaca türünde Fransa'da başka hiçbir kitap yoktu; fazla fazla Charles Cros'un bir öyküsü, eskiden *Revue du Monde-Nouveau*'da verilen *La science de l'amour*, kimyasal çılgınlıkları, soğuk gülmecesi, soğukça güldürücü gözlemleriyle şaşırtabilirdi, ama haz yalnızca göreceydi, çünkü uygulama ölümcül bir biçimde kusurluydu. Villiers'nin o sağlam, renkli, çoğu kez özgün biçemi yerini ilk önümüze çıkan kişinin yazınsal tezgâhı üzerinden kazınmış bir domuz kıymasına bırakmak üzere ortadan çekilmişti.

Uşak üzerine çıktığı arkalıksız iskemleden inip tüm rafları bir bakışta görebilsin diye ortadan çekilirken, des Esseintes:

"Tanrım! Tanrım! Yeniden okunabilecek kitaplar ne kadar da az!" diye içini çekti.

Başıyla onayladı. Masanın üstünde yalnız iki ince kitap kalmıştı. Bir işaretle yaşlı adamı yolladı ve önceden hidrolik baskıda saten parlaklığı verilmiş, üzerine suluboyayla gümüş rengi bulutlar serpiştirilmiş ve üzerindeki soluk çiçek dalları Mallarmé'nin öylesine hoş bir şiirde yücelttiği solmuş şeylerin güzelliğini taşıyan eski Çin ipeklisinden boş sayfaları bulunan, yabaneşeği derisiyle ciltlenmiş birkaç yaprağı gözden geçirdi.

Sayıları dokuzu bulan bu sayfalar, parşömen üzerine basılmış ve şaşırtıcı bir yazı ustasınca, eski elyazmalarında olduğu gibi, altın rengi noktalarla belirginleştirilmiş, büyük ve yuvarlak eski Latin harfleriyle yazılmış *Mallarmé'nin birkaç dizesi* başlığı altında ilk iki Parnasse'ın tek basımlarından alınmıştı.

Bu kapak altında toplanan on parça arasında, kimileri, *Les Fenêtres, l'Epilogue, Azur* onu çekiyordu; ama içlerinde biri, *Hérodiade*'dan bir parça, kimi saatlerde bir büyü gibi etkisi altına alıyordu onu.

Kaç geceler, kısılmış ışıklarıyla sessiz odayı aydınlatan lambanın altında, Gustave Moreau'nun şimdi gölgeler altında kalmış yapıtında, belirsiz, silik sönmüş bir ocakta değerli taşlar gi-

bi, hâlâ ak heykeli görülür gibi olan bu Hérodiade'ın kendisine usulca dokunduğunu duymuştu!

Karanlık kanı gizliyor, yansımaları ve altınları bastırıyor, tapınağın ötelerini karartıyor, kıyanın ölü renkleriyle kefenlenmiş sıradan suçlularını boğuyor, ve, yalnızca suluboyanın aklıklarını koruyarak, kadını mücevherlerinin kınından çıkarıyor, daha çıplak kılıyordu.

Karşı konulmaz bir biçimde, gözlerini ona doğru kaldırıyor, onu unutulmamış dış çizgilerinden ayırt ediyor ve kendisine Mallarmé'nin söylettiği şu hoş ve garip dizelerle yeniden yaşıyordu:

"...Ey ayna!
"Çerçevende sıkıntıdan donmuş soğuk su
"Kaç kez ve saatler boyunca, üzgün mü üzgün
"Düşlerden ve ararken anılarını ki
"Aynanın dipsiz derinliklerinde yapraklar gibidir,
"Uzak bir gölge gibi göründüm sende,
"Ama, ne korkunç! akşamları, acımasız çeşmende senin,
"Dağınık düşümün çıplaklığını tanıdım!"

Bu dizeleri, bir genel oy hakkı yüzyılı ve bir para kazanma döneminde, yazın evreninin dışında, çevrenin budalalığından horgörüsüyle korunarak, kalabalıktan uzakta, anlığın şaşırtılarının, beyninin görümlerinin tadını çıkararak, başlangıçta çok hoş görünen düşünceleri geliştirdikçe geliştirip onlara Bizans incelikleri aşılayarak, onları zor fark edilir bir telin ancak bağladığı hafiften belirtilmiş çıkarımlarda sürdürerek yaşayan bu ozanın yapıtlarını sevdiği gibi seviyordu.

O bu örtülü ve seçkin düşünceleri yoğun tümcelerle, eksiltili biçimlerle, gözüpek değişmecelerle dolu, yapışıcı, yalnız ve gizli bir dille bağlıyordu.

En uzak benzeşimleri bile algıladığından, çoğu kez, bir benzerlik etkisiyle, yalnızca teknik adıyla belirtilmiş olması durumunda, tüm yüzlerini, tüm ayrımlarını ortaya çıkarmak için pek çok ve farklı nitelemeler gerektirecek biçimi, kokuyu, rengi, niteliği, parıltıyı, nesne ya da varlığı tek bir terimle belirtiyor-

du. Böylece, benzetme sözcesini ortadan kaldırmayı başarıyor, bu benzetme, simgeyi kavrar kavramaz, okurun kafasında, örnekseme yoluyla, kendiliğinden kuruluyor, o da böylece dikkatini art arda dizilmiş sıfatların tek tek sunabileceği niteliklerin her birine dağıtmaktan kurtuluyor, onu örneğin bir tablo gibi, tek ve tam bir görüntü, bir tümlük oluşturan tek bir sözcük, bir bütün üzerinde yoğunlaştırıyordu.

Böylesine yoğunlaştırılmış bir yazın, temel bir özüt, bir sanat "süblimesi" oluyordu; Mallarmé ilk yapıtlarında sınırlı bir biçimde başvurduğu bu yaklaşımı, Théophile Gautier üzerine bir parçada ve *l'Après-midi d'un faune*'da, cinsel sevinçlerin inceliklerinin birdenbire kır tanrısının şu yırtıcı ve çılgın çığlığıyla delip geçtiği gizemli ve okşayıcı dizelerde göz önüne serildiği bir kır şiirinde gözüpeklikle uygulamıştı:

"İlk coşkuya uyanacağım o zaman,
"Dimdik ve yalnız, bir eskil ışık dalgasının altında,
"Zambak! ve hepinizden biri arılık için."

Tek heceli *lys!* (zambak) sözcüğüyle, sert, ince uzun, ak bir şeyin imgesini çağrıştıran, anlamı *ingénuité* (arılık) adıyla da güçlendirilen bu dize, yerinesel olarak, tek bir sözcükle, perileri görünce cinsel kızışmayla çılgına dönen bakir kır tanrısının tutkusunu, coşkusunu, geçici durumunu dile getirmekteydi.

Bu olağanüstü şiirde, ozan bataklığın kıyısında, geçici bir kalıpta, içini doldurmuş olan ırmak *tanrıçalarının* boş biçimini hâlâ koruyan kamış tutamlarına bakmakta olan keçi-ayaklının atılımlarını, özlemlerini betimlerken, her dize başında yeni ve görülmedik imge şaşırtıları beliriyordu.

Sonra, des Esseintes kesilmiş süt kadar ak Japon keçesinden kapağı biri Çin kırmızısı, öbürü kara iki ipek kordonla kapatılan bu küçücük kitaba dokunmaktan da aldatıcı hazlar duyuyordu.

Kapağın arkasına gizlenmiş olarak, kara örgü eskil aklığın, kitabın saf teninin üstüne bir pudra soluğu gibi, varla yok arası bir yeni Japon düzgünü gibi, bir hovarda destekçi gibi bir şeyler koyan pembe örgüye ulaşıyor, kendi koyu rengini açık renge hafif

bir gül biçimi düğümle bağlayarak, bu özlemin belli belirsiz bir uyarısını, sönmüş coşkunlukları ve duyuların yatışmış kışkırmasını izleyen şu belirsiz keder tehdidini çıtlatarak sarılıyordu ona.

Des Esseintes *l'Après-midi d'un faune*'u masanın üstüne bıraktı ve kendi kullanımı için bastırdığı bir başka küçük kitabın, bir düzyazı-şiir seçkisinin, Baudelaire'e adanmış olan ve şiirlerinin iç avlusuna açılan küçük bir kilisenin sayfalarını karıştırdı.

Bu seçki Léonard'ın yöntemlerini düzyazıya uygulamış ve, kendi madensel oksitleriyle, canlı renkleri mineler gibi pırıldayan tablolar yapmış olan şu acayip Aloysius Bertrand'ın *Gaspard de la nuit*'sinden seçme parçalar içermekteydi. Des Esseintes bunlara Villiers'nin *Vox populi*'sini, görkemli bir biçimde, Leconte de Lisle ve Flaubert'in örneğine uygun olarak, altın bir biçemle basılmış bir parçayla uzaksıl ginseng ve çay kokusu tüm kitap boyunca ay ışığı altında cıvıldayan suyun hoş kokulu serinliğine karışan şu nefis *Livre de Jade*'tan* birkaç parça eklemişti.

Ama bu seçkide ölmüş dergilerden kurtarılan kimi şiirler de derlenmişti: *le Démon de l'analogie, la Pipe, le Pauvre enfant pâle, le Spectacle interrompu, le Phénomène futur*; özellikle de *Plainte d'automne* ve *Frisson d'hiver*. Bunlar Mallarmé'nin başyapıtlarıydı, aynı zamanda düzyazı şiirin başyapıtları arasında da yer alıyorlardı, çünkü, hüzünlü bir büyü, sarhoş edici bir ezgi gibi kendiliklerinden içimize dolacak derecede görkemli bir biçimde düzenlenmiş bir dili dayanılamayacak ölçüde esinleyici düşüncelerle, iyice coşmuş sinirleri sizi kendinizden geçirecek, canınızı acıtacak kadar içinize işleyen bir keskinlikle titreyen duyarlı kişinin ruh çırpınışlarıyla birleştiriyordu.

Yazının tüm biçimleri arasında, düzyazı şiir biçimi des Esseintes'in yeğlediği biçimdi. Dahi bir simyacının elinden çıkınca, ona göre, dar oylumu içinde, romanın çözülmelerinin getirdiği uzunlukları ve betimlemelerinin getirdiği fazlalıkları ortadan kaldıracak, ama onun gücünü içerecekti. Des Esseintes bu kaygı verici sorun, çevreyi belirlemek, kişileri çizmek, destek olarak da gözlemleri ve ufak tefek olayları üst üste yığmakta kullanılagelen yüzlerce sayfanın kaç kez imbikten geçirilmiş özünü içerecek olan birkaç tümcede yoğunlaşmış bir roman

* Judith Gautier'nin 1867'de yayımlanmış düzyazı şiiri.

yazma sorunu üzerinde sık sık düşünmüştü. O zaman seçilen sözcükler öylesine değiştirilmez olacaktı ki tüm ötekilerin yerini tutacaktı; yasal biçimde yeri elinden alınamayacak kadar ustalıklı ve kesin bir biçimde konulmuş sıfat öyle görüngeler açacaktı ki okur, koca haftalar boyunca, aynı zamanda hem kesin, hem çoğul anlamı üzerinde düşlere dalabilecek, şimdiki zamanı saptayacak, geçmişi yeniden kuracak, bu tek nitelemenin ışıltılarının açınladığı kişilerin ruhlarının geleceğini sezinleyecekti.

Böyle tasarlanmış, böyle bir iki sayfada yoğunlaştırılmış roman sihirli bir yazarla ülkücül bir okur arasında bir düşünce kaynaşımı, evrene dağılmış on üstün kişi arasında benimsenmiş bir tinsel işbirliği, duyarlı kişilere sunulmuş olan ve yalnız onların erişebileceği bir haz olacaktı.

Tek sözcükle, düzyazı şiir, des Esseintes için, yazının somut özü, "osmazôme"u*, sanatın temel yağı demekti.

Bu geliştirilmiş ve tek damlaya indirgenmiş tatlılık daha önceden Baudelaire'de vardı, bir de Mallarmé'nin bu şiirlerinde, onun öylesine derin bir sevinçle içine çektiği bu şiirlerinde.

Seçkisini kapattığı zaman, des Esseintes kitaplığının bu son kitapta kaldığını, büyük bir olasılıkla bir daha hiçbir zaman artmayacağını düşündü.

Gerçekten de, örgeninde düzelmez bir biçimde yaralanmış, düşüncelerin yaşlılığıyla zayıflamış, sözdizimin aşırılıklarıyla tükenmiş, yalnızca hastaların ateşini yükselten tuhaflıklara duyarlı olan, bununla birlikte son döneminde her şeyi dile getirmekte iveren, hazzın tüm eksikliklerini düzeltmekte, acının en ince anılarını geleceğe bırakmakta kararlı olan bir yazının çöküş dönemi, ölüm döşeğinde, en tam ve en hoş biçimde Mallarmé'de cisimleşmişti.

Bunlar, son anlatımlarına kadar götürülünce, Baudelaire'in ve Poe'nun en özlü yanlarıydı; onların ince ve güçlü tözleriydi, daha da damıtılmışlardı ve yeni kokular, yeni sarhoşluklar yayıyorlardı.

Yaşlı dilin can çekişmesiydi bu, yüzyıldan yüzyıla serpildikten sonra, sonunda eriyor, Ermiş Boniface'ın ve Ermiş Adhelme'in gi-

* Littré'ye göre, kaslardan ve kandan elde edilen bir kimyasal madde, bir özüt.

zemli kavramlarında ve bilmecemsi deyimlerinde can çekişen Latin dilinin şu gizemli anlatımlarına ulaşıyordu.

Ne olursa olsun, Fransız dilinin çürümesi birdenbire gerçekleşmişti. Latin dilinde, Claudianus ve Rutilius'un renkli ve görkemli söylemiyle VIII. yüzyılın kokuşmuş söylemi arasında dört yüzyıllık bir uzaklık vardı. Fransız dilinde hiçbir zaman aralığı olmamış, çağlar hiç birbirini izlememişti; de Goncourt'ların renkli ve görkemli biçemiyle Verlaine ve Mallarmé'nin çöküş dili Paris'te dirsek dirseğe geliyor, aynı zamanda, aynı çağda, aynı yüzyılda yaşıyordu.

Ve des Esseintes, kilise sırasının üstünde açık duran infolio'larından birine baktı, bilgin du Cange'ın içinde manastırların dibinde yaşlılıktan hırıldayan Latin dilinin son mırıldanmalarını, son doruklarını, son parıltılarını saptadığına benzer bir sözlüğü de bir başka bilginin Fransız dilinin çöküşü konusunda hazırlayacağı günün de geleceğini düşünerek gülümsedi.

XV

Sindirtici için bir saman alevi gibi tutuşmuş olan coşkusu aynı biçimde söndü. Önce uyumuş olan sinirsel hazımsızlığı yeniden uyandı – sonra bu ısıtıcı besin özü barsaklarında öyle bir azma yarattı ki des Esseintes en kısa zamanda kullanımına son verdi.

Hastalık yeniden ilerlemeye başladı; hem de buna bilinmedik olgular eşlik etti. Karabasanlardan, koku sanrılarından, görme bozukluklarından, bir saat gibi kurulmuş sert öksürükten, damar ve yürek gürültülerinden ve soğuk terlerden sonra, işitme yanılsamaları, ancak hastalığın son evresinde ortaya çıkan bozulmalar belirdi.

Des Esseintes, yakıcı bir ateşle kıvranırken, birdenbire su şırıltıları, eşekarısı uçuşları işitti, sonra tüm bu gürültüler bir torna homurtusuna benzeyen tek bir gürültüde eridi; bu homurtu açıldı, azaldı, sonra, yavaş yavaş, duru bir çan sesinde karar kıldı.

O zaman, sabuklayan beyninin ezgi dalgalarına kapılıp gittiğini, çocukluğunun gizemsel çevrintisinde dönmeye başladığını duydu. Cizvitlerin okulunda öğrenilmiş şarkılar yeniden belirdi; bir zamanlar çınladıkları küçük kiliseyi, yatılı okulu da kendiliklerinden geri getirip sanrılarını koku alma ve görme örgenlerine de yansıtarak, onları yüksek kubbeler altında günlük dumanlarından ve vitrayların ışıltısından yayılan karanlıklarla perdelediler.

Pederler'in okulunda, dinsel törenler büyük bir görkem içinde yapılırdı; çok iyi bir orgcu ve dikkat çekici bir koro bu tin-

sel uygulamaları din için de yararlı bir sanatsal hazza dönüştürürdü. Orgcu eski ustalara tutkundu ve, bayram günleri, Palestrina ve Orlando Lasso'nun "mes"lerini, Marcello'nun mezamirlerini, Haendel'in oratoryolarını, Sebastian Bach'ın motetlerini çalar, peder Lambillotte'un rahiplerce çok tutulan yumuşak ve kolay derleştirmelerini, dinsel güzelliği des Esseintes'i pek çok kez büyülemiş olan XVI. yüzyıl "Laudi spirituali"lerini çalmayı özellikle yeğlerdi.

Ama her şeyden önce orgcunun yeni düşüncelere karşın çalmaktan vazgeçmediği "plain-chant"ı dinlemekten anlatılmaz sevinçler duymuştu.

Şimdi hıristiyan dinsel törenlerinin gününü doldurmuş ve Gotlar zamanına özgü bir biçimi, arkeolojik bir tuhaflık, eski dönemlerin bir kutsal kalıntısı olarak görülen bu biçim, eskil Kilise'nin Söz'ü, ortaçağın ruhuydu; ruhun atılımlarına göre makamla söylenen ölümsüz dua, yüzyıllardan beri En-Yücc'ye doğru yükselen sürekli ilahiydi.

Bu geleneksel ezgi, güçlü teksesli söylenişi, kesme köşe taşları gibi, görkemli ve kitlesel uyumlarıyla, eski bazilikalarla birleşip Roman kubbelerini doldurabilen tek ezgiydi, onların türtümü ve sesi gibiydi.

Gregoryen ezgisinin "Christus faetus est"i sahında yükselip direkleri buhurlukların devingen bulutları arasında titrerken, ya da "De profundis" ilahisi zor tutulan bir hıçkırık gibi iç karartıcı, ölümlü yazgısına ağlayan, yalvararak Kurtarıcı'nın acıyıp bağışlamasını dileyen insanlığın umutsuz bir seslenişi gibi dokunaklı bir biçimde inleyince, des Esseintes kaç kez karşı konulmaz bir esinle duygulanıp boyun eğmişti!

Kilise'nin dehasının yarattığı bu hiçbir kişiye bağlanmayan, kimin bulguladığı bilinmeyen orgun kendisi gibi yaratıcısı belirsiz olan bu çok güzel şanla karşılaştırılınca, tüm dinsel müzikler dindışı gibi görünüyordu ona. Gerçekte, Jomelli ve Porpora'nın, Carissimi ve Durante'nin tüm yapıtlarında, Haendel ve Bach'ın en hayranlık verici yaratımlarında, bir kitlesel başarıdan, bir sanat etkisinden vazgeçme, kendi dua edişini dinleyen insan gururunun el çekişi yoktu, fazla fazla, Lesucur'ün Saint-Rochc'ta kutsanan çok etkileyici "mes"leriyle, dinsel biçem kesinlcniyor,

ağır ve yüce, sert yalınlık açısından, eski "plain-chant"ın ağırbaşlı yüceliğine yaklaşıyordu.

O zamandan beri, des Esseintes, Pergolese'lerin, Rossini'lerin tasarladığı şu *Stabat* bahanelerine, kibar çevre sanatının dinsel tören sanatına her türlü sızmasına kesinlikle başkaldırdığından, hoşgörülü kilisenin izin verdiği bu kaypak yapıtlardan uzak durmuştu.

Öte yandan, gelir sağlama isteğiyle ve dindarlar için aldatıcı bir çekicilik görünüşü altında boyun eğilen bu zayıflık, kısa sürede İtalyan operalarından alınmış şanlara, koca orkestralarca çalınan iğrenç kavatinlere, uygunsuz kadrillere ulaşmıştı, kilisclerin kendileri de kadın odalarına dönüşmüş, aşağıda kadınlar tuvalet yarışı yapıp uygunsuz sesleri orgun kutsal seslerini kirleten değersiz oyuncuların çığlıklarıyla kendilerinden geçerken, onlar yukarılarda bağırıp duran soytarılara bırakılmıştı!

Yıllardan beri, çocukluk anılarına bağlı kalarak bu dindar şölenlere katılmaktan geri durmuş, hatta büyük ustaların yarattığı birkaç *Te Deum* dinlediğine pişman olmuştu, çünkü *plain-chant*'ın şu hayranlık verici *Te Deum*'u, şu herhangi bir ermişin, bir Ermiş Ambroise ya da bir Ermiş Hilaire'in bestelediği, şu bir orkestranın karmaşık kaynaklarının yokluğunda, çağcıl bilimin müzik tekniklerinin yokluğunda, tüm insanlığın ruhundan içten, inanmış, nerdeyse göksel vurgularla çıkan bir ateşli inanç, bir taşkın sevinci dile getiren öylesine basit, öylesine yüce ilahiyi anımsıyordu!

Ayrıca, des Esseintes'in müzik konusundaki düşünceleri ötcki sanatlar konusunda savunduğu kuramlarla açıkça çelişmekteydi. Dinsel müzik alanında, yalnızca ortaçağın manastır müziğini, eski hıristiyan Latin dünyasının kimi sayfaları gibi içgüdüsel olarak sinirlere etkiyen şu çok zayıf müziği gerçekten beğeniyordu; sonra, kendisi de hiç gizlemeden söylüyordu, çağdaş ustaların katolik sanatına sokmuş olabilecekleri incelikleri anlayabilecek durumda değildi; bir kez, müziği kendisini resme ve yazına yönelten şu tutkuyla incelememişti. Önüne ilk çıkan insan kadar piyano çalardı, uzun kekelemelerden sonra, bir partisyonu iyi kötü sökebilirdi, ama uyumbilimi, bir ayrımı gerçekten kavramak, bir inceliği değerlendirmek, bir ustalığın tadına konuyu bilerek varmak için gerekli olan tekniği bilmiyordu.

Öte yandan, insan evinde, tek başına, bir kitap gibi okuyamadığı zaman, dindışı müzik tatsız bir biraradalık sanatıdır; onu tadabilmek için, tiyatroları dolduran ve, yakıcı bir güneş altında, bir çamaşırhane havası içinde, bilinçsiz bir kalabalığı sonsuz bir sevince boğarak havada salça döver gibi tempo tutan ve Wagner'in birbirinden koparılmış parçalarının canına okuyan dülger kılıklı bir adam görülen Cirque d'hiver'i dolduran şu değişmez kitleye katılmak gerekirdi!

Kimi parçaları tutkulu coşkuları ve ele avuca gelmez taşkınlıklarıyla kendisini büyülemiş olmakla birlikte, Berlioz'u dinlemek için bu kalabalık banyosuna dalmayı göze alamamıştı, ayrıca olağanüstü Wagner'in bütününden zarar görmeden koparılamayacak tek bir sahnesi, hatta tek bir opera tümcesi bulunmadığını da çok iyi biliyordu.

Dilim dilim kesilip bir konser tabağında sunulan parçalar tüm önemlerini yitiriyor, anlamdan yoksun kalıyorlardı, çünkü, birbirini tamamlayan ve aynı sonuca, aynı amaca katkıda bulunan bölümler gibi, bu ezgiler de kişilerin ırasını çizmeye, düşüncelerini somutlaştırmaya, açık ya da gizli nedenlerini dile getirmeye yarıyordu, ustaca ve sürekli biçimde dönüşlerini de ancak konuyu sunuluşundan beri izleyen ve kişilerin, ağacından ayrılan dallar gibi, koparılıp da bozulmamaları olanaksız olan bir ortamda yavaş yavaş belirginleşip büyüdüklerini gören dinleyiciler anlayabilirdi.

Bu nedenle, des Esseintes, pazar günleri arkalıksız kanepeler üzerinde kendinden geçen müzikseverler yığını içinde, yer gösterici kadınlar orkestranın dinlenebilmesi için susmaya razı oldukları zaman, canına okunan partisyonu fazla fazla yirmi kişinin bildiğini düşünmekteydi.

Aynı zamanda akıllı yurtseverlik de bir Fransız tiyatrosunun Wagner'in bir operasını sahnelemesine engel olduğundan, müziğin gizlerini bilmeyen ve Bayreuth'e gidemeyen ya da gitmek istemeyen meraklılar için yapılacak tek şey evinde kalmaktı, o da bu mantıklı seçimi yapabilmişti.

Bir başka yandan, daha yaygın, daha kolay olan ezgiler, eski operalardan alınmış parçalar da çekmiyordu onu; İtalyanların bayat kırıtmaları ve ayaktakımı güzellikleri onu hangi nedenler-

le tiksindiriyorsa, Auber ve Boïeldieu'nün, Adam ve Flotow'un bayağı nakaratları, Ambroise Thomas ve Bazin'lerin beylik sözbilimsel konuları da o nedenle tiksindiriyordu onu. Böylece müzik sanatından kararlılıkla uzaklaşmıştı, ve, vazgeçişinin sürdüğü yıllardan beri, yalnızca birtakım oda müziği dinletilerini zevkle anımsıyordu, bu dinletilerde Beethoven, özellikle de Schumann ve Schubert dinlemiş, bunlar da sinirlerini Edgar Poe'nun en içsel ve en fırtınalı şiirleri gibi yoğurmuştu.

Schumann'ın viyolonsel için bestelediği kimi parçaları onu tam anlamıyla soluk soluğa getirmiş, bunaltıcı bir isteri yumağıyla soluğu kesilmiş durumda bırakmıştı; ama onu özellikle Schubert'in liedleri heyecanlandırıp kendinden geçirmiş, sonra bir sinir sıvısı yitimine uğramış, gizemli bir ruh coşkusu yaşamış gibi bitkin düştürmüştü.

Bu müzik, titreyerek, ta kemiklerine işliyor, bir sürü unutulmuş acıyı, eski sıkıntıyı yeniden yüreğin içine bastırıyor, yürek de bunca bulanık düşkünlüğü, bunca belirsiz acıyı içine alabilmesine şaşıyordu. Yüreğin en derin yerinden haykıran bu büyük keder müziği büyüleyerek dehşete gömüyordu onu. "Genç kızın yakınmaları"nı hiçbir zaman gözleri yaşlarla dolmadan yineleyememişti içinden, çünkü lamento'da üzüntüden daha fazla bir şey, insanın içini altüst eden, sökülüp koparılmış bir şey, hüzünlü bir görünüm içinde bir aşk sonu gibi bir şey vardı.

Ve her zaman, dudaklarının ucuna geldiklerinde, bu çok güzel ve hüzünlü yakınmalar onun için bir banliyö görünümünü, içinde, uzakta, sessiz sessiz, yaşamdan yorgun düşmüş sıra sıra insanların, iki büklüm, alacakaranlıkta silinip gittiği, sessiz bir görünümü canlandırıyor, oysa, kedere batmış, tiksintiyle dolmuş olarak, fazlasıyla hüzünlü doğanın içinde, kendini yalnız, yapayalnız, gizemli yoğunlukları her türlü avuntuyu, her türlü acımayı, her türlü dinlenişi olanaksız kılan, dile gelmez bir hüzün, inatçı bir sıkıntıyla yıkılmış buluyordu. Bu umutsuz şarkı, şimdi atcşten bitmiş, artık nedenini belirleyemediği için daha da yatışmaz bir bunalma içinde kıvranarak yatarken, bir ölüm çanı gibi, hiç yakasını bırakmıyordu. Sonunda, bu müzikten boşalan sıkıntı selinin altında devrilmiş durumda, akıntıya bırakıyordu kendini, sonra, birdenbire, bir dakikalığına, berelenmiş

şakakları çanların tokmaklarıyla dövülüyormuş gibi bir izlenim uyandıran başının içinde, ağır ve alçak perdeden yükselen mezamirlerin ezgisi bu müziği bastırıyordu.

Gene de, bir sabah, bu gürültüler yatıştı; kendine daha bir egemen oldu, uşaktan bir ayna istedi; ayna hemen ellerinden kaydı; kendini zor tanıyordu; yüzü toprak rengi, dudakları şişmiş ve kuru, dili kırışık, derisi pürtüklüydü; hastalık başlayalıberi uşağın kesmediği saçları ve sakalı, çökmüş yüzün, kılları diken diken iskelet kafasında ateşli bir parıltıyla yanan büyümüş ve likörsü gözlerin korkunçluğunu daha da artırıyordu. Zayıflığından çok, her türlü besin denemesini boşa çıkaran önlenmez kusmalarından çok, içine daldığı bu çöküntüden çok, bu yüz değişimi ürpertti onu. İşinin bittiğine inandı; sonra, kendisini ezen çökmüşlükte, köşeye sıkışmış adam gücü kalkıp oturmasını sağladı, Paris'teki hekimine bir mektup yazacak, uşağa hemen gidip onu bulmasını ve, ne pahasına olursa olsun, hemen o gün alıp getirmesini buyuracak gücü verdi.

Birdenbire, en tam vazgeçişten en güçlendirici umuda geçti; bu hekim tanınmış bir uzman, sinir hastalıklarını iyileştirmesiyle ün salmış bir doktordu: "Benimkilerden daha inatçı ve daha tehlikeli hastalıkları iyileştirmiş olmalı," diyordu des Esseintes kendi kendine; "birkaç gün içinde ayağa kalkarım kesinlikle"; sonra, bu güvenin yerini saltık bir düş kırıklığı alıyordu; ne denli bilgili, ne denli sezgili olurlarsa olsunlar, hekimler sinircelerden hiçbir şey anlamazlar, kökenlerini bile bilmezler. Ötekiler gibi bu da çinko oksidi ve kinin, potasyum bromürü ve kediotu verecekti; son dallara tutunarak, "Kim bilir," diye sürdürüyordu, "bu ilaçlar o zamana kadar bana yar olmadıysa, hiç kuşkusuz onları doğru ölçülerde kullanmasını bilemediğim için olmadı".

Her şeye karşın, bu rahatlama beklentisi ona destek sağlıyordu, ama yeni bir kaygıya kapıldı: yeter ki hekim Paris'te olsun ve rahatını bozmak istesindi, hemen arkasından da uşağının onunla karşılaşmamış olabileceği korkusu onu şaşkına çevirdi. Her dakika en saçma umuttan en çılgın korkulara atlayarak, aynı zamanda hem birden iyileşme şanslarını, hem çok yakın tehlike korkularını abartarak gene gevşeyiveriyordu; saatler geçti, bir an geldi, umutsuzluk içinde, gücünün son noktasında, heki-

min gerçekten gelmeyeceğine inanmış durumda, zamanında yardımına koşulmuş olsa, kesinlikle kurtulmuş olacağını öfkeyle yinelemeye başladı; sonra uşağa, kendisini ölmeye bırakmakla suçladığı hekime duyduğu öfke yok oldu, en sonunda, yardım istemek için böylesine uzun zaman beklemekle suçladı kendini, daha dün, güçlü ilaçlar ve yararlı bakımlar istemiş olması durumunda, şu anda iyileşmiş olacağını düşünerek, kendine kızdı.

Yavaş yavaş, boşalmış kafasının içinde yalpalayan bu korku ve umut almaşımları yatıştı; sarsıntılar sonunda onu bitirdi; içinden tutarsız düşler geçen bir yorgunluk uykusuna, bilinçsiz uyanmalarla bölünen bir tür baygınlığa gömüldü; isteklerinin ve korkularının bilincini öylesine yitirmişti ki hekim birden içeriye girdiği zaman, apışıp kaldı, ne şaşkınlık duydu, ne sevinç.

Des Esseintes'in sürdüğü yaşamı ve onu kokuların şiddetinden bunalmış durumda pencerenin yanında bulduğu günden beri gözlemleyebildiği değişik belirtileri uşak kendisine aktarmış olmalıydı, çünkü eski durumunu da uzun yıllardan beri bildiği hastaya fazla soru sormadı; ama muayene etti, dinledi ve idrarını dikkatle inceledi, birtakım ak izlerde sinircesinin en belirleyici nedenlerinden birini gördü. Bir reçete yazdı ve, yakında gene geleceğini bildirerek, tek sözcük söylemeden gitti.

Doktorun gelişi onu rahatlattı, gene de bu sessizlikten ürktü ve uşağından gerçeği kendisinden daha fazla gizlememesini istedi. Uşak doktorun hiç de kaygılanmış gibi görünmediğini söyledi ve, ne kadar kuşkucu olursa olsun, des Esseintes yaşlı adamın sakin yüzünde bir yalanın duralamasını ortaya koyan herhangi bir belirti yakalayamadı.

O zaman düşünceleri yumuşadı; ayrıca, acıları dinmiş ve her yanında duyduğu zayıflığa belirli bir rahatlık, aynı zamanda hem belirsiz, hem ağır bir yumuşama eklenivordu; son olarak, çevresi ilaç ve şişeciklerle dolmadığı için hem şaşırdı, hem sevindi ve uşak peptonlu bir besleyici lavman getirip de bu uygulamanın yirmi dört saatte üç kez yinelenceğini haber verince, dudakları solgun bir gülümsemeyle kımıldadı.

İşlem başarılı oldu ve des Esseintes kendisi için yarattığı yaşamı bir bakıma taçlandıran bu olay konusunda kendi kendini sessizce kutlamadan edemedi; onun yapaylığa gösterdiği eği-

lim şimdi, hem de kendisi istemeden, en son gerçekleşimine ulaşıyordu; daha ileriye gidilmeyecekti; bu yoldan alınan besin, hiç kuşkusuz, gerçekleştirilebilecek en son sapmaydı.

"Bu basit rejim iyice sağlığa kavuştuktan sonra da sürdürülebilse, ne güzel olurdu," diyordu kendi kendine. "Zamandan ne büyük ekonomi, iştahsız insanlarda etin uyandırdığı tiksintiden ne köklü kurtuluş olurdu! İster istemez sınırlı yemek seçiminden kaynaklanan yorgunluktan ne kesin sıyrılış! oburluğun bayağı günahına karşı ne güçlü bir protesto! Tek biçimli zorunlulukları kesinlikle sönüp gidecek olan şu yaşlı doğanın suratına fırlatılan ne kesin aşağılama!"

Ve kendi kendine alçak sesle konuşarak sürdürüyordu, sıkı bir aperitif içerek açlığı bilemek kolay olacak, sonra mantıksal olarak "Saat kaç olmuş ki? Sanırım, sofraya oturma zamanı, karnım zil çalıyor!" diyebileceğimiz zaman gelince, görkemli araç örtünün üstüne konulanarak sofra hazırlanmış olacak, o zaman, Benedicite duasını okumaya yetecek bir sürede, sıkıcı ve bayağı yemek angaryası ortadan kaldırılmış olacaktı.

Birkaç gün sonra, uşak rengi ve kokusu peptonunkilerden kesinlikle ayrılan bir lavman getirdi.

Des Esseintes aygıta doldurulan sıvıya büyük bir heyecanla baktı.

"Ama aynısı değil bu!" diye atıldı.

Bir lokantadaymış gibi kartı istedi ve hekimin reçetesini açarak şunları okudu:

Morina balığı karaciğeri yağı	*20 g*
Et suyu.....	*200 g*
Bourgogne şarabı	*200 g*
Yumurta sarısı	*No. 1.*

Dalıp gitti. O ki, midesinin haraplığı nedeniyle, mutfak sanatıyla ciddi olarak ilgilenememişti, birdenbire kendini yalancı "gurme" düzenlemeleri üzerinde düşünür buldu; sonra, tuhaf mı tuhaf bir düşünce geçti beyninden. Belki de hekim hastasının acayip damağının şimdiden pepton tadından bıktığını düşünmüştü; belki de, usta bir şef gibi, besinlerin tadını

çeşitlendirmek, yemeklerin tekdüzeliğinin tam bir iştahsızlık getirmesini engellemek istemişti. Bir kez bu düşüncelere girişikten sonra, des Esseintes cuma günleri için zayıf akşam yemekleri hazırlayarak, morina balığı karaciğeri yağı ve şarap oranını zorlayıp Kilise'nin açıkça yasakladığı yağlı bir yiyecek olarak et suyunu da çizerek yepyeni reçeteler yazdı; ama çok geçmeden bu besleyici içkiler üzerinde kafa yormasına gerek kalmadı, çünkü hekim yavaş yavaş kusmaları durdurmayı ve ona, alışılmış yollardan, belli belirsiz kakao kokusu gerçek damağına hoş gelen et öğütülmüş yiyecekler içeren bir şurup içirmeyi başarıyordu.

Haftalar geçti, mide çalışmaya karar verdi; zaman zaman, bulantılar geri gelmiyor değildi ya zencefil birası ve Rivière'in kusma durdurucu ilacı bunları azaltabiliyordu.

En sonunda, örgenler düzeldi; pepsinlerin yardımıyla, gerçek etler sindirildi; des Esseintes'in gücü yerine geldi ve ayakta durabildi, bir bastona dayanarak ve mobilyaların köşelerine tutunarak yürümeyi deneyebildi; bu başarıya sevinecek yerde, geçmiş acılarını unuttu, iyileşmenin uzunluğuna sinirlendi ve hekimi kendisini böyle küçük adımlarla süründürmekle suçladı. Şu da var ki yararsız denemeler tedaviyi yavaşlatmıştı; lavdanumla yumuşatılmış olduğu zaman bile, kınakına gibi demiri de geri çeviriyordu mide, des Esseintes'in de kederle saptadığı gibi, boşuna çabalarla on beş gün yitirildikten sonra, bunların yerine arseniatlar kullanıldı.

En sonunda, tüm öğleden sonraları ayakta kalıp yardım olmadan odalar arasında dolaşabildiği günler de geldi. O zaman, çalışma odası sinirine dokundu; buraya uzun bir süreden sonra gelince, alışkanlık sonucu ayrımsamaz olduğu kusurlar gözüne battı. Lambaların ışığında görülmek için seçilmiş renklerin gün ışıklarında uyumu bozuluyormuş gibi geldi ona; bunları değiştirmeyi düşündü ve saatler boyunca boyaların bozguncu uyumlarını, kumaşların ve derilerin melez çiftleşmelerini tasarladı.

Eski saplantılarının, eski meraklarının geri döndüğünü düşündü.

"Hiç kuşku yok, artık sağlığıma kavuşuyorum," dedi kendi kendine.

Bir sabah, Yunan Ortodoks Kilisesi'nin "etol"leriyle yapılmış ülküsel duvar kaplamalarını, sırma işlemeli Rus ayin giysilerini, Ural taşları ve inci dizileriyle süslenmiş slavon harfleriyle donatılmış brokar ayin cüppelerini düşleyerek portakal rengi ve mavi duvarlarına baktığı sırada, hekim içeriye girdi ve hastasının bakışlarını inceleyerek kendisini sorguya çekti.

Des Esseintes de ona gerçekleştirilmesi olanaksız dileklerini anlattı, sonra yeni renk araştırmalarına girişmekten, tasarladığı renk perdelerinin birliktelik ve ayrılmalarından söz etmeye başlamıştı ki hekim, kesin bir biçimde, ne olursa olsun, tasarılarını bu evde uygulamaya koymayacağını söyleyerek başından aşağı bir kova soğuk su döktü.

Sonra, ona soluk alma süresi bile bırakmadan, sindirim durumunu düzeltirken, işin en ivedi yanını ele aldığını, şimdi hiç de iyileşmemiş olan ve daha yıllarca sürecek perhiz ve bakımlar gerektiren sinirceye el atmak gerektiğini bildirdi. En sonunda, herhangi bir denemeye girişmeden, ayrıca Fontenay'de izlenmesi de olanaksız olan herhangi bir kaplıca tedavisine başlamadan önce, bu yalnızlığı bırakmak, Paris'e gelmek, herkesin yaşamına dönmek, kısacası, başkaları gibi eğlenmek gerektiğini ekledi.

"Ama başkalarının eğlenceleri beni oyalamıyor," diye atıldı des Esseintes kızgın bir sesle.

Hekim, bu kanıyı hiç tartışmadı, ondan istediği bu köklü yaşam değişiminin, kendisine göre, bir yaşam ya da ölüm, bir sağlık ya da yakın gelecekte yumruculuklarla karmaşıklaşmış bir delilik sorunu olduğunu kesinledi.

"O zaman, ya ölüm ya kürek!" diye atıldı des Esseintes öfke içinde.

Hekim, bir kibar çevre adamının tüm önyargılarıyla doluydu, gülümsedi ve yanıt vermeden kapıya gitti.

XVI

Des Esseintes uşakların hazırladığı ambalaj sandıklarını çivileyen çekiç seslerine kulaklarını tıkayarak yatak odasına kapandı; her vuruş yüreğine iniyor, etinin içine canlı bir sızı sokuyordu. Hekimin verdiği karar yerine getirilmekteydi; katlandığı acılarla bir kez daha karşı karşıya kalma ve korkunç bir can çekişme korkusu des Esseintes'i hekimlik yargısının kendisini mahkûm ettiği iğrenç yaşama duyduğu kinden daha güçlü bir biçimde etkilemişti.

"Ne olursa olsun, hiç kimseyle konuşmadan, yalnız yaşayan, zindana atılmış ağır suçlular ve Trappe tarikatı keşişleri gibi dünyadan uzakta, silinip giden insanlar var, bu zavallıların ve bu bilgelerin bunadıklarını ya da verem olduklarını kanıtlayan hiçbir şey de yok." diyordu kendi kendine. Bu örnekleri hekime de saymış, ancak sonuç alamamıştı; adam kuru ve artık hiçbir yanıt kabul etmeyen, soğuk bir sesle, tüm sinirce uzmanlarınca da doğrulanan kararını yinelemişti: tinsel yanı tümüyle ilaçların kimyasal gücünün etkisi dışında kalan hastalığı yalnızca oyalanma, eğlence, sevinç etkileyebilirdi. Hastasının yakınmaları sabrını tükettiğinden, son bir kez, hava değiştirmeye, yeni sağlık koşulları içinde yaşamaya boyun eğmezse, kendisine bakmayı sürdürmeyi kabul etmeyeceğini bildirmişti.

Des Esseintes hemen Paris'e gitmiş, başka uzmanlarla görüşüp onlara durumunu olduğu gibi açıklamış, hepsi de, hiç duralamadan, meslektaşlarının buyruklarını doğru bulunca, yeni bir evde henüz boş bir daire kiralamış, Fontenay'e dönmüş ve,

yüzü öfkeden bembeyaz, uşağın sandıkları hazırlaması için buyruklar vermişti.

Şimdi, koltuğuna gömülmüş, tasarılarını altüst eden, bugünkü yaşamının bağlarını koparan, gelecek tasarılarını toprağa gömen bu ivedi karar üzerinde düşünüp duruyordu. Büyük mutluluğu sona ermişti demek! kendisini koruyan bu sığınağı bırakmak, bir zamanlar kendisini yere sermiş olan şu berbat salaklık iklimine kesin olarak dönmek gerekiyordu.

Hekimler eğlenceden, oyalanmadan söz ediyorlardı; peki, kiminle, neyle neşelensin, kimden, neden hoşlansın istiyorlardı ki?

O kendini toplumdan sürgün etmemiş miydi? kendisi gibi, düşünceye sürgün olmayı, düşte tutuklu kalmayı deneyecek bir adam tanıyor muydu? bir tümcenin inceliğini, bir resmin derinliğini, bir düşüncenin özünü değerlendirebilecek bir adam, ruhu Mallarmé'yi anlayacak, Verlaine'i sevecek kadar gelişmiş bir adam tanıyor muydu?

Bir ikiz ruh, sessizliği bir iyilik, nankörlüğü bir rahatlama, güvensizliği bir garaj, bir liman gibi kutsayan, beylik şeylerden kopmuş bir ruh bulabilmek için nereyi, ne zaman, hangi dünyada araştırmalıydı?

Fontenay'e gelmek üzere yola çıkmadan önce yaşadığı dünyada mı? – Ama düşüp kalktığı taşra soylularının çoğu, o zamandan beri, salonlarda daha çok çökmüş, oyun masaları başında alıklaşmış, yosmaların dudaklarında tükenmiş olmalıydı; çokları da evlenmiş olsa gerekti; yaşamları boyunca, serserilerden artakalanları elde ettikten sonra, şimdi de eşleri serseri kızların artıklarını ele geçiriyordu, çünkü, turfandaların efendisi olarak, yalnızca halk döküntü kullanmazdı.

"Ne güzel durum değiştirme, ne hoş alışveriştir bu uçkuruna sağlam diye bilinen toplumun töresi," diyordu des Esseintes kendi kendine.

Sonra, çürümüş soylu sınıf ölmüştü; budalalığa ve alçaklığa dökmüştü işi! Yetileri her kuşakta azalan seyis ve jokey kafataslarının içinde kızışan goril içgüdüleri olup çıkan torunlarının bunaklığında sönüyor ya da, Choiseul-Praslin'ler, Polignac'lar, Chevreuse'ler gibi, kendisini rezillikte öteki sınıflara eşit kılan davaların çamurunda yuvarlanıyordu.

Bu eskil sınıfın konakları, yüzyıllardan beri sürüp gelen armaları, armalı giysileri, şatafatlı yaşamları bile silinip gitmişti. Topraklar artık bir şey getirmiyordu, şatolarla birlikte açık artırmaya çıkarılmıştı, çünkü eski soyların alık torunlarına aşağılık hazlar satın almak için altın kalmamıştı.

Titizlikten, dar kafalılıktan en uzak kişiler utanıp sıkılmanın her türlüsünü ayaklar altına alıyorlardı; yolsuzluklara bulaşıyor, işlerin çamurunu temizliyor, bayağı dolandırıcılar gibi ağır ceza mahkemesine çıkıyor, yanlı olmaktan her zaman bağışık kalamadığından, sonunda kendilerini tutukevlerinde kitaplık memurluğuna atayan insan adaletini biraz yükseltmeye hizmet ediyorlardı.

Bu kazanma iştahı, bu kâr kaşıntısı, sürekli olarak soylu sınıfa dayanmış olan şu öteki sınıfa, rahipler sınıfına da yansımıştı. Şimdi, gazetelerin dördüncü sayfalarında, bir papazca iyileştirilmiş nasır ilanları görülüyordu. Manastırlar eczacı ve likörcü işletmelerine dönüşmüştü. Reçeteler satıyor ya da kendileri üretiyorlardı: Cîteaux tarikatı çikolata, trappistin likörü, semolina ve öküzgözü alkolü; Maristler, tıbbi kireç bifosfatı ve yaraları sağaltıcı sular; Jakobenler beyin kanamasına karşı iksir; Ermiş Benoît'nın izleyicileri benediktin; Ermiş Bruno'nun rahipleri Chartreuse likörü.

Manastırları tecim sarmıştı, kitap rahleleri üzerinde, ayin kitapları yerine, kocaman tecim defterleri boy göstermekteydi. Yüzyılın açgözlülüğü Kilise'yi bir cüzam gibi kasıp kavuruyor, keşişlerin başını bilanço defterleri ve faturalar üzerine eğiyor, başrahipleri şekercilere ve hekim müsveddelerine, tarikat kardeşlerini ve manastır hizmetlilerini bayağı paketleyicilere ve kötü eczacılara dönüştürüyordu.

Bununla birlikte, her şeye karşın, des Esseintes'in beğenileri açısından kendileriyle bir noktaya kadar ilişki kurmayı umabileceği kişiler yalnızca kilise adamlarıydı; genellikle bilgili ve görgülü olan piskoposluk kurulu üyeleri topluluğu içinde hoş ve tatlı birkaç akşam geçirebilirdi; ama o zaman da inançlarını paylaşması, kuşkucu düşünceleriyle çocukluk anılarının etkisi altında zaman zaman su yüzüne çıkan inanç atılımları arasında hiçbir biçimde duralamaması gerekirdi.

Özdeş kanılar taşımak, onun kimi coşku anlarında yaptığını yapmamak, yani III. Henri dönemindeki gibi biraz büyüyle ve, son yüzyılın sonunda olduğu gibi, biraz sadcılıkla tuzlanmış bir hıristiyanlığı kabul etmemek gerekirdi. Onun kimi saatlerde benimsemeye yöneldiği bu özel dindarlık, çarpık ve incelikle sapkın bu gizemcilik bir rahiple tartışılamazdı bile, adam kendisini anlamazdı, tiksintiyle kapı dışarı ederdi hemen.

Bu çözümsüz sorun yirminci kez kafasını karıştırıyordu. Fontenay'de, içinde boşu boşuna çırpındığı bu kuşku durumu sona ersin isterdi; şimdi, kendini tepeden tırnağa yenilemek zorundayken, inanca ulaşmaya çabalamak, onu ele geçirir geçirmez üzerine koruyucu bir kabuk geçirmek, çengellerle ruhuna vidalamak, onu sarsan ve köklerinden söken tüm bu düşüncelerden uzak tutmak isterdi; ama o bunu ne kadar çok isterse, beynindeki boş yer o kadar az doluyor, İsa'nın gelmesi o kadar fazla gecikiyordu. Hatta dinsel açlığı arttığı ölçüde, tüm gücüyle, gelecek için bir kurtulmalık gibi, yeni yaşamı için bir yardım gibi, kendini gösteren, ama uzaklığı onu dehşete düşüren bu inancı istediği ölçüde, sürekli yanmakta olan tinine düşünceler üşüşüyor, iyice yerine oturmamış istemini itiyor, gizemleri ve inakları sağduyu nedenleriyle, matematik kanıtlarıyla geri çeviriyordu.

"İnsan kendi kendisiyle tartışmasını engelleyebilmeliydi," dedi kederli bir biçimde; gözlerini kapayabilmeli, kendini bu akıntıya bırakabilmeli, dinsel yapıyı yüzyıllardan beri, tepeden tırnağa yıkmış olan şu lanetli buluşları unutabilmeliydi.

"Ayrıca, katolikliği yıkanlar ne fizyoloji uzmanları, ne inançsızlar," diye içini çekti; "papazların kendileri yıkıyor, bu adamların beceriksiz yapıtları en dirençli inançları bile kökünden sökebilir."

Dominiken kitaplığında, bir tanrıbilim doktoru, bir vaiz rahip, R. P. Rouard de Card, "Kutsama tözlerinin çarpıtılması" adlı bir broşür yardımıyla, ayinde kullanılan maddelerin içine tacirlerin başka şey karıştırmış olmaları gerekçesine dayanarak ayinlerin büyük bölümünün geçersiz olduğunu kesin biçimde kanıtlamamış mıydı?

Yıllardan beri, kutsal yağlar kümes hayvanlarının yağıyla yozlaştırılmıştı; mum, kireçleştirilmiş kemiklerle; günlük, baya-

ğı reçine ve bayat aselbentle. Ama en kötüsü, kutsal sungu için vazgeçilmez olan maddelerin, yokluklarında hiçbir kurban sunmanın olanaklı olmadığı iki maddenin de bozulmuş olmasıydı: sayısız karıştırmalarla, yasaya aykırı olarak Pernambuko ağacının, mürver palamutlarının, alkolün, şapın, salisilatın, kurşun oksitin girmesiyle, şarap; fasulye ununun, potasyumun ve ak kilin girmesiyle de ekmek, buğdayların en hasıyla yoğrulması gereken o kutsallama ayini ekmeği!

Şimdi daha da öteye gidilmişti: buğdayı tümüyle kaldırmayı göze almışlardı, utanmaz tüccarlar nerdeyse tüm mayasız ekmekleri patates unuyla yapıyorlardı.

Ama Tanrı da patates ununa inmeyi yadsıyordu. Yadsınması olanaksız, kesin bir olguydu bu; aktörel tanrıbiliminin ikinci cildinde, S. E. Kardinal Gousset de bu hile sorununu tanrısal bakış açısından uzun uzun ele almıştı; bu ustanın kuşku götürmez yetkesine göre, yulaf, karabuğday ya da arpa unundan oluşmuş ekmek kutsanamazdı, çavdar ekmeği için durum en azından kuşkulu kalsa bile, kilise deyimine göre, hiçbir sıfatla dinsel işlemin uygun maddesi olmayan bir un söz konusu olduğu zaman, hiçbir tartışmaya dayanamaz, hiçbir uzlaşmazlığa yol açamazdı.

Böyle bir unun çabuk işlenmesinin ve bu maddeden yapılan mayasız ekmeklerin sunduğu güzel görünüşün sonucu olarak, bu yakışıksız hile öylesine yayılmıştı ki artık ekmekle şarabın İsa'nın tenine ve kanına dönüşmesi gizemi nerdeyse tümden kalkmıştı ortadan, papazlarla dindarlar, bilmeden, ilgisiz türlerle kudas ayini yapıyorlardı.

Ah! Fransa kraliçesi Radegonde'un sunaklara gidecek ekmeği kendi hazırladığı, Cluny göreneklerine göre, perhiz yapmakta olan üç papaz ya da üç diyakosun, ak entari ve ak cüppe giymiş olarak, yüzlerini ve parmaklarını yıkayıp buğdayı tane tane seçerek değirmentaşı altında ezdikleri, hamuru soğuk ve arı bir suda yoğurup mezamirler söyleyerek parlak bir ateşte kendi elleriyle pişirdikleri zamanlar çok uzaklarda kalmıştı!

"Bütün bunlar bu kutsal masada bile sürekli olarak aldatılma olasılığının, daha baştan zayıf olan inançların kök salmasını sağlayacak türden bir olasılık olmaması sonucunu engellemiyor," diye söylendi des Esseintes. "Hem sonra bir çimdik unla

bir yudum alkolün durdurabildiği bu sonsuz gücü nasıl benimsemeli ki?"

Bu düşünceler gelecek yaşamının görüntüsünü daha da kararttı, çevrenini daha tehditli ve daha karanlık bir duruma soktu.

Gerçekten, hiçbir koy, hiçbir kıyı kalmıyordu ona. Hiçbir akrabası, hiçbir dostu bulunmayan bu Paris'te ne olacaktı? Yaşlılıktan sesi titreyen, bir eskimişlik tozunda kabukları kavlayan, yeni bir toplumda çürümüş ve içi boş bir kabuk gibi duran faubourg Saint-Germain'e hiçbir şey bağlamıyordu artık onu! Ve zenginleşmek için tüm yıkımlardan yararlanarak, suikast ve hırsızlıklarına saygı uyandırmak için tüm yıkımları hazırlayarak yavaş yavaş yükselmiş olan şu kenter sınıfıyla kendisi arasında nasıl bir ilişki noktası olabilirdi ki?

Kan aristokrasisinin ardından, şimdi de para aristokrasisi gelmişti; tezgâhların halifeliği, Sentier sokağının zorba yönetimi, düşünceleri çıkarcı ve dar, içgüdüleri kasılgan ve kalleş tecim tiranlığı başlamıştı.

Soyulup soğana çevrilmiş soylu sınıfıyla birlikte düşmüş olan rahip sınıfından daha alçak ve daha aşağılık olan kenter sınıfı onların boş gösterişini, günü geçmiş övüngenliğini alıp görgüsüzlüğüyle bayağılaştırıyor, kusurlarını çalıp ikiyüzlü kötülük eğilimlerine dönüştürüyordu; yetkeli ve içten pazarlıklı, alçak ve ödlekti, sürekli kandırdığı topluluğu, ayaktakımını makinalıyla acımasızca tarıyor, ama eski sınıfların gırtlağına sarılsın diye tasmasını kendisi çıkarmış ve kendisi tutmuş oluyordu.

Şimdi kesin bir olguydu bu. İş bittikten sonra, sağlık önlemi olarak, halkın kanı kurutulmaktaydı; kenter, güven içinde, keyifli mi keyifli, parasının gücünden ve budalalığın bulaşıcılığından aldığı destekle tahtında oturmaktaydı. Onun tahta çıkışının sonucu her türlü zekânın ezilmesi, her türlü dürüstlüğün yadsınması, her türlü sanatın ölümü olmuştu, ve, gerçekten, alçaltılmış sanatçılar diz çökmüşlerdi, sadakalarıyla yaşadıkları yüksek madrabazların ve aşağılık zorbaların pis kokulu ayaklarını öperek bol bol dolduruyorlardı midelerini!

Resimde bir cıvık bönlükler sağanağı, yazında bir dümdüz biçem ve gevşek düşünce aşırılığı egemendi, çünkü vurguncuya namus, oğlu için drahoma ardından koşup kızınınkini ödemeye

yanaşmayan dolandırıcıya erdem, papazları ırza geçmekle suçlayan, sonra gidip ikiyüzlülükle, budalaca, sanatın gerçek çürümüşlüğünden uzakta, kuşkulu odalarda küvetlerin kirli sularını ve kirli eteklerin ılık ve kekre yayıntısını koklayan Voltaire'ciye de arı aşk gerekiyordu!

Bizim kıtamıza taşınmış büyük Amerika zindanı söz konusuydu; kısacası, para babasının ve sonradan görmenin, yüzükoyun yatmış, bankaların dinsiz kutsal sandığı önünde kirli ilahiler fışkırtan putperest kentin üzerinde iğrenç bir güneş gibi parlayan uçsuz bucaksız, derin, ölçüsüz hoyratlığı söz konusuydu.

"İyi ya, yıkıl, ey toplum! Geber, eski dünya!" diye haykırdı des Esseintes, düşüncesinde canlandırdığı görüntünün iğrençliği karşısında tepesi atmıştı; bu haykırış onu ezen karabasanı yarıda bıraktı.

"Ah!" dedi, "tüm bunlar bir düş değil! yüzyılın çirkin ve aşağılık kalabalığına döneceğim!" Rahatlamak için Schopenhauer'in avutucu özdeyişlerini yardıma çağırıyordu; Pascal'ın acılı belitini yineliyordu kendi kendine. "Ruh bunu düşündüğü zaman kendini üzmeyen hiçbir şey göremez." Ama kafasının içinde sözcükler anlamdan yoksun sesler gibi çınlamaktaydı; sıkıntısı onları bozup dağıtıyor, tüm anlamlarını, tüm yatıştırıcı erdemlerini, tüm gerçek ve tatlı güçlerini yok ediyordu.

En sonunda karamsarlık uslamlamalarının kendisini rahatlatmakta yetersiz kaldığını, yalnızca gelecek bir yaşama inanmanın, o olanaksız inanmanın yatıştırıcı olabileceğini ayrımsıyordu.

Bir öfke nöbeti boyun eğme denemelerini, aldırmazlık girişimlerini bir kasırga gibi süpürüp götürmekteydi. Kendinden gizleyemezdi bunu, hiçbir şey yoktu, hiçbir şey yoktu artık, her şey yerlerdeydi; burjuvalar Clamart'da olduğu gibi, dizlerinin üstünde, kâğıt içinde, bir buluşma yeri olmuş kilisenin, çirkin alaylarla, yüz kızartıcı, açık saçık şakalarla kirlenmiş görkemli yıkıntıları altında oburca bir şeyler atıştırıyorlardı hep. Şöyle kesin bir biçimde, var olduğunu göstermek için, Yaratılış'ın korkunç Tanrı'sı ve Golgotha'nın çarmıhtan indirilmiş cılızı, dinmiş tufanları yeniden canlandırmayacak, eskiden cezalandırılmış siteleri ve ölmüş kentleri kül etmiş olan alev yağmurlarını yeniden tutuşturmayacak mıydı? Bu çirkef böyle akmayı ve artık yalnız-

ca günah ekinlerinin yeşerdiği, yalnızca utanç harmanlarının kaldırıldığı bu yaşlı dünyayı iğrenç kokusuyla kaplamayı sürdürecek miydi?

Kapı birdenbire açıldı; uzakta, pervazların oluşturduğu çerçeve içinde, başlarında kenarı kıvrık şapkalar, sakalları kazınmış, dudaklarının altında ufacık bir sakal, sandıkları hazırlayan, eşyaları sürükleyip götüren adamlar görüldü, sonra kapı kitap paketlerini taşıyan uşağın üzerine kapandı gene.

Des Esseintes, bitkin mi bitkin, bir iskemleye yığıldı. "İki gün sonra, Paris'te olacağım; hadi bakalım, her şey bitti," dedi; "deniz kabarırmış gibi, insan bayağılığının dalgaları göğe kadar yükseliyor, bentlerini gönülsüzce açtığım sığınağı da yutacak. Of! cesaretim kalmadı artık, midem bulanıyor! — Tanrım, kuşkuya kapılan hıristiyana, inanmak isteyen inançsıza, gecenin içinde, yaşlı umudun avutucu fenerlerinin artık aydınlatmaz olduğu bir gök altında, tek başına denize açılan yaşam tutkusuna acı!"